

Dr. J. Sket
in
J. Waster

Slovenska čitanka

za

prvi razred srednjih šol.

I.

SKET, Jakob
Slovenska čitanka za 1. razred

Inv. št.: 38009

SŠM

038009

Tomica 1
Učb. 1. 2
Priloge 2 5
Klasič 2 1
Področje 2 1
Učb. 1. 2
Zbirnik 2 1 1
Priloge 2 2
Priloge 1. 2 5 1
Priloge 1. 2 4 1
Priloge 1. 2 1
Priloge 1. 2 4 4
Priloge 1. 2 3
Priloge 1. 2 1

108

3. Masely

mitan

500

Slovenska čitanka

za

prvi razred srednjih šol.

Sestavila in izdala

dr. Jakob Sket, in Josip Wester,

c. kr. vladni svetnik,

c. kr. profesor.

I.

==== Četrta, predelana izdaja. ====

Potrjena z odlokom c. kr. naučn. min. dne 14. jan. 1910, št. 48.340 ex 1909.

Velja trdo vezana 2 kroni.

V Celovcu, 1910.

Tiskala in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja.

Sg 38009

SLOVENSKI NARODNI MUZEJ

Ljubljana, Si

000000741

1. Mladini.

Jaz, starček sivih let,
motreč kvarljivi svet,
naročam vam srčno:
Oj čuvajte skrbno
si lic, a bolj še duše cvet;
vesel potem vas bode svet,
še bolj veselo pa nebó!

Simon Gregorčič.

2. Dragotin in njegov oče.

V majhnem mestecu je bival Dragotin v tako revni hišici, da v njej ni bil varen dežja in mraza. Pa v vsem mestu ni bilo pridnejšega človeka od njega. Jedva se je daniło, že je delal na vrtu, in preden ga je obsijalo solnce s svojimi žarki, mu je od truda pot polival lice. A vedno je bil vesel, zakaj 5 delal je za svojega starega očeta in za ljubo svojo ženo.

Njegovo veselje pa se je izpremenilo v žalost, ko mu je Bog dal sina. Vedno je premišljal o svojem detetu in vzdihoval: „O nedolžno otroče! Poglej, rojeno si, da boš trpelo in si s potnim obrazom pridobivalo kruh. Delalo boš od zore 10 do mraka, pa si ne boš niti obleke pridobilo, in ne mirno spalo v svoji podrti hišici.“

Noč in dan je mislil siromak, kako bi si pomagal in poskrbel za srečnejšo prihodnost. Zdaj mu je prvokrat v življenju postal osemdesetletni oče nadležen. Večkrat si je mislil: 15 „O da bi mogel devati to na stran, kar potrosim za očeta! Res je, da bi bilo vsakikrat le malo, pa enkrat bi bil vendar lep denar.“ Iz začetka se je prestrašil take misli. Ali zopet se je zbudila in naposled se je odločil, da pahne starega očeta iz hiše.

V tistem mestu so imeli siromašnico za stare ljudi. Tu 20 bi se morali starčki dobro hraniti; pa lakomni predstojniki so obrnili lepo ustanovo tako na zlo, da je vsakdo trepetal, kdor je moral ondi iskati pomoči.

Še pred nekoliko meseci je Dragotin pomiloval tiste, ki 25 so tam gladovali. Zdaj pa se je sam predrznil, staremu očetu razodeti svoj namen in ga pahniti v nesrečo.

Ko zasliši starček misli svojega sina, se zgrudi od strahu in žalosti na zemljo. Ker ni mogel iti, ga naloži Dragotin na hrbet in ga odnese proti siromašnici. Nobeno breme ni bilo tako 30 težko kakor to. Sina niso ganile niti prošnje, niti solze sivega očeta. Kar preneha starček vzdihovati. Obriše si solzni obraz, stegne svoje suhe roke in objame Dragotina, rekoč: „Odpuščam ti, moj sin; zaslužil sem to kazen. Na današnji dan pred pet in štiridesetimi leti sem ravno tako nesel tvo- 35 jega deda v siromašnico. Nehvaležen sem bil, kakor si ti zdaj in kakor bo enkrat tvoj sin proti tebi. Dragotin, Bog je pravičen; nič ni njemu prikritega. Poprej ali pozneje plačuje naša dobra in slaba dela. Češčeno bodi njegovo sveto ime!“ Izgovori in umolkne.

40 Dragotinovo srce se je zbudilo. Spoznal je grdo nehvaležnost, videl solze očetove, slišal njegove besede. Urno se vrne z očetom domov in odslej ga je veliko bolj ljubil in bolj skrbel zanj. Ni več mislil, da mu je stari oče nadležen, ampak še pridneje je delal in vse mu je šlo bolje izpod rok.

45 Ne dolgo potem mu je posodil bogat trgovec denarja. S tem je začel kupčevati in je kmalu dosegel precejšnje blagostanje.

Andrej Likar.

3. Slovenska zemlja.

1. Tam, kjér Triglav ponosni naš kraljuje,
kjer val Jadranskega morjá šumi,
kjer štajerskih goric se kras dviguje,
kjer dol in brdo Soče hlad poji,
2. kjer Kras zakriva čudovite hrame,
kjer Drava, Sava tek imata svoj:
tam zemlja je, krasote polna same,
slovenski svet je tam, tam dom je moj.
3. K oblakom naših gor kipé vrhovi,
iz jézerskih vodá njih sneg blesti,
ob belih cestah naši so domovi,
iz hladnih gajev lipe cvet dehti.

4. Oklepa vinskih gričev pas obzorje,
belí se iz zelenja rodna vas
in plodno njivo kmet veselo orje,
bogát je zrnja zlati žitni klas.
5. V temó zemljé zaklade zakopane
na dan izkapa čvrsta naša dlan.
Kjer prime roka, tam bogastvo vstane,
uspeh duhá je delu darovan.
6. Ta krasna zemlja, naša last edina,
budi nam v dušah slavospev razvnet:
Bog čuvaj te, slovenska domovina,
ti sveti naš, ti naš slovenski svet!

Engelbert Gangl.

④ Skopulja z nogavico.

Takrat, ko sta hodila po svetu še sveti Peter in njegov tovariš sveti Pavel, je živela tam nekje v deveti deželi zeló, zeló skopa ženica Suholja. Za vsak vinarček se je tresla, vsakega berača je odpodila od hiše. Kadar pa je zopet spravila do enega cekina, tedaj je šla, odvezala nogavico, ki jo je imela vedno skrito pod zglavjem, in je vanjo trepetaje in varno spustila novi cekin. 5

Nekoč prideta sveti Peter in Pavel tudi mimo njene koče. Takrat pa je bila skopulja baš nekoliko bolna in je ležala na postelji. Silno se prestraši, ko zasliši trkanje od zunaj, in 10 hoče hitro skriti svojo ljubo nogavico; toda v tem že vstopi sveti Peter in jo zaprosi božjega darú.

„Kje ga bom pa vzela?“ zagodrnja starka.

„Ali tudi nobenega koščka kruha nimaš?“ jo popraša Peter; „vedi, midva sva zeló zdelana; ves božji dan sva že 15 na potu.“

„Tudi kruha nimam,“ zarenči staruha, „saj vesta, da bo-lezen vse požre.“

„Res je,“ pravi nato Peter žalosten, „bolezen vse požre; morebiti pa imaš vendar kaj drugega... Glej, kaj imaš v 20 tej nogavici?“

„Eh, to so same luskiné...“

„Same luskiné? Bog ti jih blagoslovi!“ odvrne Peter in gre s svojim tovarišem.

25 Ko sta svetnika odšla, se je hudobna starka zvito zamejala, češ: „Pa sem vaju opeharila.“ In hitro je zopet razvezala svojo ljubo nogavico, da bi štela svetle cekinčke. Toda joj! V nogavici ni bilo več cekinov, ampak samo bele luskinke. Tako je lažnica sama sebe opeharila. *Dragotin Kette.*

⑤ Kazen prvim ljudem.

Od konca so živeli ljudje brez velikega truda. Bog jim je bil podaril tako mogočno voljo, da so imeli vsega, karkoli so pozeleli. Takrat ni bilo na svetu ne mrzle zime, ne pekočega poletja. Vsako žito in drevje je zelenelo, cvetelo in 5 rodilo sad celo leto, kadar je kdo sam hotel. Pšenica je bila še enkrat višja od sedanje in klasje ji je šlo od vrha do tal. Jed je trebalo za živež le pripraviti; drugega dela z njo ni bilo: zrastle in prišla je k ljudem sama od sebe. Človek je rekel jablani: „Daj mi zrelih jabolk!“ — in tisti hip se je drevo na- 10 polnilo z najslajšimi jabolki in se nagnilo k njemu, da jih natrga. Če ga je mikala riba ali kaka druga žival, priklical jo je z eno besedo k sebi in si jo skuhal ali spekel, kakor se mu je zljubilo.

V tej obilnosti in sreči pa so ljudje pozabili Boga in so se 15 razvadili. Jeli so se med sabo črtiti, preganjati in moriti. In delali so lahko drug drugemu strašno škodo, ker je bila tako močna njihova volja, da se je izpolnila vsaka nesreča, ki jo je želel človek svojemu bližnjemu. Mati je bila nevoljna, da ji je dal Bog devet hčeri in samo enega sina, pa je velela: 20 „O da bi se ve, moje hčere, moja nadlega, izpremenile v jato belih gosi!“ In kakor je to izustila, je zletela na ograjo jata devet belih gosi in z ograje je šla jata daleč, daleč naprej tja v deveto deželo. Bratu so se sestre smilile in šel jih je iskat. „To pa je dolga povest (je rekla starka, ki mi je to pravi- 25 vila), ki sem jo že pozabila; samo to vem, da je brat nazadnje našel svoje sestre in jih rešil materinega prokletstva.“

Ali drugi ljudje niso bili vselej tako srečni. Hudobni sinovi so želeli staremu očetu, da se naj živ pogrezne v zemljo, in to se je res zgodilo. Prijatelj je hlinil prijatelju 30 ljubezen. Imel je na jeziku med, na srcu pa led. Zelel je

prijatelju, naj se utopi v kaplji vode, in to se je precej zgodilo. Ko je videl Bog te in še mnoge druge take grdobe, se je pokesal, da je dal človeku tako mogočno voljo, in mu jo je vzel. Odslej je moral človek trdo delati, če je hotel živeti; brez truda se mu ni nobena želja več izpolnila. Tudi so ³⁵ izgubili ljudje presilno oblast drug do drugega: s samo mislijo si niso mogli več škode delati in se moriti. *Janez Trdina.*

6. Na moje rojake. ✓

1. Sloven'c, tvoja zemlja je zdrava, 2. Za uk si prebrisane glave,
za pridne nje lega najprava; pa čedne in trdne postave,
polje, vinógrad, gora, morjé, išče te sreča, um ti je dan,
ruda, kupčija tebe redé. našel jo boš, če nisi zaspan.

3. Glej, stvarnica vse ti ponudi,
le jémat' od nje ne zamudi;
lenega čaka strgan rokav,
pal'ca beraška, prazen bokal.

Valentin Vodnik.

7. V Ljubljano v šolo. ✓

I.

Ko so v naših krajih še Francozi gospodarili, sta živela v Bohinju na Gorenjskem zakonska Rok in Špela, ki sta imela edinega sina; krščen je bil na ime sv. papeža Melkijada. Roditelja sta svojega sinčka negovala izredno ljubeznivo, in kadar je blebetava sosedja opomnila, da ta paglavček malo po strani ⁵ gleda, je mati vselej odklonila tako sodbo, rekoč: „Seveda po strani gleda. V Ljubljano gleda, v Ljubljano. Saj mu je sojeno, da bo gospod; vozil se bo v svoji kočiji.“

Oče Rok je vzgajal sina po načelih svojega deda: „Otroci so kakor žrebeta. Čim več, čim prosteje skače mlado žrebe, ¹⁰ tem jačji, tem iskrejši bo potem konj.“ Tako je Melkijad rastel v strahu pred Bogom in pred šibo, ki je brezposelno samovala za čelešnikom. Preživel je detinska leta med dobrimi in slabimi ljudmi, med ovci in kozli, ob žgancih in mleku.

15 Razvijal se je po rekle: mens sana in corpore sano. Možgani so mu bili tako čvrsti, kakor lobanja okoli njih, ki je pretrpela marsikatero bunko v deških dvobojih pod lipo sredi vasi. Brez deških dvobojev pa ni moglo biti, ker preradi so mladi paglavci bodočemu gospodu nagajali, pojoč mu za hrbtom:
20 „Mlekojed, krivogled, v kočijo sed'!“

Tista doba je bila za Bohinj jako pomenljiva. Tlaka je do malega nehala z desetino vred. Ustanovila se je nova župnija na Bistrici in takisto tudi na Koprivniku, kjer je bil prvi župnik naš sloveči pesnik in pisatelj Valentin Vodnik.

25 Redne šole takrat v Bohinju ni bilo. Tedanji fužinski oskrbnik je pridobil za svojo deco zasebnega učitelja in je hkrati napotil nekaj imovitejših posestnikov, da so pošiljali svoje sinove na Bistrico k njegovemu učitelju. Med tistimi Bohinjčki, ki so se v visokih sobah fužinskega gradiča ali
30 pod velikansko lipo pred njim pripravljali za latinske šole in za gosposki stan, je bil naš Melkijad po materini sodbi najbolj bistroumen, a po učiteljevi najbolj razposajen. Gotovo pa je imel med vsemi najtrdnejšo voljo pogospoditi se.

Dobrih ednajst let proste domače in prisiljene šolske
35 vzgoje so privoščili Melkijadu, preden so določili, da je goden za ljubljansko mesto in za latinske šole. Solzno slovo od doma — ta beseda naj pomeni ves Bohinj — in od ljube matere mu je lajšala neovržna resnica, da se ne more pogospoditi brez ločitve od Bohinja, in živa nada, da pride v mestu med
40 bolj olikane vrstnike, ki ga ne bodo venomer pitali z „Mlekojedom“.

Nekaj dni pred vsemi svetci je oče Rok na kola pričvrstil podolgovato kripico, podedovano za očaki, vanjo razložil dežice masla in zaseke, vrečo povejenega mesa, moke in
45 kruha in skrinjico s sinovo obleko za svetek in petek. Vse to je zadelal s slamo; črez slamo je pogrnil belo prteno rjuho in na rjuho posadil Melkijada in dva druga dečka. Oče Rok je nato opremil kobilo starega bohinjkega plemena s prazničnim komatom in z jermenjem na blesk olikanim ter jo
50 potisnil med težko zakrivljene ojnice. Ko je hlapec kobilo vpenjal, je sedel oče spredaj na kripico. Za njegovim širokim hrbtom pa segajo desnice treh mater v desnice treh dečkov po slovo in tri levice pri vozu in tri levice na vozu brišejo solze iz oči. Hlapec je delo opravil in pogladil kobilo po

dolgi, gosti grivi. Tedaj je oče počil z bičem, da se je raz- 55
 legalo v tretjo vas; kobila je potegnila, voz je zaječal in zaro-
 potal. In potem je dalje in neprestano ropotal po spodnji
 dolini mimo Bistrice, kjer je dobra teta Melkijadu potisnila
 meden kolač v naročje; dalje mimo Nomenja, kjer so se po-
 slovili od poslednje bohinjske hiše. 60

II.

Kdor gre po svetu, marsikaj izkusi. Prva izkušnja je
 doletela naše potnike kar v prvi vasi zunaj Bohinja, to je na
 Bohinjski Beli. Na vežnem pragu blizu ceste sta stala za-
 stavna mati in droben deček. Deček je odpiral oči in usta,
 ko se je proti njemu pomikalo neznano, nedomače vozilo: goro- 65
 stasna serasta kobila, ki je tolika, da iz nje narediš pet
 hrvatskih; visokoštrleči, v enomer se gugajoči komat, ki je
 kakor razkladnica kožuharjeva obložen s kožami od jazbeca,
 dehorja in lisice; očakovsko, debelo in široko jermenje na
 kobili, obsuto z velikimi medenimi kolajnami in zaponami. 70
 Za počasno stopajočo kobilo se trese na težkih kolih spredaj
 ozka, zadaj široka, spredaj nizka, zadaj visoka kripica iz rez-
 ljanih jesenovih deščic. Spredaj na kripici oblastno sedi velik,
 širokoplečen mož, ki drži v desnici povodec in v levici dolg
 bič. Na glavi mu čepi nezarobljen, širokokrajnen, rjav klobuk 75
 z okroglo nizko štulo in rdečim trakom okoli nje. Trup mu
 za silo odeva do kolen segajoča tesna in s kožuhovino obšita
 suknja, črez pas vezana s široko, svetlordečo, volneno ovijačo.
 Noge tičijo v ozkih, črnih irhastih hlačah in v dolgih, širokih
 škornjih; škornji imajo debele, dvojne podplate in ostre 80
 podkovice na petah.

V koncu kripice čepé na beli rjuhi trije v vsem si po-
 dobni dečki zdravih, okroglih lic in bistrih oči, po koncu se
 držeč kakor sveče in vsi enako glave obračajoč, kakor bi bile
 na vrvcici. Imeli so eden kakor drugi na glavah višnjeve, 85
 suknene čepice, spodaj obšite s črno janjčjo kožuhovino. Oble-
 čeni so dečki v kratke, tesne suknjice s strmostoječim, ne-
 zavihanim ovratnikom od domače sive raševine. Iz takega
 blaga so tudi ozke, dolge, na šivu z zelenim suknom obrob-
 ljene hlače, ki so pod koleni vtaknjene v dolge škornjice na 90
 kveder. Vsi trije so zvedavo gledali prvo nebohinjsko vas.

Jako jim je ugajalo, da jih blejska mati in sin gledata tako pozorno, ali da jih celó občudujeta, kakor so si domnevali. Kar blejski sin nekaj popraša blejsko mater. Ta mu nekaj
 95 porogljivo zašepeče na uho in deček skoči na cesto ter zakliče: „Stric, napačno ste naložili.“ — „Jezik za zobe, raztrganec!“ se obregne mož na vozu, ne da bi se ozrl na dečka. Mladi Blejec se umakne proti hiši in tedaj zakliče na vse
 100 žili jeseni.“

V tem hipu plane mladi Melkijad raz voz, pobere kamen ob cesti in ga zaluči proti veži, v katero je bil smuknil zabavljivec. Zažvenketala je steklenina v vežnem oknu. Naš junak se urno dvigne na voz in oče Rok švigne z bičem po
 105 kobili. Toda plemenita kobila, od nekdanj vajena samo težke, premišljene vožnje in trdno prepričana, da sama najbolje vé, kdaj je treba hitreje potegniti, si nikakor ne da izbičati svoje značajne hladnodušnosti. Zdaj stopi lastnica ubitega okna k vozu in zgrabi za bič in povodec. Voz obstoji in trop vaščanov
 110 ga obstopi. Žena srčno zahteva za ubito šipo dva groša. Tedaj oddrgne oče Rok svoj mošnjiček in odrine denar. Da bi pa nihče ne mislil, da ga je ženska ustrahovala, ji poda pet grošev, poudarno govoreč: „Tista slepa škrbina ni bila vredna niti počenega groša. Dam ti pa pošteno petico. Saj
 115 jo boš skoro potrebovala za hišna okna, če ne boš svojemu paglavcu z debelo leskovko vtepla zapovedi, da v cerkvi in na cesti pri miru pustimo poštene ljudi!“

Kobila je zopet potegnila, sin na vozu pa je rekel sam sebi: „Dobro sva jih izplačala.“

120 Drugi dan nato so se pripeljali v Ljubljano. Tam pri mitnici na Celovški cesti so se ustavili, da se odrine užitnina. Oče Rok je ponižno povedal, da je ubog kmet in da nima na vozu drugega nego deset funtov masla v dveh dežicah, šolarsko obleko in detelje in slame, kolikor je potrebuje nazaj
 125 gredé za kobilu. Užitninar pa ni verjel, da vozi tak mož za tri dečke samo deset funtov masla. Ukaže torej dečkom, ki so sedeli na vozu kakor pribiti, naj se umaknejo. Zdaj otiplje z golo roko in z železnim drogom mnoge stvari, ki so ga jako zanimale. Kmet se izgovarja, da so mu te nepotrebne
 130 reči domače ženske skrivaj in za njegovim hrbtom potaknile na voz, in rohni nad dečki, zakaj mu tega niso povedali poprej.

A vse to mu ni pomagalo. Ustrelili so ga za dva goldinarja globe.

III.

Drugo jutro se je vršilo vpisovanje v prvo latinsko šolo. Osma ura zjutraj je bila, ko je bohinjski oče prikoračil v 135 šolsko poslopje, pred seboj tiščeč ukaželjno trojico. Pred ravnateljstvo pisarno, tedaj še zaprto, je čakala obilna množica očetov in sinčkov največ kmetskega stanú, gnetoč se proti vratom. Ti čakalci so čuli že od daleč škripajoče udarce moževih podkovic na kamenite plošče hodnikove. Ko je Rok 140 prišel do njih, je vse presenetila krepka postava, še bolj pa nenavadna oprava starošegnega Bohinjca. To obče zanimanje in čudenje je mož takoj izkoriščal in se je prerival proti pisarničnim vratom. Ker pa je ta napor našel krepak in hrupen odpor, poprosi z najprijaznejšim glasom: „Možje, spustite 145 me pred se; jaz sem prišel med nami vsemi od najdalje!“ Takoj se oglasi v drugem koncu skupine suh mož v narečju, bohinjskemu najmanj podobnem, vendar znanem po vsej deželi: „Kaj bi tisto! In prav zato ste prišli najzadnji. Odkod ste prikrošnjali, oče?“ 150

„Kaj treba vprašati? Iz Bohinja sem in pripeljal sem se s svojo kobilo. Krošnjo naj drugi nosijo!“

V tem hipu čuje za seboj krepak glas. Naš Rok se ozre in zakliče svojim dečkom: „Brž poljubite gospodu roko! To so naš prejšnji koprivniški gospod.“ Dečki so točno izvršili, kar 155 je mož zapovedal. Ta gospod je bil Valentin Vodnik, za francoske vlade vodja višjih ljubljanskih šol. Prijazno je pogledoval vse tri Bohinjčke pred seboj, popraševal Roka, ki ga je poznal že od prej, po svojih znancih v Bohinju in mu naposled obljubil, da bodo njegovi dečki vpisani najprvi. Sluga 160 je naredil ulico do pisarne. Gospod vodja je stopal skromno naprej in za njim je korakal oče Rok tako košato, da se mu niti ni račilo sneti klobuka, ko je stopil pred vodjevo pisalno mizo. Še le znani glas izmed vrat: „Oče, rejto raz škopnik!“ ga je opomnil, kaj se spodobi. 165

Tretji vpisani dijak je bil naš Melkijad. Počasi je čital Valentin Vodnik krstni list, kakor da ne verjame črkam, a zapisati je moral ime Melkijad in ne drugače. Nato je pogladil dečka po licu in mu rekel dobrovoljno: „Tvoj krstni patron

170 je sveti papež Melkijad. Verjetno ni, da bodeš ti kdaj papež. Škof pa more postati Kranjec, in zakaj ne bi bil Bohinjec? Bodi torej priden in poslušen; sicer boš vse žive dni samo mlekojed, kakor so tvoji bratje v Bohinju.“

Oče Rok se je še tistega dne poslovil od Ljubljane in
175 domačih prvošolcev. Ti so pa krenili na izprehod po Dunajski cesti, da so tam zopet videli domačo Savo in se ozirali proti domačemu Triglavu, ki jim je bil tako mil in hkrati tako neizmerno oddaljen. Tisti večer je Melkijad prvič sedel pri okrogli mizi dijaškega stanovališča in med tujimi součenci.
180 Stol, na katerem se je izkušal gugati, mu je bil prešibek, soba pretesna, kaša preredka in premalo zabeljena; a najhuje ga je peklo, da se ga že prijema ime Mlekojed in da ta zopni pridevek ugaja celó gospodinji. Sedel je po slabi večerji na klopico v kot; tam je molčel in osvetoželjno izbiral součenca,
185 kateremu bo prvemu v svarilen zgled za druge s krepko pestjo dokazal, da se ime Mlekojed tudi v Ljubljani ne sme izustiti brez kazni.

Šest let je Melkijad pohajal ljubljansko gimnazijo. Vzorno se je vedel, pridno učil, redno in čedno podajal svoje naloge
190 in izvrstno znal vse, kar je bil vprašan. Tako je dogotovil naš dijak gimnazijo, ki se je tista leta končavala s šesto šolo, in prinesel domov izvrstno izpričevalo. *Junez Mencinger.*

8. Siromak. 9/7. 13.

1. Kaj gledaš, deček, me debelo?
Star sem in ne posebno lep;
zgubáno čelo, lice velo
imam in že napol sem slep.	3. Po svetu sem se vedno vbijal,
pod tujo streho truden spal;
po zimi sem se v plašč zavijal,
ki mož mi ga je usmiljen dal.
2. Ljudje imajo dom in njive,
vrtove, travnike in les;
mojé ob potu so koprive,
cvetlica tudi ktera vmes.	4. Tu vidiš, deček, siromaka,
ki je bridkosti mnogo užil;
tam gori me plačilo čaka,
tam bom se večno veselil.

Josip Stritar.

9. Rudolf Habsburški in pekarica.

Rudolf Habsburški je šatoril blizu Moguča (Mainz) in se je prišel nekega dne izprehajati v mesto. Ker je bil zunaj hud mraz, a Rudolf borno oblečen, stopi v odprto hišo nekega pekarnjara, da bi se malo pogrel pri gorki peči. Pekarica pa, ki je sodila ljudi le po obleki in si je mislila, da je to preprost 5 vojak, ga začne pisano gledati, se jeziti nad njim ter godrnjati črez ubožnega cesarja in njegove vojake, ki so prava nadloga ljudem. Cesar vse to mirno posluša in se posmehuje. Pekarico to še bolj razjezi; jame ga poditi iz hiše. A ko se ji ustavlja in še bolj posmehuje, popade jezna korec vode in ga zlije 10 nánj. Moker odide cesar v tabor, pa ne pové nikomur nič o tem, kar se mu je dogodilo pri pekarici.

Opoldne pa pošlje k tisti pekarici svojega služabnika z nekoliko skledami, polnimi dragih jedil, z naročilom: „To vam pošilja vojak, ki ste ga bili danes zjutraj polili z vodo.“ 15 Ko pekarica to sliši, se zelo prestraši, sluteča, da je oni vojak bil cesar sam. Hitro teče v cesarjev šator in gre naravnost v cesarsko obednico, kjer je bilo mnogo gostov zbranih pri cesarju. Tu pade predenj na kolena in ga v strahu in trepetu prosi odpuščenja. Cesar se ji kakor zjutraj prijazno nasmehuje; 20 ukaže ji vstati in reče, naj za kazen doslovno in natančno ponovi, kako ga je bila zjutraj ozmerjala. Žena se izprva sramuje in obotavlja, a kmalu ji teče jezik, kakor ji je teknel dopoldne. Gostje se ji od srca smejejo, a pekarica si oddahne, se globoko prikloni in odide vesela domov. *Ivan Tomšič.* 25

10. Mladostna leta cesarja Franca Jožefa I.

I.

Bilo je predpoldne leta 1830. dne 18. velikega srpana Tedaj se je peljala kočija iz cesarskega gradu Schönbrunn v mesto Dunaj. Nadvojvoda Franc Karol, drugi sin tedanjega cesarja Franca I., je dirjal k svojemu očetu naznanjat, da se mu je porodil prvi sin. Vesel objame cesar svojega sina, to- 5

povi zagrmé po mestu, Franc Karol pa sede hitro zopet v kočijo, da bi se peljal nazaj v Schönbrunn k svoji ženi in svojemu sinu. Po ulicah se je gnetlo vse polno ljudi. Učenci so vreli ravno iz šole. Z navdušenimi klici je pozdravljalo 10 ljudstvo mladega očeta. Vsak mu je hotel razodeti svojo radost, vsak se je rinil proti vozu, da bi pokazal, kako ga veseli, da se je porodil naslednik cesarju; kajti starejši cesarjev sin Ferdinand ni imel otrok. Vesela se je zbirala mladina na potu nadvojvode, vesela je tekala za vozom in pozdravljala 15 priljubljenega nadvojvodo. Njega je gnalo srce v Schönbrunn nazaj k sinku; ko pa vidi, da teka mladina za njim in da bi si lahko kak deček pokvaril zdravje, tekaje za vozom, reče kočijažu: „Ne vozi tako hitro; dečki so že vroči, prehladili bi se sicer.“ Počasi se je vozil dalje, ljudje pa so vriskali 20 in klicali od veselja, ko so čuli take besede.

Nadvojvoda je imel tedaj osemindvajset let; bil je mož čvrste, krepke postave in ljubeznivost mu je sijala iz oči. Njegova žena je bila Friderika Doroteja Sofija, hči Jožefa Maksimilijana, kralja bavarskega, s katero se je bil poročil 25 dne 4. listopada l. 1824.

II.

Nadvojvoda Franc Karol, oče našega cesarja, si je bil s svojo ljubeznivostjo pridobil srca vseh svojih podložnikov. Reveži so ga spoštovali kot svojega očeta; rad je delil ubožcem, a rad je pomagal tudi pridnim obrtnikom. Bil je pokrovitelj 30 nižjeavstrijskemu obrtnemu društvu. Če je le zvedel, da je prišel kdo brez svoje krivde v zadrego, mu je hitro pomagal. Nekega dne se je peljal s svojim pribočnikom na izprehod v Prater, velik gaj, kamor se hodijo Dunajčanje najrajši izprehajati. Ko se peljeta mimo neke gostilne, zapazi nadvojvoda, 35 da je zaprta. „Kaj pomeni to?“ vpraša pribočnika. Ker mu ta ni vedel odgovora, pošlje hitro, ko prideta domov, slugo popraševati, kaj je s krčmarjem. Še tisti dan mu izporoči sluga, da je krčmar obubožal, ker je trla bolezen njega in njegovo obitelj; da je dolžan kakih 800 kron in da so mu 40 zaprli gostilno, ker so ga upniki rubili. Kmalu potem se pelje nadvojvoda zopet v Prater. Gostilna pa je bila zdaj že odprta; krčmar je stal na pragu in je pozdravljal z veselim srcem nad-

vojvodo. Ta mu je bil plačal dolgove, ker je zvedel, da krčmar ni sam kriv svoje nesreče.

Koliko je dajal za bolnike, za slepce, za sirote, za gluho- 45 neme in za druge nesrečnike, se ne dá povedati, ker je dajal tako, kakor velewa sveto pismo: Naj levica ne vé, kaj daje desnica. Mnogokrat je celó sam obiskal kakega reveža, da mu je pomagal. Zató pa ga je ljudstvo tudi ljubilo nad vse; imenovalo ga je „očeta revežev“. Kjer se je pokazal, povsod 50 ga je pozdravljalo tako spoštljivo in tako prijazno, da so se tujci čudili. Nadvojvoda sam je odzdravljaj tudi najnižjemu; če je hodil po dunajskih ulicah, je nosil klobuk navadno v roki, da bi ne prezrl kakega pozdrava.

Tak je bil oče našega cesarja in mati njegova je bila 55 verna družica svojemu možu.

III.

Od svojih staršev se je naučil mladi nadvojvoda Franc Jožef že zgodaj usmiljenja do revežev. Posebno rad ga je imel njegov ded, tedanji cesar Franc I. Skoro vsak dan so morali mladega vnuka priversti k njemu. Sam ga je po- 60 učeval, ali pa se igral z njim. Jedva je znal Francej — takó ga je imenovala cesarska rodbina — dobro tekati, mu je kupil cesar puško in sabljo z malo vojaško opravo. Kadar je prišel potem k dedu, je moral korakati po povelju dedovem in sukati orožje, kar se je dečku prav lepo podajalo. 65

Nekega dne je bil mladi nadvojvoda v Laksenburgu, cesarskem gradu ne daleč od Dunaja. Vesel je skakal po tratih, vozil svoj voziček, nakladal nánj senó in se radoval, kakor se radujejo otroci. Večkrat pa je pogledoval z milim očesom vojaka, ki je stražil ob vratih. 70

Kmalu se pripeljeta cesar in cesarica obiskovat svojega vnuka. Vesel jima teče Francej naproti. Pa hitro potegne deda za suknjo ter pravi: „Daj mi kaj za vojaka! Revež je.“ Cesar se nasmeje in mu dá bankovec. Maliček teče k vojaku in mu ponuja denar. Ali vojak prezentira s puško, denarjá 75 pa ne vzame, ker je to prepovedano straži. Dolgo ponuja deček: „Vzemi, vzemi!“ Ker se pa vojak ne gane, steče žalosten k dedu ter mu potoži, da vojak noče denarja. „Vojak na straži ne sme vzeti denarja. Deni mu denar v torbico, ki

80 mu visi na hrbtu!“ Vesel steče deček zopet k vojaku. Ali o joj, torbica visi previsoko, on ne more do nje. Cesar Franc vzdigne torej vnuka, cesarica Karolina pa odpre vojakovo torbico, da položi Francej bankovec v njo. Vesel ploska z rokami, rekoč: „Sedaj pa ta mož ni več revež.“ Radosten
85 ga objame cesar; drugi dan pa pošlje vprašat k polku, pri katerem je služil obdarovani vojak, kakšen človek je ta. Od polkovnika zve, da je eden najboljših mož in da podpira od male plače še svojo revno mater. Sinova ljubezen do matere gane cesarja v srce. Hitro pošlje svoto denarja, ka-
90 tere je trebalo za odkup možá. Tako ga oprostí vojaštva, ga bogato obdaruje ter pošlje materi na dom. Tako je pomogla dobrosrčnost mladega nadvojvode dobremu sinu od vojaščine. Stara mati in njen sin sta še dolgo živela srečna in vesela; zakaj cesarjeva milost jima je ostala naklonjena.
95 Lastna pridnost pa je pomnožila sinu premoženje, da je umrl kot pošten in bogat kmet.

IV.

Razen Franca Jožefa je podaril Bog nadvojvodi Francu Karolu še tri sinove: Ferdinanda Maksa, poznejšega cesarja mehikanskega, Karola Ludovika in Ludovika Viktorja ter
100 hčer Marijo Ano, ki jo je pa smrtna kosa pokosila že v petem letu njene starosti.

Hitro tekó leta. Kmalu pride za otroka čas pouka in učenja. V prvih letih je vodila pouk grofica Marija Lujiza Sturmfeder. Bila je stroga, a tudi ljubezniva; njeni učenci so
105 jo imeli radi tudi še, ko jim ni bila več varuhinja. Nadvojvode so se je vedno radi spominjali.

Ko so nadvojvode odrastli, so dobili odgojitelje. Grof Henrik Bombelles je postal vodja vsem. Nadvojvoda Franc Jožef pa je bil izročén posebno še grofu Ivanu Koroniniju.
110 Kdor bi mislil, da se sinovom iz cesarske rodovine ni treba truditi v mladosti, bi se varal. Oni so namenjeni, da vladajo v svoji moški dobi; od njih je odvisna sreča vse države, zato se morajo pripravljati že od mladih nog za težavni posel. Posebno cesarjevič, naslednik na prestolu očetovem, se mora
115 izuriti v vseh strokah uradovanja. Tisti, ki naj bo enkrat vrhovni vodja vse vojske, mora poznati njen ustroj na vse

strani; tisti, ki naj bo enkrat najvišji sodnik, mora temeljito znati sodno in državno pravo; tisti, ki naj zapoveduje šolstvu, mora poznati vse stroke šolstva od najvišjega do ljudskega. Prav tako se mora seznaniti z obrtnijo, s trgovinskimi 120 razmerami, s kmetijo in rudarstvom ter z vsemi vednostmi, kolikor se jih goji po prostrani državi. Posebno avstrijski cesarji gledajo že od nekdanj na to, da se priučé cesarjeviči že v mladosti pravim načelom, po katerih se je ravnati vladarju, da mu ni treba poslušati le svojih sveto- 125 valcev, ampak da more soditi o vsaki stvari tudi sam. Kakor drugi mladeniči, se mora izobraziti cesarjevič tudi v vednostih, ki se jih učé drugi po ljudskih, srednjih in visokih šolah. Vrh tega se mora učiti še jezikov svojih podložnikov; saj ne gane človeku srca nič toliko, kakor če govori z njim 130 cesar v materinem jeziku njegovem. Le poprašajte one može, kako milo jim je bilo pri srcu, ko se je cesar po zaslišbi poslavljal od njih s prav slovenskim pozdravom: „Srečno!“ Mladi nadvojvoda se je torej učil ne le latinščine, grščine, francoščine in angleščine, ampak tudi skoro vseh avstrijskih 135 jezikov: madjarščine, češčine, poljščine, italijanščine, srbohrvaščine itd. Pri tem pa sevéda ni smel zanemarjati svojega telesa; zakaj le zdrav duh v zdravem telesu more zadostovati vladarskim dolžnostim, kakor je že slavna Marija Terezija velévala odgojiteljem svojih otrok, naj jih utrdijo 140 na duhu in na telesu in naj jih ne razvadijo na nobeno stran.

V.

Franc Jožef v svojih mladih letih sicer ni mogel misliti, da postane cesar; njegov oče je bil namreč cesarjev drugi sin. Ker pa njegov stric, poznejši cesar Ferdinand (od l. 1835.—1848.), 145 ni imel otrok, se je moglo misliti, da postane njegov oče cesar in za njim tudi on sam. Zató se je moral že od mladih nog pripravljati za težavni posel.

Odgojitelji so napravili tedaj za njega in za brate njegove natančen dnevni red. Že ob šestih zjutraj se je začel 150 po letu pouk. Natanko so bile določene ure za veronauk, za jezike, za zgodovino, za računstvo, za prirodopisje, za igro kakor za telesne vaje. Tako ni imel prihodnji cesar že od

mladosti skoro urice, v kateri bi bil mogel delati, kar bi se
 155 mu ljubilo. Zamuditi ni smel niti minute; zakaj natančnost
 je najlepši kras vladarjev.

Mladi Francej je bil vedno natančen; ob minuti je bil
 vselej na svojem mestu. Še sedaj se tuje ne morejo načuditi,
 da cesarja nikdar ni treba čakati. Če pravi, da pride ob tej
 160 ali oni uri sem ali tja, pride ob tisti uri, naj sije solnce, ali
 naj pada dež, toča ali sneg. Tudi v tem oziru nam bodi
 vzvišen zgled!

Jedva je imel dvanajst let, že je znal najimenitnejše jezike
 evropske in raznih narodov, katerim je zdaj vladar; a tudi
 165 v telesnih spretnostih se je že odlikoval. Ko je praznovalo
 strelsko društvo v Solnogradu leta 1841. svojo slavnost, je
 pogodil Franc Jožef, tedaj ednajstleten deček, s prvim strelom
 sredino. To je navdušilo strelce takó, da so ga kar imenovali
 za svojega častnega člana.

170 Zanemarjal pa tudi ni obrtnega pouka. Obiskoval je s
 svojimi učitelji razne obrtne zavode, tovarne itd., da se je
 poučeval sam o razmerah raznih obrtov. Zlasti ga je zani-
 malo steklarstvo, t. j. kako se dela steklo. Sam je spisal večji
 spis o tej umetnosti.

175 Kadar je prišel čas počitka, se je vadil najrajši s svojimi
 tovariši, mladima grofoma Bombellesoma in mladim Koroni-
 nijem, v bojnih igrah. Po vrtu v Schönbrunnu so se igrali
 dečki. Franc Jožef jim je bil vojvoda. Borili so se med
 seboj, da je bilo veselje gledati, kako so se iskrile oči mla-
 180 demu cesarjeviču.

VI.

Te otroške igre niso dolgo trajale. Kmalu je bilo tudi
 njemu treba se resno urediti v orožju. Polkovnik Hauslab mu
 je bil učitelj. Da se nauči vojaških vednosti, je moral začeti kot
 prostak. Oblekel je opravo pešca in se je vadil v njej; toda
 185 ne sam, ampak z novinci, da je poskusil, kako je treba rav-
 nati z ljudmi, ki ravno pridejo med vojake. Ko se je naučil
 sam po vojaško korakati in rabiti puško kakor vsak drugi
 prostak, vadil se je opravila vsake vojaške stopnje ter se
 tako priučil voditi večje krdelo do stotnije, kasneje do
 190 polka itd.

Ko se je bil izuril za pešca, vadal se je kot konjik. Tudi tu je moral obleči opravo preprostega ulanca, ni smel imeti svojega konja, jahati je moral na navadnem konju kakor vsak drugi konjik. Jahati se je učil sicer že prej, ali pri tem mu ni šlo ravno po volji. Sedaj pa, ko se je moral kazati na 195 jahališču med preprostimi vojaki, mu je šlo bolje. V nekaterih tednih je sedel v sedlu kakor pribit, da so se mu čudili častniki, ko je kazal očetu svojo spretnost na konju ter dirjal pred njim in sukal orožje kakor star vojak. Ta spretnost se vidi na njem še dandanes; pokazal jo je pa tudi sam 200 leta 1851., ko ga je prišel ruski car obiskat na Dunaj. Tedaj se je bil pribočniku ruskega carja splasil konj. Ljudstvo je kričalo od strahu, ko je obležal jezdec brez zavesti na tleh in je skočil konj splašen med ljudi. Ali cesar sam zgrabi preplašenega konja s krepko roko za uzdo ter ga ukroti. 205

Tudi kot topničar je začel Franc Jožef na najnižji stopnji. V preprosti opravi je moral sestri na top in se vaditi posla vseh številčk, ki imajo opravila, preden je top pripravljen za strel. Tedaj topov niso nabijali od vzadi kakor sedaj; od spredaj sta morali številki 1 in 2 poriniti naboj v cev. 210 Tako opravilo pa ni bilo brez nevarnosti. Lahko bi se zgodilo, da se vname smodnik, ko ga porivajo z drogom v cev. Ali tega opravila mu niso opustili, da se le vsega natanko navadi. Tudi pri topničarjih je opravljal posel vsake posamezne stopnje. Vse te vaje so mu bile na dobro. 215 Spoznal je, koliko je vredno natančno izpolnjevanje vsakega povelja, tudi malenkostnega. Ob enem se je okrepčal tudi na telesu; postal je neustrašen, a vendar premišljen mladenič, ki je poznal svojo moč ter jo znal tudi rabiti o pravem času. 220

Med tem ko se je vadal vojaških spretnosti, pa ni opuščal drugih naukov. Učil se je še vrh tega državljanskega in kazenskega, cerkvenega in državnega prava in modroslovja; zakaj cesar ni le vrhovni vojskovodja, on je tudi najvišji sodnik. 225

Tako mu je tekel čas. Od jutra do večera je bilo zadosti opravila; še v nedeljo je moral po božji službi v državno pisarno, da se je poučeval o državnih opravkih.

France Hubad.

11. O mraku.

1. Iz stolpa sëm mi zvon doni,
ko vlega mrak se po vasí —
le dôni, zvon, iz temnih lin,
le zbučaj mi na dom spomin!
3. Ob glasih teh se mi zazdi,
da v daljni svoji sem vasí,
kjer ni mi tuj noben obraz,
pozna me vsak, vsakogar jaz.
- Le zvôni mi takó glasán
in milo poj črez tujo plan;
dasi mi v srcu pólje jad,
zvonjenje tvoje slušam rad.
4. Zató pa, zvon, le zvôni mi,
na tuji zemlji dôni mi;
večerni zvon 'z visokih lin,
le zbučaj mi na dom spomin!

Anton Funtek.

12. Berač in Smrt.

Ko je pregnal Bog prve starše iz raja, je ustvaril svojo deklico Smrt. Smrt je prav majhna, manjša od vsakega otroka, pa ustrahuje vsakega junaka. Truplo ji je spretno in urno, da prepleza vsak zid, ob enem pa voljno in prožno, 5 da prileze skoz vsako ključalnico. Ne potrebuje ne kose, ne drugega orožja. Kadar je človeku namenjeno umreti, pride k njemu in mu zavije vrat. Ali črnega petelina in mačke se boji in se ogiblje hiše, v kateri se nahajata.

Berač je hotel iti k bogatinu in ga prositi za dar. Smrt 10 ga ustavi in prosi, da naj jo dene v svojo malho in nese v hišo. Berač jo vpraša, kdo je in kaj bi rada. Smrt veli: „Jaz sem božja deklica in sem poslana semkaj, da zavijem bogatinu vrat. Bogatin pa ima črnega petelina in črno mačko, ki mi branita prestopiti prag.“ Berač dene Smrt v malho in 15 gre v hišo. Bogatin je bil zdrav in dobre volje. Obiral je ravno kopuna in ga zamakal s sladko starino. Smrt šine najprej za peč, da se ogreje, potem pa za mizo k bogatinu in mu zavije vrat. Bogatin zajavka. Smrt mu zavije vrat še v drugo in tretje. Bogatin se uleže in žena mu pošlje 20 po gospoda, da ga previdi. Kmalu potem umrje.

Zdaj prosi Smrt berača, naj jo dene spet v malho in odnese iz hiše. Berač jo vpraša, kaj mu bo dala za plačilo. Smrt veli: „Veliko — to, da me boš pri vsakem bolniku videl. Če mu bom stala pri nogah, vedi, da še ne umre. Daj mu 25 kako zdravilo, in ko ozdravi, bo mislil, da si ga ozdravil ti,

in ti bo izkazal rad svojo hvaležnost. Kadar me boš pa videl pri glavi, ne ponujaj se za zdravnika, ker takemu bolniku je namenjeno umreti.“ Berač se obveseli, dene Smrt spet v malho in jo odnese iz hiše.

Kmalu se razširi po vsem obližju glas, da ga ni bilo in ³⁰ ne bo boljšega zdravnika od tega berača. Komurkoli je dal zdravilo, vsakemu je odleglo in ozdravel je. Denarjev je dobil toliko, da ni vedel, kam bi jih spravil. Ali bil je v svojo nesrečo preveč usmiljenega srca, da bi bil rad pomogel tudi tistim, katerim je bilo namenjeno umreti. Ugledavši Smrt pri ³⁵ glavi, prestavil je posteljo, da je stala Smrt bolniku pri vznožju. Enkrat se mu je res posrečilo, da jo je prekanil in bolnika otel. S to prevaro pa je berač božjo deklico Smrt tako razžalil, da se mu ni nikoli več prikazala, ne pri glavi, ne pri nogah. On sam pa je postal spet to, kar je bil prej, največji ⁴⁰ revež in je moral biti vesel, da je dobil za svojo lakoto košček črnega kruha.

Janez Trdina.

13. Netopir.

Na tla je padel netopir po dnevi.

Podlásica ga zgrabi; ta pa reče:

„Oh, prizanesi mi, ubogi revič!“

„„Ne more biti, stara pravda teče
med ptiči in menoj.““ — „O to ni nič, 5
pohlevna jaz sem miška, ne pa ptič.“

„„Pa bodi; zdrava mi ostani, miška!““

To reče, ga pusti in gre. — Kar zviška
postolka nadenj doli prileti.

Prestrašen milo netopir kriči: 10

„Usmiljenje imej, postolka, z mano!“

„„Zakaj pa? Miši meni so za hrano.““

„Jaz nisem miška, ptič sem kakor ti,
ptič, ki so oslabele mu moči;
pač res nekoliko podoben miši.“ 15

„„Naj bo, kaj novega vsak dan se sliši.““

Zdaj miš, zdaj ptič, kakor najbolje kaže;
takó, se vé, izhaja se najlaže.

Josip Stritar.

14. Pedenjčlovek-laketbrada.

Živela je nekdaj siromašna mati; imela je tri sinove. Hodili so na delo. Ko nekega dne niso imeli drugega posla, dá mati najstarejšemu sinu purana ter mu reče: „Idi v šumo po drv; ko boš lačen, speci si purana!“ On gre, zakuri, pa si peče purana. Pride Pedenjčlovek-laketbrada (bil je možiček komaj eno ped visok, imel je pa brado laket dolgo) in ga vpraša: „Deček, kaj delaš?“ — „Purana si pečem za obed.“ Pedenjčlovek-laketbrada pa zgrabi purana in ga odnese. Najstarejši sin pride žalosten in lačen domov in pové, kaj se mu 10 je zgodilo.

Drugi dan gre drugi brat v šumo in pravi sam pri sebi: „Videl bom, ali vzame purana tudi meni.“ Pride v šumo, naseka si drv in speče purana. Komaj pa je bila pečenka gotova, pride Pedenjčlovek-laketbrada, mu jo vzame in zbeži. 15 Revež pride lačen domov in pové, kaj se mu je zgodilo.

Tretji dan gre tretji brat v šumo. Vzame sekiro in seka drva. Ko postane gladen, si speče purana. Ko je bil spečen, pride Pedenjčlovek-laketbrada in hoče vzeti pečenko. Mladenič pa zgrabi možička za brado in ga vpraša, kaj hoče s pečenko, 20 „Jedel bom,“ odgovori Pedenjčlovek-laketbrada. „Ne boš,“ reče mladenič. Začneta se ruvati; mladenič zgrabi sekiro, razkolje bukev, dene brado Pedenjčlovekovo v razpoko in potegne sekiro ven, da je obtičala brada v precepu.

Vesel priteče domov in pové bratoma, kaj je storil onemu 25 človeku. Vsi trije gredó v gozd, pa ne najdejo ne bukve, ne človeka. Ali bukev je bila razrila zemljo, koder jo je vlačil Pedenjčlovek-laketbrada. Gredó po sledu, pa pridejo do globoke jame; v njo je peljal sled. Bratje premišljajo, kako bi mogli v jamo. Najmlajši še nekoliko pomisli in reče: 30 „Pojdimo vsak na eno stran, poprosimo sosede za vrvi in pridimo nazaj!“ Tako storé in prinesó kmalu vsak eno vrv. Zvežejo jih vkup in starejša spustita mlajšega po vrvi v jamo.

Ko pride do dna v podzemeljski svet, pomigne z vrvjo in dá bratoma znamenje, naj počakata, da se bo ogledal. Gre 35 dalje in dalje, pa pride do sela, kjer so plesale devojke kolo. Pride do njih ter jih pozdravi: „Pomozi Bog, kolo devojačko! Ali ste videle iti tu mimo Pedenjčloveka-laketbrado?“ — „Videle smo ga; vlekel je bukev za seboj.“ Najmlajše dekle

stopi k njemu, mu dá oreh in reče: „Le pojdi dalje, boš že zvedel, kaj imaš početi z njim.“

40

On gre in pride v drugo selo, kjer so deklice tudi plesale kolo. Vpraša jih: „Pomozi Bog, kolo devojačko! Ali ste videle Pedenjčloveka-laketbrado?“ One mu odgovoré: „Videle smo ga, vlekkel je bukev za seboj.“ In zopet stopi k njemu najmlajša, mu dá lešnik in reče: „Le pojdi dalje, boš že zvedel, kaj imaš početi z njim.“

Gre dalje in pride v tretjo vas. Tudi tu so deklice plesale kolo. Pozdravi jih in reče: „Pomozi Bog, kolo devojačko! Ali ste videle Pedenjčloveka-laketbrado?“ One mu odgovoré: „Videle smo ga, vlekkel je bukev za seboj.“ Najmlajša stopi k njemu, mu dá jabolko in reče: „Pojdi k temu človeku! Ko prideš v njegovo hišo, najdeš na mizi skledo polno strupa; vrzi jo na tla, da se razbije. Človek se bo boril s teboj. Če vidiš, da bi te nadvladal, vzemi tri četrtine oreha in jih pojej, četrtino pa vrzi proč! Če bo on še močnejši kakor ti, vzemi lešnik. Pol jedra pojej, pol ga pa vrzi proč! Če pa čutiš, da si še slabejši od njega, razreži jabolko na štiri dele, enega pojej, tri pa vrzi proč! Potem ga premagaš. On te bo prosil, da bi ga ne tepel; ali ti ne vzemi drugega kakor prstan, ki ga ima na desni roki. Če ti ga ne bo hotel dati, tepi ga tako dolgo, da ti ga da.“

Mladenič se odpravi na pot, pride do hiše Pedenjčloveka-laketbrade in najde njegovo mater na pragu. Vpraša jo, kje je Pedenjčlovek-laketbrada. Mati mu odgovori, da spi. Nato stopi mladenič v sobo, zgrabi skledo s trupom in jo vrže na tla, da se razdrobi. Potem pa kliče človeka: „Oj Pedenjčlovek-laketbrada, vstani!“ Še le v drugo se mu oglasi in godrnja: „No, no!“ Vnovič ga pokliče in reče: „Pedenjčlovek-laketbrada, vstani!“ Pedenjčlovek-laketbrada mu pa odgovori iz postelje: „Ako vstanem, ne bo dobro za te.“ Mladenič pa zavpije zopet: „Oj Pedenjčlovek-laketbrada, vstani, da se boriva!“

Pedenjčlovek-laketbrada vstane in začneta se boriti. Skoro bi bil premagal mladeniča; ta pa vzame oreh, pojé tri četrtine, četrtino pa vrže proč; sne še pol lešnika in četrtino jabolka, pa se zopet sprimeta. Kmalu zmaga mladenič in začne tepsti nasprotnika. Ta ga pa prosi, naj ga ne bije, češ, saj mu dá, kar hoče: oba purana, ki ju je bil vzel njegovima bratoma, ter zlata in srebra, kolikor ga more nesti.

75

Mladenič pa reče, da noče drugega kakor prstan z njegove
80 desne roke. A Pedenjčlovek-laketbrada mu odgovori, da
prstana ne more dati. Zato ga tepe mladenič tako dolgo, da
potegne prstan s prsta in ga vrže na tla.

Mladenič pobere prstan, natakne si ga na prst in odide.
Pride v vas, kjer so plesale deklice kolo, zahvali se najmlajši
85 za dobri svet in si jo vzame za ženo. Po poroki se odpravita
proti njegovemu domu. Na potu pa prosi žena vedno za
prstan in tarna tako dolgo, da ji ga dá. Ko prideta na mesto,
kjer je visela še vrv, dá bratoma znamenje in onadva po-
tegneta najprej njegovo ženo na svet. Žena jima pokaže
90 prstan in pové, kako moč ima.

Čudno se je zdelo mladeniču, da brata nista spustila vrvi
tako dolgo zopet doli. Ko spustita vrv, priveže kamen za
njo in brata ga potegneta kvišku. Ko ga pa privlečeta do
pol višine, prerežeta vrv in kamen pade v globočino, da se
95 razdrobi na kosce. Nečloveška brata sta mislila, da je brat
na vrvi.

„Bog ti moj mili, tako bi bil padel jaz doli, tako bi se
bil razdrobil, ko bi mi Bog ne bil dal pameti,“ si misli mladenič.

Revež ni mogel na svet; žalosten se vrne in pride pod
100 visoko drevo. Mimo drevesa je tekla velika voda, pod dre-
vesom je ležalo devet kamenčkov, pri drevesu je bilo gnezdo,
v gnezdu je ležalo devet mladih ptičkov. Na enkrat priplava
po vodi velik som in hoče požreti ptičke. Mladenič pa po-
bere hitro kamenčke, jih vrže somu v žrelo in reši ptiče.

105 Ko prileti starka domov, vidi, da so njeni ptički še vsi
živi; vpraša torej mladeniča, kaj hoče zato, da ji je rešil mla-
diče. Mladenič jo prosi, naj ga spravi iz jame na svet. Vesela
mu pomaga ptica in ga prinese na svet. On vzame bratoma
ženo in prstan in je živel še dolgo in srečno.

Po M. Valjavcu — *France Hubad.*

15. Uganka.

Tovarišev dvajset prišlo je v deželo;
vsak drugo obličje imel je in čelo,
bil sleherni je omikan in čeden,
a govoriti ni znal nobeden.
5 Le eden kaj malega zinil je včasi,
a bili so trdi, hripavi glasi.

Da bi jih ljudje po svetu umeli,
 tolmačev so pet pri sebi imeli.
 Prvi zijá, ko govori,
 drugi kakor otrok kriči, 10
 tretji cvili kakor prasiček,
 večkrat četrtega sliši voliček,
 peti kakor sova tuli;
 po vsem svetu so zasluli.
 Čast in pohvalo doboš, 15
 če mi uganeš imena teh mož.

Josip Stritar.

16. Slastna večerja.

Pošel mu je denar. Jutri bo prvega, jutri dobi pismo z denarjem. Ali kaj danes? Kosil ni nič. Da bi mogel vsaj večerjati, proda za krono neko knjigo.

Vesel gre proti gostilnici in razmišlja, česa bi si naročil za osemdeset vinarjev; zakaj dvajset vinarjev mu mora 5 ostati za pismonošo. Spravi jih takoj v drugi žep.

Ko stopa proti gostilnici, zagleda rokodelčiča s steklenico vina v roki. Rokodelčič se spotakne, pade ter ubije steklenico, da se vino razlije. Deček se razjoče. Otroci se zberó okrog njega in ga še strašijo, kako ga bo mojster kaznoval. 10 Siromak joče čim dalje bolj. Ne mara domov, boji se.

A naš dijak? — Seže v žep in mu dá vse, kar je imel, rekoč: „Na, deček! Kupi si novo steklenico in vina v njej!“

Dijak gre domov in leže spat — brez večerje. Ko se razpravlja, mu pade dvajsetvinarnik iz žepa. Živio! Na ta 15 denar, ki ga je bil spravil v drugi žep, je že čisto pozabil. Napravi se in si gre kupit hlebec kruha. Za pismonošo jutri lahko!

Večerjal je kruh in vodo — in je bil srečen in zadovoljen sam s seboj.

Po Iv. Mažuraniću — *Ivan Podgornik.* 20

17. Mater je zatajil.

Toplo je bilo in sneg se je tajal na strehah; kapalo je doli in kaplje so se lesketale v solncu. Po cestah so hodili lepo oblečeni mestni ljudje.

Mati je prišla prezgodaj pred šolo. Na velikem prostoru 5 je bilo še vse mirno; okna visoke hiše so se bleščala in včasih se je čul glas učitelja, ki je govoril v šoli z rezkim in zvenečim glasom.

Od daleč je bila prišla mati; iz vasi je prišla, ki je bila 10 dobre štiri ure od mesta. Njeni škornji — moški škornji, ki so segali do kolen — so bili vsi blatni; tudi krilo je bilo oškropljeno, široko kmetiško krilo z zelenimi rožami. V desnici je imela mati dežnik in veliko culo, ki je prinesla v njej srajce in nove škornje za Jožeta; v levici pa je držala velik robec in v vozlu je bila shranjena kronica, ki jo je 15 prinesla za Jožeta.

Mati je bila trudna in lačna; kupila si ni zjutraj nič kruha, zato da je ostala tista kronica cela. Noge so jo bolele in kašljala je; njen obraz je bil suh, globoke jame so bile v licih. Hodila je po trgu počasi gori in doli in je gledala na 20 okna, ki so se bleščala, kakor da bi bila pozlačena.

V šoli je zazvonilo; zvonilo je dolgo in nato je nastal šum in ropot. Iz velikih vrat se je usulo vse polno dijakov; najprej tisti mali iz nižjih razredov — kričali so in se podili po trgu; za njimi večji dijaki — stopali so bolj resno in 25 visoko.

In prišel je tudi Jože v gruči veselih tovarišev.

Ugledal je mater — zelenorožasto kmetiško krilo, visoke blatne škornje, rdečo jopo, na glavi pisano ruto, prevezano zadaj, in veliko culo in nerodni dežnik.

30 „Ali ni to tvoja mati?“ ga je vprašal tovariš.

„To ni moja mati!“ je odgovoril Jože.

Sram ga je bilo zelenorožastega krila, visokih škornjev, rdeče jope in rute in dežnika in velike cule. V tej veliki 35 culi so bile njegove nove srajce, ki jih je šivala mati po noči in so kapale njene solze na nje.

Skril se je v gručo in šel mimo.

Mati pa je stala in gledala s skrbnimi očmi. Kmalu je šum ponehal, samo še po malem so prihajali dijaki iz šole; potem je zazvonilo in vse je bilo zopet tiho.

40 Že se je mati napravila, da bi šla na stanovanje Jožetovo in bi ga tam počakala. Ko je storila nekaj korakov, se je spomnila, da se je morda zamudil kje v šoli, in se je vrnila ter čakala.

Noge so jo bolele; naslonila se je ob zid in gledala gori na okna, ki so se bleščala v solncu; čakala je do poldne. 45 Opoldne je zazvonilo v šoli in tudi zunaj je zazvonilo; od vseh strani so se oglasili opoldanski glasovi. Zašumelo je zopet in iz šole so se usule goste gručice. Mati je prišla bliže, čisto blizu k velikim vratom in je iskala Jožeta. Ni ga bilo. Vse je zopet utihnilo; prihajali so samo še učitelji, bradati, 50 resni, in so se ozirali na njo.

Zaskrbelo jo je v srcu; prestrašila se je in prišlo ji je na misel, da leži morda zelo bolan doma in da jo čaka, da kliče svojo mater. Hitela je na stanovanje in noge so se ji tresle. 55

Jože je bil doma; sedel je za mizo in je imel knjigo pred sabo. Ko je odprla duri, je takoj vstal in ji prišel naproti.

„Kdaj pa si prišel?“

„Ob ednajstih.“

„Kaj, ali me nisi videl, ko sem te čakala?“ 60

„Nisem vas videl!“ je odgovoril Jože.

Popoldne sta šla po mestu, po lepi cesti. Vse hiše na desni strani so se praznično svetile; svetle kaplje so padale od žlebov in so tolkle veselo ob kameniti tlak. Jože je spremljal mater, ko se je vračala domov. Tiščal se je blizu 65 k njej in jo je držal za roko. Pri srcu mu je bilo, da bi se skrnil in zajokal na glas. Srečavali so ga tovariši; in tudi tisti tovariš ga je srečal, ki ga je bil vprašal pred šolo: „Ali ni to tvoja mati?“ Jožeta ni bilo več sram; zaklical bi na glas: „Glejte, to je moja mati!“ 70

Hodil je zraven matere; na njegovi duši pa je ležal greh in ga je tiščal k tlom, da so bile njegove noge trudne in težke. Hodil je zraven matere kakor Judež zraven Kristusa.

Zunaj mesta sta se poslovila. In Jože se je bil namenil, da bo pokleknil in skrnil glavo v njeno krilo: „Mati, zatajil 75 sem vas!“ Toda ni pokleknil. Ko je bila mati že daleč, je zaklical za njo: „Mati!“

Mati se je obrnila.

„Z Bogom, mati!“ je zaklical in tako sta se ločila. Od daleč je še videl, kako je hodila mati počasi po blatni cesti; 80 njeno telo je bilo sključeno, kakor da bi nosila na ramah veliko breme.

Jože je šel domov in je sedel v kot na veliko culo, ki jo je bila prinesla mati, in je zakril obraz z rokami in je za-
85 jokal. Greh je ležal na njegovi duši. Ivan Cankar.

18. Materino srce.

Materino srce je skrivna zaloga največjih zakladov; v materi sta utelešeni ljubezen in milost; mati je vrelec vsega dobrega in blagega. Materino srce vleče vse k sebi; če so tudi izkušnje večkrat zmotile otročiče in jim odtujile srca, 5 ljube matere mili glas jih vendar prikljče nazaj.

Materino srce je ognjišče, okoli katerega se zbirajo otroci in domačini. Veselo se dá povsod živeti, ali „ljubo domá, kdor ga ima“; pri ljubi materi je najvarnejše in najprijetnejše.

V materino srce je zapisan vsak otročič in domačin; mati 10 pozna vse in vé za vse. Materino srce je sveti tempelj, mati je prva učiteljica pobožnosti, njeno srce je častljivo svetišče.

Mati je kraljica in vladarica rodovine; če ona umrje, so se hiši trije ogli podrli. Davorin Trstenjak.

19. Divji mož.

<p>1. Divji mož, kosmati mož
tri doline je ogradil:
„To bo vrt moj, vanj si rož
in sočivja bom posadil.“</p>	<p>4. V izbico vesel je šel;
ali ko se v njej zravnal je,
v strop z glavó se je zadel
in ves dvorec mu razpal je.</p>
<p>2. Plugá nima, ne brané,
kar z rokami prst rahlja si;
kar storile so roké,
to z nogami potepta si.</p>	<p>5. Šel na jezero je pit,
a na brado je pozabil;
mož povodni, v kotlu skrit,
za kodeljo ga je zgrabil.</p>
<p>3. Divji mož, kosmati mož
hišico si je sezidal:
„Tukaj mirno živel boš,
kdo ti ne bi zdaj zavidal?“</p>	<p>6. „Joj,“ zajavka divji mož,
„za nezgodo gre nezgoda!“
A vodnar: „E, kaj se boš?
Ne nezgoda, le neroda!“</p>

Oton Zupančič.

20. Volk.

I.

Volk je najbližji sorodnik našemu domačemu psu, od katerega pa nima niti ene dobre lastnosti. Tudi botra lisica mu je v rodu, toda prekosi ga v prevejanosti in spretnosti, zlasti pa v hrabrosti. Grdogledemu potepuhu sploh od vseh prednosti pasjega plemena ni dana nobena, lastne so mu samo 5 napake in gnusobe. Kar ga je od gobca do repa, ves nam je oduren in mrzek. Vse se ga ogiblje, vse ga sovraži.

Pred volkom je vse v strahu. Razposajene otroke strašijo matere z volkom; nekdam so se ga ljudje bali le imenovati, boječ se, da bi res prišel; odtod izvira tudi pregovor: „Mi 10 o volku, volk iz lesa.“ Vse gozdne živali pobegnejo plaho pred njim, konji drgetajo strahú, goveda se stiskajo, svinjam se ježijo ščetine, da se boječe umikajo nikoli sitemu požeruhu. Bebasto ovce strah tako prevzame, da ne vedó, kaj bi. Gnetó in stiskajo se v gručo ter čakajo, da si volk eno izbere; 15 potem zbežé malo dalje, pa se zopet ustavijo in čakajo beketaje, da pride po drugo.

S svojima sorodnikoma, namreč s psom in lisico, živi tudi v najhujšem sovraštvu. Lisico takoj raztrga in požre, toda redkokdaj jo dobi med zobe. Majhni psi stisnejo pred 20 volkom rep med noge in bežé, kar jih noge nesó; le večji psi, zlasti mesarski, pastirski in lovski, so naprežni nánj, strastno ga sledé ter se zakadé brez strahú vánj in ne nehajo, dokler morejo količkaj gibati. Mrtvega volka psi ne pokusijo, volk pa psa strastno raztrga in požre. 25

Po velikosti in zastavnosti je volk podoben mesarskemu psu; posebno ako sedi ali leži, lahko premoti človeka. Ako ga pa bolje pogledamo, vidimo kmalu, da je debelejšega tilnika in močnejšega vratú. Sploh je v prednjem delu života bolj trden in zastaven kakor v zadnjem. Zadnja stran je slabša 30 in nekako skolčena, kakor bi bila mrtvoudna. Tudi repa ne zavihuje po pasje, ampak ga poveša. Koničasta ušesa mu stojé po koncu, široko žrelo je nasajeno z jeklenimi ostrimi zobmi, največ ga pa izdaja hudi srepi pogled.

Neizrečeno je pogolten in požrešen, vedno bi žrl; ali nič 35 mu ne zaleže, zmeraj je lačen in suh kakor trta. Zraven je

pa krepek in močen, dasi je videti ves trhel in medel. No, pri vsej svoji moči je vendarle potuhnjen in mevžast; poštenega boja s sovražnikom se ogiblje in zató si tudi navadno 40 ne upa na človeka. Le dolg stradež ga ohrabri tako, da je slep za vsako nevarnost, in takrat se loti tudi človeka. Ako je enkrat okusil človeško meso, postane neumno drzen in kolje ljudi, zlasti otroke, tudi o belem dnevu.

II.

Dasi ljudje grdogledo zver zatirajo in pobijajo na vse 45 kriplje, se še vendar nahaja skoro po vsej vzhodni Evropi. Tudi na Slovenskem se jih v hudi zimi nekoliko pobije. Še več kakor pri nas je volkov na Hrvaškem, Ogrskem, Erdeljskem in v Galiciji, največ pa na Ruskem, kjer je volk prav navadna zver, tako da si v samotnih krajih po 50 zimi nihče ne upa iti po noči brez orožja iz hiše.

Po dnevi se skriva po hostah ali po trstovju, v ruskih stepah leži v globokih jamah, po noči pa gre na rop, redko sam, največ po dva skupaj. S povešenim repom dirjasti nemirno in plaho, kakor brez pravega namena, od hoste do 55 hoste, voha po tleh in po zraku, gleda in posluša, kje bi se dobilo kaj za nenasitni želodec. Drugega mu ni mar nego žrtje, naj si bo kaj živega ali kaj mrtvega; vse mu je všeč, bodi še tako smradno in gnusno. Na porobju preži na miši, po grmovju zalezuje zajce in jerebice, za silo so dobre 60 tudi žabe, martinčki in belouške, celó hrošči. Ako vzdigne kako večjo žival, na pr. srno, jelena ali losa, jo preganja tako dolgo, da upehana in utrujena ne more več dalje; tedaj ji skoči na vrat ter jo zakolje.

Na paši se tiho primuza po visoki travi, oblazuje nepo- 65 redno žrebe ali neskrbno telico, ki se je preveč udaljila od skrbne matere, se zakadi med svinje in, za gostim grmom skrit, streže na objestno kozo. Najrajši pa napada boječe ovce, bodi si na paši, ako spazi, da ni psa blizu, bodi si po noči v staji. Tedaj kolje neusmiljeno, mnogo več jih podavi, nego 70 mu je potrebno. Z ovco v gobcu skoči črez plot in noseč jo drži tako visoko, da se mu ne vleče po tleh. Konjski ali goveji čredi si pa ne upa blizu, ker vé, da bi ga sprejela s težkimi kopiti in z ostrimi rogovi. Posameznega konja se

pa tudi loti, ako je lačen, in če konj ni posebno spreten in uren, ga obvlada mrhar. 75

Kakor je bilo že rečeno, žre volk tudi vsakršno mrho; spazili so ga celó, da je vlekel in žrl mrtvece iz grobov.

Ob velikih vojnah hodijo volčja krdela za vojskami; na bojiščih najdejo povsod dosti živeža in čestokrat so grde pošasti napadale celó žive ranjene in oslabele vojake, ki so zaostali za vojsko. Leta 1813. in 1814. so volkovi spremljali nesrečno francosko vojsko, ko se je umikala z Ruskega in Nemškega, ter jo sledili tja do reke Rena. 80

Po zimi je volk še bolj gladoven. Sestradan, da se skoro vidi skozenj, tava po snegu; tedaj pogoltne stare črevlje, cunje in drugo sodrgo, da si le s čim napolni želodec. Takrat se radi zbirajo v večje trope, tulijo in zavijajo, da obhaja človeka groza. Predrta lakota jih goni na polje, ob cestah kolovratijo, se priklatijo v vas in tedaj tudi človeka napadejo. Togotno planejo na pešpotnika, se zaganjajo v konjika in sledé vozove na cesti. Več mirijametrov daleč brusi shujšana druhal za vozom s penečim gobcem ob tleh; in gorjé potnikom, ako niso dobro oboroženi ali jim opešajo konji, preden so prišli v varno zavetje. Ako ustrelíš med nje in si enega zadel, takoj padejo grdobe nánj; naj si bo mrtev ali le ranjen, raztrgajo ga in požró — a potem zopet uderó za vozom. 85 90 95

III.

Od ubitega volka nima človek baš velike koristi. Meso nima nobene vrednosti, ker ga niti druge živali nočejo žreti, menda zaradi zoprnega duha; le mlade lisice sem videl, da so ga nekoliko dni rade žrle, pa se ga kmalu preobžrle. 100 Kalmuki in Tunguzi v Aziji pa umejo volčino tako pripraviti, da ni neprijetna jed, sevéda samo za njihova usta. Le sem ter tja rabijo tudi pri nas volčje meso, še več pa mast za vsakršna vražna zdravila, zlasti pri živini. Edino volkov kožuh je nekaj vreden. Največjo ceno imajo ruski in švedski volkovi; 105 njihove kože se cenijo na 16 do 24 kron.

Grdobno in škodljivo zver zatirajo in pobijajo povsod o vsakem času. Poprej so jim nastavljali zanke, jim kopali jame, ali pa se je več vasi vzdignilo na volčjo gonjo; eni so gonili, drugi pa streljali, toda take gonje so prepodile volkove večji- 110

del le v drug kraj. Sedaj pa volkovom lovci najrajši zavdajo. Podvržejo jim namreč mesa, otrovanega s strašnim strupom strihninom. Zver jedva požre meso, pa je že mrtva. — Pastirji na ruskih stepah preganjajo volka na hitrih konjih; 115 volk beži, pastir na konju za njim, dokler ne začne volk pešati. Truden se zvrne na zemljo; ko pa zagleda jezdeca, se vzdigne z zadnjimi močmi in švedra dalje. Ali sedaj prileti vánj pastirjeva palica z železno ostjó, ki ga tako dobro zadene, da ga na mestu ubije ali vsaj smrtno rani. — Laponci 120 pa lové volkove po zimi, ko prvi sneg še ni pomrznil. Privežejo si krplje na noge, vzemó sulico v roko in gredó iskat volkov. V globokem rahlem snegu volk kmalu obnemore in Laponec ga zabode s sulico.

Meseca malega travna skoti volčica v skrivni jami 4—9 125 slepih mladičev, ki še le črez 10—14 dni izpregledajo. Kakor sploh vse mlade živali, so tudi volčki brhke živalce v sivkastorumenih volnastih kožuških. Mati volčica jih ima neizrečeno rada, kakor najboljša mati skrbi za nje. Največ preglavice ji dela stari volk, ker mora pred njim skrbno skrivati svoje 130 otroke; ako bi jih našel same, bi jih precej požrl. Mladi volk se hitro sprijazni s človekom, se privadi pasjemu živežu in včasi se sprijatelji tudi z domačim psom. Ali že v drugem letu se pokaže hudobna volčja nrav in staremu volku ni nikdar zaupati.

Na zagrebški realki smo imeli prav krotkega volka, ki 135 je do sedmega meseca hodil prost po dvorišču. Posebno veselje je imel z učenci, ki so mu zjutraj in popoldne nosili kruha, sadja in drugih stvari. Svoje prijatelje je dobro poznal, se jim dobrikal, skakal pred njimi prav po pasje in rad iztikal po njihovih žepih. Pozneje smo ga priklenili. Enkrat 140 se je po noči odtrgal, ali z dvorišča ni pobegnil. Čakal je zjutraj pri stopnicah svojih prijateljev, jim preiskal po navadi žepe in šel za njimi po stopnicah v šolo. Brez upora se je dal zopet prikleniti. V zimskih nočeh je močno tulil. S tem se je zameril sosedom, ki niso mogli spati, in zató smo ga 145 morali otrovati. Dali smo mu strihnina v jabolku. Jedva je pogoltnil jabolko, že sta se mu šibili zadnji nogi; jel se je tresti, sedel je, po udih ga je trgalo; hipoma ga je vrglo na tla, milo je pogledal na nas, zavilo ga je v križu in tilniku — pa je bil mrtev v dveh minutah.

Fran Erjavec.

21. O zdravem zraku.

Kakor riba ne potrebuje popolnoma čiste vode, tako tudi človek ne takega zraka. Če je v navadnem podnebnem zraku nekoliko vode in zelo malo drugih reči raztopljenih, tedaj mu sploh pravimo čist in zdrav zrak; če je pa v njem preveč vode, ali če je navdan z mnogimi, v njem raztopljenimi ali plavajočimi rečmi, rekamo, da je nečist in nezdrav. Čistega in zdravega zraka smo si pod milim nebom povsod v svesti, če ga ne izpridi kak očiten vzrok. — Tako je zrak nezdrav blizu smrdljive luže ali močvirja, v katerem gnijó mnoge reči, nezdrav na pokopališčih, kjer leži veliko mrličev preplitvo zakopanih itd. Škodljiv zrak smrdi, težko dé in tišči na prsi.

Največ izkaženega zraka se nahaja v človeških in živalskih prebivališčih. V dalje časa zaprtih hišah se zrak izpridi, kakor se izpridi stoječa voda. V nizkih in mokrotnih stanicah, v novo sezidanih ali pobeljenih in ne dovolj posušenih hišah je zrak vselej škodljiv; tako tudi po shrambah, kjer se hranijo puhteče reči. Po vseh majhnih, tesno zaprtih ali z mnogo navlako založenih stanicah, kjer prebiva preveč ljudi ali še celó bolniki z zdravimi vred, se zrak kaj hitro in močno izpridi.

Nikar ne misli, da popraviš izkaženi zrak s kajenjem. S tem moreš v njem plavajoče škodljive snovi potlačiti k tлом in se prikupiti nosu, zraka pa ne popraviš, škodljivega ne nadomestiš z zdravim. Če hočeš to storiti, moraš po letu in po zimi vrata in okna pogostoma odpirati, da takó zbeži izprijeni zrak in se stanica napolni z novim in zdravim. Nikjer ne boš laže dihal in se bolje počutil kakor v čistem in zdravem zraku. Tega ti bodi vedno mar, ako si hočeš ohraniti ljubo zdravje in doživeti visoko starost. *Matija Vrtovec.*

22. Šivilja in škarjice.

Živela je v starih časih na nekem gradu mlada, nedolžna in zelo prijazna deklica Bogdanka. Bila je šivilja in služila grajski gospé. Nekega dne je ravno šivala v svoji tihi sobici,

ki je imela majhno okence na vrt. Sama je bila; zato jo je
5 začel dolg čas napadati, dasi je imela dela črez glavo. No,
ko je tako vbadala in vlekla, merila in rezala, ji je prišlo v
glavo polno čudnih misli in željá. „Kaj, ko bi jaz imela take
škarjice, da bi se jim samo reklo:

10 Škarjice hrustalke,
po rumeni mizi bežite,
jopico mi urežite!

pa da bi me slušale. Če bi jim pa dejala:

15 Škarjice hrustalke,
zdaj se pa ustavite,
zdaj mi v kot se spravite!

pa da bi se takoj ustavile; to bi bilo lepo!“ je dejala sama
pri sebi, pa vendar tako, da jo je lahko slišal tudi kdo drug.
Kakor je to izgovorila, je priletela na vejico pred okencem
drobna ptica in zapela:

20 „Oj Bogdanka,
kar si prosila,
to si dobila.“

Ko je deklica to slišala, se je tako ustrašila, da se je
zbodla v prstek. Med tem pa, ko si ga je obvezovala s pla-
25 tencem in belo nitjo, je odletela čudna ptičica. To je bilo
Bogdanki žal, ko je ni več zagledala. Kako rada bi še enkrat
čula tiste besede od drobne ptice! Toda ptičice ni bilo od
nikoder več. „Čakaj,“ si je mislila deklica, „hočem pa vendarle
poskusiti, kar je dejala ptičica.“ In hitro je zaščeбетala:

30 „Škarjice hrustalke,
po rumeni mizi bežite,
jopico mi urežite!“

In glej ga spačka! Škarjice hrustalke so se vzdignile in jele
rezati belo platno na mizi. Obračale so se hitro kakor kača
35 in rezale tako natančno, da se deklica ni mogla prečuditi.
In kakor hitro je bilo urezano vse platno na mizi, so skočile
doli na skrinjo, da bi tudi tam pričele svoje delo. Toda de-
klica jim je brzo zaklicala:

40 „Škarjice hrustalke,
zdaj se pa ustavite,
zdaj mi v kot se spravite!“

In precej so bile pri miru in so ležale lepo v kotu in niti
ganile se niso.

„To pa to,“ si je mislila Bogdanka vsa srečna in vesela. Kaj bi ne bila? Zdaj ji ni bilo treba za polovico toliko delati, 45 kakor poprej. Ona je samo šivala, rezale so pa škarjice same. Tudi grajska gospa je bila odslej dosti bolj zadovoljna z njo in kar načuditi se ni mogla, kako more Bogdanka obleko tako lepo natančno in vendar tako hitro narediti. Pride torej nekega dne k njej in reče: „Kako je to, moja ljuba Bogdanka, 50 da zdaj vse tako natančno urežeš in tako hitro sešiješ? Saj prej si potrebovala vedno več časa.“

„Seveda sem ga,“ ji je odgovorila deklica nedolžno, „saj prej pa tudi nisem imela takih škarjic.“

„Kakšnih škarjic?“ jo vpraša gospa radovedno. In Bog- 55 danka ji pové vse po pravici, kako je prosila za take škarjice, ki bi same rezale, in kako jih je potem dobila. Nato hoče gospa videti škarjice, kako režejo. Ko jih je pa videla, hoče jih na vsak način dobiti od deklice. A ko jih ne more niti shuda, niti zlepa izprostiti in ko Bogdanka tudi denarja 60 noče sprejeti za nje, tedaj jo gospa izpodi od grada, škarjice pa ji vzame.

Vsa žalostna in potrta je šla deklica z grada in je objokovala svojo nesrečo. Pot jo je peljala skoz temen gozd. Ko tako hodi in hodi med visokim drevjem, zasliši hkrati nad 65 seboj znano petje. Ozre se kvišku. In koga zagleda? Na drobni vejici nad deklico se je zibala tista ptičica, ki se ji je bila zjutraj na oknu prikazala; otresala je z glavico in potem hitro zapela:

„Oj Bogdanka,
kar si izgubila,
boš nazaj dobila.“

70

In ko je to zapela, že je ni bilo več na drevesu. Deva pa je stopala nekoliko potolažena dalje po gozdu.

Med tem je šla grajska gospa vsa vesela v svojo sobo, 75 kjer je imela nakopičenih vse polno lepih oblek, pa tudi blaga za nje. Hitro vzame škarjice iz žepa in jih položi na mizo ter vzklikne:

„Škarjice hrustalke,
po rumeni mizi bežite,
jopico mi zrežite!“

80

Škarjice so takoj ubogale in začele rezati jopice. Ker je namreč gospa rekla „zrežite“ namesto „urežite“, so trgale

škarjice vso robo in obleko na drobne kosce. To se je gospa
 85 prestrašila! Hitro je začela misliti, kaj naj reče, da jih zopet
 ustavi, toda zastonj. Ni in ni si mogla domisliti. Škarjice
 so pa le škrtale in rezale. „Joj, joj,“ je javkala, „kaj bo z
 mojo obleko?“ In hitela je k škarjicam in jim poskušala iz-
 trgati obleko, toda škarjice se niso dale odtrgati in so le
 90 dalje škrtale in rezale. Gospa je kar besnela in jih lovila po
 mizi, ali škarjice so se malo brigale za njen strah in njeno
 jezo. „Škrt, škrt,“ so delale in zrezale skoro vso obleko, kar
 je je bilo v sobi. Ko pa več obleke ni bilo, so se spravile
 kar na dragoceni plašč, v katerega je bila gospa ogrnjena.
 95 Zdaj, zdaj je bila še le gospa v strahu, kaj bo. Kakor
 brezumna je letala po gradu in otresala hudobne škarjice;
 toda te se še zmenile niso za otresanje in so kar dalje in
 dalje rezale, da so leteli drobni koščki od dragocenega plašča.
 Tu se v največji sili spomni gospa, da vé deklica za tiste
 100 besede, s katerimi se dadó ustaviti škarjice.

Hitro se tedaj spusti za njo v gozd, da bi jo čim prej
 mogoče došla in se rešila nesrečnih škarjic.

Ko je tako hitela več nego pol ure, zagleda naposled
 ubogo deklico, ki je tiho in žalostno stopala po slabem
 105 gozdnem potu. „Reši me, reši me, deklica, svojih škarjic, da
 mi ne porežejo še te obleke, ki jo imam na sebi; bogato te
 poplačam,“ je jela vpiti za njo. Deklica se skoro ni mogla
 vzdržati smeha, ko je videla svojo nekdanjo gospo vso obupano
 in razcapano, vendar pa je hitro vzkliknila:

110 „Škarjice hrustalke,
 zdaj se brž ustavite
 in v moj žep se spravite!“

In res! Škarjice so se ustavile in v naslednjem trenutku jih
 je že imela presrečna deklica v žepu.

115 Gospa je bila v hudi zadregi in se ni vedela kam dejati
 od sramote. Vendar pa se je hotela hvaležno pokazati in je
 ponujala deklici mošnjo cekinov in jo vabila, naj se zopet
 vrne. Toda deklica ni hotela denarja sprejeti in se tudi ni
 hotela več vrniti k lakomni gospé, ampak se je napotila na
 120 svoj dom, kjer si je s šivanko in čudotvornimi škarjicami
 toliko zaslužila, da je bila kmalu najbolj premožna v vsej
 okolici.

Dragotin Kette.

23. Najlepši nasmehljaj.

- Ko je še Kristus góspod Bog
po zemlji potoval okrog
kot siromak in nepoznan,
prišél je tudi neki dan,
5 ko solnce je zapadalo,
pred kočó revno, majheno
pak prosi, da bi ga sprejeli
in ga čez noč pod streho vzeli.
- Pošteni mož mu dá rokó,
10 pa mu odgovori takó:
„Sicér res malo le imam,
al' kar imam, rad bratu dam;
če le ne bode tu pri nas
celó prežalostno za vas,
15 ker sreča je od nas zbežála
in sama žalost nam ostala.“
- Pa Kristus mu odgovori:
„Spoštujmo bolečino vsi!
Saj bolečina Bogu služi,
20 ker duše čisti, z njim jih druží.
Hvaležen bodem vsak vam čas,
če smem počíti dnes pri vas.“
- Še gospodar večerjo dá
in Kristus z njo se okrepčá.
25 Potém se vleže in zaspi.
A zjutraj, ko se prebudi,
veli: „Bilá je dobra noč,
imajo udje novo moč
za dolgo in za težko pot;
- al' da za tóliko dobrot 30
vam vrnem kaj, povejte mi,
kaj da vas peče, žalosti,
zakaj da srce vas boli.
Hvaležen vam le to želim,
da vas prav srčno zveselim.“ 35
- In žena mu odgovori:
„Oj, za vračilo nama ni;
al' dete najino edino
trpi neznano bolečino 40
in huda smrt ga bode vzela.
Pa tega, kar bi jaz želela,
mi vi ne morete storiti;
ne more se mi izpolniti
edina, mala želja ta,
da enkrat se še nasmehljá.“ 45
- Tak toži žena žalostna,
Gospoda k detetu peljá.
Oj kak je bolno in bledó!
Pa ko odprè kalnó okó
in ga v zveličarja uprè, 50
zvedri se mu, nasmeje se
in se smehljá takó sladkó
in se smehljá takó miló,
kot da nebeški žar iz raja
nedolžne ustnice obdaja. 55
In staršem srce se topí,
od radosti jim koprni;
in vsak Gospoda pogleduje,
on pa presrčno se raduje.

Valentin Mandelc.

24. Petrčkova mačica.

I.

Mlinar Petrček Grivec je štel že nad petdeset let. Hrbet mu je bil še raven, a lasje so se mu že belili. Posebno ob sencih mu jih je že močno zapadel življenja sneg.

Njegov mlin pa ni bil samo star, ampak je bil res prava prastarina. Bil je majhen, precej zanemarjen in zapuščen. 5

Vse je postajalo že kolikor toliko nerabno: kamenje in kolesa, zajeza in splav.

A ker je imel Petrček bore malo mletve, tudi popravljaj ni mnogo. „Záme bode že še zadostovalo,“ je rekel, ako ga je kdo opomnil, da bi bilo dobro to ali ono popraviti ali prenarediti. „Meni bode že še za silo služilo. Ko pa mene več ne bo, naj popravlja, kdor pride za menoj, če hoče; če ne, pa naj pusti!“

V bližini mlina je imel malo njivico in košček seno-
15 žeti, kjer je pasel kozico. Od pridelkov njivice in od mleka kozinega in kar si je prislužil z mlinom in s pletenjem košev, se je živil — ne sicer posebno imenitno in razkošno, a pošteno in zadovoljno.

Bil je osamljen na svetu. Mlajši brat je bil v sosednji
20 župniji kovač. A nista se mnogo menila drug za drugega. Čemu? To so bili že od nekda trdi in krepki ljudje; ves zarod Grivčevih je bil žilav. Posebni mehkužni ljubezni se niso vdajali.

II.

In vendar je Petrček na stara leta odprl svoje ne ravno
25 mehko in mehkužno, a vendar dobro srce — ljubezni. Izvoljeni predmet mlinarjeve ljubezni je bila — mačka.

To pa je prišlo takó-le:

Preteklega poletja je bil Petrček neki dan po opravkih pri Pevčevih v bližnji vasi. Napravljaj se je proti domu in z
30 gospodarjem sta že stala na dvorišču, kjer mu je gospodar še nekaj naročal. Tedaj pa je po lestvici raz hlev prilezel Pevčev pastir, tisti kozasti Lipe, o katerem se je vedelo, da je malo tako — tako — namreč ne ravno pri najboljši pameti. Predpasnik je imel zavihan. Nekaj je nesel v njem.

35 „Kaj pa neseš, Lipe?“ vpraša gospodar, misleč, da je pastir morda po gnezdih na hlevu pobral jajca.

„Kaj?“ se je čudil pastir ter se neumno zarežal. „Mucike — mlade, lepe. Naj se malo pogrejejo na solncu!“

In iz predpasnika je polagoma vzel pet malih mucik ter
40 jih oprezno in nežno položil v travo, kjer so takoj začele z mehкими šapicami tipati druga drugo. In premetavale so se kakor razgnevljeni borilci druga črez drugo, grizle so se, potem pa se zopet lizale in se ljubkale druga drugi.

Petrček jih je ogledoval z vidnim zanimanjem in veseljem. „He, mucike male, mlade torej imate? In kako so 45 lepe! Čujte no, ali bi ne dali meni ene, kaj? Že dolgo nimam več mačke. Poprej nekdam sem imel mačka, pa je bil povsem ničvreden, lenuh in potepuh. V mlinu pa se mi miši mirno plodijo in množijo. Dajte!“

„Pa si izberite eno, Petrček!“ je prigovarjal Pevec. 50

Petrček se je po daljšem izbiranju in važnem razgovoru s pastirjem in gospodarjem odločil za belo mačico s črnimi lisami. Posebno mu je ugajalo, da je imela ravno spredaj na gobčku ogljenočno liso.

III.

Presrčno je zahvalil gospodarja in še celó pastirja. 55 Potem je zadovoljno korakal proti domu. V veliki, suhi roki je nalahno in nežno držal mlado mačico, katere baršunasto mehka dlaka mu je prijetno božala žilavo, trdo kožo.

„Nič se ne boj, noričica mala!“ ji je prijazno prigovarjal, ko je žalostno mijavkala in se mu hotela izviti iz roke. 60

„Nič se ti ne zgodi, nič! Domá dobiš mleka. Veš, kozico imam, Belko. Kuhanega dobiš ali surovega, kakršno ti gre bolj v slast. In ko malce dorasteš, si začneš loviti miši. Oj, v mlinu jih je dovolj; res, še preveč jih je. Nič ne žaluj in ne mijavkaj, pri meni se ti ne bo slabo godilo. Ne, 65 nikakor ne.“

In z zadovoljstvom in veseljem je gledal malo stvarco.

„Kake oči ima,“ je pomišljal, „in kak gobček! No, ta bode pridna, mislim, prav pridna. Zadovoljen bodem z njo, upam.“ 70

In bil je zadovoljen z njo, še več kakor zadovoljen.

Od tistega dne je skrbel mlinar za muciko kakor za otroka. Od vsega, kar je sam jedel, je dobila najboljši del mačica.

„Žival božja je,“ je pomišljal često, kadar je jedel in je prišla ljubljenska izpod stare, prhle postelje ter je mijavkala okrog njega, ščegetaje mu z mehko dlako bose noge. „Čuti in misli kakor človek. Le govoriti ne more, kakor govori človek. A govori svojo govorico. Ljudje ne umevajo tega govora. A jaz ga umevam. V očeh ji berem, kaj hoče.“ 75

In vzel jo je k sebi na klop ter ji v posebni majhni 80 skledici dal del svojega živeža.

Navadil se je na njo kakor na nekaj potrebnega za vsakdanje življenje. Govoril je z njo kakor z umnim bitjem. In ko ga je tako vdano gledala z rjavimi, le napol odprtimi 85 očmi, je bil preverjen, da ga ume. Da, prav ponosen je bil, da ima tako muciko.

Sicer pa, če se pomisli, kako ljubijo često dobro olikani ljudje živali, bodi si mačke, pse ali konje, zakaj bi se temu čudili ravno pri mlinarju?

90 Toda — čemu ga izpričevati in zagovarjati? Recite, kar hočete: čuval je to mačico kakor punčico svojega očesa in za drag denar bi je ne bil dal iz mlina. *Ksaver Meško.*

25. Deklica in razbojniki. //T.13_

Deklica je pasla na travniku kravo. Kar pridejo razbojniki in ugrabijo deklico. Odvedejo jo v gozd na svoj dom in ji zaukažejo, da jim kuha, pospravlja in šiva. Tako je deklica živela med razbojniki in jim delala, a ni vedela, kako bi jim 5 ušla. Kadar so šli roparji z doma, vselej so devojko zaprli v hišo.

Nekoč odidejo vsi razbojniki in pusté deklico samo domá. Prinese si slame, iz slame si napravi punčko, jo ogrne s svojo obleko in jo posadi na okno. Sama pa se pomaže z medom in se povalja v perju, tako da je bila videti 10 kakor strašna ptica. Skoči skoz okno in zbeži. Jedva pride do ceste, že opazi, da ji gredó roparji naproti. Ti je pa ne spoznajo, ampak jo vprašajo: „Strašilo, povej nam, kaj počenja naša devojka.“ Deklica jim odgovori: „Pomiva, pospravlja in šiva ter čaka pri oknu razbojnikov.“ Nato še hitreje 15 dalje pobeži.

Razbojniki pridejo domov in vidijo, da sedi nekdo v oknu. Pozdravijo in rekó: „Zdravstvuj, deklica naša, pridi nam naproti!“ Zdaj opazijo, da devojka molči in se ne gane. Začnó jo oštevatí, a ta se ne zmeni za vse to. Jezni pla- 20 nejo v hišo, da bi deklico ubili. A zdaj uvidijo, da to ni njih deklica, temveč slamnata donda. Srditi jo vržejo ven in si rekó: „Prevarala nas je deklica.“

Devojka je med tem dospela do reke; tam se je umila in nato šla domov, kjer so jo sprejeli z nepopisnim veseljem.

Po L. N. Tolstem — *Josip Westera.*

26. Pregnani kralj.

1. List za listom trepeče
z drevja na zemljo suh;
nánje gleda bridkostno
sivi pogozdni duh.
2. Prazno njegovo kraljestvo,
rokam izvita oblast,
krona razbita in žezlo,
strta kraljéva část.
3. Tu v zelenju in cvetju
préstol je stal njegov;
zdaj je zvenelo zelenje,
videti ni cvetov.
4. Préstol sam je razrušen,
njega lastnik pregnan —
kaj bridkó bi ne vzdihal,
kaj bi ne gledal mračán?
5. Glasno po vejah velih
vétrov posmeh vrši,
spodaj pregnanemu kralju
stopajo solze v oči.

Anton Funtek.

27. Uboga Terezinka. ✓

Uboga Terezinka je bivala s svojo staro in bolno materjo v leseni koči konec vasi tam daleč, daleč. Bila je zeló dobra, postrežljiva in ponižna deklica. Vroče je ljubila svojo mamico in se je trudila za njo od ranega jutra do trde noči, da bi ji le mogla postreči s čim boljším. 5

Zraven njune kočé je stala kapelica matere božje, ki jo je vselej okrasila in okitila s svežim poljskim cvetjem, kadarkoli se je vračala s polja domov. Ko gre nekega dne zopet po svoji navadi z jerbasom trave na glavi mimo bele kapelice, ji pride naproti stara in slaba ženica ter jo prosi 10 vbogajme. Deklica hitro poseže v žep in ji dá kos kruha, ki ji je ostal še od kosila. Potem pa pravi: „Kam greste, stara žena, tako pozno?“ — „Ah, kaj vem,“ vzdihne ženica, „ves svet je moj.“ — „Pa pojdite z menoj,“ pravi nato Terezinka, „bodete vsaj nocoj pri nas.“ Stara žena se veselo 15 nasmehne in gre za deklico. Ko prideta v kočó, strese deklica travo v kot, starka pa jo prosi: „Pusti deklica, da izberem iz nje nekoliko marjetic.“ — „Zakaj né?“ se zasméje deva; „kolikor hočete.“ Tedaj nabere žena šopek belih marjetic in jih poda Terezinki, rekoč: „Na, Terezinka, vzemi 2

jih in vtakni v vodo, da ne zvenejo. Dala sem ti jih za plačilo, ker si tako dobra in postrežljiva. Nikar ne misli, da je majhen dar.“ Deklica se smehlja stari ženici, pa vendar noče starke razžaliti, vzame marjetice in jih vtakne v kozarec 25 z vodo. Potem napravi ženici mehko ležišče in gre tudi sama spat.

30 Ko se pa drugo jutro prebudi, precej zapazi, da starke ni več pod krovom. Vstala je gotovo še pred svitom in odšla. Toda drugo čudo je čakalo naše Terezinke. Ko pride namreč h kozarcu z belimi marjeticami, kaj zagleda? ... Krog in krog kozarca je bilo polno belih cekinčkov, a na stebelcih so se prikazovali že drugi cveti, ki so vidno rastle in se razcvetali. 35 To je bila deklica vesela. Sedaj je lahko nakupila vsega potrebnega za se in za bolno mamico; nič več se ji ni bilo treba tako hudo ubijati za vsakdanji kruhek kakor doslej. Marjetice so vsako jutro pognale nove cvetove; črez dan so se razcvetle, zvečer pa osule bele cekinčke. Tako je bila dobra Terezinka obilno poplačana.

Dragotin Kette.

28. Sveta popotnica.

1. Pri mlinarju je smrtna prepevala poslanka — prorovala sova, da bo umrla Stanka. V daljavi pa je zvonec oznanjal cin-cin-cin: „Mi nesemo ji zdravja iz rajskih visočin.“
2. Po poti šli so trije nemudno in slovesno, naproti jim je ljudstvo hitelo tiho, resno. Pod svilnim plaščkom prvi kot solnce je žarel, a drugi ga je molil, pred drugim tretji šel.
3. Na pragu za trenutek postali so pred krovom in ljudstvo pokleknilo pred svetim blagoslovom. A trije šli so v sobo zakotnico, prinesli bolni Stanki popotnico.
4. In drugi kakor tretji je kmalu dom ostavil, le prvi se mudil je, le Bog je Stanko zdravil. Oj, ti lažniva sova, proroški nisi ptič: vso dolgo noč si pela, izpela nisi nič.

Alozij Merhar-Sardenko.

29. Lisica.

I.

Lisica je med našimi gozdnimi zvermi najbolj znana, pa tudi najbolj razvpita. O nobeni drugi ne vedó ljudje toliko povedati, nobena se ne slavi v toliko pravljicah, nobeni ni zloženih na čast toliko basni, kakor baš lisici. Njena pretkanost in zvitost sta prišli v pregovor. Vsako delo, vsako stopinjo 5 poprej premišlja in preudarja na vse strani. Slepí strasti se ne vda izlepa, v največjih izkušnjavah se zna zatajevati, nikoli ne izgubi zavednosti, nikdar ni v zadregi, v najhujši stiski si vé še pomagati. Zvita buča je, polna muh in navihanosti. Zaradi drzne tatice so gospodinje po samotah v strahu za perotnino; 10 še večja preglavica je pa lovcem, ker jim neusmiljeno gospodari med divjačino. Prevejana ciganka se zna uklanjati vsem nevarnostim in vodi za nos najbolj veččega lovca.

Lisica je pa tudi ustvarjena za roparsko rokodelstvo in za vsakršno sleparstvo. Tanke in kratke noge nosijo šibko 15 in gibko truplo tako tiho in rahlo, da skoro ne puščajo sledú za seboj. Široka glava se hitro spušča v dolg tanek gobček, ki vse zavoha; koničasta ušesa stojé po koncu in ujamejo vsak glas; pod čelom se ji svetijo bistre oči; kadar pa zine, se zasveti vrsta belih ostrih zób. Kaj lepo ji pristoji dolgi 20 metlasti rep; v hodu ga vlačí za seboj, v teku pa ga privzdigne. Oblečena je v rjav, z belimi, črnimi in sivimi dlakami izpremešan kožuh; le na prsih je bela, po trebuhu pa sivkastobela. Sploh pa tudi ona izpreminja dlako po letnem času; vedno je taka, da jo je težko ločiti od listja, trave 25 ali zemlje.

Po vsem tem moramo pritrditi, da je lisica lepa žival in popolna zver. Kar ji morda nedostaje moči, to ji obilno nadomešča pretkanost in drznost.

II.

Prebrisana lisica stanuje daleč po svetu; razen vse Ev- 30 rope se nahaja tudi v severni Afriki, zapadni Aziji in celó v Ameriki. Ni ga skoro kraja brez nje; kjer nobena druga zver ne more prebiti, tam se zna ona sama preživiti, dasi se

tudi včasih z revščino otepa. Iz okolice, kamor se je naselila, pa se ne umakne izlepa, naj jo še tako preganjajo.

Pod zemljo si izkoplje stanovanje, do katerega ima vedno več vrat, vsaj troja. Tudi ima zlasti v gorah po več stanovanj, stanuje pa v tistem, ki se ji zdi najpriročajnejše in najvarnejše za ta čas. V stiski se skrije tudi v tujo lisičino. Ako iztakne kje kakega jazbeca, si jame ne koplje sama, ker je to za njo nevšečno in dolgočasno delo, ampak rajši pre-mišlja, kje bi se zvečer najbrž dobila pečenka. Jazbec ima čistoto v čislih; tudi to vé lisica, pa se prikrade v jazbino in zasmradi bedastemu sivcu stanovanje. Čemernemu samotarcu se ne more nič hujšega zgoditi; godrnjaje zapusti ugodni stan ter si gre drugega kopat. V njegovih zapuščenih dvorih se izteguje potem po všečnosti lena lisica.

V taki podzemeljski hiši skoti lisica po štiri do šest, tudi po osem ali devet slepih mladičev, ki jim je neznano skrbna mati; prvi čas skoro nikdar ne gre od njih in samec jo preskrbuje z živežem. Ako starka čuti nevarnost, jih pre-nese v gobcu na drug kraj. Ko mladiči malo odrastó, hodita starec in starka na lov in donašata vsakovrstnega plena; ako je mogoče, tudi živo miš ali mladega zajčka. Mladiči se med tem igrajo na solncu pred hišo in željno pričakujejo starih; ako ju le predolgo ni od nobene strani, je mladičem dolg čas ter začnó lajati in bevskati. Z živimi živalmi ima mladina veliko veselje; z njimi se igrajo, ob enem jih pa tudi stara poučujeta v roparskem rokodelstvu in nauk jim gre za čudo hitro v glavo. Ko slekó svojo prvo volnasto obleko, dobé pravo dlako; sedaj začnó po malem samotěž loviti. Do jeseni se popolnoma izučé rokovnjaštva, a potem se razkropé in vsak skrbi sam záse.

III.

Kakor sploh vsi tatovi in klateži, tudi lisica nó mara za družbo; najrajši premišlja svoje hudobije sama. Po dnevi leži domá; ako je vse varno in tiho okoli nje, se pretegne o lepem vremenu rada na solncu, kar ji neizrečeno dobro dě. Tako predremlje in presanja ves dan in zraven snuje nova hudo-delstva. Proti večeru se pa napoti na tihotapstvo. Previdno in oprezno stopa dalje, se ozira nazaj, pogleduje na desno in

na levo, nastavlja ušesa, viha nos, voha po zemlji, malo postoji in razmišlja, zameži in zazeha, pa gre zopet dalje. Po uglajeni stezi, po utrtem potu ne hodi rada; rajši se plazi po grmovju, stisne se ob skalovje ali počene v travo.

Sedaj je ugledala mladega zajca. Hipoma se potuhne na zemljo; človek bi rekel, da nima nog, tako se po kačje plazi bliže — skok — in zajček zaveči in strepeče — po njem je. Ravno tako zalezuje mlado srno ter jo zadavi, ako ji mati ne prihiti na pomoč. Zraven lovi pa tudi miši, sledi ptice po grmovju, išče gnezd ter izpije iz njih jajca ali požre mladiče. Za silo pa žre tudi črve, kobilice, hrošče in drug mrčes. Mrhe se ne loti rada, ker se boji, da je ni morda človek njej podvrgel. Ob gorskem potoku preži na ribo, zgrabi tudi raka, in če čuti ptico na vodi, plava daleč do nje. Pritepe se tudi do samotnih hiš, iztika za perotnino, in ako se ji izteče po sreči, je podavi več, kakor ji je potrebno. Ako jo je izkušnja izučila, da se ji v kakem kraju ni bati psov in drugih sovražnikov, postane strašno prevzetna in predrzna. Celó po dnevi pride na dvorišče in odnese ljudem kokoš izpred oči. — Ujela se je lisica po noči v svislih. Zjutraj so se ljudje pripravljali, kako jo bodo s koli, vilami, cepci in drugim orodjem pobili, ali prežgana tatica jim srečno uide na polje. Tu so se pasle gosi. V begu skoči mimogredé med nje, zadavi hitro dve in odnese eno kričečim ljudem izpred nosa.

Pri vsem svojem dejanju in nehanju misli lisica vendar najprej na svojo varnost. Zató ne ropa rada v bližnjem sosedstvu, boječ se, da bi je to ne izdalo. Najmanjša stvarca, ki bi je druga žival niti ne zapazila, se zdi lisici premisleka vredna; nezaupno obstoji pred mastno pečenko, ki jo ji je človek nastavil v skritem železnem skobcu. Dasi je lačna, vendar se premaga in gre dalje, ali pa beza in dreza strahoma od strani, da se skobec sproži, in potem zaužije vado z mirno vestjo. Ravno tako se brez premisleka loti v skobec ujetе živali, naj si bo tudi sama lisica. Ako so ji psi za petami, šviga skoz grmovje kakor strela, in ker more po ves dan brez počitka teči, jo psi težko dohajajo. In če jo pes tudi doteče in že misli, da jo ima v zobeh, mu izkazi veselje s kakim predrznim skokom. Hipoma puhne na več metrov visoko skalo ali pa skoči brez škode v globoko brezdno. Tudi od lovcev zajeta, se ne misli vdati. V največji sili se domisli

kake zvijače; ako ni drugače, drzno predere ondi vrsto, kjer se lovci najmanj nadejajo.

IV.

Tako se preživi lisica po leti. V vinskih krajih zahaja jeseni rada v vinograde in se tam do sitega nazoblje grozdja, 115 a tudi drugega sladkega sadja ne zametuje. Ali za jesenjo pride zima, včasih huda zima z debelim snegom. Tedaj se začno za njo hudi časi; takrat jo je tudi v noči pogostoma čuti lajati in zavijati. Godi se ji, kakor poje narodna pesem:

120 Lisica, lisjak
sta pila tobak;
tobaka ni b'lo,
sta pila vodó.

O tem času lovci največ lisc pobijejo, ker jih sled po snegu izdaja; tudi v železje se ujame marsikatera. Gorjé 125 pa lisici, ako jo je lovec le ranil; zakaj če tudi njemu uteče, jo raztrgajo in požró tovarišice. V tem je lisica podobna volku. Lovec je ustrelil staro lisico, ki je imela domá mladiče. Radoveden, kaj bodo delali mladiči s starko, jim jo vtakne v luknjo. Ko pride nazaj gledat, je našel same kosti — otroci 130 so požrli mater. Nasproti temu se je pa zlasti pri ujetih liscih zgodilo, da je mati snedla svoje mladiče.

Zanimivo je gledati lačno lisico po zimi, kako lazi okoli vade, ki jo ji je nastavil lovec. Sestradena lisica priskaklja, obstane in viha nos. Sedaj je zavohala meso, počasi in neza- 135 upno se mu bliža, od vseh strani ga ogleduje, sede zraven njega, poželjivo steza nogo po njem, ali izprehaja jo strah in sum. Obrne se proč, kakor bi hotela oditi, pa se zopet povrne. Zopet hodi okoli dišečega mesa, se obotavlja, sede, oči se ji ognjijo, brezupna hlastne po mesu in skobec jo zgrabi 140 za vrat — ali pa tudi ne. Lisica, ki je gladna, da se vidi skoz njo, se večkrat premaga in se obrne od zapeljive izkušnjave. Našli so že sestradano lisico pred vabljivo vado mrtvo.

Ako jo je zgrabil železni skobec, ne vpije, temveč mirno 145 trpi in se izkuša iznebiti strašnih klešč; ali ko vidi, da ni mogoče, se vda usodi. Pred lovcem se rada pritaji in se dela mrtvo. Marsikatera lisica je kašo upihala lovcu, ko jo je kakor

mrtvo rešil iz železja. Ako se je ujela za nogo, se ne pre-mišlja dolgo; odgrizne si jo in s pogumnim srcem odšanta na treh nogah. Sploh je zavednost ne zapusti, dokler je še iskrica 150 življenja v njej, kar potrjuje tudi tá-le dogodek: Lovec je prestrelil lisici pod plečatom prednjo nogo skoz in skoz. Od-streljena noga se je držala le še za kožo in je bežeči živali sitno opletala okoli glave. Lisico je to jezilo in motilo v begu; torej hlastne hitro nazaj, odgrizne nogo in beži dalje, kakor 155 bi se ji ne bilo nič dogodilo. — Kakor njeni zavednosti in pre-mišljenosti, se moramo čuditi tudi njeni čudoviti trdoživosti. Marsikatera lisica, ki jo je lovec kot mrtvo stlačil v torbo ali jo z zvezanima ali celó pretaknjenima zadnjima nogama obesil na kol ali na puško, je nenadoma oživela in se izmuz- 160 nila osuplemu lovcu. Tudi se je dogodilo, da je lisica ugriznila človeka, ko jo je odiral in ji vlekel kožo črez ušesa.

V.

Največji lisičji sovražnik je človek; preganja jo skoz vse leto. Kakor volku, tako je tudi njej vedno vojska napovedana, vendar pa se jih po zimi pobije največ. Ako je 165 lovec našel sled, počaka žival pred luknjo zgodaj v jutro, ko se vrača domov, ali izpusti pse na sled, sam pa čaka pred lisičino in ustrelí domov pribeglo. Ako je lisica domá, ji za-maši vsa vrata do enih; potem jo izkoplje, ali pošlje psa jaz-bečarja po njo, ali pa nastavi v odprta vrata past ali skobec 170 ali rogovile. Takrat lisica ne gre izlepa iz doma in včasi po ves teden strada.

Lisičje meso je trdo in žilavo, pa tudi smrdi. Pri nas ljudje ne jedó lisic, ali starim Rimljanom je bila z grozdjem pitana lisica slastna pečenka. Lisičjo mast so lovci nekđaj 175 drago prodajali in jo sem ter tja prodajajo še zdaj za vsa-kršna domača zdravila; razen tega je pa koža vredna po pet do dvanajst kron.

MLADE lisice ni težko ukrotiti. Kmalu postane tako do-mača, da gre kakor pes za človekom; vendar pa nimaš z njo 180 posebnega veselja in nikakršne koristi, temveč škodo. Ko malo odraste, navadno pobegne in se spominja svojega prej-šnjega gospodarja k večjemu na toliko, da mu pride po noči krast perotnino. In ako tudi ostane pri hiši, je vendar hi-

185 navska in rokovnjaška tatica. Neki zdravnik si je ukrotil lisico, ki je po dnevi hodila okoli, po noči pa bila privezana. Prekanjena žival je zapazila, da se dá ovratnik sneti črez glavo, pa si ga je po noči snela in šla k sosedovim kokošim v vas, zjutraj pred dnevom si ga je pa zopet nataknila. Sosed 190 je toževal, da mu nekdo krade kokoši, ali lisice ni dolžil nihče, ker je bila vsako jutro privezana, dokler je niso enkrat zasačili pri krvavem delu.

Fran Erjavec.

30. Volk in lisica.

Lisica sreča v gozdu volka, ki je ležal ves pobit in žalosten pod grmom in bržkone premišljal o minljivosti vsega posvetnega.

„Dober dan! Kaj vam pa je, stric, da ste tako žalostni in se držite, kakor bi bila danes pepelnična sreda? Saj je še predpust.“

„O pri meni se je že davno pričel štiridesetdanski post; stradam, da bi se kmalu lupil; saj sem že tako slab, da se mi ne ljubi iti na lov.“

10 „O če ni drugega kakor lakota, temu se lahko pomaga. Pri gozdarju je danes ženitovanje in vse je že skoro napol pijano. Le hitro na noge in pojdiva tja; plena nama ne bo nedostajalo.“

Volku so se jele sline cediti, up ga pokrepča in oba se 15 napotita proti gozdarjevi hiši, odkoder se je že od daleč slišalo ukanje in ples.

Ko prideta blizu hiše, ga ustavi lisica, rekoč:

„Stojte malo; morava se pomeniti, kako bi se dal najin naklep izvesti. Menim, da bi bilo takó-le najboljše: Jaz sem 20 majhna in bom izkušila na kak način priti v hišo. Vam bi pa tega ne svetovala, ampak splazite se v hlev; tam bi utegnili najboljše opraviti.“

„Je že prav,“ reče volk in jo zavije za svislimi proti hlevu. Lisica pa se zmuza v kuhinjo, in ker je dekla ravno 25 nesla pečenko v hišo, stopi za njo, skoči naglo na klop in odtod za peč. Ker imajo po deželi navado, jedi postavljati

na peč, je mislila, da najbolje opravi za pečjo, pa se je zmotila. Na peči ni bilo drugega kakor skleda godlje.

Lisica ni veliko marala za godljo; jedi na mizi so ji mnogo bolj dišale. Zatorej se godlje ne dotakne, ampak pre- 30 mišlja, kako bi spravila goste izza mize. Na zadnje si jo izmislila.

Ravno ko stopi dekla zopet v hišo, zavpije lisica za pečjo: „V hlevu je tat.“

Svatje so vsi mislili, da jim je povedala to dekla; planejo izza mize in lisica ostane sama v hiši. Hitro je na mizi in pojé 35 naglo, kar ji je najbolj dišalo. Ko se najé, skoči zopet za peč, potakne glavo v godljo in šine skož okno.

Med tem pa zasačijo svatje v hlevu tatú in ga neusmi- ljeno bijejo. Naposled jim vendar uide in ves polomljen jedva privleče zadnji konec do gozda. 40

Tukaj ga že čaka lisica in popraša z milim glasom: „Kako ste opravili, stric?“

„Opravil sem, da se Bogu smili. Saj vidiš, da so mi ves zadnji konec stolkli. Stavim, da ni več cele koščice v njem. Ravno sem jel dobro trgati ovce, kar me zasačijo.“ 45

„O kaj ti! Ti si še dobro opravil proti meni, ali jaz, jaz! Le poglej mojo glavo, kakšna je. Tako so mi jo zbili, da mi že povsod gledajo možgani iz nje.“

Volk pogleda lisico, in ko vidi, da je res hudo zdelana, pozabi nekoliko svoje lastne bolečine. Nekaj časa gresta tiho 50 naprej; potem povzame lisica besedo in reče volku: „Ne morem več dalje, nesite me!“

„Kaj, da bi te jaz nosil! Saj sam jedva grem. Iz tega ne bo nič.“ Ali lisica mu ne dá mirú. Ker ga tolikanj lepo prosi, se je naposled usmili in ji reče: „No, pa naj bo! Pa 55 le na vrat sedi, ker imam križ ves zbit.“ Lisica sede in volk jo nese po gozdu naprej. Črez nekoliko časa začne lisica govoriti: „Bolnik zdravega nese, bolnik zdravega nese.“ — „Kaj mi govoriš?“ zagrmi volk; „če si zdrava, pa brž doli!“

„O dobrotljivi striček, saj sem le mislila reči: Zdravi 60 bolnika nese. Zdaj vsaj vidite, kako sem zdelana, da že ne vem, kaj govorim.“ Volk ji verjame in jo potrpežljivo nese dalje. Ko prideta do mlake, začne lisico žejati.

„Stojte malo; tako me žeja, da se moram tu malo ohla- diti.“ Ko se napije, reče volku: „Glejte, hleb sira leži v vodi. 65

Lahko ga dobiva, toda vodo morava poprej izpiti.“ Bila je namreč polna luna, ki se je videla v mlaki.

Volku je dišal sir; zatorej začne piti in toliko časa pije, da počí.

70 Lisica si pa izmije godljo z glave in se veseli, da je speljala strica volka na led.

Fran Erjavec.

31. Pes, volk in lisica v pogovoru.

Dvoje psov na kost enó, koljeta se med sebó. — Na verigi imata dva psa med seboj mir, pri kosti pa vselej prepír. — Pes, ki ne laja, globoko zobe zasaja. — Boječ pes huje laja nego grize. — Za siromakom vsak pes laja. — Kadar 5 greš volku naproti, pokličí psa s seboj! — Ovca cela, volk sit, vkup ne more bit'. — Volk dlako izpremeni, a nravi nikdar. — Kdor se z volkom druží, mora tudi z njim tuliti. — Na volka kričé, lisico redé. — Če lisica črez led beži, tudi ljudi drži. — Kar lisica pusti v pasti, za to se ne lasti! — Lisica 10 se dlake izlevi, zvičaj se ne iznebi.

32. Sveti Miklavž.

1. Sveti Miklavž sem jaz z belo brado,
škofovo kapo in palico v roci;
kamor pridem, vse vidi me rado,
zlasti veseli so me otroci.
2. Kdor je priden domá in v šoli,
nima igrač in norosti le v glavi,
ne preklinja, ne laže nikoli,
rad ga imam, on naj le nastavi!
3. Hrušek mu v škornje denem po noči,
jabolk, orehov za ves teden;
brezovko najde, ko dan napoči,
v škornju svojem, kdor je poreden.
4. Včasí pa pridem po dnevi tudi,
pridnim se roka moja odpira;
zad za menoj pa parkelj hudi
v koš poredne otroke pobira.

Josip Stritar.

33. Miklavžev večer.

Pri nas domá so Miklavža čakali vselej v sprejemni sobi. Kakor se je zmračilo, so bili otroci nemirni in razburjeni. Sedaj pa sedaj se je kdo pokazal na pragu in se plašno oziral po drugih vratih. Naposled so prišli vsi skupaj z materjo, ki je prižgala dve lojevi sveči, postavila po vrsti stolce in 5 posadila otroke po letih drugega kraj drugega. Manjši si od strahú kar niso upali dihati, starejši pa so ponavljali krščanski nauk, da bi znali Miklavžu odgovarjati. Tudi oče je takrat prišel in stopil k Julčku, da bi ga ne bilo preveč strah parklja.

V tem zazvončka na hodniku. Otroci kar umolknejo. 10 Vrata se odpró in evo jih! Naprej stopata dva angelja, oblečena v tanko žensko krilo, obšito z zlatim robom, na glavi pa imata krono iz zlatega papirja, s katere jima čez obraz visi bel zavoj, da ju ni spoznati. Za njima počasi koraka Miklavž, oblečen za škofa, in se opira na zakrivljeno 15 palico, ovito s srebrnim papirjem. Velika bela brada mu zakriva malone ves obraz, da tudi njega ni spoznati. Na pragu rožljá z železno verigo parkelj z dolgimi rogovi in dolgim jezikom iz rdečega papirja.

Mala Netka zajoče kar na glas; takó se ustraši parklja; 20 jaz pa spoznam že od daleč, da je to domači hlapec Miha. Miklavž mu zapreti s palico in miren je. Tudi Netko potolaži mati, in ko odmoli z njo kratko molitev k angelju varuhu, je vse dobro. Nató pridejo drugi na vrsto; ti morajo moliti, druge izprašuje sam Miklavž krščanski nauk. Lojzika, ki je 25 v šoli zvedela vso Miklavževo skrivnost, se nehoté zasmije na veliko pohujšanje mlajših sester in bratov. Ali kakor bi trenil, se zažene parkelj proti njej in zarožlja, da zajokajo manjši otroci kar v dvoje. Miklavž zapodi grdega hudobca zopet iz sobe, pohvali otroke, in ko jim obljubi, da jim po 30 noči prinese lepih stvari, gre z angeljema iz sobe ter izgine na temnem hodniku. Sedaj so otroci zopet veseli in razposajeni ter prinesó vsak svoj jerbašček, ki ga nastavijo na glasoviru, .a Lojzika zapiše vsakemu njega ime na listek papirja in ga dene v jerbašček, da bi Miklavž vedel razdeliti 35 darove.

Bilo je še vse temno in tiho po hiši in že so se zbudili otroci. Lojzika je ob nočni svetilki prižgala svečo in za njo so se prav takisto vsi ostali otroci zmuzali iz posteljic 40 ter prišli po Miklavževe darove. Dobro je poznal vsak svoj jerbašček, in še predno je sestra prečitala imena, si je vzel vsak, kar mu je bilo namenjeno. Bilo je dokaj igrač in slaščic; za male otroke Miklavž iz papirja in voska ter parkelj iz češpelj, za večje pa kaj oblačila, a vsakemu povrh brezova 45 šiba. Nič ni bilo prepira, nič zavidnosti, ampak vsak je bil vesel svojih darov in jih je zasopel razkazoval drugemu. Dasi so se kar tresli od mraza, se niso ganili od glasovira, dokler jih ni mati pozvala nazaj v spalnico. Slušali so, ali vsak je vzel svoj jerbašček s seboj; in sedé v topli postelji so se 50 igrali z novimi igračami do belega dne. Za vsako stvar je vedel vsak pohvalno besedo, le o šibi ni zinil nihče. Drugo jutro pa so na materino povelje pobrali z velike omare ostanke lanskih šib, jih sežgali in zamenili z novimi, ki so jih prej obrali češpelj in orehov, privezanih nánje.

Josip Starè.

34. Bolni lev. ✓

Lev je obolel in je ležal v svojem brlogu. Pride k njemu medved, da se mu pokloni, in lev ga vpraša: „Čuješ ti, povej mi, medved moj, ali ne smrdi tu v mojem brlogu?“ Medved odgovori: „O, prav grdo smrdi tukaj.“ Lev se razsrdi in 5 raztrga medveda.

To je videl zajec, ki je stal pred brlogom. Pride k levu, da se mu pokloni, a ta mu reče: „Čuješ ti, zajček, povej mi, ali res smrdi v moji jami?“ Zajček odvrne: „O, ne smrdi. Kaj bi smrdelo? Ampak prav lepo diši.“ Lev odgovori: 10 „Lažeš. Ne diši tukaj, nego smrdi.“ Pa ga raztrga.

To je videl in slišal volk, ki je čakal pred luknjo. Tudi on pride k levu, da se mu pokloni. Lev ga vpraša: „Čuješ ti, volk, povej mi, ali smrdi ali diši v moji duplini?“ Volk odvrne: „Ne smrdi, niti ne diši.“ Lev mu pravi: „Lažeš. Nekaj 15 mora: ali smrdeti ali dišati.“ Pa ga pograbi in raztrga.

To je videla in slišala lisica. Ko pride k levu, da se mu pokloni, jo vpraša lev: „Čuješ ti, lisica, povej mi, ali smrdi

ali diši v mojem brlogu?“ Lisica odgovori: „Oprosti mi, svetli car, jaz zares ne vem, ali diši ali smrdi. Prehladila sem se in sem dobila nahod; zato ti tega ne morem povedati, 20 a lagati ne smem.“ In lev ni raztrgal lisice.

Matija Valjuvec.

35. Zima.

1. Prikášljala je starka zima,
naguban, suh ima obraz;
ko z brado kljukasto pokima,
sneg z néba prileti in mraz.	3. Mož starček se pri peči greje
in kima truden, da zaspi;
da bo dovolj za platno preje,
kolovrat urno suče hči.
2. Po vrtu se sinica klati,
premalo hrane dá ji gozd;
zdaj imaš, zajec ti uhati,
svoj štiridesetdanski post.	4. Po gladkem ledu se otroci
drevé, ne vejo, kaj je mraz;
nagajajo si s kepo v roci —
kakó vesel je zimski čas!

Josip Stritar.

36. Kako je spravil zajec lisico na led.

Bil je lep jesenski dan. Žito je bilo obrodilo, sadje dozorelo, vse se je veselilo dobrote božje. Živali so skakale in tekale sem ter tja po polju. Uživale so svoj zlati čas. Zajec je strigel z ušesi v zelniku, lisica je hodila potuhnjeno po turščici, vse je šlo za svojim živežem. Zdajci zapazi lisica 5 deklico, ki je nesla v jerbasu grozdja in kruha delavcem na polje. Hitro se sprijazni z zajcem in mu takó-le govori: „Dragi zajec, ali veš, kaj bova storila, da dobiva kruha in grozdja? Videla sem deklico, ki je nesla poln jerbas kruha in grozdja. Vse to lahko midva dobiva, če me slušaš in 10 storiš, kar ti porečem. Veš kaj? Teci tu okoli deklici na pot; približaj se ji ter se naredi kruljavega! Počasi hodi, dokler ne odloži jerbasa in ne poleti za teboj. Jaz pa pojdem in vzamem jerbas; potem si razdeliva, kar je notri.“

Zajec je slušal lisico in je storil vse natanko, kar mu 15 je rekla zvita teta. Deklica zapazi kruljavega zajca, položi jerbas na tla in hajdi za zajcem. Toda zastonj. Kadar sta bila že blizu, jo potegne zajec, kar so ga nesle pete. Med tem

pa je vzela lisica jerbas in jo je z njim pobrisala na dogovor-
 20 jeni kraj. Ko pride zajec tja, kjer sta rekla, da bodeta živež
 delila, je devala lisica iz jerbasa jedi, kruh in grozdje. Pa
 lisica je zvitá buča. Rekla je, devajoč iz jerbasa grozdje:
 „To je záme, to za mojega očeta, ta grozd je za mojo mater,
 ta za teto, ta pa za strica, in ti, dragi zajec, imaš tukaj —
 25 prazni jerbas.“ Nató se razstaneta, lisica vesela in smejé se,
 zajec pa žalosten in jezen. „Le počakaj, prideva še vkup,“
 zamrmra zajec. In tako je tudi bilo.

Za lepo jesenjo je prišla huda zima. Snega je padlo
 veliko in bil je mraz, da je vse škripalo in drevje pokalo.
 30 Živad je trpela hud glad, ker ni bilo zelja in dobre pečenke
 kakor po leti. In kaj se pripeti? Srečata se po dolgem
 času naša znanca, zajec in lisica. Zajec je bil dobro rejen,
 debel, da se je kar zibal in svetil, lisica pa mršava, suha in
 lačna. Lisica se začudi in hitro vpraša zajca, od česa je tako
 35 debel v tako hudi zimi. „Kako bi ne bil debel,“ odgovori
 zajec, „ker imam vsak dan slastno pečenko. Vsak dan
 grem na ribe. Tam-le je ribnik; ribiči delajo na ledu luknje,
 da lové ribe. Jaz čakam in gledam iz grma. Kadar odidejo
 ribiči domov, smuknem tja, vtaknem repek v luknjo in takoj
 40 se nanj obesi rib, da jih komaj izvlečem. O, ko bi jaz imel
 takšno omelo kakor ti, tedaj bi še le nalovil rib!“

Nató poprosi lisica zajca, naj ji pokaže ribnik. Zajec
 ji rad ustreže. Povede jo k ribniku na led in ji razloži vse,
 kar je bilo treba. Lisica ga sluša. Sede na luknjo in vtakne
 45 rep v vodo. Nató čaka in čaka; zajec pa na bregu z
 ušesi striže in gleda, ali kdo ne prihaja. Toda lisice se noče
 prijeti nobena riba. Mrzlo pa je bilo, da je vse zmrzovalo.
 Zajec tolaži lisico, da bo že, češ, ribe še niso navajene nje-
 nega velikega repa. Po tej tolažbi odide po svojih potih.
 50 Črez nekaj ur pride zopet k ribniku, a lisica še vedno
 sedi in čaka. Saj pa tudi ni mogla nikamor, zakaj rep
 ji je bil zamrznil v ledu, da se ni mogla ganiti. Tedaj pa ji
 reče zajec, kakor ona jeseni njemu: „To je záme, to za
 mojega očeta, to za mojo mater, to pa za mojo teto.“ Ko
 55 to izgovori, pridejo ribiči. Zajec jo pobriše, lisico pa pobijejo
 s krepelji.

France Lekše.

37. Zajec in lisjak.

Zajec:

Take zime ne pomnim, kar sem živ. Drevje poka od mraza, tako da sem vedno v strahu in trepetu. Vem sicer, odkod to pokanje, ali to nesrečno zajčje srce je že tako. Da bi tako ne bilo! Ni se mi moči premagati, naj si še tako prizadevam. In vendar, kaj se bojim tiste mrzle svinčene 5 grašice? Pok! malo zaskeli, pa je vsega konec: mraza, stradanja in večnega trepetanja.

Oj ti zajčje življenje, kako si žalostno! Tako nesrečne živali ni pod solncem. Vse nas zalezuje, „kar leze ino grede“, kakor da bi ne bilo druge živali na svetu: človek, volk, pes, 10 maček, lisica, medved, jazbec, kuna, dehor, podlasica, orel, kragulj, sova — cela brezkončna vrsta. Zajec nima mirne ure ne po dnevi, ne po noči. Nas se upa lotiti vsaka živalca, bodi si še tako drobna. In vendar nismo tako majhni; ali orožja ni pravega, orožja. Ta dolga ušesa, čemu jih imamo? Da se 15 nam smejejo, pa da nas človek prijemlje za nje. Otroče se ne boji zajca, ko ga enkrat drži za ušesa.

Slišimo res dobro, ali to je še le naša prava nesreča. Da le kaj zašumi v grmu, že nas obhaja zona. Iz samega strahu si ne upamo oči zatisniti v spanju. Z odprtimi očmi spimo, 20 kakor nobena druga žival. Ali tudi to nam nič ne pomaga. Gledamo, a ne vidimo; spanje je vendarle spanje.

A kaj pravim: orožja ni! Ostre zobe imamo, kakor šivanke; ali kaj pomaga? Srcá ni, srcá, poguma ni; in ko bi zajec puško imel, streljati bi si ne upal. Kolikokrat sem že 25 dejal sam pri sebi: To je sramota. Mož s puško v roki, pes, volk, lisica in kar je druge take debele živali — da se njih bojimo, to ni sramotno, kaj bi se s takimi? Ali tisti podlasici, ki je kakor palček, tisti bi se pa vendar kdaj postavil v bran, njej bi pokazal! Pokazal sem ji res — peté. Tudi bi se nam 30 reklo lahko kakor oslu: „Pošlji zajca križem v svet, vrne se uhát ko pred.“ Zajec ti svoje žive dni ne bo junak. Nam junaštvo, pa — zajcu boben. Čudno se mi zdi, da se nam niso že čisto zbrusile zadnje pete od samega tekanja. Ko zaslisišmo tisto sitno pasje lajanje, pa smo vsi iz uma. Koliko- 35 krat sem že rekel: „Ne tja gori, tam lovec čaka;“ ali vse

zastonj — kakor bi moralo biti, pa zopet vkreber, kakor je bilo oni dan v jeseni, ko je bil zopet tisti veliki lov. Mislil sem, da bo naš sodnji dan; samo to je bilo dobro, da so bili
 40 ravno tja postavili nekega mladega človeka, ki je imel menda prvič puško v roki. Srečno se je bilo izšlo, samo za dober ščipec dlake sem bil pustil, tako da me še zdaj zebe, kjer je ni. Ali kaj pomaga? Slednjič pride vendar moje hrbtišče na mizo in koža moja na prodaj. Zajčja usoda! Da bi ga
 45 zgaga, kdor bo jedel moje meso in nosil mojo kožo! Dolgo uho, kratek rep, urne pete, vse nič ne pomaga zajcu, tudi ne tista zviijača, da zdaj sem, zdaj tja skače, kadar ga pes goni; slednjič ga vendar usapi. O zajec, zajec, zakaj imaš tako dobro meso in tako mehko dlako?

50 Prav za prav bi bil zajec lahko ponosen, da ga ima svet tako v čisljih, kmet in gospoda, ali to samo po smrti. Kaj pa meni čast in slava po smrti? Da bi bilo le življenje malo prijetnejše! Kaj bi dal, da bi našel zdaj kak korenček, kako zeljno peresce! Kaj pravim? Da bi imel kako bilko!
 55 Vse pospravljeno, in kar je še kje, to je pod debelim snegom. Pa kaj bo? Kmet je dandanašnji strašno priden, vse skrbno pobere in potem pridejo še otroci ter rijejo in brskajo po njivi. Prej so ostajali vendar še storži od zelja, zdaj se še ti izrujajo. Ubogi zajec pa gleda, kako boš, ter sline požiraj!
 60 Za silo je bilo nekdanj še mlado drevjiče po vrutih, da ga je zajec malo oglodal, da je bilo kaj za zob; zdaj je skoro že vsako debelce namazano z neko smrdljivo stvarjo ali pa obvezano kakor prst, ki se je človek vrezal vanj. Težavno je zajčje življenje. Čemu je zajec na svetu? Prej smo še lahko
 65 rekli, kakor sem slišal nekega gospodiča: „Nos numerus sumus... Mi smo, da nas je več, da pozobljemo, kar se pridelava.“ Pa zdaj zoblji, če imaš kaj!

Črno se mi dela pred očmi od samega stradanja. Nič upanja, kamor pogledam. Solnce zahaja, leči bo treba
 70 nocoj s praznim trebuhom. In to se imenuje življenje. Človeku je vendar še boljše, neka lahkomišelnost mu pomaga v najhujši stiski. Tako sem videl danes otroke, ki so šli iz šole. To ti je vse zaripljeno od mraza, v trebuških, menim, da tudi ni bilo kdo ve kaj; vendar je
 75 bilo vse veselo; skakalo je in vriskalo, kepalo se in v sneg metalo, da je bilo kaj. In kjer je bila kaka zamrzla

lužica — hej, to ti je bilo drsanje. Zajci smo premodri, zlasti kadar se nam slabo godi.

Po leti je res malo boljše. Živeža povsod dovolj, tako da se včasih celo strah pozabi. Zakaj ne nabiramo tudi mi za zimo kakor miš, skriček in menda tudi veverica? Kako lepo bi bilo sedaj, ko bi si bil nanesel kopico sena; zaril bi se vanjo ter lepo na gorkem hrustal bilko za bilko. Tolikokrat sem dejal, da bom, a ko pride čas, pa pozabim vse svoje dobre sklepe.

Smrtne težave me obhajajo, težko da bi dočakal jutranjega dneva. Od glada in mraza poginiti — neprijetna, neslavna smrt! Ko bi prišel sedaj lovec, ne ganem se z mesta.

Hudirja! Kaj pa tam za mano? Lisjak! Zdaj pa skok, kar najvišje in najdalje mogoče.

Lisjak:

Že sem menil, da ga imam; tu pa, kakor bi odrezal, ni več sledu. Zastonj so se mi sline cedile; zdaj naj jih požiram, drugega tako nimam. Truden sem in izpehan, da ne morem dalje; za zdaj mi je unesel pete. Bog ve, kdaj pridem zopet kateremu na sled. Zajec je sedaj silno redka divjačina. Gospod ga strelja in kmet mu stavi pasti, tako da pride nam komaj o velikih praznikih med zobe. Kaj pravim? Saj že skoro več ne pomnim, kako slast ima zajčje meso.

In kuretina? Kmet ima tod okoli tako ubogo malo kokoši in še tiste, kar jih ima, tako skrbno pazi in straži, da je vsa prekanjenost, vse zalezovanje zastonj. Ptič je tudi že bela vrana. Paglavci jih lové, jajca in mladiče jim pobirajo, gnezda razdirajo, tako da je za njimi slabo paberkovanje. Miši, hrošči, gliste in tak drobiž, to je zdaj naša hrana. Po zimi še tega ni. Kako dobra bi bila zdaj kaka miška, dasi nima prijetnega duha. Prav posladkal bi se z njo; ali zdaj je ni dobiti.

Kaj pa to, šment? Kaj tako čudno grgra in bobni? Pojdimo pogledat; zdaj se ničesar ne bojim. — Saj se mi je zdelo, kaj bo. Medved leži v brlogu kakor klada, pa smrči, da se trese zemlja. Oj ti presneti kožuhar, tebi se pač dobro godi. V jeseni si se napasel in si nabral tolšče, da te zdaj greje in redi po zimi. Mi pa zmrzujemo in stradamo, da se nas

Bog usmili. Tako je na svetu: velikašem se povsod dobro godi,
 115 ali gorje nam malim! Kje je tu pravica? Kaka je ta na-
 redba? Medved zimo lepo na gorkem prespava. Zakaj ne
 mé, lisice? O narava, ti si čudna mati. Zakaj ne skrbiš
 enako za svoje otroke? Ta krivica me boli, jeza me grabi.
 Kar šel bi, pa bi tistemu debelemu lenuhu kos tolstega mesa
 120 odgriznil, celo stegno bi mu izpulil!

Kaj nam pomaga vsa tista naša glasovita zvitost in pre-
 kanjenost? Zdaj je že vsaka žival tako od sile prebrisana,
 da se lisica težko preživlja pošteno. Najboljše bi bilo, da bi
 bilo skoro konec vsega lisičjega rodú. Saj mnogo nas tako
 125 že ni. Bog vedi, zakaj nas tako preganjajo. Naše meso, ko-
 likor mi je znano, vendar ni kaj posebnega. In naša koža
 tudi ni Bog ve kako imenitna.

Ali vse to modrovanje mi ne utolaži lakote, ki mi raz-
 saja po želodcu. Glej, glej, kaj je pa tu gori nad mano, na
 130 tej smreki? Nekaj živega. Sinica ruži češarke, pa dobre
 volje je. Oj ti ljubezniva ptičica siničica, ko bi bila ti moja!
 Pridi, pridi, prijazna živalca, daj se mi objeti, potolaži mi
 silno hrepenenje!... Na, tu imaš zlodeja! Snega mi je vrgla
 doli, pa ravno v oči, tako da še gledati ne morem za njo.

135 Kaj začeti? Lačen sem, ka-li, ali pa morda žejen, sam
 prav ne vem.

Tam-le doli v loki je studenec, tako lepo kopno je ob
 njegovih straneh. Pojdimo pit; morda nam vendar nekoliko
 odleže.

140 Kaj je pa to? Človeška nastava, past slabo skrita. Oj
 ti človek, da imaš lisjaka za tako neumnega! Ali tá-le košček
 zmrzlega mesa bi pa vendar ne bil napačen. Huda izkušnja!
 Bodi pameten, lisjak! Če te prime za nogo, ali celó za vrat!
 Ej, kaj pa more priti hujšega? Od glada in mraza poginiti
 145 tudi ni prijetna smrt. Saj sem v svojem obupanju tako že
 hotel iti h kakemu kmetu naravnost na dvorišče, naj me po-
 bijejo z osečki. Morebiti bi se pa vendar dalo kako. Posku-
 simo! Kakor naglo mogoče poskočim, zgrabim meso ter ga
 odnesem, morebiti tudi cele peté. — Takó! — Šklemp! —
 150 Zvita buča lisjak. Zdaj se pa gostimo!

Josip Stritar.

38. Tiho, tišje je po smrečju.

<p>1. Tiho, tišje je po smrečju
in po stezah šeta zima,
spleta bisere si v kite,
snežnobelo krilce ima.</p>	<p>3. Zajčki plahi, dolgouhi
radi bi se poigrali,
pa čepé pod golim grmom,
ker so nje takó se zballi.</p>
<p>2. V licih bleđa, v srcu kruta,
noče ptičic, da bi pele;
v sencah solnčecu se skriva,
noče rožic, da bi cvele.</p>	<p>4. Veverica repek suče,
nosek viha, vejo maje;
zima, zima, slaba teta,
ki nič lešnikov ne daje.</p>

Vida Jerajeva.

39. Mali kavalir.

I.

Od ledenih višav Kamniških planin so pihljale sveže sape pomladanskega jutra nad gaji in lokami prek plodnega ljubljanskega polja, čez ozidje starega pokopališča pri Sv. Krištofu, zibale so travo in stlale žarnobojnega cvetja v nove jame. Skoz redí bisernobelih oblakov je zdaj in zdaj privrelo 5 zlato solnce in sipalo iskre na kamene in križe. Visoko nad bujnimi setvami prostrane ravni so žvrgoleli škrjančki; lahno so sapljali vetrovi in šumeli v jesenikah, vrbah žalujkah in mrakotnih cipresah; rahlo so brneli hrošči, čebele in mušice. Vsi ti lahki zvoki so se spajali v ubrano pesem, ki so jo 10 presledkoma motili piski in drdranje na bližnjem kolodvoru, ali pa škripot grobarjeve lopate.

Ob srednjem zidu grobišča je stopala mlada gospa zlagoma po belo posuti poti. Izrazite modre oči so ji sevale v vlažnem blesku; iz pravilnih, mehkih potez sanjavega obraza 15 se je javljala izredna ljubeznivost in resnoba. Zraven nje je tekal okrogloličén, živahen deček v modrobaršunasti obleki, z rdečo čako in svetlo sabljico. Gosti rjavi kodri so se mu usipali po sencih in ramenih. Bistro je gledal na okoli in samozavestno. 20

„Mamica, kaj pa dela tisti-le mož?“ je vprašal malič.

Vzdramila se je iz zamišljenosti in razložila otroku, čemu koplje delavec jamo.

„In če bi ti umrčkala, mamica, ali bi tudi tebe dejali v
25 grob?“ je zaskrbelo malega.

„Tudi.“

„Tudi tebe!“ je vzdihnil in nevoljno zmajal z glavo.

„Kako pa bi bilo to?“

„Mama bi ajala v črni postelji in ne bi slišala nič, čeprav
30 bi jo klical Ivo še tako na glas. In prišli bi črni možje, zabili pokrov in odnesli mamico za vedno semkaj.“

„O ne! Saj bi jih jaz precej zapodil,“ je zažugal z jeznim
obrazom in hlastno zagrabil sabljico. Stopil je tesno k ma-
teri in jo čvrsto prijel za roko. „Ti ne smeš umreti,“ je
35 prosil goreče. „Ne, ne!“

„Če ne boš priden —“

„O saj bom priden, no, tudi juhico bom pil zdaj rad,“ je
obetel, korakaje z materjo proti izhodu.

Moško, važno in dostojanstveno je stopal mali kavalir
40 gospé ob levi, pripravljen, da jo brani vsake nevarnosti.

„Juhico bom že!“ se je spomnil. „Pa preveč ne. Juhica
ni dobra; potice so pa dobre, mama, potice! Hm, kadar bom
velik, bom papal same rozine. Pa fige tudi, pa rožiče, pa
bonbončke. Kar celo skledo jih bom! Pa še žrebička si kupim,
45 mama, ne lesenega, ampak čisto pravega, živega! Kar sam
bo dirjal po tleh brez koles po podkevcah. Jesti mu bom
dajal pa malo mrvice, pa malo ovsaa, pa malo krompirčka, pa
malo pečenke. Preveč ne, da ga ne bodo boleli zobčki. In
ihaha bo rekel in migal z repkom, jaz pa bom čičal na njem,
50 pa jo pojdeva, hi! žrebiček, hop, hop!“

„Mamica, papa gre!“ se je zdajci zaradoval, poskočil in
živahno ploskal z rokami. „Vidiš vojake? Činžarása!“

Po Dunajski cesti sem so prikorakali vojaki domačega
sedemnajstega pehotnega polka, vsi znojni in prašni od vaj.
55 Daleč zadaj je zamolklo pel stotnijski boben.

„Ali še ne bodo začeli?“ se je pritožil Ivo in nepo-
trpežljivo stopical po tlaku.

Ljudje so se jeli ustavljeti; ob vratih in odprtih oknih
so se zbirali gledalci in poslušalci. Otrokom je bil najbolj
60 všeč konjiček, ki je vozil na vozičku mogočen boben; tudi Ivo
se ga kar ni mogel nagledati.

Kar je vzdignil polkovni tambur palico. In zasvetile so
se rene v solncu, zazvenele na moč, zabobnal je veliki boben.

Dečku so se zasvetile oči, od radosti mu je zatrepetala mlada duša. Ubrana svirála so zasvirala živahno koračnico in vsa srca je prevzela premagovalna sila glasbe. 65

„Papa, papa! Mama, ga vidiš?“ je klical Ivo ves razburjen in kazal s prstom mladega črnobradega stotnika, ki je jezdil vitkega konja pred svojim oddelkom. Sinček mu je mahal z rokami naproti. 70

Okoli ustnic nanagloma zardele lepe gospé je zaigral blažen nasmeh. Častnik je zasukal sabljo v pozdrav in takoj se je Ivo postavil po vojaško in z desnico ob čaki prav togo salutiral njemu in vsem znanim častnikom, dokler ni odkorakala zadnja vrsta sinov slovenskih gorá. 75

Od mrzlih višav Kamniških planin je nenadoma zavela ledena sapa. Mlado stotnikovo soprogo je izpreletel mraz in zdelo se ji je, da prinaša ta težki veter trpko vonjavo nagrobnege cvetja.

II.

Neko noč se je tankoslušni Ivo mahoma prebudil v posteljici. Iz sosednje sobe, kjer je spala bolna mati, je slišal ihtenje, vzdihne in rahle korake. Zunaj je pel veter svojo divjo pesem. 80

Otrok se je vzdignil in sedel, si razodet mel zaspane oči in se oziral na okrog. Na mizi je cvrketala malone dogorela duša nočne svetilke za pisanim zastiralom, ki je puščalo medlo svetlobo skoz steklene stene. Nikogar ni videl v mračni sobi; vse je bilo mrtvomirno. 85

Plašno je gledal na strop, kjer je trepetal slabotni odsev umirajoče luči. Še enkrat je plamenček zasijal kakor bliskavica in že ga je pogoltnila tema. Dečka je obšel neznan strah. Rad bi bil zakričal; ali glas mu ni hotel iz stiskajočega se grla. Skril se je pod odejo in se ni ganil; komaj si je upal dihati. 90

Zdaj so se bližali odločni koraki.

„To je papa!“ se je oddahnil fantek in pomolil glavo iz skrivališča. 95

Vrata so se odprla in jarek blesk je udaril iz materine spalnice.

„Papa, mene je pa tako hudo strah,“ mu je hotel reči. Toda videl je upadli obraz očetov in opazil, da mu drhtijo 100 ustnice; zato je tiho pričakoval, kaj bo.

Oče je odpel in spustil pleteno zeleno mrežico, dvignil sinka, ga naglo zavil v odejo in ga odnesel k bolnici.

„Ivo, moj zlati otrok!“ je šepetala smrtnobleda mati.

105 Dečku se je bleščalo pred očmi. Skoz solze je iskal najljubšega obraza.

„Izgubil boš mamico,“ je dahnila pojemaje. „Objemčkaj me še enkrat —“

110 „Moja, moja!“ se je zajokal in jo objel. „Tako te imam rad!“

„Lepo jo poljubi!“ mu je velel oče s temnim, mehkim glasom.

„Saj bom priden, mamica!“ je ihtel otrok in božal materi lice in lase. „Oh, ne umrčkati!“

115 Očetu je polznila solza po licu. Vedno iznova je sinko poljubljal materi napol ugasle oči, osinjele ustne.

III.

Drugi dan je videl Ivo trudno mamico sredi med prižganimi visokimi svečami v prekrasni krsti. Ko jo je zagledal v črno opremljeni sobi na mrtvaškem odru, mu je za-
120 trepetalo vse telesce. Venomer je strmel z osuplimi, prestrašenimi očmi v ta blede obraz in te roke, ki so bile še bolj bele nego prej. Mlado srce je razoravala prva ljuta bol.

Po popoldnici so zapeli ljubljanski zvonovi. Trumoma so prihajali ljudje kropit pokojnico in donašali vencev s črnimi
125 trakovi in zlatimi resicami. Ivo je šel večkrat gledat, ali se niso morebiti res predrznili priti tudi črni možje. Ne; samo eden je stal ob vratih. Ta pa je bil dober človek in tako prijazen; saj mu je zatrdil sam, da mu straži in varuje mamico pred drugimi.

130 Po kosilu je splezal očetu v naročje in mu povedal na uho: „Papa, danes bom dve juhici! Povej no to mamici, da ne bo več huda náme in da vstane in pride k meni! Ji boš? Prosim prav lepo.“

135 Oče mu ni odgovoril; le pritisnil ga je k sebi, ga poljubil in odšel.

Naposled so pa vendar prišli črno oblečeni možje; začeli so zabijati krsto. Ivo je slišal votle udarce in obledel. Pretreslo ga je nekaj silnega, da je zavrnil od bolečine. Ne-

utegoma se je izvil pestunji iz rok in zbežal v črno sobo. Onti je pokleknil pred strašne tujce, povzdignil sklenjene 140 ročice in prosil: „Oh, ne, ne, ne!“

Za trenutek so postali v svojem žalostnem opravilu in sočutno gledali objokanega dečka. Kmalu je prihitel oče in odvedel sina k varuhinji.

Zaškripalo je. Možje so odnašali krsto po lesenih 145 stopnicah.

„Nikar se ne jokaj!“ ga je tešila pestunja in odprla okno. „Pojdi sem, boš videl konjičke! Oh, kakšne lepe šope imajo! Pa ta lepi voz! Pojdi gledat, pojdi!“

Obrisala mu je solze in ga vzdignila na stol ob oknu. 150 Pogledal je doli in spoznal papana in strička, videl mnogo častnikov, črno oblečene gospode in neznanih ljudi. Ponosno so dvigali vranici glave s črnimi perjanicami. Oblak kadila je vzplaval proti oknu; počasi se je jel pomikati izprevod.

Žalostno je nagnil deček glavico, zamahnil z roko v 155 slovo in zajecal: „Pa-a, mamica! Pa! Pa!“

IV.

Deževni oblaki, prepregajoči vse nebo s kalno sivoto, so se razdelili proti poldne; izza mračnih nebesnih zaves je lila mrtva svetloba pozne jeseni.

Bilo je na vseh svetih dan. Voz za vozom je drdral po 160 nasuti Dunajski cesti, roj za rojem je hitel z venci in spominskimi trakovi po blatnem hodniku na grobišče pri Sv. Krištofu. Oblit od solčnih žarkov se je nad prvim vhodom na grobje svetil na kameniti obli angelj z rogom in kazal z levico v večnost. Pod njim so blestele velike črke napisa: 165 „Resurrecturis!“

„Glej svoj konec! Danes meni, jutri tebi!“ je čitala nešteta množica ob drugih vratih; in marsikoga je pač prevzela temna domneva, da bo drugo leto osorej tudi on počival med mrličii. Po ozkih potih med okrašenimi grobovi so se gnetli 170 in srečavali gosti tropi, občudovali nagrobnike, cvetje in luči. Jesenski dež je bil opral kamene in križe.

Kraj obzidne rakve na severni strani je stal Ivo zraven očeta in pestunje ob grobu svoje mamice. Dečku je usahnilo lice. Tudi ni bil več tako zgovoren kakor prej; tiho je gledal, 175

kako se tu in tam trese cvetličje v hladnem jesenskem pišu; kako goré luči v kupicah in zakritih svetilkah; kako vrvé neznani ljudje po grobišču.

Tedaj je zapazil onkraj pota slabotno plavolaso dekletce
180 v zakrpani obleki s predolgimi rokavi in v prevelikih, obnošenih črevljih. Klečala je ob zapuščenem grobu, ki sta ga bila črez in črez prerastla trava in mah. Z drhtljivimi, prezeblimi rokami se je trudila, da bi kar najlepše očistila gomilo.

„Ti, ti, zakaj puliš travo?“ jo je vprašal Ivo, ko se ji
185 je približal.

Boječe je vzdignila glavo in uprla plašne modrikaste oči vanj.

„Otrebiti hočem grob,“ mu je odgovorila, obotavljajoč se; „potem postavim v prst belih kamenčkov, ki sem jih prinesla s seboj.“ Govorila je plaho in tiho; na ozemcih so ji trepetale solze.

„Ali imaš tudi ti svojo mamico tukaj notri?“

„Očeta in mater, oba,“ je zaihtela in si brisala solze z razdrapanim predpasnikom.

195 „Zakaj pa je vaš križek tako grd? In venčka tudi nimaš nobenega in nobenih lučk?“

„Nimam krajcarjev.“

Vrnil se je k očetu in ga prosil, naj mu da največji krajcar.

200 „Čemu ti bo?“

„Dam ga oni-le deklici, da si kupi rožic in luči za na grob.“

Oče je dal služkinji denarja in jo je odposlal. V kratkem so gorele tudi na zapuščenem grobu sveče in na trblem križu je visel zelen venec. Solze hvaležnosti so zalile siroti
205 oči. Trepetaje je prišla poljubit častniku roko. On jo je odtegnil in ponudil deklici svetel denar.

„Ne smem vzeti; imam pisano mater,“ je jecljala v mučni zadregi in si mela roke. „Tepla bi me domá. Rekla bi, da sem kradla.“

210 Prikrevsala je starikava ženska z zabuhlim obrazom in s sivimi očmi. Odvedla je siroto s seboj in kričala hripavo: „Ali si mi že zopet ušla, ti potepenka, ti!“

Potegnila je ostra sapa in pogasila plamence na grobu sirotinih staršev.

V.

Veselo so se igrali otroci na Ledini, kjer so zdaj lične 215 hiše in vrtovi ob Resljevi cesti. Žogo so bili in klinec, igrali s frnikolami, se metali in pretepali za kratek čas in gnali glasen vik in krik.

Pač jih je slišal Ivo zgoraj v prvem nadstropju; ali nič si ni poželed, da bi šel tja doli med nje. Že več tednov je 220 bil bolan. Lica so mu obleдела in upadla; dihal je počasi in neenako. Nevoljno je odgovarjal pestunji; samo o mamicu se je pomenkoval rad. Pozabljene so ležale v kotu vse igrače; le sabljica je morala biti zmeraj poleg njega na svileni odeji.

Nepremično je sedel med blazinami na posteljici in z 225 velikimi svojimi očmi, tihimi in motnimi, venomer motril materino sliko na steni. Zdelo se mu je, da podoba včasi oživi v okviru, da premika ustnice in šepeta.

Zunaj so zažvenketale ostroge; oče se je vračal iz vojašnice. 230

„Kako ti je, Ivo? Ali si pil zdravilo?“ ga je vprašal in mu zlahka popravljal zglavje.

„Sem.“

„Želiš kaj novega? Kaj naj ti kupim?“

„Oh, papa, poglej vendar našo mamico! Kako je lepa! 235 Kakor bi bila živa! Vidiš, in zmeraj gleda mene, samo mene! Ves dan me gleda; in tudi po noči. Prav res, papa; ali mi ne verjameš?“

„Seveda ti verjamem. Ali si kaj spančkal popoldne?“

„Malo že. In ti ne veš, kako lepo se mi je sanjalo! 240 Prava živa mama je bila pri meni in me je srčkala in prosila, naj pridem kmalu k njej. Moral sem ji obljubiti. Tako strah je je same v grobu!“

„Ali mene pa nimaš nič rad, Ivo? Ali se ti nič ne smilim? Lej, rajši ostani pri meni!“ 245

„Ah, papa, ti imaš toliko močnih vojakov v vojašnici, uboga mama je pa čisto sama tam pri Sv. Krištofu! Ali jo mora biti strah! Če pa jaz pridem k njej, veš — jaz s sabljo — potem se ji ne bo treba nič več bati!“

Nekaj dni potem je dejalo malega bolnika ob besedo in 250 shujšano truplo mu je jelo drgetati. Nemo je stal zdravnik ob njegovu postelji; v dušo so ga pekli vprašujoči, proseči

pogledi nesrečnega očeta, ki mu je tako dolgo zbujal upe, ako tudi je le predobro vedel, da ni nobene pomoči zoper
255 Ivoovo bolezen.

„Ljubi, ljubi Ivo, poglej me!“ je dejal oče, sklonjen črez onemoglega sinka. „Ali me ne poznaš več?“

Naporno ječanje se je izvilo otroku iz bolestno pretvorjenih ustec.

260 „Ivo!“ je vzkliknil oče prestrašen in mu močil razbehljeno čelo.

Še enkrat je uprl deček trpeči, kalni pogled vanj. Majhna roka je počasi, počasi potegnila očetovo desnico, jo v slovo pritisnila k drgetavim izsušenim ustnicam in omahnila zopet
265 na odejo, kjer so se drobni, skoro prosojni prstki s poslednjimi močmi oklenili — male sablje. *Rado Murnik.*

40. Snegulčica.

1. „Zrcalce, zrcalce na steni, obrazek mi dobro poglej, potem pa, katera je lepša od mene devojka, povej!“
2. „„Kraljica, kraljica prejasna, jaz pa ti tako povem: Snegulčica je najlepša, to znano je vsem ljudem.““
3. „Snegulčica — pastorka moja? Biriči, zvežite jo, pa v črno goró med zverine takoj odvedite jo!“ —
4. A kraljič devete dežele šel zjutraj je rano na lov in našel je v gori Snegulko in vzel jo nevesto domov. —
5. „Zrcalce, zrcalce na steni, obrazek mi dobro poglej, potem pa, katera je lepša od mene devojka, povej!“
6. „„Kraljica, kraljica prejasna, jaz pa ti tako povem: Od tebe ni lepše devojke v širokem kraljestvu tem.““
7. „A kje je še kako kraljestvo, kjer lepša devojka živi?“ „„A to je deveta dežela, Snegulka tam — lepša kot ti.“
8. Glej, kraljič devete dežele šel zjutraj je rano na lov in našel je v gori Snegulko in vzel jo nevesto domov.““
9. „Zrcalce, zrcalce, ti lažeš!“ Kraljica zrcalce zdrobi — a koscev zdaj tisoč ji kliče: „„Snegulka je lepša kot ti.““
10. Prišel iz devete dežele je kraljevič mladi z vojskó, kraljica je krono zgubila, zbežala je v črno goró.

Oton Zupančič.

41. Medved.

I.

„Močan je kakor medved,“ ali „z medvedom bi se metal,“ pravimo, ako hočemo zaznamovati korenjaka zastavnega života in krepkih rok. Medved je naša največja in najmočnejša zver. Ali pri vsej tej moči in velikosti je vendar le smešen in neumen bedak; zató je tudi povsod na boljšem glasu od 5 požrešnega volka. Živalska pravljica nam predstavlja medveda kot mogočnega in imenitnega velikaša, ki ga pa imajo vendar vsi za bebca. Posebno strina lisica ga opehari, kadar se ji zdi. Bedak ji veruje na pošteno besedo, misleč, da je vsak tako pošten kakor on. Pozneje se pa huduje, ko vidi, 10 da ga je zvita tatica speljala na led. Tako na primer prigo-varja v neki basni lisica lačnemu medvedu spomladi, naj sede pod dren in čaka sadú, češ, ondi najprej zori, kjer najprej cveti. Medved se zahvali za dober svet in leže pod dren, čaka in čaka, sad pa le noče zoreti. Naposled izprevidi, zasmehovan 15 od drugih živali, da ga je lisica vodila za nos, se razsrđi in zviije v hudi jezi vse veje nedolžnemu drenu.

V tej basni je medved prav dobro opisan. V njem se strinja le surova telesna moč brez velike umne zmožnosti. Zaletel je, nikdar mnogo ne premišlja; zanašajoč se na svojo 20 moč, se loti vsega, kar mu buti v glavo; zviijače in hinavstva ne pozna. Nikoli ne preži na svojega sovražnika, lovca ne zasleduje in ne prekanja, ampak mu gre naproti ter se bije pošteno z njim. Res je kosmatinec malo neotesan in zarobljen, ali z druge strani je pa vendar precej dobročuden. Človeka 25 ne napade izlepa, ako ga ta na miru pusti; še s pota mu gre. Mrtvega človeka se ne dotakne, le povoha ga in gre dalje. Marsikdo si je že rešil življenje s tem, da se je pred medvedom pritajil in potegnil sapo v se. V nekaterih navadah je prav smešen. Sedeč si rad liže šape glasno cmokaje, prevrača ko- 30 zolce, pleza kvišku, odonod pa se prekucuje na zemljo. Tudi ga smeši capljajoči in mencajoči hod po širokih podplatih. Dasi je hrust včasi nagle jeze, vendar ni žejen krvi, v nekaterih krajih je celó dobrosrčen.

II.

35 Star medved je nad poldrugi meter dolg in črez meter visok ter tehta včasi tri metrske stote. Toda taki medvedje so pri nas že redki, ali pa jih celó ni več; ako ima poldrugi metrski stot, je že velik. Medved je neokretnega telesa, kratkega repa, močnega kratkega vratú, zbočenega čela, majhnih
40 oči in kratkih ušes. Močne šape z jakimi kremplji imajo gole podplate, ki so zlasti na zadnjih nogah podobni človeškemu stopalu. Kocasta dlaka se izpreminja iz sivkaste v rjavo in črnkasto.

V svojem kretanju in gibanju medved ni tako neroden
45 in okoren, kakor bi človek mislil na prvi pogled. Kadar se mu ne mudi, res počasno hlačá; ako je pa sila, pobira podplate neznansko hitro, na ravnem prehití vsakega človeka. Tudi vkreber se hitro pomika, navzdol pa je bolj neroden. Posebno spretno zna plezati; kakor bi mignil, je vrh drevesa.
50 Smešno je gledati medveda, plezajočega z drevesa. Boječe se spušča ritenski od veje do veje; s prednjima nogama se čvrsto oklepa drevesa, z zadnjima pa išče veje ali kake razpoke, kamor se dá noga zastaviti. Mladi medvedje radi plezajo za kratek čas, stari in težki ne marajo za tako zabavo. Medved
55 se ne boji vode, posebno po leti se hodi rad hladit. Dopadljivo ploska in brodi po njej, in če se mu posreči, si ulovi tudi kako ribico. V sili pa plava naravnost črez široko in deročo reko.

Medved ima neizrečeno dober nos; ako gre človek od
60 vetra, ga kosmatin zavoha na več sto korakov daleč. Tudi sluh ima dober, samo vid mu ni posebno bister.

Medvedov je bilo nekđaj dosti po vseh gozdih. O starih Germanih čitamo, da so radi pobijali medvede, še rajši pa, na medvedjih kožah ležeč, pasli lenobo. Ko se je pa pozneje raz-
65 množilo ljudstvo, jelo sekati gozde in obdelovati zemljo, so se umaknili medvedje v večje samote in dandanes jih nahajamo le še v goratih gozdih, kjer med pečinami in skalami, v podmolih in jamah najdejo dosti zavetja. Pri nas na Slovenskem se nahaja tacar le še redko kje po planinah,
70 zlasti v kočevskih in notranjskih hribih; glasoviti Snežnik na Notranjskem pa menda nikoli ni brez njega. Več medvedov imajo vzhodne in severne dežele, kakor Erdeljska, Švedska,

Ruska, posebno pa Sibirija. V španskih Pirenejih, v švicarskih planinah, v italijanskih Abrucih jih ni več; stalna zver je medved še na Balkanu. Na Angleškem in Nemškem so ga popolnoma zatrli. 75

III.

Medved nima tako ostrih zob, kakor druge mesojedne zveri iz mačjega, pasjega ali kunjega plemena; v zobovju se približuje jazbecu. Mladi medved živi več ob rastlinah kakor ob mesu; muli travo, išče gob, lesnik, jagod, korenin, grozdja, razkopava rad mravljišča, še rajši pa satovje. Méd mu je največja slaščica; zaradi tega mu tudi pravimo medved, t. j. medujed. Ako v duplu ali skalovju zasledi divje čebele, ne neha, dokler ne pohrusta vseh čebel z medom vred, naj ga še tako pikajo; saj ima debelo kožo. Toda tudi domače čebele niso varne pred njim; ako le more, vzame panj iz uljnjaka, ga razbije in izprazni. Ko je pa okusil slast krvi in mesa, streže na večje živali in postane prav škodljiva zver. Na planini pograbi pasočo se kravo, ki se je oddaljila od črede. Iznenada ji skoči od vzadi na hrbet, ji zasadi kremplje globoko v meso, pregrize žile na vratu in odvleče mrtvo v goščavo, kjer se loti najpoprej vimena, potem pa drobovja in mesa. Ako mu je kaj ostalo, pride še drugi dan jest. Včasi preganja vso čredo na paši sem ter tja, dokler se ne prevali katera žival v brezdno, kjer se ubije. Krave ne napada spredaj, ker se boji rogov; tudi konjskih kopit se ogiblje, a pri slabih, boječih ovcah se mu seveda ni bati ničesar. Zato pa tudi najrajši zahaja k ovčjim čredam; celó po noči jih obiskuje, ko so zaprte v staji; tu razbija po vratih, in ako ga planšar za časa ne odpodi, ima drugo jutro eno ovco manj. Pripoveduje se celó, da je medved, videč, da nič ne opravi pri vratih, zlezal na nizko stajo, razkril streho, se spustil v hlev ter zaklal in odtrgal privezано kravo. Potem jo je vzel pod pazduho, z drugo šapo se oprijel bruna ter se tako, s težkim plenom obložen, vzpel na streho, skočil na tla in srečno odnesel kravo po ozki brvi črez globok prepad. Tudi na njivah, posebno v ovsu dela medved veliko škodo. Sedeč smuče latovje s prednjima šapama in z gobcem, a pri tem delu še več ovsa pomendra in potepta, nego ga pojé. 80 85 90 95 100 105

110 Med tem se približuje zima. Medved si poišče v zatišju
brlog, si ga nastelje, in ko pritisne huda zima, gre spat. Ako
zima popušča, se prebudi, včasih se vzdigne celó s postelje in
gre malo pogledat v svet; ako se mraz ponovi, švedra v brlog
nazaj. Medved torej ne spi tako trdno kakor na pr. polh;
115 tudi ne otrpne in se hitro vzdrami, ako ga kdo vznemirja.
Bosa je pravljica, da sesa mast iz šap in da se tako preživi
po zimi. Ko spomladi zapusti brlog, je ves medel in mršav;
jesensko salo je vzelo in potrosilo zimsko spanje. Tudi je ta
čas neizrečeno mehkonog, da skoro hoditi ne more; lušči se
120 mu namreč koža s podplatov.

V zimskem brlogu skoti medvedka sredi zime meseca
prosinca dva, k večjemu tri majhne in slepe medvedčke, s
katerimi prav lepo ravna. Prve tedne jih nikdar ne zapusti,
v nevarnosti pa jih srdito in pogumno brani, dokler more
125 gibati. Črez dva meseca še le začnó mladiči laziti okoli, po-
zneje pa se igrati. Medvedčke pri igri gledati, je prav prijetno
in kratkočasno; kakor neporedni dečki se lové, prekucujejo,
plezajo, tepó in uganjajo vsakršne burke. Kadar se ne igrajo,
si za premembo ližejo šape. Do zime ostanejo mladiči pri
130 materi, včasih pa prezimijo z njo tudi drugo zimo. Ljudje so
celó zapazili, da nekateri še drugo leto ostanejo z materjo,
če tudi ne prav radi, ker morajo čudno službo opravljati.
Svoje mlajše bratce morajo namreč pestovati, čistiti in pre-
našati črez vodo; ako se obotavljajo, jih uči starka s šapo
135 pokorščine. Zaradi tega imenujejo Rusi enoletnega medveda
naravnost pestúna.

IV.

Ujeti mladi medvedje so sicer neumni in telebasti, ali v
svojem ponašanju prav šegavi in ljubeznivi. Sprijaznijo se s
človekom in tudi z domačimi živalmi tako, da celó s psi
140 mirno jedó iz iste sklede; le ko se začne skleda prazniti,
godrnjajo in odganjajo s tem druge goste. Ako psi odstopijo,
pa je zopet mir. Kakor hitro pa starejši medved začuti svojo
moč, pokaže kmalu svojo pravo čud. Nagle jeze je, momlja
in renči, grize in popada vsakega, kdor hitro smukne mimo
145 njega, celó svojega gospodarja.

Ujete medvede so posebno v prejšnjih časih učili plesati
in jih potem kazali za denar. Toda za kosmatina je bila to

huda šola. Le trdosrčni ljudje, katerim se ne smili žival, so se mogli s tem ukvarjati. Zaprli so namreč učenca v kletko z železnim dnom in to so od spodaj razgrelji. Medveda je 150 jelo v podplate peči; postavil se je na zadnji nogi in je sedaj eno, sedaj drugo privzdigoval, vedno hitreje in hitreje, a človek mu je zraven piskal in bobnal. To se je ponavljalo tako dolgo, da je jel medved tudi zunaj kletke poskakovati, ko je začul znano godbo. Da bi ga medvedar laže krotil, mu 155 je vtaknil skoz nosni hripelj železen kolobarček in ga potezal zanj, ako ni bil voljen, poslušati piščalke. Tako je hodil z medvedom od mesta do mesta, iz vasi v vas, in povsod se je zbirala radovedna mladina okoli plešočega medveda. Nekateri medvedje so bili tudi naučeni, da so se metali s svojim go- 160 spodarjem. Sedaj je medvedarija precej ponehala; samo z Balkana še privede včasih k nam kak siromašen turški kristjan plešočega medveda.

Svoje dni je prišel zvečer v vas medvedar z medvedom in je prosil krčmarja, naj prenoči njega in žival. Krčmar se 165 brani, rekoč, da nima prostora za medveda. Mož pa prosi in prosi in res preprosi krčmarja, da ga vzame pod streho. Iz svinjaka izvleče gospodar debelo svinjo, ki jo je hotel zaklati drugi dan, in zapre medveda vanj. Po noči pa prideta dva tata; eden zleze v svinjak, drugi pa čaka zunaj, da bi mu 170 pomagal izvleči svinjo. Medved momlja, toda tat, misleč, da je svinja, srčno zgrabi za bedro. Zdajci plane nánj medved, zunaj stoječi tat čuje v svinjaku kobacanje in stokanje, potem pa vse utihne. Ne vedoč, kaj to pomeni, pobegne drugi tat strahú. prvega so pa našli zjutraj mrtvega zraven medveda. 175

V.

Lov na medvede je vselej nevarna stvar, kajti obstreljeni medved je strahovita zver. Lovec gre s psi iskat medveda; kmalu ga zasledé in vzdignejo, ali pa ga počaka zjutraj ob zori, ko se po navadnem potu vrača v goščavo. Ako ga lovec ne zadene, se medved poka prestraši in pobegne, ne oziraje 180 se, odkod je prišel strel. Ravno tako hitro odnese pete, ako je smrtno ranjen; skrije se v prvo goščo ter si liže rano. Ako medved na begu kašlja, je to lovcu znamenje, da je v drob zadet in da ne pojde daleč. Lovec ga ne poišče precej,

185 temveč počaka eno ali dve uri, da se razboli medvedu rana, potem ga pa pes vodi do ležišča. Včasih je medved že mrtev; ako še ni, se takoj vzpne na zadnji nogi in lovec ga pobije z drugo kroglo popolnoma.

No, vselej se pa ne izteče tako po sreči. Obstreljeni
190 medved se tudi vzdigne in koraka proti lovcu, ki ga mora mirno pričakovati z drugim strelom, da pride prav blizu njega. Beg mu ne pomaga nič, ker bi ga medved kmalu dotekel. Ako tudi druga krogla ni zvrnila zveri po zemlji, se mora strelec pripraviti na hud boj. Togoten prirohni medved nanj
195 in ga hoče objeti s prednjima šapama. Lovec se brani z lovskim nožem, ako ga ima, ali obrne puško in udrihne s kopitom medveda po buči, ali pa mu med bojevanjem porine bodalce med rebra. Gorjé lovcu, ako ga je medved objel; stiska ga k sebi, pobije s težko šapo na tla, s kremplji mu seka glo-
200 boke rane in zraven ga še grize z zobmi. Ko se mu zdi, da je človek mrtev, ga pusti in gre dalje.

Drugače lové medvede v Sibiriji. Na močno vrv privežejo težko klado, na drugem koncu pa naredé zanko in jo nastavijo medvedu na pot, koder navadno hodi. Ko ima zanko
205 na vratu, čuti, da ga zadržuje klada; jezen skoči nazaj, pograbi klado in jo zažene z vso močjo po hribu navzdol. Težka klada pa potegne tudi medveda za seboj in oba se kotaljata v dolino. Ako je medved ostal živ, srdito zopet pobere klado, jo nese na hrib in jo drugič zavali po bregu in z njo sevéda
210 tudi samega sebe, ker si je pozabil sneti zanko z vratú. To počenja tako dolgo, da se ubije.

Kamčadalci zabijejo v desko prikrivljene železne žreblje in trnke, to desko pa položé medvedu na pot. Ako se je ujel s šapo, bi se rad iznebil sitnega mačka; pleše in menca
215 nerodno sem ter tja tako dolgo, da stoji z vsemi štirimi šapami pribit na deski. To se mu mora pa jako dolgočasno zdeti; zakaj kmalu leže na hrbet, šape z desko pa moli kvišku, dokler ne pride Kamčadalec, ki ga reši vražje deske, a mu za plačilo vzame življenje.

220 Ubiti medved daje človeku dosti dobička. Kocasta koža je vredna 40—200 kron. Meso ima dobro slast, ako je ležalo nekoliko dni v vodi; posebno pa so šape draga slaščica, ki polzi le bogatašem po goltu. Medvedova mast izgubi zverski duh, ako se razcvre s čebulo, in se drži leta in leta, ker ne

postane žaltava. Medved bi gotovo dolgo živel, ko bi imel 225
miru. Zna se pa za ujetega in zaprtega medveda, da je živel
petdeset let.

Fran Erjavec.

42. Popotnika in medved.

Dva prijatelja sta se posebno rada imela. Neizrečena
ljubezen je bila med njima, vse sta si zaupala. Prigodi se pa,
da jima, skoz puščavo gredočima, pride strašno velik medved
naproti. Ko ga zagledata, zbeži eden, ne da bi se zmenil za
prijatelja, naglo na bližnje drevo. Drugi ni mogel uiti na varno; 5
medved mu je že za petami. Pride mu pa v hipu na misel,
da ta zver mrliču nič žalega ne stori; torej leže na tla in sapo
na se drži. Medved stopa okoli njega, ga voha, mu pritiska gobec
k obrazu in k ušesom, a ker ne čuti nič živega pri njem,
ga pusti in odide. Ko ju mine strah in nevarnost, gresta 10
dalje po namenjenem potu. Tisti pa, ki je bil na drevesu,
vpraša tovariša: „Ljubi moj, povej mi, kaj ti je medved tako
tiho pravil na ušesa.“ — „Marsikaj,“ mu odgovori ta, „po-
sebeno pa to: Ne zaupaj prijatelju, dokler ga nisi izkusil v
nesreči!“

France Metelko. 15

43. Balada o božični noči.

1. Noč božična, jasna noč.
V cerkev vabijo zvonovi.
V portiču pa ribičev
troje seda v čolne k lovi.	4. „Kaj ti lov je naša mar!“
vsi se mu zakrohotojajo
pa na morje, hej, naprej
s čolni lahkimi veslajo.
2. Jasna noč, božična noč.
Ribiči trije letijo
v čolnih na široko plan.
Plena že se veselijo.	5. Sveta noč, božična noč.
V dalji kličejo zvonovi.
A na morju strašni se
premetavajo valovi.
3. Na pribrežni skali mož
v plašču belem se pojavi:
„Greh loviti je nocoj!
Ribiči, nazaj!“ jim pravi.	6. Kaka burja! Kak vihar!
Niso več se povrnili
v pristan ribiči trije . . .
Vsi so v morju utonili.

Anton Aškerc.

44. Tepežni dan.

<p>1. Danes je tepežni dan,
reši nam se, kristijan;
biče nosimo spletene,
bičamo možé in žene.</p> <p>2. Čuden dan, narobe svet!
Stari nas so topli pred,
dnes oblastni smo otroci,
šiba poje v naši roci.</p> | <p>3. Šibe v rokah nosimo,
terjamo, ne prosimo;
brez razločka vse tepêmo,
kar se dá nam, vse vzemêmo.</p> <p>4. Suhe hruške, kaj srebrá,
gnjat in krača, to velja;
jabolka in hlebček kruha,
vinar tudi od skopuha!</p> |
|--|---|

Josip Stritar.

45. Tepežniki.

Zažarelo je jutro, prebudila se je vas, hiše in kočé so pokazale svoje bele, s snegom pokrite strehe. Bleščeče-rdeče je zaplapolala zarja na meglenem vztoku, zableščalo je po dolini, zalesketalo se je po zmrzlem snegu. Počasi se je za-
5 čelo dvigati kakor iz ognja veliko goreče solnce.

Takrat so se pokazali na vasi tepežniki. Cela dolga vrsta jih je bila, veliki in majhni, deklice in dečki. Mrzla zimska megla jih je obdajala, zeblo jih je, da so si začeli huhati v prste. Kučme so imeli na glavah, pasice okoli ušes, pisane
10 rute okrog vratú, v eni roki tepežnico, v drugi culo: tako so začeli svojo pot. In šli so od hiše do hiše, izginili so skoz vrata in so se čez čas zopet pokazali na vasi. Ako je prišel mimo po vasi človek, so zagnali krik: „Rešite se!“ in so dvigali tepežnice proti njemu. Obstali so tu in tam pred hišo
15 in se pomenili. Dobro so vedeli, kaka navada je v hiši in kaj bodo dobili v dar. Vedeli so, koga bodo tepežkali, gospodarja ali gospodinjo, starega deda ali dobrega strica, prijazno babico ali bogato teto. Zato so starejši učili mlajše. Z veseljem so priskakali iz hiše, kjer so jih dobro obdarovali;
20 svetile so se mlade oči od radosti, smejali so se rdeči noski od veselja, zalita zardela lica so trepetala od mraza.

Cesta je bila zametena s suhim snegom, kakor ga je bila v noči nanesa burja po vasi. Tak je navadno tepežni dan.

Prišli so tepežniki tudi do zaprtih vrat, trkali so, a niso
25 jim odprli. Vedeli so, da so domači domá, a skop je bil hišni

gospodar in jim je zaprl duri. Obstali so na cesti in zapeli svojo pesem, potem pa s smehom in vpitjem razbijali na vrata. Vrata so se odprla in v tistem trenutku se je prikazala brezovka ter zadela one, ki so bili blizu vrat. Nekateri so se zvalili po ledeni cesti, drugi pa so zbežali dalje po vasi. 30

Zeblo jih je zeló, a pozabili so, da jih zebe. Stisnjeno so se držali, globoko izpod kučem so žarele žive oči in rdeči noski. Roke so déli v žep, culo in tepežnico pod pazduho. Pogreli so se gredoč pri peči, kamor so prišli, in so odgovarjali na vprašanja. Povsod je skoro isto po stari navadi. 35
Ded zleze z zidka, vzame pipo iz ust in jih postavi po vrsti, potem pa izprašuje. Kdor ne odgovori, ne dobi nič. Zato se lenuhi postavijo zadaj, da se izognejo. Gospodinja prinese pehar s poticami, kruhom, jabolki in orehi, tepežniki pa pojó svojo pesem: 40

Dajte potice s police!
Dobra potica prileti,
lepše polje obrodi;
če je lepša potica,
lepša je pšenica. 45

Vzamejo darove in odidejo.

Celo jutro so motili tepežniki mirno vas. Ko je odšla ena truma, je prišla druga iz druge vasi. Kdor je omagal, se je spustil v jok in ostal sredi ceste in zaostal za drugimi. Nihče se ne meni zánj, dokler ga ne spravijo vaščanje v 50 hišo za peč. Padali so jim darovi iz cul. Če je komu padel vinar na tla, so planili vsi po njem, da je nastala kopica na tistem mestu.

Starejši so znali vse dobro spraviti, smejali so se mlajšim in jim privoščili, da so nerodni. Tudi njim se je nekdaj 55
godilo tako. „Pa bi ostal domá, ali moraš iti z nami? Premlad si za tepežnika; domov pojdi! Čakali te ne bomo.“ In gredó dalje. *Ivan Lah.*

46. Kolednica.

Bog daj srečo, hišni oče,
hišni oče, hišna mati!
Naj sprostrè nad vašo hišo
svoja krila angelj zlati,
5 mir, edinost in veselje

iz višave v hišo trosi,
drage vaše glave varje,
dobra dela k Bogu nosi!
Skrb, boležen in nesreče
naj podi od praga hiše, 10

z dobrotljivo svojo roko
 naj vam grenke solze briše,
 vaše upe, vaše nade
 v svoje bukve zapisuje
 15 in s prgiščem polnim hrame
 vsako jesen napolnjuje,
 hišno sleme ognja varje,
 polje toče in viharja!
 Naj vas spremlja na vseh potih,

sije zarja vam njegova! 20
 Dobri ljudje, dobri starši,
 veselite se z družino,
 naj gorijo vaša srca
 za Bogá in domovino,
 da razpel bo nad Slovenci 25
 svoja krila angelj zlati!
 Bog daj srečo, hišni oče,
 hišni oče, hišna mati!

France Cegnar.

47. Janko Božé in njegova Pika.

I.

Pika je bila Jankova kavka; našel jo je v hosti, ko je bila padla iz gnezda, pa jo je pobral ter nesel domov in pridno pital. To ni bilo težko, ker je rada odpirala kljun in v jedi ni bila preveč izbirična. Ko je bila že malo odrastla, je jedla
 5 vedno z njim. Čudno je bilo videti, kako je prežala, on ji je pa podajal, kar je že bilo. Nikoli ji ni bilo dovolj; ko je bila že sita, pa je vendar še beračila in prežala. Kar je dobila, je nesla hitro kam skrivat, da bo za pozneje. Kakor amerikske papige, ki jih imajo gospoda po mestih za kratek čas, tako
 10 imajo tudi pri nas nekateri ptiči to posebno lastnost, da se navadijo izgovarjati nekaj besed: škorci, vrani, srake in zlasti kavke. Pa tudi te niso vse enake; nekatere so tako trde glave, da se ne naučé najmanjše besede; v enomer gonijo svoj krá krá! Jankova Pika pa je bila posebno bistroglava, tako da
 15 se je vse čudilo njeni zgovornosti. Privajena je bila tako, da je prosto letala po vrtu in tudi po gozdu. Najrajši pa je bila v Jankovi družbi, če je le mogla, tako da ga je bilo malo videti brez nje. Posebno rada mu je čepela na rami ali na roki. Zakaj ji je dal ime Pika, pa res ne vem; menda
 20 zato, ker je rada pikala. Še toliko in toliko bi vam vedel povedati o tej Piki, kako je rada nagajala, kjer je mogla, kako je kradla, posebno, kar je videla bleščéčega. Ali ne spodobi se toliko govoriti o živali, ko imamo pred seboj žalujoča človeka, mater in sina.

25 Tisti večer sta šla zgodaj spat, brez večerje; kdo bi pa mislil na jed v taki žalosti! Tudi spanja ni bilo pravega.

Mati se je spominjala svojega ubogega moža in molila za njegovo dušo skoro vso noč. Tudi Janko, seveda, je mislil na svojega očeta; tudi on je molil za njegov pokoj. Potem pa je začel premišljati in preudarjati, kako bi najbolje izvršil 30 svoj sklep. Prepričan je bil, da bo tudi očetu bolj po volji, če skrbi za svojo mater, kakor da bi žaloval in vzdihoval po njem. Tri je bila že ura, ko je imel vse izdelano v glavi. Nato je zaspal.

II.

Teden dni potem je naš Janko s Kožarjevim Jernejem 35 in še z nekimi drugimi mladimi tovariši drdral po železnici proti Dunaju. Nekako težko mu je bilo res s konca pri srcu, ali vesela tovarišija, novi kraji, tuji popotni ljudje — vse to mu je preganjalo žalostne misli. In pa, če je že hotel misliti, bolje je bilo misliti naprej kakor nazaj; ne, kaj je bilo, ampak 40 kaj bo. In to je pametno; kaj bi si človek glavo belil s tem, kar se ne dá premeniti!

„Kaj pa kavka?“ bodo menda vprašali moji mladi čitatelji. Pametno vprašanje, saj kavka tudi ni bila, kar si bodi. S kavko pa je bilo tako. Dolgo je premišljal Janko, 45 kaj bi počel z njo. Domá pustiti jo, je bilo najpametnejše in to bi bil menda storil vsak drugi na Jankovem mestu. Ali Janko si je mislil: „Pika me je tako vajena, doslej je ves čas živela v moji družini. Ko me bo pogrešala, pa me le ne bo, kdo ve, ali ne zleti iskat me po svetu! Na Dunaju pa težko da 50 bi me našla pri vsej svoji bistrumnosti.“ In pa, recimo naravnost, težko je bilo tudi njemu, ločiti se od ljube Pike. Materi ni bilo toliko za njo; tudi se ni znala tako pečati z njo. Slednjič se mu je zdelo najboljše, da jo vzame s seboj na Dunaj. Za vožnjo ji ne bo treba nič plačati, stano- 55 vanje in hrano bo pa imela z njim skupaj. Hitro torej zgradi in zbije malo ptičnico, toliko, da se je mogla Pika obrniti v njej. In ko se je bil lepo poslovil od matere, je hitro vtaknil Piko v pripravljeno ptičnico, jo dejal pod pazduho ter naglo odšel. Kako se je poslavljajal od matere, ne bom popisoval, 60 saj si sami lahko mislite. To moram pa vendar reči, kakor je bil možat, pojokal se je vendar malo, ali mati še desetkrat huje. . . . To je bila dolga vožnja! Res je bilo mnogo novega

videti, ali človek se sčasoma vsega naveliča. Utrujen je sedel
65 Janko in čakal, da bo voznje konec.

„Vidiš Dunaj?“ ga pokliče Jernej Kožar k oknu; „tám-le!“

Janko ni videl v daljavi drugega kot nekako velikansko
iglo, ki je štrlela proti nebu.

„To je Sv. Štefana zvonik,“ ga pouči starejši tovariš. Sv.
70 Štefana cerkev je največja in najimenitnejša na Dunaju.

Črez nekaj časa še le so se začele videti posamezne hiše,
vedno več in več. Naposled je imel ves Dunaj pred seboj;
kakor daleč je segalo oko, same hiše, pa cerkve vmes, pa
nad hišami vse polno dimnikov; in iz dimnikov se je valil
75 črn dim in iz dima so se delali umazani oblaki, plavajoči nad
poslopji. Nič kaj prijazen pogled! Kako se bo dihalo pod
tem nebom in dihalo pet dolgih let!

Drugo jutro so bili zgodaj po koncu, pa hitro po oprav-
kih. Kožar je vse vedel, kje se dobi to ali ono in kam se je
80 obrniti za potrebno dovoljenje, da se sme peči in prodajati
kostanj. Nemščino je lomil za silo, tako da so ga umeli,
včasi pa tudi sami uganili, kaj hoče. Janko je pa na uho
vlekel, da bi si zapomnil, kako se pravi tej ali oni stvari;
saj Kožarja ne bo imel vedno na svoji strani. Pečico si je
85 s pomočjo Kožarjevo kupil cenó pri nekem trgovcu s staro
železnino. Nato ga je Kožar peljal k tistemu prodajalcu, ki
kostanj na debelo kupuje, pa ga na drobno prodaja kosta-
njarjem.

Drugi dan je bil Janko že na svojem mestu, ki mu je
90 bilo odkazano. Začetek je bil dober; z mestom, kamor so ga
bili postavili, je bil lahko zadovoljen. To je videl že o prvem
pogledu. Bilo je na razpotju, kjer sta se križali dve dolgi in
široki cesti, koder je ves dan mrgolelo vozov in ljudi. Za
vozove mu seveda ni bilo tolikanj; ljudje, ki se vozijo, ne bodo
95 kupovali kostanja, pač pa se bo izmed pešcev ustavil zdaj
ta, zdaj oni ter si kupil okusnega, lepo dišečega kostanja.
Posebno pa jim gre v slast, kadar pride zima in mraz, ko
človeku tako dobro dě kaj gorkega.

Tu je torej stal naš Janko od jutra do poznega večera
100 s svojo pečico, ki jo je kuril z ogljem, ter je pekel in pridno
prevračal kostanj, da se mu ni sežgal. „Maroni, maroni!“ tako
je klical in vabil mimogredoče. Kar je prodajal, pa ni bil
maroni, debeli laški kostanj, ampak navadni, kakršen raste

pri nas; vendar imajo naši kostanjarji na Dunaju navado, pod tem imenom ponujati svoje blago. In kakor drugi, tako tudi on. 105 Prve dni kupčija ni bila Bog vé kako imenitna, da bi se hvalil z njo. Vendar je bil zadovoljen in je mirno čakal boljših časov. „Bo žé, bo žé,“ se je tolažil po svoji stari navadi.

Kaj pa Pika? Lahko si mislite, da je ni puščal same v stanovanju, ker bi se bila strašno dolgočasila in kričala, kakor 110 otrok, ko so ga pustili samega domá. S seboj jo je nosil v tisti temni ječi, katere se je pa bila privadila precej hitro, da je bila le pri njem. To je bilo prve dni. Potem pa si je mislil: „Ej, kaj pa se more zgoditi, če jo izpustim?“ In tako je tudi storil. Glasno je kričala od veselja, ko se je čutila 115 prosto, tako da so se ljudje zgedavali. Zletela je najprej na drevo, ki je stalo na koščku vrta vzadi za Jankovim stališčem, potem pa po stari navadi Janku na ramo. Zdaj so še le gledali ljudje. Posebno pa otroci! To jim je bilo kaj novega; privabilo je marsikakega kupca, ki bi se dru- 120 gače ne bil zmenil ne za Janka, ne za njegov kostanj. Posebno veselje so imeli s Piko otroci, v šolo in iz šole gredé, ko se jih je sčasoma privadila in se jim dala z ročico gladiti po tisti debeli glavi in po hrbtu. Tudi to se jim ni zdela kaka posebna nesreča, če je včasi katerega kavsnila s klju- 125 nom, trdim kakor jeklo. Kakor mi ljudje, tako je tudi Pika nekatere rada imela, drugih pa ni marala. Tudi to je delalo mnogo zabave otrokom in odrastlim ljudem. Če je koga vščipnila v roko ali v uho, da je zakričal, je bil vselej velik smeh. Janko je kmalu čutil, koliko dobička mu nese Pika. 130 Zdaj ni več nosil zvečer napol polne vreče s surovim kostanjem domov. Navadno je bila prazna, a tem bolj mu je bil žep poln drobiža. Otroku, ki gre v šolo, stisne mați, če le količkaj more, pri odhodu nekaj vinarjev v roko, da si spotoma kupi žemljico ali kaj sadja. Otroci, ki so hodili 135 mimo Janka v šolo in iz šole, so mu zvesto nosili vsak dan svoje bogastvo.

III.

Tako je našemu Janku poteklo prvo leto na Dunaju. Nočem zamolčati, tudi sam bi ne bil tajil, da se mu je včasi tožilo po domu, po materi. Posebno o božiču mu je bilo hudo. 140 Božič je poseben čas. Vsaka poštena krščanska duša si želi ta

sveti večer obhajati doma med svojimi ljudmi. Božični zvonovi ne pojó nikjer tako milo lepo, kakor z domačega zvonika. In vendar je imel Janko, če tudi tako daleč od doma, na bo-
 145 žični večer neko posebno veselje. Gorko jopico in rokavice s kožuhovino je bil kupil ter poslal materi, tako da jih je do-
 bila ravno za božični večer. Kdaj pa naj ima otrok večje veselje, kakor če more kaj dobrega storiti, kako nepričako-
 vano veselje napraviti svoji materi!

150 Kostanj se peče seveda v zimskem času; po leti bi ga ljudje ne marali, tudi ne, ko bi bil dober. Spomladi torej gredó naši kostanjarji lastovkam naproti. Janko, kakor smo slišali, je bil sklenil ostati na Dunaju, dokler ne pridobi, kolikor se mu je zdelo potrebno za svoj namen. Saj se tudi
 155 čebela, dasi ji je včasi hudo, ne vrne domov, dokler ni nabrala medú in cvetnega prahu, kolikor ga more nesti. Pridnost je pridnost pri človeku in pri živali.

Toda kaj je Janko po leti počel na Dunaju? Lenobe gotovo ni pasel, kakor ga poznamo. Kaj torej? Da si je
 160 izmislil kaj čisto novega, ne morem reči. Vzel je košaro, jo napolnil s pomarančami, smokvami, rožiči in drugim južnim sadjem, kakor sploh imenujejo take reči, ki rastó samo v gorkih južnih krajih, in s to košaro je hodil od hiše do hiše, posebno pa je obiskoval zvečer gostilnice, kjer ljudje pri
 165 vinu dobre volje ne gledajo tako na vinar. Seveda ga je na takih potih spremljala Pika in mu pomagala prodajati. S svojim žlobudranjem in svojimi burkami je kratkočasila goste. Marsikateri bi bil sicer nevoljen pognal nadležnega ponujalca — posebno če je človek v pogovoru, ali pa zamišljen, se ne
 170 dá rad motiti — ali mladi pomarančar s kavko — takó so ga imenovali — to je bilo kaj posebnega. Če se je pa kdo le predolgo igral s kavko, kupil pa malo ali celó nič, se tudi Janko ni dal motiti; prijazno se je priporočil, pa šel dalje. Tako mu je bila kavka pri tej poletni kupčiji krepka
 175 pomočnica. Izkupil je z njo najmanj še enkrat toliko, kakor bi bil brez nje. Vendar bi ne bilo prav, ko bi hvalili in povzdigovali samo žival, njega pa ne. Tudi brez Pike bi bil gotovo prodal več, kakor kdor si bodi drug. S svojim lepim, spodobnim vedenjem, poštenim obličjem in bistrimi
 180 očmi se je prikupil vsakemu človeku. Znal je tudi že toliko nemščine, da je za silo odgovarjal, če ga je kdo kaj vprašal

tudi o domačih stvareh. In da je bil v govoru še nekoliko okoren, da včasih ni prav izgovoril kake besede, ali da je napačno rabil katero, to je še posebno ugajalo ljudem in zbu- jalo mnogo smeha. Smejal se je pa tudi sam, in kdor ga je 185 videl smejati se, ga je moral imeti rad; tako se more smejati samo poštena, dobra duša.

IV.

Posebno veselje je bilo, če je v gostilni zadel na ka- kega Slovenca. Slovencev živi na Dunaju mnogo v različnih stanovih: so uradniki, profesorji, trgovci; posebno mnogo pa je 190 dijakov, ki so prišli v to veliko, slavno mesto učiti se za uradnike, jezične doktorje, profesorje in zdravnike. Dijaki posebno radi zahajajo v gostilnico, če ni ravno pajčevin v njih mošnji. Glasni so in veseli; posebno kadar jih je zbranih več skupaj, radi katero uganejo in brez petja niso nikoli. 195 Slovencu daj piti in jesti vsega, kar je dobro, ali nič se ti kaj dobro ne počuti, če ni petja. Ko pa zadoni lepa slo- venska pesem, pa je kakor riba v vodi. Ali poje sam vmes, ali pa posluša; dobro mu dě eno kakor drugo.

Kako je gledal Janko, pa dobro mu je delo, ko je prišel 200 nekdam nenadoma v tako družčino mladih slovenskih junakov. Dobre volje so bili in peli so, da je bilo veselje; tudi Dunaj- čani so jih radi poslušali. Janko je kar stal, pa gledal in poslušal; na misel mu ni prišlo, da bi ponujal svoje poma- ranče. Res je tudi po zimi včasih, ko je stal pri svoji pečici, 205 ujel kako slovensko besedo; tudi ogovoril ga je včasih kdo po domače; ali vse to je bilo samo nekako mimogredé. Tu je pa imel toliko rojakov pred seboj, da se mu je zdelo kakor doma. Tudi Pika, ki je čepela na robu košare, je bila tiha, pa petje je poslušala; ali se ji je zdelo morda nekako znano, Bog vé. 210 Ko je bilo petje končano, se iztegne po koncu, pa zakriči: „Bo žé, bo žé!“ Lahko si mislite, kako so gledali mladi Slovenci, ko jih je tako pozdravila črna ptica. Potem pa smeh. Janko je moral sestiti za mizo med svoje rojake. Dali so mu prinesiti jesti in piti in silili so ga s tako prijaznostjo, da se ni mogel 215 braniti. Izpraševali so ga, odkod je, kako se mu godi na Dunaju, kako je kupčija. Tudi Pika je dobila svoj delež; vse se je pečalo z njo, gladilo jo in pitalo. Pika je bila pri- jazna z njimi, pa ne preveč. Če je bil kdo malo presiten in

220 nadležen, mu je dala s kljunom po roki. Videti je bilo, da si je dobro v svesti svoje imenitnosti; prilizovanja je bila že vajena, kakor berač mraza; zato se ni kaj zmenila zánje.

V.

Zopet je bila prva slana pobelila polje in strehe; rumeno listje je padalo z drevja ter šumelo človeku pod nogami. Pozno
225 je vstajalo in zgodaj je zahajalo solnce; kakor trudno in zaspáno je gledalo s sivega neba; nič ni bilo pravega veselja. Meščani, ki so po letu prebivali na kmetih, so se počasi vračali v mesto, kakor zvečer čebele v panj. Mesto, ki je bilo po letu nekako prazno in zapuščeno, se je zopet polnilo; zopet
230 se je pričelo po ulicah veselo gibanje in šumenje kakor v panju. Zdaj se je začelo tudi za Janka in Piko drugo življenje. Pomarančar se je izpremenil zopet v kostanjarja. Na mestu, kjer je vse poletje samotarila železna pečica, je stala zdaj v kotu košara ter čakala, da pride zopet ona na vrsto. Janko
235 je bil tako srečen, da so mu odkazali zopet poprejšnje mesto. Pika je bila videti posebno vesela te izpremembe. Hitro se je naselila v svojem starem kraju in vabila ljudi: „Maroni, maroni!“ Vse je kazalo, da misli: Zdaj smo zopet v pravem stanu, hvala Bogu!

240 Rekel sem že, da je Pika, kakor kavke sploh, posebno rada pobirala bleščeče reči — pobirala ali tudi ukradla, če ni ravno nič ležalo na tleh. Neki dan jo vidi Janko, da skriva nekaj kakor kaj zlatega v vrečo s kostanjem, ki je stala poleg pečice. Poseže z roko ter ji potegne iz kljuna — zlat prstan.
245 Piki pa ta oblast ni bila po volji; kričala in zadirala se je nad svojega gospodarja, kakor da bi se ji godila najhujša krivica. Po vsej sili je hotela nazaj, kar ji je bil vzal. Janko pa ni odjenjal. Začel je ogledovati prstan. Zlato je bilo, gotovo, čisto zlato; ali to še ni kaj posebnega. Ali kaj posebnega in
250 Bog vé koliko vreden je bil na prstanu dragi kamen, velik kakor lešnik. Demant je to, gotovo; kaj pa more biti drugega? Kako se sveti in izpreminja! Rdeče, višnjevo, rumeno, vsa mavrica! In krog in krog demanta drobni rdeči kamenčki, to morajo biti pa rubini. Saj je v šoli nekaj slišal o demantu
255 in rubinu. Pa spominjal se je, da je nekaj enakega videl pri birmi na škofovi roki. To je bil torej prstan z demantom in rubini. Taka sreča! Ali odkod? Kdo ga je izgubil? Vedel je

sicer, da njegova Pika včasih tudi malo krade, ali sedaj je ni dolžil tatvine. Ves čas ni bila odletela nikamor. Pobrala ga je torej na potu in to ni nič napačnega; to bi bil storil tudi 260 on. Moralo je biti blizu njega. Kaj, ko bi bil prstan izgubil kdo, ki je kupoval kostanja? In tu mu je prišlo na misel, da je večkrat že proti večeru neki star gospod mimogrede se ustavil pri njem; poigral se je malo s kavko, pogovarjal se prijazno z njim, kupil več kostanja, ki ga je potem raz- 265 dajal otrokom po ulicah, ter odšel s prijaznim pozdravom. Vse je kazalo, da je mož prav bogat; lahko bi se bil vozil, pa se je rajši peš izprehajal zavoljo zdravja. Pa star je bil, da so se mu že tresle roke. Imel je navado, da si je vselej slekel rokavice, ko je kupoval, prejemal kostanj in plačeval. 270 Kaj, ko bi mu bil ob taki priliki zdrsnil prstan z drobnega prsta? Tako bo, pa nič drugače! Samo, ko bi se vedelo, kje stanuje gospod. Precej bi tekel k njemu, da bi mu okrajšal neprijetne ure. Bodi še tako bogat, kaj takega človek ne izgubi rad. Kako je bilo njemu hudo, ko je bil nekdaj izgubil nožič, ki 275 morda ni bil vreden štirideset vinarjev! In kako vesel je bil, ko ga je zopet našel! Pa kaj bi si belil glavo? Če je res tako, kakor vse kaže, si je mislil Janko, pride mož gotovo jutri zopet na vse zgodaj, pa bo. Počakajmo torej do jutri; če ga ne bo, potem pa že vemo, kaj storiti. 280

Zastonj je Janko čakal naslednjega dne; gospoda ni bilo. Drugi dan čakati, se mu ni zdelo prav. Šel je torej s prstanom, pa brez Pike, na redarstveni urad. Redarstvo ali policija je tista gosposka, ki po mestih skrbi za red in varnost. Kdor 285 torej kaj izgubi ali najde, se oglasi pri redarstvu; ono stori, kar more, da dobi vsak, kar mu gre. To je bilo Janku znano; vedel je torej, kam se mu je obrniti. Nekaj pa mu je vendar bilo neznano, kakor bomo slišali pozneje.

Janko je razložil pri redarstvu vse, kako in kaj; nič se ni bal prijaznega uradnika; gladko mu je tekla beseda. Nato 290 je bil gospod še prijaznejši. Zapisal je vse, kar mu je povedal Janko, vzela prstan ter mu izročila potrdilo, da ga je res prejel od njega. Janko mu je moral povedati svoje ime in kje stanuje, kar je gospod zapisal. Slednjič mu reče: „Zdaj pa pojdi mirno domov, pa pošteni ostani, kakor si bil doslej; 295 če ti bo kdaj česa treba, le k meni pridi! Vse drugo, kar še pride, se ti bo izporočilo pismeno. Z Bogom!“

In podal mu je roko. Vesel in z lahko vestjo je odšel Janko. Z lahko vestjo, pravim; dokler je imel tuje blago pri sebi, ni našel pravega miru. Ko bi ga izgubil! To bi bilo skoro hujše, kakor ko bi bil prstan njegov. Zdaj je zopet lahko mirno spal; tudi kavke se mu ni bilo treba bati, ki ni mogla hitro pozabiti lepega prstana. Bila je silno trmasta, in kar si je enkrat vtepla v glavo, je mislila, da mora biti. Olajšanega torej se je čutil naš Janko, ali da je storil kaj posebno lepega in hvale vrednega, to mu ni prišlo na misel. Kako bi pa človek mogel ravnati drugače?

Mislil je, da je stvar že pri kraju. Kar najde neki večer, ko pride domov, veliko pismo na mizi. Bilo je zanj od redarstva. Poklican je bil, da naj pride drugi dan ob deveti uri v tisti urad, kjer je bil oddal najdeni prstan. Kaj bo pa to?

Nič hudega ni bilo. Uradnik ga je sprejel še bolj prijazno kakor prvikrat. Povedal mu je, da je izgubljeni prstan našel svojega lastnika; pokaže mu pismeno potrdilo. Nato mu pa pové še nekaj, česar Janko prej ni vedel, vi morda tudi ne. Za najdeno in pošteno oddano stvar se dobi deset odstotkov vrednosti najdenine. To je, če je najdena stvar vredna sto kron, gre njemu, ki jo je našel, po postavi deset kron. To je pravično in obema prav: tistemu, ki je izgubljeno stvar našel, in onemu, ki je zopet prejel najdeno blago, če ni kak poseben stisnjenec in skopuh. Prstan, kakor je rekel sam mož, ki ga je bil izgubil, je bil vreden tisoč kron, torej gre njemu, ki ga je našel, sto kron najdenine. Gospod uradnik je izročil Janku, ki je stal kakor v sanjah, lep nov kronski stotak. Janko je moral podpisati potrdilo, da je res prejel najdenino. Tako je bila stvar pri kraju. Ne še! Prijazni gospod mu izroči listič, na katerem je bilo zapisano ime tistega gospoda, čigar je bil prstan, in pa kje stanuje. Mož je bil tako vesel in zadovoljen, da je prosil uradnika, naj mu pošlje na dom tistega poštenega dečka, ki ga ni v pregreho zapeljal blesk zlata in dragega kamenja.

Prihodnjo nedeljo je šel Janko, kolikor moči lepo in snažno opravljen, k tistemu gospodu. Starček ga prijazno pozdravi, ga posadi za mizo ter ukaže prnesti mu jedi in pijače. Nato sede sam za mizo, svojemu mlademu gostu nasproti, ter se začne z njim razgovarjati: Odkod? Kako doma? Kako kupčija? itd. Janko mu je odgovarjal, kakor je vedel

in znal v okorni nemščini; vendar je gospod vse razumel. Na zadnje mu reče:

„Po postavi ti gre sto kron najdenine, ki si jih že prejel. 340
Ali prstana, ki je cenjen na tisoč kron, jaz ne dam za dvakrat toliko, ker mi je drag spomin; toliko je meni vreden. Gre ti torej še sto kron in še več; toda za zdaj ti dam samo toliko, drugo ti ostanem dolžan, da boš imel tudi ti dolžnika. Pa še nekaj malega za spomin.“ 345

Nato mu izroči najprej lično listnico s kronskim stotakom in potem še srebrno uro z lepo drobno verižico. Nekaj časa je moral mož držati oboje; Janko je bil res v zadregi. Ali iz te zadrege mu je pomagal prijazni gospod. V žep mu vtakne na eno stran listnico, na drugo pa uro ter mu reče: 350

„Zdaj pa pojdi z Bogom; pozdravi mi mater, kadar ji pišeš! Ostani priden in pošten kakor doslej in Bog ti daj srečo! Ko bi kdaj kaj želel od mene, saj veš, kje stanujem. Želel, pravim; reči bi moral: terjal; saj sem tvoj dolžnik, kakor sem rekel. Torej le pridi; samo predolgo ne odlašaj, 355 da ti ne odidem in odpotujem v deželo, kjer ni moči terjati ali tožiti dolžnika. Z Bogom!“

Janko se prikloni in se začne zahvaljevati; ali nič ni mogel najti prave besede. Premagovati se je moral, da ga niso posilile solze, če tudi po pameti ni imel za kaj se 360 jokati. Poljubiti mu je hotel roko, ali starček mu ni pustil. Poslovil se je torej precej nerodno in odšel. Z eno roko je pritiskal na prsi tistega ptiča, ki mu je bil priletel kakor v sanjah, da bi mu ne odletel. Drugo pa je imel na uri, ki je tiktakala tako prijetno. Da jo je pogostoma potegnil 365 iz žepa ter pogledal na njo, koliko je ura, vsak lahko ugane. Samo škoda, da ga ni hotel noben otrok vprašati, koliko je ura, kakor je večkrat sam vprašal kakega gospoda, ki je kupoval kostanja, da bi vedel, kdaj iti domov. Zdaj pa tega ne bo več treba. 370

VI.

Tako so Janku na Dunaju med kostanjem in pomarančami brez kakih posebno imenitnih dogodkov pretekla štiri leta. Sreča mu je bila zvesta in premoženje njegovo je rastlo in vzhajalo kakor dober kvas. Z veseljem je vsako nedeljo ogledoval knjižico poštne hranilnice; v njej je bilo čitati 375

tako lepe, okrogle številke, da jih je bilo veselje gledati. Kolikšno pa je njegovo premoženje, tega ni povedal nikomur, še svoji materi ne.

Tudi domá je šlo vse po sreči. Dom je bil že prvo leto
 380 prodan, in še precej dobro; za to je skrbel varuh njegov, tako
 da je nekaj malega še ostalo, ko je bilo vse poplačano in po-
 ravnano. Materi se je dobro godilo kakor nikdar poprej.
 Živela je brez skrbi in brez težkega dela; zato je bila tudi
 zopet zdrava in krepka in tudi dobre volje je bila. Seveda
 385 ko bi imela tudi še svojega Janka pri sebi! Ali upala je,
 da ji Bog dá doživeti tudi to srečo. Samo malo potrpljenja!
 Saj se mu ne godi slabo na Dunaju. Pa kako lepo ji piše
 vsako nedeljo, da se mora včas kar jokati, ko čita pismo;
 zdi se ji, kakor da bi sam govoril z njo, samo da ga ne vidi.
 390 Pa za vsak božič ji pošlje kaj lepega in dobrega. Še eno leto,
 pa pride; to bo veselje! Tako se je tolažila in upala žena;
 sin pa ji je tisti čas ležal hudo bolan v bolnišnici v daljnem
 mestu dunajskem. Mislila je uboga ženica, da je tako blizu
 svoje sreče, pa je bila tako daleč od nje kakor nikdar poprej.

Janko se je bil prehladil zadnjo zimo, ki je bila posebno
 huda. To ni nič čudnega; še čuditi se moramo, da si ni že
 poprej nakopal kake bolezni. Moral je v posteljo. Gospodinja
 njegova je poslala po zdravnika, da se bode vedelo, kako in
 kaj. Ležal je v hudih vročinah. Zdravnik ga ogleda, pa reče
 400 gospodinji: „V bolnišnico!“ In nato pristavi bolj potihoma,
 da bi ne slišal bolnik: „Pljuča vnela.“ — To je huda bolezen;
 konča se lahko s smrtjo. Bolniku je treba zdravnika, pa skrbne
 strežbe. To je pa mogel imeti samo v bolnišnici. Janko je
 v svoji hudi vročini jedva prav vedel, kaj se godi z njim.
 405 Ena sama skrb mu je šla po glavi: mati. In pa tista knjižica;
 deti so mu jo morali pod zglavje.

Ko je bila nevarnost že velika in se je bilo bati najhuj-
 šega, ko je čutil, da se mu bliža konec, je imel še edino željo:
 videti mater. Poročili so ji. Niti ene ure ni zamudila mati,
 410 pa je bila na Dunaju — sama ni prav vedela, kako je prišla
 — pri svojem sinu. Jokala ni in javkala, ko ga je zagledala
 v postelji pred seboj. Poljubila mu je čelo, kakor more le
 mati poljubiti svojega otroka. On jo je pogledal, pa nasmehljaj
 se: „Mati!“ Od tistega časa mu je odleglo. Po cele dneve
 415 je bila pri njem ter mu je stregla.

Materino oko, materina roka — najboljše zdravilo za bolnega otroka. Čudovito hitro je Janko okreval. Črez nekaj časa že je smel zapustiti tisto veliko hišo, kjer leži in trpi leto in dan toliko ljudi. Srečen, kdor jo zapusti živ in zdrav kakor on ter gleda zopet črez toliko časa modro nebo nad seboj! Koliko pa jih odnesó iz hiše, da ne vidijo nikdar več belega dne!

Z veselim kričanjem ga je pozdravila Pika, ko je prišel z materjo na svoje staro stanovanje. Uboga Pika je morala toliko časa biti sama domá in to ji ni bilo po volji.

Zdaj mu pa mati ni dala mirú. Moral ji je obljubiti, da pojde, kakor hitro se pokrepča dovolj, z njo domov. Ko bi ji zopet zbolel in —! Ne, ne pusti ga in ne pusti. Tudi tega ne, da bi ostala nekaj časa pri njem na Dunaju. Brez truda in dela mora biti več časa, da okreva do dobrega. To se pa dá najbolje v domačem kraju, tako sodijo tudi zdravniki.

Kdo se bo upiral materi? Pet let res ni še na Dunaju, kakor je bil sklenil; ali če pogleda v svojo ljubo knjižico, pa mora reči, da bi kaj takega ne bil upal v sanjah. Imel je, kolikor je potreboval za svoj namen, in morda še malo več. Človek ne sme biti lakomen. Samo eno ga je skrbelo, kako bo — domá. Pa tudi to skrb je izročil Bogu: Bo žé! Prihodnje dni je porabil v to, da je v red spravil vse svoje reči. Pa tistega prijaznega gospoda s prstanom je moral tudi obiskati pred odhodom in mu pokazati svojo mater, če tudi ni kaka bogata imenitna gospa; ali mati je njegova. To je še posebno ugajalo gospodu. Lepo ju je pogostil in pri slovesu je ženici stisnil nekaj v roko, da je bilo za vožnjo in še malo črez. Drugi dan potem sta po južni železnici med drugimi potniki drdrala dva srečna človeka, mati in sin, proti svojemu domu.

* * *

Kaj pa Pika? Prej se je toliko govorilo o njej, zdaj pa ne besede več. Ali je bila morda ukradena, ali se je kam zaletela, da je ni bilo več nazaj, ali pa še kaj hujšega? Nič takega; svoje domovine Pika res ni več videla; ostala je na Dunaju, kjer se ji je dobro godilo in se ji še godi. — Prodajal je pa menda vendar ni! To bi ne bilo lepo. — Ne, prodajal je tudi ni. To je bilo pa tako. Seznanil sem se bil

tudi jaz z Jankom, ko sem šel mimo njega, pa sem si kupil
 455 kostanja. Deček mi je bil posebno všeč, ko sem se pogovarjal
 z njim, in Pika je bila z menoj nekako posebno prijazna.
 Povabil sem ga, naj me obišče kako nedeljo, s svojo kavko
 seveda. Prišla sta in se tako prikupila nam vsem, da sta
 morala zopet priti. Posebno Pika je delala mnogo veselja
 460 mojim ljudem. Pred odhodom se je bil prišel posloviti tudi k
 nam, s Piko seveda. Videl je, kako težko je mojim ljudem,
 ločiti se od prijaznega ptiča, ki ga ne bodo videli več. Nekaj
 časa stoji in premišlja, potem pa reče: „Gospod, tako prijazni
 ste bili z menoj, vi in vaša družina; kako bi se vam za-
 465 hvalil? Veste kaj? Vzemite mojo kavko za spomin; jaz je
 tako zdaj nič več ne potrebujem.“ Kaj sem hotel? Razžalil
 bi ga bil, ko bi se bil branil. In tako je zdaj Jankova Pika
 naša Pika.

Josip Stritar.

48. Vlahi. ✓

1. Z mehovi pod pazho gredó,
 v dolgih plaščih suknenih gredó,
 k tlom sklonjeno glavó,
 vsi imajo visoko telo
 in držijo se žalostno,
 da nikoli takó.
2. S piščalkami na ustnih gredó,
 v klobukih širokih gredó
 in zdaj z desno rokó
 in zdaj z levo rokó
 piščali prebirajo žalostno,
 da nikoli takó.
3. Z mehovi pod pazho gredó,
 v dolgih plaščih suknenih gredó,
 pa v klobukih širokih gredó —
 in naprej gredó in nazaj gredó
 in zapiskajo še za slovó,
 da nikoli takó!

Josip Murn-Aleksandrov.

49. Odkod so psi.

Ko je začel Noe po božjem povelju tesati ladjo, so mu nagajali hudobni ljudje, kolikor so mogli. Kar je naredil po dnevih, to so mu po noči spet razdrli in razmetali. Noe je potožil Bogu svojo nadlogo in Bog mu je obljubil čuvajev, ki bodo ladjo varovali. Ko je začel Noe spet tesati, se je izpremenila vsaka trska in tnalica v hudega psa. Zvečer je stražilo ladjo že vse polno psov, ki so strašno lajali in hudobne ljudi popadali. Ljudje so jih hoteli pobiti, pa so se kmalu uverili, kako nevarno se je bojevati z Noetovimi čuvaji. Če je dobil rano pes, si jo je oblizal, pa se mu je kmalu zopet zacelila. Če pa je ugriznil pes človeka, se mu rana nikakor ni hotela zazdraviti. In tako so morali hudobni ljudje mirovati in Noe je dogotovil ladjo, še preden je nastopila splošna povodenj. V ladjo je vzел s sabo tudi svoje zveste pse, dede vsega pasjega rodú.

Janez Trdina. 15

50. Uganka.

K nam hodi deklica vesela,
 ko bliža se, povsod zvoni;
 ves dan pohaja, nič ne dela,
 od bratcev in sestic živi.
 5 Še drugim brani, da na polji
 ne delajo in ne domá;
 in vendar je po božji volji
 in človek vsak jo rad ima.

Josip Stritar.

51. Kako je kmet gosi delil.

Reven mužik ni imel kruha; namenil se je iti prosit kruha h gospodu. A da ne bi šel prazen h gospodu, zakolje gos, jo speče in mu jo nese. Gospod sprejme gos in reče seljaku: „Bog ti povrni, mužik, za gos; samó ne vem, kako naj si tvojo gos razdelimo; imam namreč ženo, dva sina in 3 dve hčeri. Kako naj si jo delimo, ne da bi koga oškodovali?“ Mužik pravi: „Jaz vam jo razdelim.“ Prime nož, ddrobi gosi glavo in reče gospodu: „Ti si glava vsemu domu; tebi gre

glava.“ Potem odreže zadek in ga poda gospodinji, rekoč:
 10 „Tebi je domá sedeti in nadzirati gospodinjstvo; tebi gre
 zadek.“ Nato odreže nogi in ju podá sinoma: „Vama je
 treba okoli hoditi po očetovem gospodarstvu; vama torej
 bedri.“ A hčerama je dal kreljuti, rekoč: „Vidve poletita
 kmaľu z očetnega doma, zato vama kreljuti. Ostanek pa
 15 vzamem záse!“ — in vzel si je ostalo gos.

Gospod se je temu posmejal in dal mužiku kruha in denarja.

Zvedel pa je bogat seljak, kako se je gospod oddolžil
 revnemu kočarju za gos s kruhom in denarjem. Speče pet
 20 gosí in jih ponese h gospodu.

Gospod deje: „Bog vam poplačaj za gosi! Toda jaz imam
 ženo, dva sina, dve hčeri; vseh nas je šestero. Kako naj si
 enako razdelimo tvoje gosi?“ Bogati seljak se zamisli, ali
 nič si ne izmisli.

25 Tedaj pošlje gospod po revnega mužika in mu ukaže deliti.
 Revni kmet vzame gos, jo izroči gospodu z gospo, rekoč:
 „Takó: vas je z gosjo vred troje.“ Drugo dá sinoma: „I vas
 je,“ reče, „troje.“ Tretjo dá hčerama: „I vas je troje.“ Záse
 pa vzame dve gosi in reče: „Evo, tudi nas je troje z gosema.
 30 Takó je vse po pravici razdeljeno.“

Gospod se zasmee, navrže revnemu mužiku še kruha
 in denarja, bogatega seljaka pa nažene.

Po L. N. Tolstem — *Josip Wester.*

52. Koder.

Med vsemi psi je koder človeku najljubši tovariš. Neki
 nemški učenjak kodra tako opisuje: Koder ima med psi naj-
 lepšo glavo in najlepše truplo, ni ne predolg, ne prekratek;
 prsi ima široke in noge lepo vzrastle. Na prvi pogled se
 5 mu vidi, da je umeten vseh zvijač in modrij.

Koder je sladkosned in prav dobro razloči jed od jedí.
 Tudi ima dober nos in najde izgubljene stvari po duhu; on
 poišče izgubljeno dete, ako mu dadó povohati njegovo obleko.
 Zraven tudi dobro sliši, pozna po glasu in po korakih gospo-
 10 darja, pozna glas zvončka nad vrati. Samo oko ima slabo; iz
 daljine ne spozna gospodarja, preden ne pride blizu njega.

Njegovim umnim zmožnostim se mora človek čuditi. Več dni daleč najde pot domov in pozna vsako hišo, kjer so mu kdaj dobro postregli. Zato se lahko nauči nositi kruh od peka, meso od mesarja in tudi vé, kdaj je čas za to. Koder ne razume samo gospodarjeve besede, temveč tudi iz njegovega obraza ugane, kaj bi rad. Zmeraj je na vse pripravljen, ponižen in podložen služabnik, boji se ne samo šibe, ampak tudi ostre besede in grdega pogleda. Zató vedno gleda na gospodarja in pazi, kaj dela; povsod hoče biti zraven, v vse se sili. Če gospodar keglja, vzame tudi on kroglo in jo hoče z gobcem prijeti; če gospodar pobira kamenčke na produ, pobira jih tudi on; če gospodar kaj koplje, začne tudi on razkopavati; če gospodar sloni v oknu in gleda na ulico, skoči kmalu tudi on na okno in hoče gledati. Kadar vidi, da gospodar nosi palico ali kako drugo stvar, hoče jo tudi on nositi. In kako varno jo nosi, da bi kam ne zadel! Kako je moški, da to zna; kako se kaže ljudem, da bi ga videli in hvalili njegovo spretnost! Na druge pse se takrat še ne ogleda, kakor bi jih zaničeval, ker so lenuhi in bedaki.

S tepežem kodra nič ne naučiš. Če ga tepeš, bode zmešan in boječ kakor otrok, ki se mora po sili učiti. Koder je slab čuvaj in toliko slabejši, kolikor je umnejši in spretnejši. Zmeraj je rad pri ljudeh in ima vse ljudi rad. Gospodar ga ne more na človeka naščuvati; če to poskuša, ga pes le debelo gleda, kakor bi hotel reči: „Ni mogoče, da bi ti bila resnica.“ Tudi gospodarja ne brani, ako bi tudi bil v smrtni nevarnosti.

Drugi psi kodra ne morejo videti in tudi on se ne peča z njimi; z otroki in z drugimi kodri se pa rad igra. Najbolj užaljš kodra, ako mu vzameš prostost in ga privežeš. Noben pes ni rad privezan, najmanj pa koder. Vse mogoče bode počenjal in premišljal, kako bi ušel. Kako si v stiskah zna pomagati zvita buča, je videti iz te-le dogodbe.

V večjih mestih se pobira pasji davek od gospodarjev, ki ne nosijo pravice na vratu, lovi konjederec. V nekem mestu jih je konjederec mnogo polovil in je vse, velike in majhne, stare in mlade, gosposke in kmetovske, zaprl v kolnico, kjer so ujeti s strašnimi glasovi obžalovali svojo nesrečo. Samo koder se je udal usodi, mirno je sedel v kotu in je pazil, kako konjederec odpira vrata. Za

njim je šel tudi on poskušat; vzel se je do kljuke, jo pritisnil s prednjima nogama — vrata so se odprla in sedaj smuk skoz vrata koder in vsi drugi jetniki za njim, pa hitro v 55 mesto nazaj vsak k svojemu gospodarju. *Fran Erjavec.*

53. Mož beseda.

Slavni švedski kralj Karol XII. je bil v svoji mladosti precej razposajen. Pogosto je popival v družbi mladih dvornikov in uganjal z njimi raznovrstne burke in nerodnosti. Ko se je bil nekega dne zopet opil, je surovo razžalil svojo 5 mater, ker ga je bila posvarila zavoljo njegovega početja.

Ko se je bil drugi dan zopet iztreznil, mu je bilo silno žal zaradi tega, zakaj mater je ljubil prav iskreno. Trdno sklene, da ji dá zadoščenja, kakršnega pač ni pričakovala. Ukaže si prinesiti dragoceno kupo iz brušenega kristala in si 10 jo do roba naliže z vinom. S kupico v roki stopi pred mater in jo nagovori: „Mati! Zavedam se, da sem vas včeraj hudo razžalil, in srce me boli zavoljo tega. Ali storil sem to le, ker me je zapeljalo vino. Da mi pa ne bo več mogoče, vas žaliti v pijanosti, vam dajem sedaj v tem trenutku svojo 15 kraljevo besedo, da je ta kupa, ki jo držim tukaj v roki, zadnja, ki jo izpijem v svojem življenju. A to izpijem na vaše zdravje, presvetla moja mati, in vas prosim, da mi odpustite.“

Po teh besedah izpije in zažene kupo skoz okno, da se 20 razbije na dvorišču. Kralj je ostal mož beseda — do smrti. Mnogo sveta je prehodil in v marsikateri bitki se je slavno meril s sovražniki, toda vina ni pokusil nikdar več.

Mihael Levstik.

54. Zaklad.

1. „Le hitro na delo roké!
Pod sivo to skalo leže
veliki, neznani zakladi,
rumenega kupi zlatá
in belega čudo srebrá
v globoko zakópani kadi.
2. Marija, ki srenja te ta
dobrotnico milo pozna,
nam bodi nocoj pomočnica!
Če dvignemo srečno zaklad,
pa kakor je koli bogat,
od vsega ti bo polovica.“

3. Tak' prosi in kliče druhal,
poprime kopaje se tal,
z lopatami, s krampi pritiska.
„Že nekaj zvenči pod zemljó,
le zdaj še udarim krepkó.“
In suho zlató se zabliska.
4. „Okoli železne kadi
vrzimo debele vrvi,
da v zemlji posoda se gane;
na desno, na levo še stran
kopljimo, da zdajci na dan
bogati dobiček nam vstane.
5. Kopali na vsako smo plat,
otvezena silna je kad;
zdaj vprimo, tiščimo, vlecimo!
Če sleherni počil bi ud,
obilo poplačan bo trud;
saj vemo, čemú se potimo.“
6. Močnejše vsakteri se vprè,
da kad se zaziblje, zmajè
ter dviga se, dvigne, ustavi;
pa sila pomnožena vsa
potegne na ravna jo tla,
na trato jo varno postavi.
7. „Al' kaj, ko pa naše vse ni!
Bedaki, neumneži mi,
storiti enako obljubo!
Čemú bo Mariji zlató,
devici prečisti srebró?
Molitev le jemlje za ljubo.
8. Zatorej bolj pametno bo,
med nami bogato blagó
pravično naj bi se delilo!“
Pa groza, odprè se prepad
in kad jim požre in zaklad. —
Delitve več treba ni bilo.

Simon Jenko.

55. Odločnost ruskega kmeta.

Ko se je Napoleon I. leta 1812. bližal Moskvi, so privedli vojaki v glavni stan francoske vojske ruskega kmeta, ki so ga ujeli na polju. Hoteli so namreč, da jim pové kaj natančnega o potih po oni okolici. Kmet je mirno in resnično odgovarjal na vsa vprašanja ter niti pomislil ni, da bi njegovo 5 pripovedovanje moglo škodovati njegovim zemljakom. Prisotni francoski častniki so se začeli šaliti z njim. Med drugim mu je napisal eden od njih na levo roko veliki N, česar kmet v prvem trenutku niti zapazil ni. Ko je pa kasneje uzrl na roki črko N, se začne na vse strani ogledovati, kakor bi hotel 10 vojake vprašati, kaj pomeni napis na njegovi roki. Častniki se mu še bolj smejejo in eden izmed njih mu reče: „Tá-le veliki N na tvoji roki pomeni, da odslej nisi več rob dose-danjega svojega carja, nego podložnik francoskemu cesarju Napoleónu.“ Ko zasliši kmet te besede, se mu zmračí čelo in 15 strese se na vsem životu. Kmet ne izpregovori besedice, tem-več potegne izza pasa malo sekirico, položi levo, s črko N zaznamovano roko na mizo bližnjega pisarja — en mahljaj in

roka pade odsekana z mize. Zdajci se Francozi spogledajo in
 20 začnó resno razmišljati, s kakó odločnim sovražnikom se bodo
 morali boriti.

Ivan Steklasa.

56. Naš Perún.

I.

Med raznimi živalmi, ki si jih je človek s časom ukrotil
 in udomačil v svojo korist, je ena najkoristnejših — pes. Saj
 je znano, da bi neki severni narodi kar živeti ne mogli brez
 tega četveronožca. Njegove koristnosti pač ni treba razlagati,
 5 dovolj je sploh znana. Po pravici se imenuje pes človeku pri-
 jatelj in tovariš, ki ga spremlja povsod. Čudno pa je to, da
 mu je človek na eno stran celó nehvaležen, namreč v besedi.
 Pasje ime ni nič kaj imenitno; najrajši ga človek rabi v jezi:
 pasja para! pasja dlaka! pasja noga! pasja vera! To se ne
 10 glasi kaj prijazno. In „po pasje živeti“ tudi ne mika nikogar.
 Človeku reči: pes! to je že najhujše zaničevanje in razžaljenje.
 In vendar ima pes eno lastnost, ki ga povzdiguje visoko nad
 vse druge domače živali. Kaj pravim: živali! Želeti bi bilo,
 da bi bila ta lepa lastnost tako razširjena med ljudmi, kakor
 15 je med pasjim rodом. Težko je človeku tako govoriti, ali
 resnično pa je vendar. Menda mi skoro ni treba reči, da
 imam tu v mislih zvestobo. Seveda tudi psi niso vsi enaki.
 Malopridnih je tudi dovolj med njimi, ki niso vredni svoje
 hrane.

20 Na dobrega psa se človek vedno in povsod lahko zanaša.
 Svojega gospodarja, posebno pa otroka, ne zapusti v skrajni
 nevarnosti. Bori se zanj, ako treba, in brani ga do zadnjega
 diha. Večkrat se čita o psu, ki se po svojega gospodarja
 smrti od same žalosti ni več dotaknil hrane, pobit ga spremil
 25 k pogrebu, legel na grob njegov ter tam poginil. To je menda
 vendar zvestoba, kaj ne? Zvestoba in ljubezen!

II.

Ze v starih časih je bil pes človeku zvest prijatelj in
 tovariš. Ali ni lepo čitati v starem zakonu, kako je psiček
 spremil mladega Tobija v daljno tujo deželo, kamor ga je oče
 30 poslal star dolg terjat? Ko sina le ni bilo in ni bilo toliko

časa nazaj, je hodila skrbna mati vsak dan gledat, ali že skoro ne pride. Kako se je razveselila, ko ji je naposled pritekel psiček veselo naproti ter se ji dobrikal, češ, tu smo zopet zdravi in veseli.

Ko se je junak Odisej črez dolgo časa po napornem tavanju in mnogih nezgodah na suhem in na morju s trojanske vojske vrnil domov v beraški podobi, ga ni živa duša več poznala. Poznal pa ga je, tako nam pripoveduje slavni grški pesnik, njegov pes, Argos po imenu. Ko se je Odisej pred svojim gradom pogovarjal s pastirjem Evmajem, ki ga tudi ni spoznal, „povzdigne pes,“ tako govori pesnik, „ki je tam ležal, glavo in ušesa, Argos, Odiseja junaka pes, ki ga je bil sam vzredil nekdej; koristi pa ni imel od njega, prej je odšel na vojsko pred Trojo. Njega pa so nato mladeniči s seboj jemali na lov na divje koze, srne in zajce. Tedaj pa je ležal zaničevan, ko je bil gospodar z doma, na kupu gnojá, ki ga je bilo obilo nasutega na dvorišču, da bi ga hlapi Odisejevi izvozili in pognojili z njim prostrano polje. Tam je ležal pes Argos, ves poln mrčesa. Tedaj, ko je zagledal Odiseja blizu, pomiga z repom in povesi ušesa; bliže ni mogel priti k svojemu gospodu. Ta pa se obrne v stran in si obriše solzo iz očesa.“ Nato Argos pogine, zdaj, ko je črez dvajset let zopet videl svojega gospoda.

Ali ni to lepo in ganljivo? Kaže nam, da se je že pred kakimi tremi tisoč leti čutilo, kakor se čuti dandanašnji. Pač je to lepo in ganljivo, da nepopačenemu človeku, ko to čita, samemu skoro priigra solzica v oko. In vendar, jaz bi tu želel še nekaj: jaz bi bil z roko prijazno pogladil glavo zvesti živali!

III.

Kakor ptiče, tako sem jaz vedno rad imel pse. Odkar sem na Dunaju, posebno pa odkar sem si ustanovil svojo družino, sem imel skoro vedno svojega psa. Ali psi niso bili enaki. Najljubši izmed vseh nam je bil naš Perún. Dobili smo ga bili čisto mladega, ali že takrat je bil velik, podoben mlademu medvedu. Črn je bil, pa kocinast tako, da mu je bilo komaj videti noge in glavo. Plemena je bil rovofundlandskega. Kmalu je zrastel, da je bil tolik, kakor tele, ki se odstavlja. Ime sem mu bil dal po poganskem bogu starih Slovanov, ki se mu je

dejalo Perún. Zgodaj je kazal nenavadno umnost, pazljivost
70 in poslušnost. Storil ni nikomur nič; posebno rad pa je imel
otroke. Ko je katerega videl na ulici, je skočil k njemu,
pa ga polizal za ušesom; obličja ali celó ust se ni smel do-
takniti; to mu je bilo ostro prepovedano. Seveda je imela
ta lastnost njegova tudi svoje sitnosti pri tujih otrocih, ki
75 so se ga s konca bali; ali spoznali so hitro, da žival ni tako
strašna, kakor je videti.

Najljubše mu je bilo, če je smel z menoj na izprehod.
Ali tu je bil križ z njim. Imel je namreč navado, da je takoj,
ko je bil iz hiše, začel strašno lajati in tuliti ter skakati
80 kakor nor od samega veselja. Ker je bil tako velik in močan,
bilo se je zmeraj bati, da skakaje v svoji norosti ne butne v
kakega otroka in ga prevrne. To je bilo meni kaj nepri-
jetno; pomagalo ni nič, kar sem poskusil z njim. V svoji
zadregi se obrnem do nekega znanega cesarskega logarja,
85 naj mi svetuje, kaj mi je začeti. Mož mi je odgovoril, da
je tu vse zastonj. Ko nekdam potem zopet grem z njim po
ulicah in on razgraja po svoji navadi, zagrmim srdito nad
njim: „Marš domov!“ To ga je zadelo kakor strela. Postavi
se na zadnji nogi, s prednjima pa začne prositi, kakor imajo
90 pridni psi navado. Vse drugo, samo domov nikar! Pa je bil
Perunček miren in krotak kakor jagnje. Če se je pozneje še
kaj izpozabil — mladost je norost — pomagala je vselej tista
grozna beseda.

Poslušen je bil, kakor ne vsak otrok, ali za dekle se ni
95 kaj zmenil; njene zapovedi in prepovedi so mu bile lanski
sneg. Ali tudi pri tem je vedel, kako daleč sme iti. Ko sem
šel nekdam po Dolgih ulicah, kjer smo tedaj stanovali, proti
domu, zagledam našega Peruna, ki je, kakor je dolg in širok,
ležal pred neko prodajalnico, pa nikogar domačega blizu. To
100 se mi je čudno zdelo. Ko me zagleda, sem mislil, da pojde
hitro z menoj. Nič takega; mirno leži, kakor da bi me ne
poznal. Zapovem mu, naj vstane in gre z menoj; nič. Po-
tegnem ga za ovratnik, Perún se ne gane. Udarim ga, že
malo nevoljen, z dlanjo po plečih. Nato se skloni po koncu
105 in me začne prositi, češ, naj ga pustim pri miru. Pustil sem
ga res — kaj sem pa hotel? — ter šel dalje. Črez nekaj časa
se ozrem nazaj, pa vidim našega Peruna, ki je lepo moško
korakal dekli na strani. Zdaj se mi je zasvitalo, kako je bilo;

in to mi je krščénica tudi potrdila. Sla je bila nekaj kupovat, Perún pa z njo. Pred prodajalnico mu je zapovedala in za- 110 bičila, naj leže pred vrata, pa je čaka, da pride. To je tudi storil zvesti Perún, kar mi je bilo prav po volji. Mislil si je po svoji pasji pameti: Zdaj velja ta za povelje; z njo sem šel z doma, z njo se moram tudi vrniti.

IV.

Ta prigodek je podoben nekemu drugemu, ki naj ga 115 precej tukaj pristavim. Naš deček — imel je tedaj kaka tri leta — bi bil rad imel voziček, da bi se vozil s Perunom, ki je bil kakor ustvarjen za to. Rad sem mu izpolnil to željo, tem bolj, ker so se bližale velike počitnice in smo v kratkem mislili odriniti na kmete, kjer je dovolj prostora za take 120 poskušnje.

Radoveden sem bil, kakšna bo ta vožnja. Nikoli bi ne bil mislil, da se bo vršilo vse tako gladko. Mirno je stal Perún ter se dal okomatati in vpreči kakor konj. Deček je sedel na voz, vzela v levico vajete, v desnico pa bič, ki ga pa 125 ni rabil nikoli, in pognal. Perún je moško stopal, glavo po koncu, pa ozrl se ni ne na desno, ne na levo; nikar da bi bil kdaj zalajal, češ, zdaj sem konj in konji ne lajajo. Pa ustavil se je na povelje takoj in stal, dokler se mu ni reklo: dalje! 130

Neki dan grem po cesti proti svojemu stanovanju; tu zagledam našega Peruna, ki je z vozičkom stal kraj ceste, precej daleč od hiše. Dečka pa ni bilo videti nikjer; tudi ko ga kličem, se ne oglasi. Mislil sem, da je šel v hišo po kaj, pa velim Perunu, naj potegne. Perún se ne gane z mesta; 135 to se mi ni čudno zdelo, ker sem ga že poznal. Gotovo mu je bil mladi voznik zapovedal, naj stoji in čaka, da se vrne. Tudi domá ne najdem dečka. Še le čez kako uro se pripelje domov. Nekaj, ne vem že kaj, ga je bilo izvabilo v gozd, pa je bil, kakor so že otroci, čisto pozabil Peruna in 140 kočijo na cesti.

V.

Posebno rad je kaj nesel; če ni bilo drugega, hotel je po vsej sili mojo palico; mislil je menda, da mi kaj dobrega stori s tem. Kadar je šel deček v šolo, dekla pa z njim, ni dal pes mirú; moral je iti z njima, da je nesel bukve in druge 145

šolske potrebščine, vkup zvezane v zavoju. Pa kako ponosno je stopal! Zdel se je sam sebi silno imeniten. Če ga je nadlegoval na potu kak pasji potepuh, položil je svoje breme lepo na tla in s tisto veliko glavo butnil sitneža v stran, da se je prekucnil; hudega pa mu nič ni storil, posebno majhnemu ne. Nato je zopet lepo pobral svoje breme in mirno stopal dalje.

Kadar sem šel z njim ob kaki vodi, je vedno čakal, naj mu vržem kaj vanjo, da mi zopet prinese, če ni bilo drugega, svojo palico. Kar je našel na potu, je pobral in meni prinesel. Nekega dne sva hodila malo ob kraju mesta, kar začujem za seboj tek in žensko vpitje: Moje copate, moje copate! V tistem trenutku vidim tudi pred seboj copate; Perún jih je bil položil pred me. Ko žena prisopiha — bila je neka branjevka, ki je tam prodajala sadje — podam ji lepo tiste copate ter ji razložim, kako je ta stvar. Žena je imela copate poleg sebe na tleh. Perún jih je bil pa našel in pobral ter prinesel svojemu gospodarju.

Lepo je bilo tudi videti našega Peruna, kako je znal biti krotak in potrpežljiv, kadar se mu je zdelo, da je to njegova dolžnost. Ko je na dvorišču ali na vrtu ležal iztegnjen, pa je hitro, ko ga je zagledala, priletela naša poredna kavka, tista, ki se je moji čitatelji gotovo še spominjajo iz povesti „Janko Božé“, sedla nanj ter mu tiste svoje ostre kremplje zagrebla v kožuh. To je bilo menda njej kaj prijetno, Perunu pa gotovo ne; vendar se ni ganil ves čas, dokler se ji je ljubilo čepeti na njem. Mislil si je pač: Potrpeti je treba; kavka je tudi naša.

Marsikaj še bi se dalo povedati o našem Perunu, toda to bodi dovolj!

Josip Stritar.

57. Črni maček.

<p>1. Gre loviti po noči
ribe kum Pertot,
k portiču ob morju
sam gre svojo pot.</p>	<p>3. Gre Pertot, na rami
nese s sabo sak . . .
Maček se pridruži
črn mu kakor mrak.</p>
<p>2. Liže morje skale,
peni se, šumi,
a na nebu sinjem
lunin srp visi.</p>	<p>4. Gleda ribič mačka,
pa ga zgrabi srd:
„He, odkod si prišel
k meni, črni črt?“</p>

5. Kamenček pobere
tam gredoč s prodú,
pa ga vrže naglo
v mačka brez strahú.
7. In še vedno raste
kvišku. Kaj je to?
Ko zvonik popenja
strah se pod nebo! . . .
6. In Pertot gre dalje,
pa se ozre v stran:
vštric zdaj z njim koraka
tujec velikan.
8. „Sam hudič je!“ vzdihne
ribič . . . Mar mu lov!
Kar nesó ga noge,
pobeži domov.

Anton Aškerc.

58. Divje žene ali krivopete. ✓

Kakor drugi Slovenci, tako so si tudi beneški obdržali marsikatero vražo ali prazno vero. Odtod izvirajo brezštevilne pripovedke in bajke. Ko bi se človek namenil zapisovati vse, kar zna naše ljudstvo v dolgih zimskih večerih po toplih izbah pripovedovati, bi napisal precej debelo knjigo ter za- 5 beležil marsikaj zanimivega. Tudi pri nas na Beneškem je še mnogo čisto slovenskega blaga, na pr. pravljice o divjem možu, o vedomcih, o škratlju, o pesjanih in dr.

Ali na Beneškem se je ohranila tudi vera na neka bitja, o katerih ne vem, ali se drugod kaj pripoveduje, namreč vera 10 na divje žene, ali kakor jih drugače zovejo, na krivopete. Te žene, bivajoče po gorskih jamah in duplinah, imajo dolge, po plečih razvozlane lase, roke nazaj obrnjene in tudi noge tako, da so prsti zadaj, pete pa spredaj. Odtod njih ime 15 krivopete.

Prikazujejo se po noči in plašijo ljudi. Vendar jih je videti tudi po dnevi, posebno kadar se pripravlja nevihta. Postavljajo se po skalinah na vzvišene prostore in odtod opa- 20 zujejo ljudi pri delu. Ker poznajo naravne moči in skrivnosti, prorokujejo kmetu slabo vreme, svarijo ga pred nevarnostjo in ga marsikaj učé; a vselej se za svoje dobre svete same lepo poplašajo.

Tako se pripoveduje, da so nekega lepega poletnega dne, ko se je bila bogata pšenica že dobro zazorila in ni nihče pričakoval hude ure, izšle krivopete iz svojih duplin in jele 25 vpiti: „Spravite svoje blago! Nevihta s točo se bliža.“ V tem pa, ko je vsak, kdor je le mogel, šel na polje, so hudobnice pobrale in odnesle iz nevarovanih hiš vse otroke, ki so jim

prišli v roke. Zakaj najrajši so kradle male otroke, jih nosile
 30 v svoje brloge ter jih redile pridno z orehi in lešniki. Dobro
 rejene in opitane so nato hlastno pojedale. A tudi odrastlim
 so nastavljale pasti in jih lovile vanje. Z malokom so se sprijaznile in ga niso usmrtili; poučile so ga v marsičem in mu
 razodele skrivnosti. Zato pa jim je moral opravljati hišna
 35 dela. Ako pa je med ljudi zanesel njih skrivnosti, so se
 strahovito maščevale nad njim; upepelile so njega z družino
 in s pohištvom vred.

Ivan Trinko.

59. Kmetsko znamenje.

1. Leži, leži ravnó poljé,
 po ravnem polju cesta gre
 in s ceste vidi se okrog
 snežnik in brdo, gozd in log.
2. A kaj stoji tam slavnega
 pri cesti polja ravnega?
 Tam kmet je zložil kámenje,
 sezidal belo znamenje.
3. Naslikati je vánje dal
 od stropa vse do samih tal,
 na desno plat, na levo plat,
 podobe znotraj, zunaj vrat.
4. Ko strop še ni bil dobro suh,
 prišel je gori sveti Duh;
 golobček bel, z nebes leteč,
 v nogé rdeč je, v kljun rdeč.
5. Na srednjem zidu sveti Vid,
 ne more lepše delan bit',
 k molitvi roke v sklep drži,
 pod kotlom plamen hud gori.
6. A sveti Peter više tam
 nebeške ključe kaže nam;
 do njega sveti Nikolaj,
 otročjih jabolk raznošaj.
7. Na desno íma sveti Rok
 prepasan plašč, klobuk širok;
 na stegnu v rani prst drži,
 pesék mu hlebček v dar moli.
8. V gorenjskih škornjih Izidor
 kleči, zamaknjen v rajski dvor;
 dva angeljca orjéta zánj,
 ozirata lepo se nánj.
9. Na levo sveti Boštijan
 brezbožnikom je v roke dan,
 privezan k deblu, ostreljen,
 puščic krvavih nasajen.
10. Pod njim je sveti Valentin
 in bratec njega, Peregrin;
 ljudem dobrote nosita,
 živini zdravja prosita.
11. O človek, vzdigni zdaj oko!
 Nad vrati zunaj — kdo je to?
 Gorečo streho pri nogah
 gasi s keblíco sam v rokah.
12. A vzadi polno je dušic
 v plamenu, mokrih od solzic,
 ječé premilo noč in dan:
 „Priteci v pómoč, o kristjan!“
13. Vse to nam priča, govori,
 da dom človeški tukaj ni;
 človeški dom je sveti raj,
 ki Bog vsem skupaj nam ga daj!

France Levstik.

60. Ruski car Aleksander v Ljubljani.

Meseca prosinca leta 1821. so se zbrali mogočni vladarji v beli Ljubljani. Med njimi sta bila tudi avstrijski cesar Franc in ruski car Aleksander. Kaj dobro še pomnijo Ljubljančani visokih gostov, posebno ruskega carja Aleksandra, ki je hodil okoli večjidel sam, v meščanski obleki, brez vsakega znamenja 5 svojega visokega stanū. Skrbno je opazoval obrtnika in roko-delca pri delu, kmeta na polju, nagovoril tega ali onega in se priljudno pogovarjal z njim, poprašujoč po tem ali onem. Vse to pa le tedaj, če ga niso poznali ali mu vsaj ne kazali, da ga poznajo; če ga je pa kdo nagovoril s pravim imenom, 10 se je brž poslovil in odšel.

Veliko vedó ljudje okoli mesta še sedaj o njem: kako je temu ali onemu pomagal iz stiske, nadloge in revščine, obiskal to ali ono hišo, se pomenkoval s tem ali onim. Od vseh teh pripovedek podamo tu le malo kopico, ki pa že zadostno kaže 15 priljudnost, pa blago in dobro srce Aleksandrovo.

I.

Ljubljanska okolica se je bila carju kmalu tako prikupila, da je vedno, zdaj peš, zdaj na konju, zdaj v kočiji, obiskoval bližnje in daljne njene kraje, če so mu le dopuščala opravila in vreme. Nekega popoldne ga ujame v Štefanji vasi dež; 20 vrne se torej v kočiji proti mestu. Ko pride do hiš, ki so Golovcu na podnožje sezidane, zagleda na strmem griču nad hišami starčka, ki je kopal šture posekanih dreves iz zemlje. Ravno je starček zamahnil z vso močjo, kar mu zdrči od dežja premočeni pesek izpod nog, in sivoglavček se zatrklja daleč 25 doli po strmem bregu med goščavo. Ko car to vidi, migne kočijažu, da postane, ter gleda, kaj bo z možem. Stari revež kobaca po gostem grmovju, pa le ne more kvišku. Car skoči iz kočije, hiti pod breg — ne dolgo, in ruski vladar izvleče lastnoročno starčka iz grmovja in mu potisne nekaj v roko. 30 Možiček se zahvaljuje, kakor vé in zna, imenitni dobrotnik pa oddrda. Ko pogleda starček v roko, se mu zaleskečejo na dlani trije zlati.

Pozneje še le je mož zvedel, kdo je bil njegov dobrotnik in rešitelj.

II.

Nekega dne jo maha car sam v meščanski obleki po Tržaški cesti; kar mu pride naproti stara sključena ženica in ga poprosi milodara. Car se ustavi, seže v žep, pa nič ne najde; tiplje in tiplje — vse prazno. „Počakajte,“ jo nagovori in stopi v hišo, pred katero je ravno stal. Bila je to velika krčma, kakor je še dandanes. Mati krčmarica prihiti urno v vežo, da bi postregla gospodu; ta pa jo poprosi, da mu posodi nekaj vinarjev. Žena je imenitnega gosta menda že poznala, zakaj urno je izvlekla iz žepa pest drobiža. Car migne beračici in veli, naj nastavi predpasnik, krčmarica pa ji vsuje drobiža vāj. „Še!“ pravi gospod in zopet prinese krčmarica pest denarja na dan. Beračica ogleduje neizrečeno spoštljivo gospoda, kar ta menda zapazi, zakaj smehljaje se zopet veli: „Še, še!“ Mati krčmarica je že nekoliko v zadregi, a da pokaže gospodu svojo dobro voljo, obrne vse žepe, tako da zazvenčé zadnji vinarji starki v predpasnik. Beračica veselja ne vé, kaj bi počela; kaj takega se ji še ni primerilo vse žive dni. Krčmarica se zvito smehljá in menda tudi pričakuje prgišča zlatov; toda imenitni gospod se meni nič, tebi nič obrne in odide.

Drugi dan pa prinese bogato opravljeni cesarjev strežaj krčmarici posojeni denar, sevéda z bogatimi obrestmi vred.

III.

Ne daleč od Ljubljane je pri Gradaščici mlin. Vroče je pripekalo solnce, ko se bližata mlinu gori ob vodi dva gospoda. Pod hladno senco košate hruške sedé okoli mize tri dekle in hité druga bolj od druge zajemati iz mogočne zelene sklede. Smeh in šale jim jed sladé. Ko se gospoda približata, stopi eden — bil je car — k mizi in nagovori dekle v umljivi besedi: „Vam se ne godi slabo; kaj pa imate tu tako dobrega?“ Naglo se oglasi najbolj jezična med njimi: „Gospod, pokusite, pa boste videli, kakšno je kislo mleko!“

Gospod se nasmeje, réš seže po žlici in pokusi. „To je dobro,“ odgovori in se začne smejé s spremljevalcem nekaj meniti. Oba stopita v vežo, kar se prikaže oče gospodar v belem slamniku in z malo pipico v ustih. Poprosita ga

kislega mleka. Gospodar ju pelje v izbo in jima kmalu postreže z zaželjeno jedjó in s črnim kruhom. Kaj dobro je dišalo gospodoma kisló mleko; končno se zahvalita in odideta.

Ko pa seže mati mlinarica po latvici, najde pod njo velik tolar. Pozneje zvedó, kdo sta bila gosta, in mlinarjevi so kaj radi pripovedovali, kako je jedel pri njih ruski cesar kisló mleko. 75

Anton Zupančič.

61. Delfin in morski polž.

1. Polžuorskemu delfin
se približa v globočini:
„Dobro jutro! Kaj ves dan,
stric, tičiš tu z nosom v glini?”
2. Jaz pa neizmerno rad
po širokem morju plavam.
Po valovih sem in tja
begam in se premetavam.
3. Solnčen dan je, stric! Veš kaj?
Pojdiva v Benetke krasne!
Ali upaš si z menoj
iti? Hoje si počasne.“
4. „„Dobro, stric delfin! Pa grem.
Samo preveč me ne žali!
Z naglostjo se le nikar
pred menoj tako ne hvali!”
5. Báhanju se tvojemu
jaz pritlikavec le smejem.
Stavim, da v Benetke jaz
preje nego ti prispejem.““
6. „Ta je bosa. Hahaha!
No, sprejemam tvojo stavo.
Kos polente naj dobi,
kdor doseže tekme slavo!”
7. Ali veš, kje prav za prav
so Benetke? Pa oprostí!“
„„I, seveda vem. Naprej!
Govorjenja je že dosti.““

8. Pa postavita obā
tekmeca se v pravi smeri.
„Ena, dve, tri!“ reče polž . . .
Stavo zdaj dobī — kateri?
9. V urah treh preplaval že
morje je delfin široko —
in pred njim, glej, iz valov
mesto vzpenja se visoko.
10. Ob zelenem Lidu tam
se junak delfin obrne.
Morje kak šumi okrog,
brizga pene v breg srebrne!
11. „Kje si, polž moj nagli, kje? . . .“
„Tukaj! Jaz dobil sem stavo.“
„Kje si?“ . . . „Tu na bregu, glej!“
„Tekme si dosegel slavo.“
12. Sram me pred teboj je, polž,
prvikrat v življenju mojem.
Pa kakō prispel si sem?“ . . .
„Hahaha — na repu tvojem!“

Anton Aškerc.

62. Konj.

Konj, iz Azije domā, se je razplodil s človekom po vsem širokem svetu; pod mrzlim severnim nebom in pod pekočim južnim solncem, povsod mu služi in opravlja najtežja opravila. Kmetu orje njive in spravlja pridelke, trgovcu prevaža blago iz kraja v kraj, v urnem teku predirja z gospodo mesta in dežele; celō smrt ga ne straši, kadar nese svojega gospoda v boj z ljutim sovražnikom. Iz hvaležnosti ga je povzdignil človek nad vse druge živali.

Konj ni samo koristna in brhka, ampak tudi jako razumna žival, da je malo takih. Posebno imenitna je njegova pomnjivost. Pot, ki ga je kdaj hodil, pozna čestokrat bolje od svojega gospodarja; trdovratno se ustavlja, ko bi ga silil voznik po nepravem potu. Ako bi tudi prespal vso noč na vozu, konj ga gotovo srečno pripelje na dom. Svojega gospodarja pozna po obleki in po glasu; veselo mu rezgeče naproti, ako ga le začuti od daleč. Nov hlapec, nove jasli, nova staja,

vse ga zanima, vse mora natanko ogledati. Njegov pogled pa je ves drugačen kakor od vola ali krave pred novimi vrati.

Konj je jako navzeten in se s prijazno besedo in z lepim ravnanjem priuči marsičemu. Na vprašanje odgovarja, rešuje 20 zastavice, prireka in odreka z glavo, šteje z ного in uganja še druge umetnosti. Na migljaj se stori mrtvega; vleci ga za rep, pokaj mu z bičem nad glavo, raztezaj mu noge — kar ne gane se; beseda „mrhar“ pa ti ga zbudi; kakor bi trenil, skoči na noge, živ in vesel kakor poprej. 25

Tudi zna konj dobro ločiti čas. Kako stopa, skače in pleše po udarcih! On vé, kdaj je jutro, kdaj poldne in večer; tudi za godbo ni brez čuta. Mil je junaškemu konju trombe glas; nemirno koplje z ного, ko zadoni klic za vojsko. Osramotil je konj že marsikaterega jezdeca novaka, ki ni vedel 30 kam, ko je zapela tromba.

Konj ljubi in sovraži, je poln ponosa in čistilakomnosti. Kako mogočno prestopa, kako ponosno otresa z glavo, kadar nosi v leskečem sedlu kralja ali kraljico! Kako moško predstavlja ного pred bogato kočijo in ziblje glavo, kakor bi hotel 35 vsakega mimogredočega opominjati, naj postoji in si ogleda prekrasno njegovo opravo! Kako ponižno pa krevsa pred umazanim vozom preprostega kmeta! Ves žalosten pobeša glavo, ne upa si skoro pogledati kvišku, kakor bi ga bilo sram gole preproščine in uboštva. 40

V narodnih pesmih junaških Srbov se posebno slavi junak vseh junakov, kraljevič Marko, in z njim tudi njegov glasoviti konj Šarec, ki je silnega junaka spremljal pri vseh veselih in žalostnih dogodkih. Narodna pesem pripisuje temu konju v čezmerni gorečnosti skoro človeško razumnost in 45 pripoveduje o njem, da se je jel jokati in spotikati, ko ga je zajahal Marko na svoje smrti dan. To se je Marku čudno zdelo; slutil je, da to ne pomeni nič dobrega. Gorska vila mu razodene, zakaj preliva Šarec solze, da mora namreč Marko umreti. Nató se junak poslovi s Šarcem in mu odseka 50 glavo, da ne bi prišel Turkom v roke in moral služiti sovražnikom ter nositi vode. To bi bila presramotna služba za konja kraljeviča Marka.

Dasiravno lahko najmanjša reč ustraši konja, da izgubi skoro vso zavednost in se spusti v dir, vendar mu v nevar- 55 nosti naraste srce, da se ne boji nobenega sovražnika. Priča

so nam njegovi boji z levom, jaguvarjem in drugimi roparskimi zvermi. To nam izpričuje tudi njegov junaški pogum, kadar nese vojaka v krvavo bitko. Oba navdaja enoista misel; 60 konj in jezdec, oba sta junaka. Kakor vihra drevi črez plan, toliko da se kopito dotika zemlje; nič ga ne plaši, ne hrup in vpitje bojevalcev, ne prasketanje pušek in grmenje topov, ne vrisk in stok ranjenih in umirajočih. In če mu je krogla podrla gospoda raz sedlo, plane kakor v obupu z ostalimi 65 tovariši v najgostejšo trumo, grize in razbija, dokler tudi njemu smrtonosna krogla ne prodere junaškega srca. Smrtno ranjen, umira mirno in dostojno; ni čuti ne glasú, ne stoka; junak ti ostane do poslednjega dihljaja.

Zavoljo teh in še mnogih drugih lepih lastnosti se je 70 konj močno prikupil človeku že v starodavnih časih. Že nekdanji Perzi in Grki so ga imeli v visoki časti in so ga kot prorokovalno žival častili po božje. Za njimi so mu izkazovali veliko čast tudi malikovalni Germani in Slovani. V posebni časti pa imajo to žival še dandanes kočujoči narodi, zlasti 75 Arabci.

Valentin Janežič.

63. Arabec in njegov konj.

Arabec je s svojimi tovariši napadel v puščavi karavano iz Damaska. Zmagali so popolnoma in že so začeli nakladati bogati plen, kar pridirjajo konjiki, ki jih je paša iz Akra poslal tej karavani naproti. Vržejo se z vso 5 močjó nad Arabce in jih v kratkem premagajo. Mnogo jih je obležalo mrtvih; druge so ujeli, pa jih zvezali in odpeljali, da jih izročé paši v Akru. Abu-el-Marš, tako je bilo ime arabskemu načelniku, je bil ranjen v ramo. Krogla mu je ostala v rami, a rana vendar ni bila smrtna. Zató ga 10 posadé na velbloda, ujamejo tudi njegovega konja, pa odvedejo obadva s seboj.

Zvečer pred tistim dnevom, ko so morali priti v Aker, ostanejo s svojimi jetniki v jafadskih hribih, da tam prenočé. Ranjeni Arabec je imel noge zvezane z jermenom in je ležal 15 zunaj blizu šatora, kjer so spali Turki. Rana ga je skelela; zato ni mogel spati po noči. Kar zasliši rezgetati svojega konja med drugimi konji, ki so bili privezani ne daleč okoli

šatorov po jutrovski navadi. Takoj spozna njegov glas in obide ga taka žalost, da se ne more vzdržati. Pogovoriti se hoče še enkrat, in to pač zadnjikrat, s tovarišem svojega življenja. Z velikim trudom se začne plaziti po tleh in naposled se srečno priplazi do svojega konjiča.

„Ubogi prijatelj,“ mu reče, „kaj boš počel med Turki? Zaprl te bo v konjak s svojimi konji kak aga ali paša. Žene in otroci ti ne bodo nosili velblodjega mleka, ne bodo ti v prgišču ponujali ječmena; ne boš več dirjal prost po puščavi enak vetru v Egiptu; s svojimi prsi ne boš več rezal valov Jordana, ki je močil tvojo grivo tako belo, kakor je njegova pena. Jaz sem suženj; o da bi ostal vsaj ti svoboden! Čuj, pojdi, vrni se k šatoru, ki veš dobro zanj, pa reci moji ženi, da Abu-el-Marš ne pride nikdar več; pomoli glavo skoz zagrinjalo mojega šatora in obliži ročice mojim ubogim otrokom!“

Tako je govoril Abu-el-Marš. Med tem je razgrizel vrv iz kozje žime, kakor jo navadno rabijo pri arabskih konjih, in konj je bil svoboden. Ali ko vidi konj gospodarja ranjenega in zvezanega, spozna zvesta in prebrisana žival sama od sebe, česar bi ji noben jezik ne mogel razložiti; povesi glavo, povoha svojega gospodarja, pa ga zgrabi z zobmi za usnjati pas ter ga odnese kakor veter proti njegovi domačiji. Ko pridirja zvesti konj do domačega šatora, položi gospoda v pesek pred ženo in otroke, še enkrat zasopiha in — pogine od truda. Vsa srenja je žalovala za konjem, pesniki so skladali pesmi nanj in še dandanašnji jih poje vsak Arabec iz Jerihe.

Po Alfonzu Lamartinu — *Valentin Mandelc.*

64. Konja v hlevu.

Vranec: Zdaj, ko sva lepo povečerjala, pa se malo kaj pomeniva, preden zaspiva!

Lisec: Lepo povečerjala! Tega jaz ne morem reči. Ti imaš še dobre zobe, kakor vidim ali prav za prav slišim, ker tako krepko hrustaš svojo krmo. Jaz sem pa že ves škrbast od starosti. Pa kakšna hrana je to! Seno, pomešano s slamo, in oves s tisto pusto rezanico, ki tudi ni nič drugega kakor slama. Pa v tej mešanici je ubogo malo ovsa vmes.

Vranec: Res je, ali za ubogo konjsko paro je vse dobro.

10 Lisec: Delati pa ves dan na vse pretege! Ali je zmeraj tako pri vas, kakor te dni, kar sem jaz tukaj?

Vranec: Dan na dan, po zimi in po leti. Samo v nedeljo je malo počitka. Brez tega bi se ne moglo živeti. Zjutraj na vse zgodaj moraš po koncu, v vsakem vremenu, v mrazu
15 in vročini. Pa naj te boli zob, kolje po trebuhu ali mrzlica trese, ven moraš na delo, pa kako delo!

Lisec: Tega dela sem že dovolj okusil, dasi sem še le malo dni v tej službi. Opeko voziti, to je najhujše delo na svetu.

20 Vranec: Pa ko bi ti ljudje le nakladali, kakor gre! Voz je naložen za ravno pot; po ravnem se že še izhaja; ali ko pride klanec!

Lisec: Potem pa bič poje. In kletev, da se zemlja trese! Saj uboga žival vleče in vleče, da ji kosti pokajo. Vse nič ne
25 pomaga; surovež udriha po hrbtu, po nogah, po glavi.

Vranec: Ko bi nas le vsaj po glavi ne! Gad se bije po glavi, sem nekdaj slišal, pa ne živina.

Lisec: Ko bi se moglo enkrat tako narediti, da bi se voznik vpregel v voz, konj bi ga pa poganjal, da bi surovež
30 okusil enkrat bičevo slast!

Vranec: Ali še bolj kazni vreden je gospodar, ki trpi, da se tako dela z ubogo živaljo. Pa nespameten je tudi; saj more žival veliko več delati, če se z njo lepo ravna.

Lisec: Mi smo pa tudi nespametni, da ne rečem neumni,
35 da trpimo take vnebovpijoče surovosti in grozovitosti. Zakaj pa imamo tako krepka kopita?

Vranec: Ali potlej še le gorjé nam! Ko nas ima surovež enkrat v hlevu, potem pa počne z nami, kar hoče. Kaj sem slišal! Nekdaj je eden ubogi pari jezik prebodel iz mašče-
40 vanja. Pa pri nas še ni tako hudo, kakor pravijo, da je na Laškem in Španskem. Tam pa ljudje kar divjajo z ubogo živaljo.

Lisec: Da bi jih kazen božja zadela!

Vranec: Če nam je že po leti tako hudo, kaj pa še le
45 po zimi, ko je cesta vsa ledena, konj pa slabo podkovan!

Lisec: Ali najhuje se mi zdi, kadar nas komat žuli; kako to peče!

Vranec: Če tako le premišljam naše življenje in trpljenje, moram reči, da se volu godi veliko bolje kakor nam.

In vendar, kaj je vol proti konju? Kmet ni tako neusmiljen 50
z živaljo, kakor so ljudje po mestih. To vem iz lastne iz-
kušnje.

Lisec: Pa še nekaj drugega. Res vol ni, da bi se pri-
merjal s konjem; ali pameten je vendar bolj, kakor smo mi.

Vranec: Kako to: pameten! 55

Lisec: Vola tepi, kolikor hočeš, kadar noče, pa noče.
Vol vleče lepo polagoma, in kadar se mu zdi, se ustavi. Mi
pa, kakor hitro zapoje bič nad nami, se upremo in poteg-
nemo, da se nam lomijo kosti. Premehki smo in prevoljni;
malo trme bi nam bilo potreba, kakor je ima vol v obili meri. 60

Vranec: Vol pa tudi ni tako občutljiv, kakor smo mi,
plemenite živali.

Lisec: O kdo bi bil mislil, da bom na svoje stare dni
imel tako življenje! Kako vse drugače mi je bilo, ko sem bil
še čil in krepak! Pa lep sem bil tudi, smem reči. Okrogel in 65
gladek, pa lisa na čelu se mi je svetila kakor zvezda.
V hlevu bogatega gospoda sem stal s svojim tovarišem;
tečni oves sva zobala ves dan. Kadar so naju vpregli v
lepo kočijo, to je bilo pravo veselje. Kako sva, lepo oprav-
ljena, dirjala in bežala po gladki cesti, da naju je komaj držal 70
kočijaž! Pa plašila sva se in rezgetala iz same prešernosti.
Največje veselje pa mi je bilo, ko me je gospodarjeva hčerka,
lepa, prijazna deklica, s tisto svojo mehko ročico gladila po
glavi, pa me pitala s sladkim cukrčkom ali belim kruhkom.

Vranec: Ali tvojega tovariša ne? 75

Lisec: Tudi, ali mene je imela posebno rada; gledala
me je tako ljubeznivo, pa govorila je z menoj.

Vranec: Govorila s teboj!

Lisec: Dajala mi je lepe priimke, pa ne vem še kaj.

Vranec: Kaj pa bič; ali ga nisi nič okusil? 80

Lisec: Bič; naš kočijaž je res imel nekaj takega v roki,
ali to je bilo samo zastran lepšega. Če je pa naju kdaj malo
pošegetal s tistim gosposkim bičem, sva poskočila kvišku
in zdirjala kakor strela. Bolelo pa naju ni čisto nič. Tako
je bilo, dokler je živel stari gospod. Ko je pa po njem sin 85
prevzel gospodarstvo, sem se mu zdel že prestar; zato me je
prodal nekemu možu, ki trži s konji. Oče, dober človek,
bi tega ne bil nikoli storil. Potem sem pa prišel iz roke v
roko, od gospodarja do gospodarja, pa vedno slabše se mi je

90 godilo. Ali tako slabo vendar nikjer ne, kakor tukaj. Kaj pa ti, tovariš?

Vranec: Jaz sem malo izkusil na svetu. Beli dan sem zagledal na kmetih; na kmetih sem preživel svoja najboljša leta. Dela dovolj, ali tudi hrane obilo in dobre. Ovsu pač 95 malo, zato pa lepega sena in sladke deteljice do ostanka. Po leti smo vozili gnoj na njive, potem orali, vlačili, spravljali domov žito in seno, po zimi pa drva iz gozda. Potem so me vzeli k vojakom. Tudi tam se mi je dobro godilo. Vse lepo v redu, pa snaga, da se je vse svetilo in lesketalo. Na zadnje 100 sem prišel, kakor ti, k temu možu, ki prevaža kamenje in opeko. Za konja menda ni hujšega dela. Tu bom pač končal svoje dni. — Zdaj pa lahko noč, ljubi tovariš; jaz sem že truden in zaspan.

Lisec: Pa jaz tudi; lahko noč!

Josip Stritar.

65. Princesinja in zmaj.

V naši gori je živel zmaj; strašno je bil hud in spomladi je začel vsako leto razsajati in rjuti. Tako zelo je tulil, da se je svet tresel in da se je gora majala in grozila, da se pogrezne na vas in jo podsuje. Kmetje so se bali in so prosili 5 sveto devico Nežo pomoči; matere so se jokale in klicale na pomoč svetega Krištofa, ki je bil tako močan, da je ruval smreke, naj vendar pride in jih reši zmaja. Dekleta so pa imela največ zaupanja v božjega viteza, svetega Jurija, in so pričakovala, da bo prijezdil na bistrem belcu in s sulico raz-

10 klal žrelo krutemu zmaju. Vse dni in vse noči se je razlegal prežalosten jok in vzdihovanje po devetih vaseh na okoli, zakaj zmaj je zahteval vsako leto najlepšo deklico; in čim dalje so odlašali očetje in matere, ker se niso mogli ločiti od svojih preljubih hčerá, tem huje je divjal zmaj v gori; z repom 15 je lomil skale in butal ob kamenite stene, da se je vrh vzdigoval in so velikanske pečine grmele v dolino in razbijale kmetom hiše. Tako dolgo ni utihnil zmaj, dokler ni dobil deklice; potem je miroval leto dni, a drugo pomlad je hotel imeti novo žrtev.

20 Dolgo niso bile uslišane prošnje in molitve kmetov; veliko prezalih deklic so že žrtvovali starši požrešnemu zmaju.

Nekdaj pa je bila prav, prav zgodaj pomlad in tisto leto je šel princ, sin našega cesarja, po nevesto. Moral je prehoditi devet dežel, prevoziti devet morij in na zadnje je našel prežlahtno gospodično, hčerko samega španskega kralja. 25

Neznansko je bila lepa; belih lic kot limbar, na sredi čela ji je sijala srebrna zvezda in na zlatih laseh je žarela njena krona ko solnce.

In princ je peljal svojo nevesto iz zamorske dežele v cesarsko mesto, da tam praznujeta svojo poroko. Strašno 30 veliko je bilo svatov z njima in balo so peljali na desetih vozovih. Ne vem že, koliko skrinj je bilo žita, prediva, platna, rjuh, blazin in drugega, kar ti še na misel ne pride. Toliko vem, da so imeli na zadnjem vozu zlat kolovrat in srebrne statve, tako da ni prav ničesar manjkalo, kar je treba v 35 dobri hiši.

Šli so skoz našo vas in se ustavili doli ob cesti, da malo počijejo. Princesinja pa se je oddaljila od družbe — menda je že princ premalo pazil na njo — in je šla pogledat proti gori. Nesreča je hotela, da se je izgubila proti brezdnu, 40 kjer je bil zmaj. Zeló je bila radovedna; zato se je nagnila črez rob in pogledala v neizmerno globočino.

Zmaj se je bil tisto leto že vzdramil, mel si je zaspane oči in pogledal iz jame. Kar ti vzre lepo princesinjo; pograbi jo s kremplji in jo potegne k sebi v strašno brezdno. 45 Potem se je začel krohotati tako grozno, da se je gora razklala ter sta nastala dva vrha. Princ vpraša po nevesti in je ne najde; takoj uvidi, da jo je ugrabil zmaj. Opaše se s silnim mečem, skoči v brezdno ter gre nad zmaja. Tri dni in tri noči sta se kosala; tako sta se bojevala in tolkla, da 50 je kar grmelo in bučalo v gori, kakor bi treskale strele in pokale skale.

Ko pa je vstalo četrto jutro, je princ premagal zmaja in rešil nevesto. Skočil je z njo iz brezdna. Kar zasvetilo se je po deželi, tako so blesteli in cveteli limbarji njenih lic, tako 55 je sijala srebrna zvezda in žarela krona na zlatih laseh. Princ pa je zgrabil veliko, veliko pečino, jo treščil v brezdno in ga vsega zadelal. In kjer je bila poprej jama, je začel izvirati studenec, ki teče še dandanes doli pod našo vasjo.

66. Tri sestre.

1. Drava mirna in živahna Soča
sestri bistre Save sta obě,
vse tri hčere krasne, imenitne,
drage nam slovenske so zemljě.
2. Razgovarjale nekdam se sestre,
— luna plavala je vrh nebá —
ktera njih dospela bi najprva
jutri v širni naročaj morjá.
3. Savo so objemale in Sočo
skoro svetle sanje presladkó,
a potuhnjena začenja v daljo
Drava teči tiho in skrivnó.
4. Prebudivši se, ugleda Sava
sestro proti morju se valeč,
vsa srdita dere črez skalovje
in se spušča v divji tek šumeč.
5. Kvišku plane še živahna Soča,
ki prekanili sta jo zaman,
z vso močjo zažene silovito
zadnja se takoj v nasprotno stran.
6. Skozi ozke struge tam bobneča
ter prodirajoč gorám srcé,
vzpenja v temnih se duplin soteske
in napaja prva vseh morjé.

Lujiza Pesjakova.

67. Krt modrijan.

Nad zelenim travnikom je švigala sem ter tja lahkokrila lastovica in si lovila v zraku muh, mušic in drugih žuželk. Kar ugleda po tleh lesti črnega krtá.

„Ej, ti možiček črni,“ mu zaščebetá prezirljivo, „da si 5 pameten kakor jaz, ne iskal bi črvov pod zemljo, ampak zgoraj na belem dnevu. Glej, koliko pomorim jaz teh kmetičevih sovražnikov, ki mu objedajo listje in sadje. Kaj dobiš tam v zemlji? Skoro nič.“

„Prav, prav,“ odgovori lastovki modri krt, „ali tega mi 10 vendarle ne moreš odrekati, da so skriti in hinavski sovraž-

niki hujši od znanih in očitnih. In glej, takih iščem jaz. Dà, oni so hujši, ker izpodjedajo same korenike, ki so vir življenja.“

Kaj je hotela lastovica reči na ta odgovor?

„Prav praviš, striček!“ je dejala in odletela.

15

Dragotin Kette.

68. O Indiji Koromandiji.

1. In vsaka stezica povede te v Rim,
pa če še tako je zgubljena;
tja v Indijo, tja v Koromandijo
pa roka ne kaže nobena.
2. Tam v Indiji, tam v Koromandiji
bonbončki visijo raz veje
in izpod grmiča se vsakega
maslena potičica smeje.
3. Mordà pa orehovo rajši imaš?
Medeno? Ocvrte peroti? . . .
In vile zvečer te uspavajo
in ptičice zjutraj pojó ti.
4. Tja v Indijo, tja v Koromandijo
pa dedek naš lani odšel je:
„Otroci, le pridno ubogajte!
Ko vrnem se — to bo veselje.“
5. In čakali smo ga in čakali,
a zdaj ga več nihče ne čaka;
gotovo tam cvička dolenskega je,
gotovo je mnogo tobaka.

Oton Zupancič.

69. Kako je Libercún drvaril.

V Krkonoških gorah je nekdam bival duh, katerega so se bali hudobneži, a dobri ljudje so ga ljubili. Imenoval se je Libercún.

Zgodi se, da si bogat meščan iz Hrušice dá priversti iz gozda drv za kurjavo. Ubožni kmetiči, ki so mu jih spravili domov, so zahtevali za delo, kar je pravica. A trdosrčni skopuh jih grdo ozmerja ter skopoma poplača. Vozniki niso

mogli upati, da bi našli pri sodniku več pravice; zatorej odidó s potrtem srcem in srditi domov.

10 Meščanu, ki je hotel dati drva razcepiti, se ponudi v službo tuj mož. Za plačilo ni hotel drugega nego prgišče tresák. Naglo sta se dogovorila tujec in Hruševac, ki je bil vesel, da bo tako dober kup imel kurjave za vso zimo.

Zmenila sta se bila, da se prične delo takoj jutro dan
15 zarana. Preden se je danilo, je bil tujec že na mestu. Izdrl si je iz kolka levo nogo in z njo je udrihal tako silno po kladah, da so polena in treske letele daleč okrog.

Hruševskega meščana je prebudil silni ropot čudnega
20 drvarja. Naglo se obleče in pohiti gledat, kako se vrši delo. Videč moža na eni nogi stoječega, a z drugo mlatečega po panjih, se zelo ustraši. „Stoj,“ zavpije; „brzo odidi, odkoder si prišel!“

Tujec mu mirno odgovori: „Od srca rad, samo poprej mi je dokončati delo in dobiti plačilo.“ Delal je zopet čvrsto
25 in hitro, ne meneč se za rotenje meščanovo.

Razklal je zadnje poleno. Drvar vtakne nogo v kolk in potegne iz torbe veliko vrečo, kamor spravi vsa polena do zadnje iveri. To vse zadene na ramo in hajdi z dvorišča.

Ves osupel gleda za njim hruševski meščan ter kliče na
30 vse grlo: „O moja drva, moja drva!“

Drv je bilo v vreči nad štiri sežnje.

A drvar se še enkrat obrne ter mu zaničljivo zakliče dobro jutro in potem odide svojim pôtem.

Ubogi kmetiči so prihodnje jutro našli cele kupe drobno
35 razcepljenih polen pred svojimi hišami. Ker nihče ni poprašal po tem obilnem lesovju, so si ga osvojili kot v zameno, ki jim jo je dal dobri gorski duh zató, da jih je tako hudo drl trdi meščan iz Hrušice.

Češka narodna. — *France Levstik.*

70. Nespametna sramežljivost.

Ubožen dijak je prišel na Dunaj v višje šole. Bil je revnih kmetiskih staršev sin in si je moral sam skrbeti za živež, kakor sto in sto drugih, poučujoč deco po hišah.

V neki hiši so še južinali, ko je prišel prvikrat učit.
5 Priljudno mu ponudijo kolača. „Lepa hvala, južinal sem

že malo poprej.“ — „E, nikdar ni vreča tako polna, da bi ne moglo zrno vanjo,“ ga zavrne priljudni gospodar.

On pa hvali in se brani, izgovarjajoč se, da je že jedel. Zató ga nehajo siliti. Gospodiču je pa krulilo po trebuhu in tudi gospodarju se je začelo dozdevati, da naš gospodič ni 10 hotel kolača le zaradi napačne sramežljivosti.

„Brez zamere, kam pa hodite jest na Dunaju?“ Dijak, ki je bil še le tri ali štiri dni na Dunaju in ni znal po imenu še nobene gostilne razen ene izmed najimenitnejših, odgovori v tej zadregi: „V gostilno, ki se ji pravi »pri Rimskem ce- 15 sarju«.“

„Aj, tja! Po čem pa je ondi govedina? Po čem pečenka?“ ga nalašč poprašuje gospodar, ki se mu je mahoma zdelo, da gospodič laže. Ta mu je odgovarjal res vse napačno.

Po južini odide gospodar z gospo v drugo sobo; otroci z 20 domačim učiteljem pa ostanejo v prvi za malo mizico, ki je stala nekoliko korakov v stran od velike. Na tej je bilo še nekoliko kosov kolača. Lačni gospodič se prišeta do nje. Dijak se ozre, otroci ga ne gledajo, vrata druge sobe so priprta — smuk en kos v žep. Ali o joj, pri tej priči se odpró 25 vrata druge sobe. Ubogi gospodič ves obledi, ko ugleda gospodarja, ki mu veli, naj se oglasi pri njem, preden odide. „Oj kolač, oj nesrečni kolač! Spravil si me ob kruh.“ Takó je vzdihoval siromak sam s seboj. Kakor šiba na vodi se je tresel, gredé po končanem pouku h gospodarju. Od strahú 30 in sramote si mu ni upal gledati v oči.

Gospodar mu pa veli na samem prav po očetovsko: „Dragi moj prijatelj, lepo vas prosim, odvadite se take krive, da ne rečem, neumne sramežljivosti. Ubogemu biti, to ni člo- 35 veku sramota, ako si ni sam kriv uboštva. Kdor je siro- mašnih staršev, ostane siromak do smrti ali vsaj dolgo časa. Tudi jaz nisem bogatega rodú, tudi jaz sem se moral nekdam truditi za ljubi kruhek takó, kakor vi. Vém, kako se živi po svetu; lahko si mislim, kako živite ob slabem zaslužku. Vém pa tudi, da je več takih sramežljivcev, kakršen ste vi; pa 40 mislim, da taka sramežljivost ni prava. Kar je pošteno, najdalje veljá. To si zapomnite! Pozabiti hočem, kar se je zgodilo. Iz oči v oči sem vam govoril; živa duša naju ni slišala. Ne sramujte se tedaj nikogar, pa tudi mene ne! Povedal sem vam svoje misli le zató, ker je res, kar pravijo: Pri malem 45

se začne, pri velikem se neha. Kriva sramežljivost jih je zapeljala že sto in sto. Iznebite se je torej; bodite pošteni, kakor doslej, in mi učite deco tako lepo, kakor ste pričeli! Lahko boste imeli pri meni zaslužek ves čas, dokler ostanete
50 na Dunaju. Náte še tó-le; denite si v žep!“ — Dal mu je nekaj v papir zavitega. — „Zdaj pa pojdite z Bogom!“

Ubogi naš dijak, ki si ni upal ne ziniti, hoče predobremu gospodu poljubiti roko, ali ta mu jo izmakne in ga spremi do vrat tako prijazno, kakor bi se ne bilo nič zgodilo.

55 Napol žalosten, napol vesel pride siromak domov. Ves zamišljen ni pogledal, kaj je v papirju, dokler ni bil domá. Kaj je bilo? Lep kos kolača. Dva kosa ga je imel sedaj in se najedel do sitega; ali ta, ki mu ga je bil dal gospod, mu je šel veliko bolj v slast od onega, ki si ga je bil sam vzel.

60 Še večkrat so mu postregli v hiši dobrega gospoda s kolačem in drugimi rečmi, pa branil se ni več tako nespametno kakor prvikrat.

Pozneje je postal ta dijak visok gospod in je rad pripovedoval to resnično zgodbo hvaležnega srca do onega, ki ga
65 je tako očetovski pokaral in poučil. *Ivan Navratil.*

71. Hudo brezdno.

Daleč v gozdu v najbolj divjem kraju, kjer so rastle najdebelejše bukve in najstarejše smreke, je bil okrogel kotel in sredi njega globok prepad, Hudo brezdno imenovan. Tega kotla so se ljudje vedno ogibali. Veliko so govorili o njem
5 in pravili, da je strašno brezdno, kamor se more priti le po dolgi vrvi.

Ubog oglar, ki je pod krivo tiso kupal oglje, je slišal baje večkrat po noči iz Hudega brezdna prijetno ptičje petje, mnogo lepše od vsake godbe. Ker je bil pogumen mož, ki
10 ni poznal strahu, vzame dolgo vrv, jo priveže za staro smreko in se po njej spusti v brezdno. Prišel je v ozko, temno luknjo. Po njej se je plazil dalje in je prišel na drugi svet, kjer so gore od samega čistega zlata in dragih kamenov, po rekah in potokih se pretaka najslajše vino in po poljih rasto
15 taki sadeži, da pri nas še imena nimamo za nje. Tam stanujejo neizrečeno majhni ljudje. Največji so samo po dve

pedi visoki; govoriti ne znajo, ampak neznansko prijetno pojó, da ne zna pri nas nobena ptica tako.

Oglar je hodil tod okoli in užival rajsko veselje. A to ni trajalo dolgo. Izpod neba prileti velikanska črna ptica, z 20 jeklenim kljunom in železnimi kremplji; on zbeži pred njo in ona za njim. V srečo najde luknjo, po kateri je bil prišel v ta svet. Hitro pobere kos zlata in pleza zopet po luknji nazaj. Vrv je še visela tu, ali ko prime za njo, se raztrga kakor pajčevina; vsa je bila strohnela. Kaj bo revež zdaj 25 počel? Po strmih pečinah mu je nemogoče priplezati na vrh. Kar privihra za njim tista črna ptica, ga vzdigne na svojih perutih, nese iz brezdna in ga postavi k smreki, kamor je bil privezal vrv. Nato se zapráši v brezdno nazaj. V tem trenutku se zemlja strese; stare smreke vije veter kakor 30 travne bilke, skalovje se podira za ptico in drevesa leté za njo v prepad.

Oglar se prekriža in pri tej priči je vse prenehalo. Šel je iskat svojega kopišča, ali ni ga našel. Vse je bilo z grmovjem zarastlo in vse okoli se je izpremenilo; le stara tisa je 35 še stala tu kakor prej. Pod njo zakoplje kos zlata, ki ga je bil prinesel iz spodnjega sveta, in potem gre domov. Ali tu ni nikogar poznal in ljudje ne njega. Žena mu je bila že umrla; sin, ki je ležal v zibelki takrat, ko je šel pogledat v Hudo brezdno, je bil zdaj osemdesetleten starček in je kašljal 40 za pečjo. V tem, ko je on en trenutek preživel na onem svetu, se je tu gori toliko izpremenilo.

Oglar je še toliko časa živel, da je povedal vse, kje je bil in kaj je videl; potem pa je umrl.

Fran Erjavec.

72. Cesar Jožef II. in poštar.

Cesar Jožef II. je potoval po Ogrskem. Nekoč je obstal s svojim spremstvom pri mali poštni postaji na kmetih. Med tem, ko so njegovi spremljevalci pili čaj, stopi cesar v poštarjevo sobo in se radovedno ozira po njej. Zadovoljno se nasmehlja, ko ugleda na polici sveto pismo. Pokliče poštarja 5 in ga vpraša: „Ali pogosto čitaš iz te knjige?“

„Vsak dan, ako le količkaj utegnem,“ odgovori poštar.

„No, kako daleč si pa že, sin moj?“ — „Ravno včeraj sem začel zopet od kraja,“ se je glasil odgovor.

10 Ko poštar odide iz sobe, položi cesar v evangelij sv. Marka tisočak.

Tri tedne pozneje se je vozil cesar zopet tam mimo. Pred pošto obstane in iznova zahteva čaja. „V nekoliko minutah bo že na mizi,“ zagotavlja poštar. „Dobro!“ pravi cesar; „med tem se malo odpočijemo. Glej, glej! Sveto pismo 15 leži še vedno na tistem mestu, kamor sem ga bil jaz položil. No, kako daleč pa si že sedaj prečital, sin moj?“

„Mislim, da še danes dovršim evangelij sv. Janeza“, reče poštar.

20 „Ali si našel pri evangeliju sv. Marka kaj zaklada?“ ga cesar pomembno vpraša.

„Ne vem, kako misli Vaše Veličanstvo!“ — Nato vzame cesar knjigo, jo odpre in pokaže v njej tisočak. „Glej, kako Bog kaznuje tistega, ki laže! Ti si lagal, da si pridno čital, 25 pa nisi našel denarja. Zato ga pa tudi sedaj ne dobiš.“

Nato cesar odloči, da se najdeni denar razdeli med občinske reveže.

Peter Miklavc-Podravski.

73. Odlikovanje.

1. Vihár je bojni grozni vtihnil,
urá, dobljena zmaga je!
A mnog junak svoj duh izdihnil
pod máhljaji sovraga je.
2. Pač bil se hlabro vsak kot lev je,
kdor živ, kdor mrtev tú je zdaj;
otét, utrjen stol kraljev je,
otét je doma krasni raj.
3. In zbere že na bojnem polji
borilce hlabre gospodar;
njim, ki junaki so najbolji,
svetinje zlate daje v dar.
4. Pripel že vrsti je junakov
vladar poguma častni znak:
„Čemú pa znamenja junakov
ti braniš borcev se prvak?“

5. „Nevreden nisem pač odlike,
a dosti vrednejših poznam;
to znamenje časti in dike,
dovoli, kralj, da tistim dam.““
6. Primigne kralj; junak pa stopi,
kjer mož pri možu v krvi spi,
najbližjemu v mrličev tropi
pripnè na prsi znak časti.
7. „Kar meč, kar strel jih je pomoril,
v tem énem sem odlikoval;
teh slednji manj ko jaz ni storil,
več ko mi vsi je žrtvoval.““
8. Spoštljivo kralj glavó odkrije,
z njim vrste vse se odkrijó,
okó junakom solze lije,
po mrtvih bratih jim tekó.

Simon Gregorčič.

74. Ranjeni vojak in njegova oporoka.

Strašna je beseda vojska; zakaj vojska nam večkrat pobere tisoč in tisoč ljudi, pokonča mesta in vasi ter uniči vse poljske pridelke. Dasi je vojska nekaj zeló hudega, vendar je potrebna tedaj, kadar se nam je boriti za vero, cesarja in domovino. V hudih in dolgotrajnih vojskah smo si obvarovali svojo vero, obvarovali slavni cesarski habsburški rod in svojo domovino. Vsak moški mora biti vsak čas pripravljen, da prime za orožje, kadar ga kliče dolžnost. Pa tudi že po sami cesarski postavi je dolžen vsak mladenič, kadar je v 21. letu svoje dobe, da stopi v cesarsko vojsko, ako je zdrav in dosti krepák. Vojaški stan je častni stan; marsikdo je ves čas svojega živiljenja vojak in je vselej vesel, kadar mu je treba pokazati hrabrost za vero, cesarja in domovino.

I.

Tudi Kozarčevega Jožeta so vzeli v vojake. Bil je Jože zdrav in krepák mladenič, kakršnih je malo pri vojakih. Dočim so drugi mladeniči jokali, zvedevši, da so poklicani k vojakom, je Kozarčev Jože veselo ukal po vasi, da se je razlegalo daleč na vse kraje.

Smejal se je svojim malosrčnim tovarišem ter jim več-
 20 krat dejal: „Ali vas ni sram, da imate tako malo poguma?
 Ali ne veste, kako častita naloga je biti vojak? Že stari
 Rimljani so rekli, da je sladko umreti za domovino. Mar ne
 veste, koliko vojakov je svetnikov v nebesih? In tudi naš
 presvetli cesar sam je vojak in se ne ustraši, kadar je treba
 25 iti nad sovražnika naše domovine.“

Tako je znal Kozarčev Jože tolažiti svoje tovariše, kadar
 jim je nedostajalo srca in poguma. Vsi so ga radi imeli.

Samo nekaj je bilo, kar je večkrat razžalostilo tudi na-
 šega Jožeta; bila je to misel na mater, ki jo je bil zapustil
 30 domá staro in slabotno, ko je odšel v vojake. Mati je bila
 njegovo edino veselje, njegov edini up in njegova edina to-
 lažba. Kadarkoli je utegnil, je sedel kam v kot ter ji pisal
 pismo, in če ga je kak tovariš vprašal, kaj dela, mu je rekel:
 „S svojo ljubo materjo se pogovarjam.“ To mu je bil vselej
 35 najljubši posel. Očeta že davno ni imel živega, ali njegovo
 podobo je nosil vedno pri sebi. Bila je to edina očetova slika,
 ki jo je imela mati, in ko je Jože odhajal k vojakom, mu
 jo je dala, rekoč: „Ná, Jože, ker te jaz ne morem spremljati
 po širokem svetu, spremljaj te ta očetova podoba! Spoštuj
 40 jo kot največjo svetinjo; če bi te pa utegnila zadeti sovra-
 znikova roka, preden jaz umrjem, in bi videl, da ti je umreti,
 stori vsaj to, da pride ta podobica, edini spomin na tvojega
 rajnega očeta, zopet meni v roke!“ Te besede dobre matere
 so bile Jožetu vedno pred očmi in vsi njegovi tovariši so vedeli
 45 za to podobo. Skoro vsak večer je dejal, legajoč k po-
 čitku: „Ako me Bog to noč pokliče k sebi, pošljite, tovariši,
 moji materi to podobico mojega očeta, ki me tako zvesto
 spremlja po vseh potih težavnega življenja.“ Nekateri nje-
 govih tovarišev so se smejali tem nedolžnim besedam,
 50 ali več jih je bilo, ki jim je Jožetova želja ugajala in
 ki so ravno v tej Jožetovi prošnji spoznali plemenitost nje-
 govega srca.

II.

Nekoliko let pozneje je razsajala huda vojska. Tudi
 Kozarčev Jože je moral iti proti sovražniku, ki je pridrl v
 55 dežele našega cesarja. Topovi so grmeli, od dima drug
 drugega niti videl ni; kri je tekla po zemlji in hrabri

vojaki so padali na eni in drugi strani, kakor padajo snopovi na polju, kadar razsaja huda burja. In glejte, sovražna krogla je zadela tudi našega Jožeta. Ves v krvi je vzdihoval pri grmu kraj ceste, dokler nista prišla dva neznana mu vojaka 60 in ga odnesla v bližnji gozdič, da pride pónj zdravstveni voz in ga odpelje v bolnišnico. Tukaj pod hrastom ugleda moža, starega častitljivega vojaka, in ga prosi, da bi ga malo poslušal.

Stari vojak prijazno reče Jožetu, naj mu razodene svoje 65 želje. Jože mu z bledo in krvavo roko podá podobico svojega rajnega očeta in ga prosi s solznimi očmi, naj shrani to podobico in jo, če on umrje, pošlje njegovi materi. Stari vojak vzame, vidno ganjen, podobico in si zapiše ime Jožetovo in njegove matere. Podá mu roko in obljubi, da 70 hoče natanko izpolniti njegovo željo.

III.

Preteklo je več mesecev, odkar je Jožeta zadela ta huda usoda. Rana se mu je bila zacelila in zdravniki so rekli, da Jože ozdravi in da za njegovo zdravje ne bo nevarnih nasledkov. 75

Jože si je že toliko opomogel, da je hodil po bolniškem vrtu in premišljal, kdaj in kako bo zopet pisal svoji ljubi materi. Najbolj ga je skrbela podobica njegovega očeta, ki je pač ne bo mogel poslati materi, ker pozneje ni nikoli več videl človeka, ki mu jo je bil izročil. 80

Neko nedeljo pride v bolnišnico zapoved, da se mora Jože Kozarec v ponedeljek ob deveti uri zjutraj postaviti pred generala. Jože ni mogel niti misliti, kaj mu hoče general; saj se še nikoli ni pogovarjal s tako imenitnim gospodom, a krivega se tudi ni čutil. Vso noč ni zatisnil očesa, toda ne 85 od strahů, marveč le od radovednosti, kaj se zgodi z njim.

Drugega jutra točno ob deveti uri pride Kozarčev Jože pred generala, ki ga prav prijazno sprejme.

„Vi ste bili, moj ljubi Kozarec, hudo ranjeni in ste na bojišču izročili nekemu gospodu podobo svojega rajnega očeta, 90 da bi jo poslal vaši materi,“ reče prijazno general.

„Takó je, gospod general,“ odgovori ponižno Kozarčev Jože; „a takrat nisem mislil, da bom še kdaj gledal plemenito lice gospoda generala.“

95 „Podoba vašega očeta je tukaj,“ reče general. „Vašo mater bo gotovo bolj veselilo, ako ji prinesete podobo vi sami, kakor pa če jo dobi od tujega človeka.“ Pri teh besedah podá general Jožetu podobo, ki je bila zavita in povezana v papir.

100 Jože ni vedel, kaj bi rekel. Od veselja je zajokal in ves ganjen poljubil generalu roko.

„Gospod, ki ste mu izročili podobo, je bil sam nadvojvoda, bratranec presvetlega cesarja, ki je takrat v onem kraju nadziral našo vojsko.“

105 Jože ni vedel, ali čuje ali sanja.

„Ob enem je dobri nadvojvoda skrbel tudi za to, da bodete kot ranjen vojak preskrbljeni in tako tudi lahko pomagali svoji ljubi materi. Idite tedaj, dobri moj mož, in ostanite vedno tako plemenitega srca, kakor vam zdaj bije v 110 prsih!“

Ves osupel, ni vedel Kozarčev Jože, kako se je poslovil od generala in vrnil v bolnišnico. Ko pa razveže papir, v katerem je bila podoba zavita, pade deset velikih zlatov pred njega, kakršnih še nikoli ni videl.

120 Vse je strmelo v bolnišnici ob tem dogodku, vse je čestitalo Jožetu.

Črez nekoliko dni pa pride na bolniško vodstvo sledeči ukaz:

„V imenu presvetlega nadvojvode naj se Jože Kozarec, 120 takoj ko okreva, namesti v vojaški pisarni s stalno mesečno plačo!“

Veliko je bilo veselje materino, ko je vse to slišala. Pozneje je sama prišla k sinu in je zadovoljno živela pri njem do svoje smrti.

Ljudevit Tomšič.

75. Sin in mati.

Na desnem bregu reke Save je stala majhna vas. Nočna tihota je kraljevala nad hišicami. Le tu pa tam se je skoz majhno okence posvetila kaka lučka — gotovo znamenje, da prebivalci še ne spé. Pa kdo bi mirno spal v takih časih, 5 v časih, ko si ni bil nihče v svesti, ali ne planejo zdaj in zdaj divje ropne čete nádenj ter mu, vse pobravši, pustijo le

golo življenje! Francozi so namreč gospodarili in se šopirili po kranjski deželi; le na Gorenjskem, na levem bregu reke Save, je bilo še nekaj avstrijskih vojnih čet.

Tam črez polje stopa v mesečini proti levemu bregu 10 šumeče Save človek. Zdaj gre, zdaj zopet postoji in pazljivo posluša. Dolg bel plašč in svetla čelada na glavi ga razodevata kot avstrijskega konjika. Dospel je na breg. Pazljivo se ogledujoč, stopi med košato drevje, vrže plašč in čelado pod bližnji grm, odpaše sabljo in stopi tik vode. Zdaj 15 pripodi veter temen oblak po nebu; svetla luna se skrije, v tem hipu se mož prekriža in pljusne v vodo. Voda zašumi in valovi ga zagrnejo, pa le za trenutek. Kmalu se pokaže nad vodo in zdaj začne tako čvrsto z močnimi rokami deliti valove, da je bil hitro onkraj Save. 20

Dospevši na suho, stopa, oprezno okrog sebe pogledujoč, proti bližnji hišici. Luč še brli skoz okence. Vojak pogleda skoz okno — na obrazu se mu zasveti srčna radost: v izbici je ugledal še živo — svojo preljubo staro mamico. 25

Sama mamica mu je še živela na svetu. Očeta so mu bili že davno pokopali in tudi sestrico mu je bila že pobrala nemila smrt. Še enkrat mora videti, še enkrat objeti svojo predrago mamko, kajti že drugi dan se mora avstrijska vojska pomakniti nazaj na Štajersko. Ta želja ga je prignala po 30 tako nevarni poti v domačo hišo.

Lahno potrka na okence in kmalu zasliši materin glas: „Kdo je zunaj?“

Od veselja skoro ne more odgovoriti. „Jaz sem, jaz; le urno odprite!“ 35

Vrata se odpró. „Jezus, Marija! Ali si ti, Janez? Moj Bog, kakšen pa si? Saj vse od tebe curlja.“ Tako govori starka in objema sina, ki si ga je že davno mislila mrtvega.

Ne bom popisoval veselja materinega, ne radosti sinove; ne bom pravil, kako pazljivo je mladi junak poslušal mater, 40 pripovedujočo, kako hudo gospodari sovražnik po deželi in koliko morajo pretrpeti; tudi ne, kako se je stara mamka čudila, ko ji je sin popisoval nevarno pot, po kateri je prišel do nje. Ura je minila kakor trenutek. Sin se je moral ločiti. Še enkrat se objameta, še enkrat poljubi vojak mamico in se 45 poslovi — morebiti za vselej.

Tudi zdaj mu ne kaže po drugi poti nazaj kakor črez Savo. Mati sicer brani, pa kaj se hoče, on mora črez; če ga tu francoska straža zapazi, je izgubljen. Še enkrat seže materi
50 v roko, potém pa plane v vodo. Mamica gleda za sinom. Oj, kako se ji trese srce strahú, da bi ga ne zadela kaka nesreča! Nepremično ga spremljajo njene oči.

Precej daleč je že priplaval. Jedva ga še more mamka videti, kar zadoni v temno noč strašni klic francoske straže:
55 „Kdo je?“ Strahú se strese mati. Straža se približa, zopet zadoni strašni klic. Mamica vidi, kako eden izmed vojakov kaže na Savo. Še enkrat zadoni: „Kdo je?“ — in trije bliski na enkrat se zasvetijo iz francoskih pušek. Sredi reke se zasliši mil glas — vojak je zadet.

60 Kdo bi mogel popisati občutke stare mamice ob tem pogledu? Roke stegne proti vodi; meneč, da bo sina objela — rešila, se skloni naprej. Voda zašumi in nemili valovi pokopljejo tudi staro, drago mamico.

Drugi dan so našli vaščanje ob bregu dvoje utopljenцев.

Anton Zupančič.

76. Oj ta soldaški boben!

1. Oj ta soldaški boben,
ta bo meni vel'ki zvon;
oj ta mi bo zazvonil,
kadar jaz umrl bom.	3. Oj ta zelena trata,
ta bo meni zadnji dom;
oj tukaj bom počival,
kadar jaz umrl bom.
2. Oj ta soldaška sablja,
ta bo meni svetla luč;
oj ta mi bo svetila,
kadar jaz umrl bom.	4. Oj ti gorenjski fantje
bodo pokopali me;
vsi bodo me spremili
na zelene travnike.

Nar. pes. — *Janko Žirovnik.*

77. Sekire in drevje

Peljali so svoje dni iz kovačnice po en voz sekir skoz dobrovo na semenj. Solnce je sijalo in drvnice, lepo nabrušene, so se lesketale v solncu, da je bilo drevje strah tega smrtnega orožja. „Kdo nas bo rešil? Te sekire nas bodo
5 vse posekale,“ je dejalo drevje in milo vzdihovalo, majaje se po vetru. Nató se oglasi star hrast in pravi: „Ne bojte se;

dokler nobeno nas tem sekiram ne dá toporišča, nam ne morejo škodovati, naj si bodo še tako nabrušene.“

Sovražnik nam ne more škodovati, pa bodi še tako mo-
gočen, ako mu sami ne damo priložnosti. *Anton Slomšek.* 10

78. Za sinom.

1. Do straže ženica prispè,
tresoča se v stražnika zre,
ob poti zasopljena diše
in solze, glej, z lica si briše.
2. „Stoj, žena! Kam vede te pot?
Kaj iščeš o polnoči tod?
Ne čuješ li tamkaj z bojišča
obupnega smrtnega vrišča?“
3. „„Povej mi, kje biva moj sin?
Saj znan ti bo pač Valentin . . .
Polkovno je nosil zastavo
v premnogo že bitko krvavo.““
4. „E, kaj pa, da sem ga poznal,
sam cesar svetinjo mu dal.
Vkup s Tinetom vedno sva stala,
vkup kri za svoj dom prelivala.
5. Ko davi bil rog je zapel,
še Tine je pravil vesel
o domu in mamici zlati,
ki moral slovo jima dati.
6. Vnel kmalu krvav se je boj,
pogumno spet stal je z menoj.
Kar krogla je zla privršela
in Tineta v prsi zadela.
7. Še roko podal mi v slovo,
ugasnilo mu je oko . . .
Tam gori ob cerkvi beli
smo v črno ga zemljico deli.“
8. In mati zakrije obraz,
zajoče obupno na glas,
h gomili nemudoma krene,
pa križca na njej se oklene.

9. Ko tožno ob grobu ihti,
sovražnik od brega vstrelj.
Kraj cerkvice krogla zabrije
in materi srce — prebije.

Rudolf Maister-Vojanor.

79. Slomšek v latinski šoli.

Lepa, prijetna pomlad je bila. Vse je oživel, gozdi so ozeleneli, vrtovi in travniki so oblekli novo, pisano obleko, ptičice so zapele po dolgem času svojo hvalo Bogu in pastirji so veseli ukali za živino, ki so jo zopet jeli goniti na pašo.
5 Kdo izmed vas ne vé, kako prijetno je spomladi v prosti naravi?

Tudi na Slomu, v rojstni vasi Slomšekovega Tončeta, je bilo tako rajsko prijetno tisto pomlad. Okoli sv. Ožbalta se je vnovič oglasila vesela pastirska pesem. Toda naš Slomšek
10 ni več rajal s pastirji.

Resen je bil Slomšekov Tonče zadnji čas; ni se zmenil dosti za krasno pomladansko življenje, ne za pastirje. Njegove misli so bile druge. Hitele so daleč tja v mesto, v starodavno mesto Celje. Tam so bile šole, na katerih so se
15 učili mladi dečki, pa tudi odrastli mladeniči za „gospode“. In tudi naš Tonče bo šel v ono imenitno mesto — v šolo. Zato je tako resen. Ne zmeni se za svet, ampak marljivo spravlja to in ono, česar mu bo treba vzeti s seboj v tujino. Mati pa mu skrbno pomaga in svetuje.

20 Komaj je čakal pričetka šolskega leta, da bi se zopet mogel učiti. In sedaj se mu bo srčna želja izpolnila. Toda zapustiti mora svoje ljubljene starše, zapustiti svojo rodno hišo, zapustiti vabljivi Slom, zapustiti svoj dom in iti v tuje mesto. A šel je rad in vesel, saj je šel v šolo. In ta je bila
25 njegovo veselje.

V štirinajstem letu je bil takrat, ko je stopil v Celju v tretji razred, in že jeseni tistega leta je prišel v prvo latinsko šolo. Sprva mu je šlo dokaj trdo v nemščini; ta mu kar ni hotela v glavo. Toda vztrajni in neustrašni Slomšek je pre-
30 magal tudi te težave.

Z vso ljubeznijo pa se je oklenil svojega milega materinega jezika, svoje blagodneče slovenščine, k čemur ga je

posebno bodril profesor Zupančič. Ta profesor je dajal učencem posebno rad slovenske naloge. Nekoč je prinesel Slomšek tako izvrsten izdelek v šolo, da ga je sam profesor na glas 35 čital pred vsemi učenci ter ga javno pohvalil. S tem se je le še bolj vnelo Slomšekovo srce v ljubezni do materinščine. Nikdar pa ni pozabil besedi, ki jih je nekoč govoril profesor svojim učencem, češ, da je sramotno za omikanega človeka, če zna svoj materin jezik slabše nego preprost pastir, ki 40 teka po gorah za svojim govedom in nikdar ni videl, kakšna je šola od znotraj.

Slomšku niso hotele te besede iz spomina. Ni si želel doživeti take sramote; učil se je in postal najboljši Slovenec med svojimi tovariši. 45

Kmalu nato je bil god nekega profesorja. Znani Zupančič odbere tri dijake, ki naj bi zložili za to slavnostno priliko vsak po eno pesmico: eden latinsko, drugi grško, tretji nemško. Hudo je Slomšku pri srcu, da ni med temi tremi izvoljenci. Zato pa sklene, da hoče svoje profesorje iznenaditi, češ: „Kaj, 50 ko bi pa sestavil jaz slovensko pesmico?“ V to ga zlasti izpodbode dobri uspeh, ki ga je bil dosegel pri onem svojem slovenskem sestavku. In res je naš Slomšek zložil slovensko pesmico, prvo v svojem življenju, a ne zadnje; kajti mnogo, mnogo jih je še sledilo za to prvenko. 55

Slovesni godovni dan je prišel. Dobro so se naučili tisti trije izbrani dijaki svoje pesmi in lepo so jih govorili. Ko končajo, se ojunaci tudi Slomšek in prosi, da bi še on smel nekaj deklamovati. Profesor mu dovoli in Slomšek prične svojo slovensko pesem. Redkokdaj se je tiste čase slišala 60 slovenska pesem, zato je kar očarala profesorja. Blago je donel slovenski jezik, lahkotno in navdušeno je govoril Slomšek; dijaki so kar strmeli.

Slomšek konča. Profesor stopi k njemu in mu ves vesel pravi: „Meni se zdi, da imate vi poseben dar od Boga za 65 gojitev svoje materinščine; upam, da bodete v tem še mnogo storili. Le krepko in pridno naprej!“

To so bile sladke besede za goreče Slomšekovo srce. Že prej ves vnet za slovenščino, se je sedaj še z večjo vnemo oklene. Sad tega truda mu ni izostal; Slomšek je postal prvi 70 Slovenec svojega časa.

Anton Skubic.

80. Oče in sinovi.

Oče je videl med svojimi sinovi velik prepir; zastonj jih je opominjal k miru in ljubezni. Nekaj drugega si torej izmisli; sestí jim reče in ukaže prnesti veliko šib. Vse šibe zveže v butaro ter jim jih daje zaporedoma, naj jih vsakateri 5 izkuša prelomiti. Ali nobenemu jih ni bilo moči zlomiti. Zdaj oče butaro razveže in jim reče, naj lomijo posamezne šibice. Ko bi trenil, so bile vse zlomljene. Nató jim pravi oče: „Glejte, ljubi sinovi, to sem vam dal v zgled; dokler boste v ljubezni združeni med seboj, ne bodo vaši sovraž-
10 niki nič opravili proti vam; ako boste pa v prepiru, vas bodo zaporedoma pokončali.“

France Metelko.

81. Pomlad.

1. Mladó je nebó se razpelo
in jasno ko ribje okó;
„ščink“ ščinkavec ščinka veselo,
ko grm zeleni in drevo.
2. Trobentice, zvončke, zlatice
čebela obira brenčé;
igrajo se v solncu mušice,
metulj spreletava se že.
3. Pastirček pri čredi prepeva
in uka, pomladi vesel;
pred hišo se starček ogreva,
kožušček je solncu odpel.
4. Kakó je lepó zdaj na sveti!
Čast pojmo in hvalo Bogú,
ki dal nam je spet doživeti
to rajsko lepoto — juhú!

Josip Stritar.

82. Junak.

1. Tam daleč za tremi vodami,
za tretjo zeleno goró
klic ljudstvo prestrašeno vzdrami:
„Vstanite, dospelo je zlo!
Naselil se zmaj je med nami,
potoki krvavi tekó.“
In narod vzdihuje in joče:
„Pomagaj, nebeški nam oče!“
2. In žalost je težka dospela
in hrib je odela in plan,
in solnčna je luč zatemnela,
odbegníl veseli je dan.

Le zarja krvavo gorela
in narod je begal plašan:
„Nikjer ni med nami junaka;
vse smrt nas, pregrozna smrt čaka.“

3. In žrtve so zmaju volili,
da jeza se mu vpokoji,
in v srcih so žalostni bili,
ko tekla nedolžna je kri;
mladenke so v plen mu nosili,
mladeniče solznih oči.
„O, pridi rešitelj nam blagi,
Bog vedi k sijajni te zmagi!“
4. Dospel je . . . V opravi kovani,
veselih in mladih oči
prijezdil junak je neznani
na belcu v deželo noči;
meč visel mu brušen ob strani,
pogum mu je stiskal pesti,
a v žilah mu čvrsta moč plala,
burnó mu je kri zaigrala.
5. Pod goro se k zmaju odpravi,
srce se mu dvigne v nebo,
a ljudstvo obupnost ostavi
in mladi in stari dospó,
da vsakdo junaka pozdravi,
ko zmaj mu ukloni glavó.
In Jurij kar z mečem zamahne,
da zmaj pod udarcem izdahne.
6. In rože so mlade vzcvetele
in radost prešine ves svet;
in ptičice so zažgolele,
odmeva od gor spev razvnet:
„Kar duše so naše žezele,
dal Jurij junak si nam spet;
stvari vse te bodo slavile,
zmagalec sovražne ti sile!“

Engelbert Gangl.

83. Črevljar in bogataš.

Črevljar je prepeval od jutra do večera. Lepo ga je bilo gledati, prijetno poslušati. Popeval je svoje pesmi in bil zadovoljnejši nego kdorkoli izmed sedmerih modrijanov. Njegov sosed pa, ki je bil silno bogat, je pel malo in spal še manj.

5 Če je včasi ob zori zadremal, ga je zbudil črevljar s svojo popevko, tako da se je bogataš pritoževal, zakaj ni poskrbel Bog za to, da bi spanje prodajali na trgu, kakor prodajajo jestvine in pijače.

Pozove pevca v svojo palačo in mu reče: „No, gospod 10 Gregor, koliko zaslužite na leto?“

„Na leto, gospod?“ reče s smejočim glasom veseli črevljar; „ni moja navada, da bi vedno mislil na imetje. Dan za dnevom ne znašam na kup; glavno je, da izhajam do konca leta; vsak dan mi prinese svoj kruh.“

15 „Torej povejte mi, kaj prislužite na dan,“ ga vpraša bogataš.

„Zdaj več, zdaj manj. Edina neprijetnost je, da so vpleteni v leto dnevi, ki jih moramo praznovati. S tem nas uničujejo, ker se vrsté prazniki drug za drugim; to nam veča 20 škodo. Drugače bi bili naši dohodki primerni.“

Bogataš se posmehne njegovi odkritosrčnosti in mu reče: „Danes vas posadim na prestol. Vzemite teh sto tolarjev; varujte jih skrbno, da jih lahko porabite v bedi!“

Črevljar je sedaj menil, da ima v lasti ves denar, kar ga 25 je zemlja že več ko sto let oddajala za človeško rabo. Vrne se domov; denar zapre v omaro in z njim vse svoje veselje. Nič več ni bilo slišati petja; mož je izgubil glas v trenutku, ko je prejel to, kar nam povzroča skrb. Spanje je ostavilo njegovo stanovanje; skrb, sumnja in nepotrebno klicanje na 30 pomoč so bili njegovi gostje. Ves božji dan je prežal, po noči pa, če je mačka zaropotala, si je umišljal, da mu kdo krade denar.

Naposled se zateče k bogatašu, katerega ni več budil s svojo pesmijo. „Vrnite mi,“ mu reče, „moje pesmi in moje 35 spanje, pa vzemite zopet svojih sto tolarjev!“

Po Jeanu Lafontainu — *Delimir Glažar*.

84. Oslova senca.

Za ježo mož si osla je najel,
 imel je v mestu nekaj posla;
 s seboj je tudi gospodarja vzel,
 da naj mu vodi in poganja osla.

5 Po letu je biló, vročina huda;

- osliček začne pešati od truda.
 Ustavijo se, iščejo studenca.
 Nič! Sence tudi nič! — Pač, lepa senca
 na strani oslovi. Mož vanjo leže;
 10 vesel je osel, ko ne čuti teže.
 „Kaj pa je to?“ zavpije poganjač;
 „najel si osla, senca pa je moja.“
 „Kjer osel, tam je senca,“ dé jahač.
 Prepир se vname; da ne bode boja,
 15 kaj hočeta? Zadrega je velika.
 Najbolje bo, da gresta pred sodnika.
 Sodnikova razsodba ni nam znana,
 do tega dne še pravda ni končana.

Josip Stritar.

85. Volčji pastir.

Bila sta dva brata. Eden (njiju) je bil volčji pastir, drugi pa silno bogat in je imel veliko svinj. A brat mu je hodil vsako noč svinje klat, tako da mu jih je sleherno noč eno ali dvoje zaklal. Mislil si je: „Kdo je neki to, ki mi kolje svinje?“ Pazil je, kdo prihaja svinje klat. Čaka in čaka. Kar pride njegov brat, da bi svinje davil. Spazi volka, da je v svinjaku. To mu je bil brat, kajti v volka se je izpremenil, da je bil volčji pastir. A on udri, udri po njem, ker ni vedel, da je njegov brat, in ga zatolče. Ko ga pa ubije, postane sam pri tej priči volčji pastir namesto brata. Vedno se je 10 držal okoli hiše in bili so ga pri hiši, kajti niso vedeli, da je to on.

Neki večer pride pod okno in posluša, o čem se pogovarjajo v hiši. Baš o njem so govorili; saj niso vedeli, da je to on, in tako so se razgovarjali. Eden pravi: „Tako dolgo 15 bo volk, dokler ne bo jedel posvečenega mesa.“ On pa je vse to čul in je odšel. Čez štiri dni je bila velika noč. Šel je čakati, kdaj bodo ženske nesle meso iz cerkve, da si ga vzame in pojé. Gre po stezi in ženska baš iz njegove hiše nese meso iz cerkve. Pride do nje, a ona se ga prestraši, ko 20 ga zagleda; košaro z mesom vrže proč in zbeži domov. On pa se tam najé in postane človek. Vzame košaro in gre proti domu. Ko pride domov, so se ga vsi razveselili, dobro so pili in jedli.

Matija Valjavec.

86. Laž v pregovoru.

Laž ima kratke noge. — Kdor rad laže, tudi krade. — Kdor se ne sramuje lagati, tega tudi krasti ni sram. — Kdor veliko govori, mora veliko znati ali veliko lagati. — Laž in zvijača pogine, samo resnica in pravica ostane. — Kdor se 5 enkrat zlaže, se mu vera ne izkaže. — Laž ima plitko dno. — Kjer ima laž kosilo, tam nima večerje. — Laž nima rok, vendar človeku zaupanje razdere. — Tat in lažnik sta rojena brata. — Laž hodi ob eni nogi. — Resnica se ne more nikoli z lažjó poljubiti. — Kdor laž govori, vso vero izgubi. — Z 10 lažjó pridobljeno ni blagoslovljeno.

87. Kako je Kotarjev Peter pokoro delal.

I.

Vsaka večja vas ima svojega poljskega tatú. Večjidel ga vsi poznajo, vsi s prstom kažejo nanj, kadar kaj zmanjka s polja, na pr. krompirja ali turščice. Ali ne dobi ga na tatvini nobeden ne in zato ga pusté, da živi, radi ali neradi. 5 Prebrisani so taki poljski, zlasti krompirjevi tatovi; zakaj kadar ga greš čakati, ta čas ti gotovo ne pride; le kadar trdno spiš, ti pride krompir kopat in ga odnese več ali manj.

No, Kotarjev Peter ni bil nikak poljski tat. On je bil prav pošten in delaven kmetski fant. Odkar je nehal krave 10 pasti in odkar je vedel, da je krasti greh, in odkar mu ni bilo treba več krompirja peči na paši, ni še nikdar nobenega vzel od soseda.

Zato je bil pa bridko naletel, ko se je bil doli v Bosni tako izpozabil, da je bil za enkrat iz spomina zgrešil in iz 15 oči pustil božjo zapoved: „Ne kradi!“ Gotovo svoj živi dan več ne pojde na tujo njivo. Poslušajte, kako se je hudo in bridko godilo Kotarjevemu Petru, ko je bil šel v Bosni na turško njivo krompir krast.

Ko je naš cesar v poletju 1878. leta klical vojsko vkup, 20 da bi konec naredila zmešnjavi in turškemu brezvladju v sosednji turški deželi Bosni, je bil tudi Kotarjev Peter poklican na vojsko, zakaj on je bil vojak rezervist. Domá, ko se je

od matere poslavljaj in od drugih, je moral par debelih solz zatreti, ker je mislil: „Bog vé, ali bom še kdaj videl ljubi dom.“ Toliko je slišal že od mladih nog, kako hudi in kako 25 divji so Turki, kako so divjali nekdaj po naši domovini. In zdaj je bilo treba njemu samemu iti na Turka. To ni bila šala; zato je bil Kotarjev Peter pač v skrbéh. Ali kazal tega ni, temveč kakor je od hiše šel, je precej zaukal; in potlej je ukal celó na velikem trgu v Ljubljani, ko se je bil 30 prišel oglasit k svojemu oddelku. Z drugimi vred so bili naložili tudi njega na železnico in peljal se je do Siska; od tam so šli peš do turške meje in pri Brodu črez Savo.

Do tu so naši fantje korakali še precej prosto. Ali kakor brž so prestopili naši vojaki Savo in so bili na turških tleh, 35 ni nobeden več od krdela ostajal zadaj ali uhajal naprej.

Posebno odkar se je zvedelo, da so pri Maglaju Turki zvalili naše v past, jih spredaj in zadaj napadli in mnogo pobili, so se držali naši vojaki vkup kakor ovce. Med njimi se je razvedelo, kako strašni in divji so Turki proti vojaku, 40 če ga dobijo v pest.

Tudi Kotarjev Peter je dotični ukaz natančno izpolnjeval. Ali česa ne stori — lačen želodec!

Jesti so vojaki pač večjidel zmeraj imeli, pa le mesá in nič ko mesá. Mesá se pa človek, če mora le samega in 45 samega jesti, strašno naveliča. Kaj bi bili vojaki dali za malo domačega zelja ali za malo krompirja! Ali ni ga bilo in le redkokje se je kaj dobilo poleg navadne mesne hrane.

V tisti stotnji, kakor je bil naš Kotarjev Peter, je bil tudi neki dijak, ki so ga vojaki posebno radi imeli, ker 50 jim je znal lepe reči pripovedovati. Spričo svoje višje izobraženosti ni bil nič ošaben, a poleg tega vedno dobre volje, pa pogumen, dasi sicer bolj šibek in nemočen po telesu. Če si je sploh kdo znal kaj pridobiti po strani, ta dijak si je gotovo znal. 55

Tako je neki večer pekel krompir, in sicer še več, nego ga je sam záse potreboval; pa je skrivaj poklical dva tovariša, med tema Kotarjevega Petra, ki ga je posebno rad imel. Delil je z njima pečeni krompir. Dišalo jim je kakor najboljša pustna klobasa ali najslastnejša svatovska pečenka. 60

Ali dijak je dejal: „Davi sem bil šel jaz na turško njivo krompirja nakopavat, jutri ga pojdeš pa ti, Peter; pojutrnjem

tá-le, potlej pa zopet jaz, če bomo še kaj dalje tukaj ležali in prežali.“

65 Rekši to, jima začne razkladati, da je našel komaj dobro četrť ure odtod proč nekoliko v skalovju njivo, kjer je še nekaj krompirja. Najde se lahko, pravi; tod in tod se mora iti. To sevéda, paziti je treba nekoliko, da bi kje kak Turek ne streljal izza kake skale ali kakega grma. Kdo
70 pojde jutri?

„Jaz pojdem,“ reče Peter pogumno, češ, če si upa ta mali suhi dijak, bi moralo njega sram biti, ko bi si ne. In res, drugo jutro na vse zgodaj vstane Peter s trdega ležišča na goli zemlji, kjer so spali vsi vojaki — zakaj hiš ni bilo nikakih blizu — ter vzame pot pod noge in se izplazi od drugih
75 vojakov proč na krompirsko kradnjo.

Puške ni vzel s seboj, in sicer s tem premislekom ne, da bode laže — bežal, ako bo trebalo, to je, če se pokaže kak Turek. Samo bajonet je imel ob boku.

II.

80 Komaj se je bil dan naredil. Megla je ležala na zemlji tako, da se ni videlo daleč. To se je zdelo Petru še ugodno, ker v tej megli mu je trebalo le trikrat dobro poskočiti, pa ga sovražnik že več videl ne bo, ako bi prišel.

Pot mu je bil dijak natanko popisal, tako da je res
85 kmalu našel njivo s krompirjem. Večinoma je bil krompir že izkopan, a tu in tam je bila vendar še marsikatera polna neizkopana gomila. Dobro je bilo vsaj to. Peter se ozira okoli in okoli, ali ne prihaja kaka turška duša. Ko je vse tiho, izvleče ruto iz žepa, jo zveže v culico in z golo roko raz-
90 kopava zemljo ter pobira krompir v sveženj. Ko si ga nabere dovolj, korači še nekoliko navzgor in navzdol po njivi, da bi ogledal in preračunil, koliko je še darú božjega na vsej njivi za druge krati, če ostanejo še tukaj blizu. Zadovoljen s tem, kar vidi po njivi, se hoče tedaj vrniti in vzdigne glavo.

95 Prestraši se tako, da ga zazebe po vseh udih. Ker je namreč hodil po njivi in gledal v tla ter se nekatere krati obrnil, ni zdaj več vedel, od katere strani je prišel, kje je jug, kje sever. Megla se je bila tudi še zgostila. Kaj storiti? V kateri kraj se naj obrne? Kje so njegovi tovariši, na levici
100 ali na desnici? Prav nič ni mogel vedeti in obupan je stal

nekaj časa s culico sredi njive in gledal v meglo. Nastavil je uho in poslušal; morda bo slišal kak šum iz tabora. A nič se ni slišalo. Že je bilo predaleč in ljudje so bili tihi zaradi sovražnika. Kakšna obhodna straža je bila pač morda tako blizu, da bi jo bil doklical; ali Bog vedi, če ni kaka 105 turška straža na drugi strani še bližja. A ono naklicati si na vrat, Bog začuvaj! Tedaj kaj početi?

Pride mu na misel, da je treba tistega mesta na njivi poiskati, kjer je izkopal prve krompirje. Tam bode mogoče določiti smer ali kraj, odkoder je prišel. To se mu je zdela 110 rešilna misel in takoj jo je izvršil. Po kratkem iskanju po tleh je bil tam, kjer je bil izkopal prve krompirje. To je vedel natanko; kajti na tleh je ležalo še nekaj predrobnih krompirčkov, ki jih je bil prej vrgel proč, ko je dobil debelejšše.

Od začetka je Peter takoj uganil, kod je prišel, ker ena 115 stopinja — glej tu! — se pozna še prav razločno; tudi drugo stopinjo najde. Ali oj, tu je tretja, četrta, peta. Te se mu zdé pa skoro drugačne. In če oni prvi stopinji natančneje ogleda, nista gotovi. Oglej se, Peter, na drugo stran! Tudi tam se ne dá gotovo določiti, vendar je bolj dvomljivo nego 120 tukaj. Tako preiskuje ubogi Peter svoj sled in se ves potí od skrbi. Kam je prav iti? Semkaj ali ondukaj?

Na zadnje se odloči: „Tod in nikoder drugod mi je hoditi, da pridem prav.“ Ko se odloči, krene tja počasi in oprezovaje. Potov tu tako ni bilo; k večjemu, kar so bile prej kdaj ovce 125 razhodile ali dež razlil. Ali to je držalo vse navzkriž. Peter je kmalu videl, da hodi po nekoliko drugačnih, dasi podobnih tleh, kakor je hodil prej. Ali tolažil se je, da je zavil morda pač nekoliko bolj navzgor, da pa vendar ima tisti pravec pred očmi, ki drži do tabora; torej že pride prav. Vedel je tudi, 130 da se človeku, nazaj hodečemu, vsak pot vidi nekoliko drugačen, kakor se mu zdi tačas, kadar gre semkaj. Tako torej maha še precej pogumno in osrčen naprej s culo nabranega krompirja. Megla je zmeraj še gosta. Nič ne vidi dalje pred seboj.

135

Gre, gre Peter in gre. Pota ni konca, ne kraja in nikjer ni videti tovarišev. Gotovo je že prej več nego manj kot toliko hodil, lahko pa celó še enkrat toliko, kakor poprej, ko je šel po krompir. A nikjer nič vojakov, nič tovarišev. Obstane na potu in začne spet premišljati, kaj bi zdaj počel. 140

Nazaj iti? Doklej? In kam potem? Naprej iti pa je bilo toliko, kakor še bolj se oddaljevati od tovarišev. In kaj se to pravi, o tem je slišal Peter, kakor že omenjeno, pripovedovati grozne stvari. Če ga Turki dobodo tako samega, 145 kakor izgubljeno ovco, celó brez puške okoli tāvajočega, ga precej posekajo ali celó mučijo in trpinčijo. Petru se je koža ježila, če se je domislil vseh onih grozodejstev, ki jih je prej slišal o Turkih in čital v časnikih. Domá za pečjo se je to še lepo bralo ali poslušalo. Toda tu v tuji, v njihovi 150 deželi pot zgrešiti, v megli se izgubiti — naprej ne vem, nazaj ne smem — pa živo kožo svojega rojstva tū-le na prodaj nositi: joj, ta misel mu je vse ude pretresala. Kaj naj stori? Ali se naj spusti v dir in teče, ali naj postoji in vpije? Peter je bil tak, da še misliti ni mogel, kako bi odgovor 155 našel na svoja vprašanja. Blizu pa ni žive duše, da bi mu bila svetovala. Zavpije enkrat na pomaganje na vse grlo. Ali prestraši se lastnega glasú tako silno, da si ne upa več zavpiti.

Tako tedaj gre brez prave misli še naprej. Nekam bode 160 vendar prišel. Zopet obstane. Sede na kamen, dene culo med koleni, se opre z laktmi ob nje in gleda žalosten v meglo. „O, ko bi vsaj te presnete megle ne bilo, da bi človek kam videl!“ reče sam pri sebi. In ta misel ga ohrabri. Dan, ki se je bil popolnoma naredil, mu je kazal, da mora solnce biti že 165 močno nad goro. Meglo je pa tudi poznal, da je take vrste, ki polega le v dolini; torej se bode umaknila in razgrnila, kakor hitro solnce mogočnejše zasveti. Potlej bo mogel videti dalje in se bo dalo laže razbrati in določiti, kje je in v kateri kraj mora iti.

Zdaj opazi, da pot ali boljše steza, po kateri je hodil do- 170 slej, začjenja držati navzgor. Kaj, ko bi tu šel še nekoliko više; saj zdaj je itak vse eno; zgrešeno je zgrešeno. Malo bolj zviška pa, méni, bi laže razvidel, kje je, kadar se megla razgrne in izgine. Gre torej po stezi navkreber.

III.

175 A ni šel daleč, ko pride do drevja. Naprej v hosto ni hotel iti, ni se mu zdelo varno. Sede zopet na obpoten kamen, dene culo s krompirjem med koleni in čaka ter čaka,

kdaj bo že megle konec. Res je bilo videti, da pada megla vedno bolj. Že je videl obrise hribov iz nje, skoro je ne bode. Ali dolgo se mu je zdelo to čakanje. Minute so 180 bile dolge ko ure. Nepotrpljivo je mencial na trdem sedežu sem ter tja.

„Kaj je bilo meni še tega treba!“ si je tožil sam. — Pa kaj je to?

Peter skoči po koncu, kakor da bi ga bil dregnil s 185 šilom. Glavo pripogne pred se, nategne oči in ušesa, zre v meglo nizdolu in vleče na uho.

Zdelo se mu je, da je slišal zvenk, kakor če kovana podkev udarja ob kamen na tleh. Čuj! Res je, že se sliši tudi šklopot konjskega kopita. Vedno bliže. Sem proti njemu 190 gre. Če so Turki!

Peter s strahom vstane in se hlastno ogleda. Ni drugega preostajalo nego skriti se za kak kamen ali grm. Kamenje okoli je bilo vse premajhno. Torej beži proti bližnji hosti navzgor, da bi počenil tam za kak grm ali drevo. Toda 195 ko prisopiha do tja, vidi, da je ondi le redko golo drevje, hrastje in gabrovje; nikjer ni poštenega skrivališča. Stori nekaj stopinj dalje, a že se zasveti od one strani — planota. Hoste prav za prav tu ni bilo; temveč le mali parobek, potem pa je precej stala — turška bosenska hiša, ne daleč od nje 200 druga, tretja. Kar na enkrat je stal pred hišo. Kam zdaj? Zadaj je jezdec, ali morda jih je več, spredaj mala razkropljena turška vas, skriti se pa nikamor.

Hiša je bila taka, kakršne so večinoma turške po Bosni, napol zidana ali iz kamena zložena, napol lesena; zdolaj hlevi, 205 zgoraj stan. Zgoraj pri hiši je bilo vse zaprto; žive duše ni bilo okoli hiše nikjer, hlev pa na stežaj odprt. Naglo smukne Petru na misel: To je zapuščena hiša; tam se najvarneje skrijem tako dolgo, da oni odjezdi, če pride po tem potu, kar je gotovo. In smuk v precej veliki, a prazni hlev skoz od- 210 prta vrata! Tam se stisne v temen kot ob zidu in čaka, a posluša na vsa ušesa.

Kimalu čuje jezdeca, kako prihaja bliže in bliže — k hiši. Pred hišo se ustavi. Odjaha. Joj, če ga je morda videl! Petru vsi udje otrpnejo, a ne gane se v svojem temnem kotu, tem- 215 več stoji raven kakor kol, roke ob sebi, a ukradeni krompir še vedno kar nevedoma držeč v culi.

Bošnjak prižene konja v hlev in ga privezuje k jaslim. Peter ga more videti iz svojega temnega kota. Bil je brkat, zarjavel, močan, koščen, dolg in za pasom je imel strahovit
 220 nož, handžar, s srebrom na ročniku okovan, in samokres za šest strellov; oprtav pa je črez hrbet na jermenu nosil puško, delano po najnovejšem sestavu.

„Bog daj, da bi me ne videl!“ je molil Peter; zakaj precej
 225 je izpregledal, da s tem junakom in tako dobro oboroženim ni misliti na boj. Le uteči je mogoče, kadar odide iz hleva.

Turčin gre na drugi konec hleva, kjer je bilo nekaj sena na tleh; vzame ga in položi konju, prigovarjaje živali prijateljski. Potem ga pogladi po hrbtu in stegnu, odide
 230 proti vratom in jih zapre za seboj. Peter je bil sam s konjem v temi. Še je slišal, kako je šel Bošnjak po strmih, napol podrtih stopnicah proti prvemu nadstropju, kako je vrata odprl, in potlej je bilo, kakor da bi se slišal razgovor. Ali ko se je Peter ob zidu tavaje primaknil bliže vratom, da bi
 235 bolj slišal, je konj zahrskal in začel ropotati, da se ni nič slišalo. Potem je sicer vse utihnilo, le konjski mladi zobje so hrustali in mleli trdo suho senó kakor mlinski kameni.

Vrat Petru ni bilo težko najti, kajti razpoke v njih so bile že tolike, da je nekoliko dan sijal skoz nje. Peter se pri-
 240 plazi do njih in tiplje, kje je ključalnica ali zapah, da bi odprl in se izmuznil ven, zakaj slišal je že nad seboj nad stropom korake; Turek je tedaj v svoji izbi hodil. Ker hiša na ono stran, odkoder je bil Peter prišel, ni imela nobenega okna, je Peter mislil, da ga ne more nihče videti, kadar
 245 uhaja. Torej tiplje po vratih in tiplje, a nikjer ničesar ne dotiplje. Upre svoje prste v prilično obširno špranjo ob straneh, kjer so se vrata slabo oprijemala obsekanih podbojev, ali ne odpró se na noben način. Nov pot stopi Petru na čelo. Vrata so bila od zunaj dobro in trdno zaprta. Peter
 250 je bil ujet kakor miška v pasti. Tiplje in tiplje, upira se, premišlja, a zastonj. Ne odpre se.

Kaj mu je početi?

Obupavajoč počene ob steni na tla in začne moliti. In pride mu tolažilna misel, novo upanje, da se bo rešil; naj ne
 255 obupava!

Konj je tu v hlevu. Torej pride gotovo še danes kdo in ga odvede kam iz hleva na vodo napajat. Tačas ostanejo

vrata odprta, kakor so bila poprej v onem nesrečnem hipu, ko je Peter skoz nje smuknil skrivat se, a se je ulovil. Treba je torej le potrpljenja. Ali potrpljenje je lažje sveto- 260 vati si nego potrpevati.

Peter čepi v svojem kotu, premišlja, moli in si riše strašne podobe, kako ga bodo Turki živega nabodli na kolec, če ga zasledijo tu v skrivališču. Oj, po vseh živcih in udih ga je že naprej pretresala bolečina. Spotakne se ob culo 265 nakradenega krompirja, ki mu je bila zdrsnila na tla. Zdaj se domisli, kaj je vzrok njegovega sedanjega strašnega stanja, po katerem potu je hodil, da je sem prišel, v zapor turškega hleva. O da bi bil vsak tat precej prvič tako strašno kaznovan, kakor je bil „krompirjev tat za silo“, Kotarjev Peter! 270 Čemu je šel od krdela proč? Kaj mu je bilo tega treba? In delal je velike obljube, če ga Bog reši iz strašnega položaja, le še zdaj, edinokrat še zdaj.

IV.

V takih mukah je čakal Peter v temnici do črez poldne. Zdaj zasliši, da po strmih stopnicah nekdo prihaja. Odpira 275 vrata. Peter se stisne v temni kot in zadržuje sapo, a v mislih moli Boga: „Zdaj le nekoliko sreče, le toliko, da vrata ostanejo odprta.“

Bošnjak stopi v hlev, a v roki nese vodo v okorni veliki leseni posodi in jo pomoli konju, da pije. Peter bi bil kar 280 skočil skoz odprta vrata, hitrih nog je že bil; ali Turek je imel še vedno samokres za pasom. Tako je Peter kakor omamljen ostal v kotu in si ni upal dihati. In preden je vedel, kako in kaj, je dobil konj že v drugič krme in vrata so bila od zunaj zopet zaprta, trdno kakor prej, a Peter sam 285 ujet v temi.

Tako pride silno počasi nesrečni večer. Noč se dela in stori, a nihče več niti h konju ni prišel. Da se je storila noč, ni sodil Peter le po času — saj se mu je zdelo, da je že pol večnega pekla preživel tu v brlogu — temveč za gotovo 290 se mu je to zdelo zaradi tega, ker je v temnem hlevu zmanjkalo še onih svetlobnih črt, ki so prej skoz razpoke debelih vrat ob podbojih in pa med zidom in tramovi svetile od zunaj v hlev.

295 Morda prinese noč rešitev. Ljudje bodo spali, on bo
torej mogel vse poskusiti, ali se dadó vrata odpreti, streti,
ulomiti, iz podbojev vzdigniti ali kar je. Le ven priti!

Vse okoli je tiho in le konj, morda sam nemiren zaradi
nenavadnega sotovariša v hlevu, stopica sem ter tja, odnašaje
300 svoj zadnji del zdaj na levo, zdaj na desno k jaslim. Zdaj se
Peter spravi zopet nad vrata. Otiplje vse in na zadnje ukrene,
da bi se dal železni čavelj, ki drži vnanjo kljuko in je zno-
traj v les nazaj zaviti in zabit, kakorkoli odviti, ako bi imel
klešče; vrata bi se dala, dasi so okorno težka, vzdigniti, ako
305 bi imel kakšen kolec in kaj za podporo, da bi naredil svod.
Ali ničesar ni bilo pri rokah. On je imel le majhen nožič v
žepu in bajonet ob boku. S tema hoče vse poskusiti. Pre-
mišlja in tiplje, kako bi začel. Ugane, da je najbolje raz-
rezati lesena vrata tam, kjer je čavelj zakrivljen in zabit
310 nazaj v les.

Reže dve uri in razreže precej veliko luknjo na oba
kraja zakrivljenega velikega žreblja in luknjo pod njim. Na
zadnje je bil nož že ves skrhan in ni mogel več rezati. Tudi
Peter je bil truden, da mu je pot tekkel po čelu. Vtakne torej
315 bajonet v narejeno luknjo pod zakrivljenim in v les nazaj
zabitim žrebljem, kolikor gre, in poskuša tanjšo ost ključal-
ničnega žreblja potegniti iz lesa. Zdi se mu, da se malo pre-
mika. Počasi poskuša zdaj od te, zdaj od one strani. Že se
kaže upanje, da pojde. A zlahka noče iti. Rêsk! nategne
320 Peter bolj močno, ali — o strah! — bajonet se ulomi in
ostrina zažvenkeče na tla ob kamen, vložen za pragom v
zemljo.

V tem hipu pa se tudi čuje, kako se odpró vrata gori
v prvem nadstropju.

325 „Kdo je?“ zagrmí Bošnjak.

Peter se ne gane, ali misli: Zdaj je proč z menoj! Krče-
vito stisne v roki topasti zlomljeni bajonet, kakor bi hotel
reči: Branil se bom tudi s tem zadnjim koscem orožja, dokler
se bom mogel.

330 Strel se zdaj razleže zunaj po temi in zraku.

Kaj je to?

Turški Bošnjak je bil menda za ostrašilo ustrelil v
temo, ker ni znal, odkod je prihajal šum, ki ga je čul iz-
pred svoje hiše; kajti Peter je takoj potem slišal, da so se

vrata gori nad njim zopet zaprla; torej za zdaj še ni bila 335
prišla zanj zadnja ura.

Za zdaj je bil še rešen, ali kaj bode jutri? Tukaj ven-
dar ne more v temi poginiti od lakote! Nekaj bo moral
poskusiti, če velja tudi življenje.

Počene ob zidu — če se slabo zloženo kamenje sme zvati 340
zid — in premišlja.

Kaj bo njegova dobra mati domá počela, če ne pride več
domov, če zve, da je prišel v roke divjim Turkom in da so ga
ti trpinčili, slekli mu kožo — buú! — groza! Dalje ni mogel
misлити; z dlanmi je zatisnil oči in je začel jokati. 345

Sam nad seboj se ni še nikdar jokal, kar je dorastel, a
zdaj se je. Ko bi ga bili z orožjem v roki gnali poleg tova-
rišev v krvavi naskok na turške okope, šel bi bil pogumno
in sram bi ga bilo jokati se iz strahú, kaj bode z njim.

Ali tu v temni turški pasti biti zaprtemú, brez pomoči, 350
brez orožja, brez upanja — kdo bi se ne jokal!

Strah, skrb, lakota, pa zdrava kranjska narava ga na
zadnje — moralo je iti proti jutru — tako premagajo, da sedé
ali čepé zadremlje.

* * *

Prebudi ga glasno govorjenje. Brzo in hlastno skoči po 355
koncu, pa se komaj domisli, kje je. Poslušá.

Ha! ha! To je slovenska govorica, materin naš blaženi
jezik! To morejo le njegovi tovariši biti!

Nikdar še ni Petru domači slovenski jezik tako sladko in
milo udarjal na uho, kakor zdaj. 360

Zavpiti hoče, se oglasiti, klicati na pomoč, ali godi
se mu od veselja skoro tako, kakor človeku v sanjah, ki bi
rad bežal, a se ne more ganiti z mesta, ki bi rad zavpil, a
ne spravi glasú iz grla.

Tako tudi Peter kar nekaj zatuli od veselja in začne 365
neusmiljeno loputati s pestmi po vratih, da se odpró. On
plane ven na prosto pod milo nebo, na beli dan, v sredo med
svoje rojake vojake, Slovence. Bilo jih je kakih osem, ki so
patrolirali.

Kakor je zvedel kasneje, je bil pogrešan še tisto jutro 370
v krdelu. Dijak, ki ga je vest pekla, je povedal, kam je Peter
šel. Stotnik je precej poslal stražo ga iskat. A ves dan ga

je iskala zastonj. Danes v jutro je še le prišla druga straža do te hiše. Tu je vodja straže hišnega lastnika Turka 375 poklical in ga vprašal, ali je videl takega in takega vojaka. To vprašanje je Petra prebudilo iz dremanja.

„Ne, bogme, nisem,“ je odgovoril Bošnjak. Zato bi se bilo Turčinu skoro slabo godilo zdaj, ko so Petra dobili zaprtega v njegovem hlevu; zakaj le-tá ni mogel od veselja, da je 380 rešen iz svoje mišje pasti, na prvo sapo nič določnega povedati; še le pozneje je pojasnil, kako da Turek res ni vedel zanj.

Kadar Peter zdaj, ko je zopet na svojem domu, pripoveduje o tem svojem dožitku, rad pristavlja zagotavljuje, da bi rajši poginil od lakote, kakor še enkrat šel krompir 385 krast. On méni, če bi vsak poljski tat enkrat preživel tak strah, kakor ga je on, da bi ti dolgoprstniki kmetom nikoli več ne delali škode na polju.

Josip Jurčič.

88. Lakomna krčmarica.

Tam gora Limbarska* stoji
in travnik pod goró leži.
Na travniku je hišica
in v hiši mlada vdovica;
15 ta vdova hčerko 'ma lepó
in toči vinčeece dragó.

Po cesti gresta brata dva,
prot' hiši se obrneta,
mladenča dva, svet' Valentin
10 in njega brat, svet' Peregrin.
Na pragu vdova pa stoji
in v rokah ključev šop drži.
Svet' Valentin ji govori:
„Bi naju prenočili vi?
15 Naj se zgodi zavolj Bogá,
da vam on srečo večjo dá.“

Se žena jezna oglasi,
z ošabnostjo odgovori:
„Že sreče dosti jaz imam,
saj hiše boljše krog ne znam; 20
je v hlevu dost' živinice,
je v kleti sladko vinčeece,
denarjev v skrinji je lepó,
pa v hiši pivcev vse polnó.
Kdor bo za sladko vince dá, 25
ta bo pod mojo streho spal.“

Svet' Valentin odgovori
in ženi s prstom zapreti:
„Jaz nisem dal in ne bom dal,
ne bom pod tvojo streho spal; 30
pa vedi, ti prevzetnica,
nocoj me boš še klicala.“

* Limbarska gora stoji na južni strani državne ceste, ki pelje od Ljubljane proti Štajerski; vrh lepega hriba stoji cerkev sv. Valentina († 306), močno obiskovana. Mesto imenovane nesrečne liše hoče ljudska pravljica še poznati. Na Brdu pri Podpeči je v cerkvi matere božje tudi oltar sv. Peregrina († 165), ki je bil nekđaj med ljudstvom tudi bolj znan. V legendi sta svetnika brata, dasiravno sta živila daleč narazen.

- Še polnoči ne bode preč,
vse tvoje sreče ne bo več.“
- 35 Tu zgineta popotnika,
ni žena več ju videla.
Stori se kmalu črna noč,
se čudno skaže božja moč;
še predno ura je devet,
40 popada v hlevu vsa goved.
In žena je prestrašena
glasno prot' gori klicala:
„Pomagaj Bog, svet' Valentin
in njega brat, svet' Peregrin!“
- 45 Še predno ura je deset,
začnè iz sodov vino vret'.
In žena bolj prestrašena
je še glasnejš klicala:
- „Pomagaj Bog, svet' Valentin
in njega brat, svet' Peregrin!“ 50
Ednajsta ura ne mini,
že hčerka mrtva tam leži.
In žena vsa omamljena
je rjoveče klicala:
„Pomagaj Bog, svet' Valentin 55
in njega brat, svet' Peregrin!“
- Dvanajsta ura ne mini,
s plamenom hiša vsa gori.
Zdaj žena vsa ponižana
je milo k nebu klicala: 60
„Pomagaj Bog, svet' Valentin
in njega brat, svet' Peregrin!“
- Tak polnoči je komaj preč,
vse sreče vdove te ni več.

Nar. pes. -- *Matiža Valjavec.*

89. Peter Klepec. ✓

Peter Klepec je bil domá v Čubru. Ker je bil šibkega in slabotnega telesa, so mu poredni tovariši pogostoma nagajali. To mu je dejalo zelo težko in želel je, da bi bil močnejši od njih, in sicer tako močen, da bi bil kos vsakemu. Nekega dne, ko je pasel ovce na zeleni grivi, povzdigne oči 5 k nebu ter moli in prosi Boga, da bi mu dal moči zoper hudobne tovariše. Še preden odmoli, sliši glas: „Peter, moč ti je dana; primi za grm in izderi ga!“ Peter prime za grm in ga izdere s korenino vred. In zopet se čuje glas: „Peter, primi za brezo in izderi jo!“ Peter, ves vesel, zgrabi za brezo 10 in breza gre iz tal kakor izpodgrizeno žito. In tretjič se čuje glas: „Peter, izderi hojo!“ Peter stori to in stara debela hoja leži pred njim kakor slamnata bilka.

Za pridobljeno moč je bil Peter Bogu zelo hvaležen. Njegovi tovariši, ki so ga poprej zaničevali, so se ga odslej bali 15 in mu niso nič več nagajali. Zdaj bi se bil lahko maščeval nad njimi, a ker je bil usmiljenega srca, jim je odpustil vse razžalitve in ni storil nikomur nič žalega.

Peter je doraščal in z njim je rastla tudi njegova moč.

20 Prihajali so hudi časi. Ošabni Turek je gnal svoje čete nad kristjane. Cesar mu gre naproti in bi ga rad pregovoril ter odvrnil hudo vojsko. Ali zaman. Ošabni Turek se ne vdá lepim besedam; vendar toliko odneha: ako cesar noče velike vojske, da bi se naj posamezno udarila dva, en Turek 25 in en cesarski podložnik. Imel pa je turški sultan grozovitega orjaka v vojski; na tega se je zanašal.

Po vseh svojih deželah pošilja cesar pisma in išče človeka, ki bi se šel merit s Turkom. Pride že predvečer za boj napovedanega dneva. Cesar je bil v veliki zadregi. Zamišljen 30 sedi v svoji sobi in ne vé, kako bi si pomagal. Kar stopi v zlato sobo mladenič, ki je bil borno oblečen. Nekako boječ se približa cesarju in mu reče: „Dovolite, svetli cesar, da govorim z vami! Peter Klepec sem iz Čubra in sem prišel semkaj, da se poskusim s turškim orjakom; ako Bog dá in sreča junaška, 35 oprostim vas in svojo lepo domovino.“ Blagi cesar se bridko nasmeje in zmaje z glavo, češ, tako mlad in tako šibek mladenič, kakor je bil Klepec na videz, kako bi ta premagal orjaškega Turčina! Poprašuje ga dalje in vrli junak mu dobro odgovarja. Pové mu tudi, da je močan in kako je prejel svojo 40 čudno moč. Cesar ga je vesel in ga povabi k večerji. Pri večerji se cesarski služabniki posmehujejo bornemu mladeniču in ne morejo verjeti, da bi bil kaj junaški, a še manj, da bi šel nad turškega orjaka. Prinesó mu konjsko podkev in mu rečejo, naj jo zlomi, ako je res tako močan, da si upa nad 45 Turka. Klepec pa jim veli, naj prinesó sedem novih podkev, in ko jih prime, zdrobi vse v eni roki kakor kos kruha. Vsi se mu čudijo, tudi cesar sam.

Ko so zvedeli zjutraj zarana v turškem taboru, da je cesar dobil bojevalca, gre turški borilec brž svojemu nasprotniku 50 naproti. Snideta se na planjavi blizu turškega tabora. Ko Turek ugleda mladega Klepca, se mu smeje in ga zaničuje. „Dobro jutro, oče,“ mu pravi Klepec ter mu ponudi desnico in Turek seže rahlo Klepcu v roko. Klepec prime za Turkovo desnico in mu jo odtrga. Turek zatuli in udari po Klepcu 55 z drugo roko. Toda urni Klepec se mu umakne in počí prvi Turka. Turek se zvrne, pa ne vstane več. Sultan, videč, da je zmagan, ukaže vojakom, naj potolčejo Klepca. A Klepec izdere prvo bližnje drevo, pa opleta in treska z njim po Turkih ter jih pometa kakor smeti po planjavi. Pobil je vse,

kar mu jih ni zbežalo. Tako je močni Klepec naklepal Turke 60
na tešče zjutraj zarana. In Turki od tistega časa niso nič
več prišli na cesarsko zemljo. „Novice“.

90. Uganka.

Kaj čudna moja je navada:
če mlada sem, ostanem mlada,
če stara, pa ostanem tudi;
a vendar se nihče ne čudi,
5 da nič se ne izpremenim.
Oči imam, ne vidim nič;
ušesa, pa ne slišim nič,
in usta, pa ne govorim.

Josip Stritar.

91. Prevzetni krčmar.

Kristus in sv. Peter sta prišla o poletni soparici k ubo-
gemu kmetiču in sta prosila darú. Usmiljeni mož jima veli:
„Kruha ali kakega drugega založka vama ne morem dati, ker
ga sam nimam, ali prinesel vama bom kozarec dobre vode iz
domačega vodnjaka, da si ugasita žejo, ki je hujša od lakote.“ 5
Za povračilo mu blagoslovi Kristus vodnjak in izpremeni vodo
v najboljše vino.

Revež je začel krčmariti in bogateti. Kristus in sv. Peter
prideta zopet k njemu v podobi starih romarjev in ga pro-
sita požirka vina. Krčmarja pa je bil denar napuhnil in ga 10
tako utrdil proti siromakom, da se zadere na njiju: „Ako sta
žejna, napijta se one-le mlake! Če tekne koristnim kravam,
bo dobra tudi za take malopridne vlačugarje, kakor sta vidva.“
Kristus vzame rupi svoj blagoslov; vino v njej se izpremeni
v mlakužasto vodo, ki se je gnusila ljudem in živalim. 15

Trdosrčnemu kmetiču ni dosti zalegel iztrženi denar;
kmalu je bil bolj siroteń nego prej, ker ni imel na svojem
zemljišču niti zdrave vode. Takrat je izustil Kristus ostro
besedo, da zapusti sreča vsako krčmo, ki ne bo usmiljena
proti ubožcem. 20

Za slabotnega starca in bolnega reveža ni noben dar toliko vreden kakor kupica dobrega vina. Kdor jima z njim postreže, se sme nadejati božje milosti na tem in na onem svetu.

Janez Trdina.

92. Mladostni spomini.

I.

Rodil sem se 29. maja 1830. l. v Mengšu na Gorenjskem. V domači vasi sem ostal do desetega leta. Bil sem jako razposajen dečko. Dišalo mi ni nobeno domače delo, tem rajši pa sem pohajkoval, se pretepal, dražil pse, klatil sadje, lovil ptiče, 5 lazil po hosti, po letu se kopal, po zimi se drsal in kepal. Blagi materi sem delal dosti žalosti in skrbi. Imel pa sem to dobro svojstvo, da sem rad hodil v šolo in se prav pridno učil. Priroda mi je podarila odličen spomin. V treh mesecih sem znal dobro čitati in zapomnil sem si vsako molitev, da sem jo 10 le dvakrat čul. Naša šola je bila od konca bolj nemška nego slovenska. Za vajo v čitanju mi je dajala obilo prilike domača hiša. Zvečer in ob nedeljah sem prebiral svojim ljudem Kristusovo trpljenje, Genovefo, zgodbe bratov Svetinov, življenje Indijanov v polnočni Ameriki (od Barage) itd. Tako 15 sem se seznanil zarana z našim knjižnim jezikom.

V Mengšu je zavladalo veliko veselje za čitanje že pred letom 1840. Knjige so se pridno kupovale, posojale in čitale. Nahajalo se je v župniji tudi dosti samoukov. Domá sem imel še eno duševno zabavo, ki mi je bila še ljubša nego čitanje. 20 Poslušal sem strastno rad narodne pripovedke in bajke, ki so jih pripovedovale dekile, posebno pa moja bivša pestunja Neža.

Prav dobro se spominjam rokovnjačev, ki so šarili pogostoma po naši vasi. Hodili so od hiše do hiše kakor berači, 25 ali niso prosili, nego zahtevali. Kruha niso marali; hoteli so imeti mesa, klobas, jajec, zabele ali lepe, bele moke. Če jim gospodinja ni ustregla, so jo jeli grdo psovati in včasih tudi pretepati in daviti. Mengšani so imeli večkrat hude boje s to sodrgo, ki je gosposka mnogo let ni mogla ukrotiti in za 30 tretji. Nekatero rokovnjače sem poznal po obrazu.

II.

V Ljubljano so me dali roditelji jeseni leta 1840. Naša hiša ni bila imovita. Spadala je k njej res da poldruga kmetija (21 oralov), ali bilo je na njej precej dolga. Mojega očeta je pregovorila teta, da me je poslal v ljubljanske šole. Omožena je bila v Lukovici pod Brdom. Svojih otrok ni imela. 35
S krčmarstvom in trgovino si je pripridila precej imetka, pa je obetala mojemu očetu, da me bo podpirala. Dejala je često: „Naša rodbina je tako velika, pa ni v njej nobenega mašnika. Naj študira za duhovnika tvoj sin!“

V Ljubljani mi je dobil oče stanovanje pri neki Idričanki, 40 ki je bila jako pobožna žena in skrbna dijaška mati. Ostal sem pri njej vseh deset let, ki sem jih preživel v Ljubljani. Na podlagi mengeškega izpričevala me je zapisal takratni ravnatelj v drugi normalni razred. Učni jezik je bil nemški, samo iz krščanskega nauka smo smeli prvega pol leta od- 45 govarjati slovenski. Ker sem imel jako dober spomin, mi nemščina ni delala dosti preglavice. Na koncu tretjega normalnega razreda se še nisem mogel pogovarjati po nemško, na koncu prve latinske šole pa sem govoril v tem jeziku že 50 precej gladko in pravilno.

Življenje moje je postalo zdaj jako prijetno. Šolski nauki mi niso delali nikakršne težave, vsi profesorji so bili z menoj zadovoljni. Dali so mi skoro vsako leto iz vseh predmetov odlične rede, eminence, kakor smo takrat govorili. V prvi, peti in šesti šoli sem bil celó prvi obdarovanec. 55

Tudi s svojim stanovanjem sem mogel biti popolnoma zadovoljen. Moja gospodinja je ravnala prav pametno. Male učence je imela pod najstrožjim nadzorom; posebno je pazila, da se niso polenili in ne zanemarjali božje službe. Zjutraj so morali zgodaj vstajati in se učiti. V kolikor višjo šolo pa je 60 dospel kak dijak, tem večjo prostost mu je privoščila. Ponočevanja ni trpela, vendar nam ni branila iti v gledališče.

Hrano so mi pošiljali roditelji od doma. Moja teta pa je začenshi od druge šole plačevala záme stanovanje in mi kupila rada tudi kako suktnjo ali drugo oblačilo. V četrti 65 šoli sem dobil ustanovo, nekaj čez 120 K na leto. S to sem si omišljal knjige, opravo in druge potrebščine. Marsikako krono sem si tudi prislužil, v nižji gimnaziji s ponavljanjem,

v višji s poučevanjem. Prihranil si nisem mnogo, a brez 70 denarja nisem bil nikoli.

III.

Ker so me šolske dolžnosti stale malo truda, mi je ostajalo dovolj časa za čitanje, izprehode in zabave. Hodil sem pridno v gimnazijsko ali prav za prav licejsko knjižnico, še rajši pa, seveda samo po letu, s knjigami v rokah pod Turen (Tivoli) 75 k slovečemu studentu, ki so mu dali dijaki ime Hipokrena. Hribe in gozde sem ljubil že od nekdanj. Pri Hipokreni je bilo dosti drevja in sence, pa tudi voda mi je ugajala. Ni bila ravno močno mrzla, ali vendarle pitna in zdrava ter vsekakor boljša nego iz ljubljanskih vodnjakov. Često sem korakal k 80 temu studentu že ob štirih zjutraj in sem ostal pri njem skoro do sedmih. Popoldne sem sedel ali ležal pri Hipokreni dostikrat do mraka. Pohajali so jo tudi mnogi drugi učenci. Napravljali so ob njej lične mlinčke in krasili bregove s cvetlicami. Hipokrena je postala pravo dijaško shajališče, 85 čitališče in zabavišče.

Moja teta je zahtevala, da bi prebil pri njej vsake počitnice, ne le velike, ampak tudi male o božiču in veliki noči. Ukrenil sem pa tako, da sem prebival prvi teden v Mengšu, potem pa se preselil v Lukovico. Ali porabil sem vsako priložnost in sto izgovorov, da sem jo mahnil po najkrajših bližnjicah v Mengeš. Teta je vselej strašno godrnjala. Ko sem se drugi ali tretji dan vrnil, pa me je sprejela z največjim veseljem, kakor da je našla svoje izgubljeno dete. Bolj skoro ne more ljubiti mati svojega edinca, kakor je ljubila ta žena 95 mene.

Lukovica se nahaja preveč med hribi in vsaj za moje oči ni prijazna. Ali precej nad vasjo se vzdiguje nevisok hribček, Brdo, na katerem se brzo izpremenita krajina in obzorje. Tu 100 stoji star grad, čigar gospodar je bil naš odlični romanopisec Kersnik. Odtod imajo oči lep razgled po vsej valoviti žitni in gozdni okolici, ki se sme po pravici imenovati ljubka in dražestna. Hiša moje tete je stala precej nad veliko Dunajsko cesto, po kateri se je razvozilo proti Trstu in Dunaju ogromno množstvo blaga na tistih silnih vozovih, ki so jih zvali parizarje. Ali ta cesta je bila tudi drugače jako živahna. Prav 105 pogostoma so korakala po njej vojaška krdela in romarske

družbe ter se drevilo polno tistih popotnih rokodelcev, ki so beračili od hiše do hiše. Ljudje so jih imenovali vandravce in jih niso radi prenočevali, ker je bilo med njimi dosti kradljive sodrge.

110

Često so bili pri teti vojaki nastanjeni. Od njih se je naučila za silo vseh avstrijskih jezikov. Govoriti jih baš ni mogla, ali razumela je vse, kar so jo vprašali in prosili in kar so se pogovarjali med seboj. Celó ogrskih in rumunskih besed je znala brez števila. Najtežje račune je izdelala 115 prej na pamet nego jaz na papirju. Za številke je rabila poleg narodnih (kljuka pet, križ deset itd.) tudi svoja izvirna znamenja. Pisati ni znala, čitala je pa jako mnogo, največ seveda pobožne knjige. Njena knjižnica se je nahajala v dveh velikih rešetih, ki sta bili z vrhom polni. Največ knjig je 120 bilo iz prejšnjega stoletja, med njimi tudi celo sv. pismo, ki sem ji ga često na glas čital, kadar ni bilo gostov ali nujnih opravkov v kuhinji ali v zelniku.

Pri teti sem živel prav dobro. Za južino mi je dajala vsak dan razen belega kruha in sira ali klobase tudi merico 125 izborne starine. Kmetske jedi je znala pripraviti tako okusno da bi jih bil domala vsak gospod užival v slast in z zadovoljnostjo.

K teti sta dohajala včasih tudi domači župnik in njegov kaplan. Bila sta oba jako izobrazena moža. Za take odlične 130 goste je imela teta v prvem nadstropju posebno sobo. Večkrat sta povabila tudi mene, da sem prisedel k njima, pa sta me izpraševala iz zgodovine in zemljepisa. Moji odgovori so ju silno veselili; neprenehoma sta me trkala po ramah, me hvalila in mi prorokovala veliko srečo v življenju, naj si že izberem, 135 kateri stan hočem.

Janez Trdina.

93. Lesena riba.

<p>1. Tam, kjer valovje rensko
med gorami šumi,
da Švici, zemlji prosti,
do dna srcá doni,</p>	<p>3. V tej hišici leseni
stanuje siromak;
otroke, njega, ženo
hranjeva ribji vlak.</p>
<p>2. tam hišica je stala,
oj hiša iz lesá,
pokrita z revnim bičjem,
na breg postavljena.</p>	<p>4. V tej hišici leseni
ni srebra, ni zlatá,
pa biva v njej družina
pobožnega srcá.</p>

5. Zahajalo že solnce
za strme je goré,
oblaki črnosivi
nad hišico visé.
6. In pogubljive strele
v oblakih švigajo,
v brloge izpod neba
zveri se vmikajo.
7. Za mizo svojo ribič
z družinico sedi;
se dež uliva zunaj,
on v hiši kruh deli.
8. Ta čas nekdo na vrata
trdó potrka kar,
od mize naglo vstane,
odpirat gre ribar.
9. Črez prag duhovnik stopi
in v roki križ drži,
pa brada se mu bela
ko čisti sneg blešči.
10. „Oj hvaljen bodi Jezus!“
popotni mož je djal.
„Na večne čase, amen!“
ribar odgovor dal.
11. „Preljubi moji, prosim,
naj tu se posušim;
pri vas do zore bele
pod streho naj zaspim!“
12. Pošteni ribič pravi:
„Častiti moj gospod,
nocoj hudó je vreme
zadelo vašo pot.
13. Postreči vam ne morem;
pa kolikor imam,
to vam z rokó veseló,
z veselo dušo dam.
14. Vlomite kruha z mize,
ak' vam je z nami všeč;
potém se z nami grejte,
na gorko pojte leč!“ — —
15. Že vstaja zora zlata
in sije nad goró,
popotni mož pa jemlje
od rib'čevih slovó.
16. In gospodar še spremi
do ceste ga vesel;
tam sede trudni stavec,
ker hod ga je prevzel.
17. Rezilo v roke prime,
odreže palico,
iz palice pa dolbe
leseno ribico.
18. Nad ribo čudno moli,
nareja sveti križ,
potém veli ribarju:
„Glej, da je ne 'zgubiš!“
19. Privezana ti v mrežo
bo srečo klicala,
veliko rib in ribic
iz reke dvigala.
20. A kadar več ne bo je,
tud' več loví ne bo;
vsa tvoja sreča pojde,
ves blagoslov za njo.“
21. In ribič je hvaležen
leseno ribo vzel;
domov se je povrnil,
za vado jo pripel.
22. Nalovil z njo je blaga,
nalovil dobrih dni;
ko tolstemu županu
obraz mu zablešči.
23. Že nekaj let ni rezal
več kruha črnega;
naložil v svoje hrame
srebrá je in zlatá.
24. Sosedje so poznali
ribarja nekedaj;
a s čim si je pomogel,
s čim obogatel zdaj?

25. Skriváj za njim so vedno
obračali oči;
pa kaj se jim pokaže?
Da mnogo rib lovi.
26. Natočijo mu vinca,
srcé se mu odprè;
o ribici leseni
povedal jim je vse.
27. Sosedje preveseli
hité od njega preč;
a drugi dan že v mreži
ni bilo ribe več.
28. Zastonj je solze točil,
zastonj se je kesal;
z družino je ubožen
v prezgodnjo jamo pal.

Miroslav Vilhar.

94. Uporni udje.

Udje človeškega trupla so se naveličali služiti želodcu in se mu upró. „Zakaj bi mi težko delali,“ pravijo, „in njemu pripravljali, on pa sladko užival brez dela!“ Noge niso hotele več nositi, roke ne delati, zobje ne žvečiti; tudi nos ni hotel vohati. „Saj smo vsi enaki; vsi hočemo uživati, vsi enako veselo živeti.“

Prvi dan so bili vsi udje veseli in dobre volje. Drugi dan že začnó slabeti, tretji dan omagovati, četrti dan pa so bili že tako slabi, da jim je bilo umreti. Vse truplo je oslabelelo; oči so upadle, noge so omahovale, roke so se tresle, jezik se ni mogel več gibati v ustih.

Zdaj se oglasi glava: „Dragi bratje in sestre! Sedaj vidite, kam ste prišli. Želodcu niste hoteli služiti, sedaj vam pa tudi on ne more pomagati.“ — „Res je to,“ pravijo udje; „prav imá želodec, da nas priganja na delo; saj nas on z vsem oskrbuje, česar nam je potreba za življenje.“

In noge so zopet nosile, roke zopet delale, zobje zopet žvečili; vsi udje so z veseljem služili želodcu, od katerega jim dohaja moč in življenje.

Anton Janežič.

95. Groga Kozól.

I.

Groga Kozól, sluga majorja Stojana, je bil krepke, precej visoke in životne rasti, junaških prsi in pleč, mogočnih mišičastih rok. Če tudi je trdil njega starikavi obraz nasprotno, je bilo Kozolu še le malo nad pet in trideset let. Grogov obraz

5 ni bil samo daljši, temveč tudi izdatno širši od drugih. Najglavnejši in zajedno največji prostor je zavzemal na njem nos, malo na levo zakrivljen in razvit mnogo bujneje, nego bi zadoščalo strogim zakonom dovršene lepote. Ponižno nizko
10 delile obče žalosti na obrazu Grogovem; velike, vodeno modre, nekoliko izbuljene, so gledale navadno veselo in prijazno v svet, včasih lokavo, včasih bedasto.

Običajno je nosil Gropa rjavkasto opravo. Kadar pa se je napotil v bližnje mestece po pošto ali po kaj drugega, se
15 je oblekel vselej črno. V tej obleki in s cilindrom na glavi se je kazal najrajši, češ, da se tako najbolj imeniti kmetskim ljudem. Fantje in dekleta v okolici so komaj dobro opazili to njegovo slabost, pa so mu že zdeli šaljivi priimek „gosposka žalost“. Očito sevêda ga takó ni klical nikdo, boječ se
20 njega krepkih pesti.

Gropa, ubožnega gorenjskega kmeta sin, je okusil zarana vse veselje in trpljenje kravjega pastirja. Pozneje so ga povišali v službi; služil je za hlapca. Črez nekaj let so ga pa
25 vzeli med naše slavne Janeze k domačemu 17. pehotnemu polku. Z njim je moral onkraj Save v Bosno nad Turke. Prve sovražne krogle je slišal pri Varcar-Vakufu neprijetno žvižgati mimo ušes. Pred obzidjem trdnjave Jajce je prebil sedem najbolj vročih ur svojega življenja. Tam bi bil skoro izgubil svojega stotnika, sedanjega gospoda svojega, majorja
30 Stojana. Gropa je ravno snemal razkrhnjeni bajonet raz puško, ne meneč se za glasno petje gorskih topov, za strahovito ječanje ranjencev, za krik in stok umirajočih vojakov in divje vpitje besnih sovražnikov. Ta trenutek ugleda svojega stotnika ranjenega, kako kleči na levi nogi ter slabeje in
35 slabeje odbija ljute udarce svetlega handžarja, ki ga nad njim vihti orjaški vstaš. Bliskoma priskoči Gropa, zasukne puško in udari na vso moč po sovražniku. Vstaš pade, zdrobi se pa tudi puška. Zato izvije Gropa padlemu Turku krivi handžar in maha z njim kakor besen okoli sebe. Priskočijo še
40 tovariši; Gropa pa porabi prvi ugodni trenutek in odnese, dasi sam močno ranjen v levo ramo, nezavestnega stotnika iz bojne vihre. Od tistega časa ga stotnik in pozneje major Stojan ni dal več od sebe. Ker je gospodov prejšnji sluga padel v boju, je prevzel Gropa njegovo službo.

Od vseh pehotnih polkov, ki so se bojevali v Bosni, so 45
dobili junaški Kunovci od cesarja največ častnih odlik. Tudi
Groga je prinesel domov dve svetinji, navadno vojno in drugo
za hrabrost. Na cesarjev rojstni in godovni dan ju je vselej
iznova zlikal, da sta se svetili solncu na sramoto, in je po-
nosno korakal z njima za drugimi odličnjaki k slovesni maši. 50

II.

Vesel je zamenil Groga po dosluženih letih ponosno puško
s ponižno krtačo in ostal pri Stojanu. Sčasoma se je po-
polnoma udomačil v Stojanovi obitelji. Zlasti pa se mu je
omilila misel, da je on prva oseba med vso gospodo na ma-
jorjevem gradu, češ, brez njega bi šlo vse rakovo pot in za 55
Stojanove je prava terna, da ga imajo. Rad je poudarjal
sam sebi, da je biser svojega stanū. Vendar je pogrēšal
Groga večkrat božjega darū modrosti. Navzlic vsemu trudu
je bil včasih počasne pameti.

Često je stal široko razkoračen, razoglav, z zasukanimi 60
rokavi doli v veži javoriške grajščine, snažil črevlje gospoda
majorja in stavil besede v tá-le samogovor:

„Kako so te zmerjali stari tvoj učenik — Bog jim daj
dobro! — in kako so govorili? »Groga! Groga ti grogarska!«
so dejali, »vidiš, iz tebe ne bo nikdar nič prida. Veš, preveč 65
si na slabo nagnjen.« Tako so te devali v nič. In glej, glej,
počasi si le prišel do sluge velikega gospoda, ki ni daleč za
cesarjem samim. Majorjev sluga! Koliko pa je majorjevih
slug na tem svetu? Malo, reče se! Kdo vendar bi si bil
kdaj mislil, da učakaš še tako čast? — Prvi za gospodom! 70
In kadar gospoda ni domá, kdo je prva oseba na Javoricah
in kar se jih drži? Kdo? — Groga Kozól!

Pa tá-le tvoj major! Samó to vprašam, čemu lazi po
hribih in klancih? Le kvišku, kvišku! Sedaj na ta vrh,
sedaj na drugi, vse gre kar po vrsti: Jalovec in Golica, Man- 75
gart in Kočna, Črni vrh in Črna prst, Stol in Jepa, Pri-
sojnik in Osojnica, Možic in Baba . . . Mislim, da sem jih
dobro poženi in pomožil; le Triglav je ostal brez neveste.
To vse sva obredla po nepotrebnem, da je bilo le količkaj
podobno gori. In če nismo mogli do vrha, pa smo lepo ob- 80
stali sredi pota in nabirali tiste planinske rože, da smo jih
potem sušili po cele dni. Gospoda mora vedno kaj imeti, da

je ne sne dolg čas. V našem grajskem vrtu je toliko lepih rastlin, da mi res noče v glavo, čemu se pulimo po težavnih
85 strminah za tiste potuhnjene koprive. Pa le na vrh, na vrh! Major celó Triglavu ni v strahu. Ta je pa pravična, Groga: Ako bi bil ti major, kakor so major tvoj gospod major, ti se ne ganeš z mesta na nobeno višavo več. Ljube gore, Groga vas pozdravlja najponižneje od zdolaj.

90 In stavil bi ne vem kaj, da bi gospod major, ako bi le mogel, sfrčal na samo luno po kako še tako zanikarno praprot ali kar si bodi. Če pa iznajde učena bledost tisti balon, da bi se ljudje z njim vozili po zraku, šla bi z gospodom gotovo vsak teden dvakrat na luno. Ne boš kaše pihal!
95 Zakaj tedaj se postaviš ti, ljubi Groga, po robu, ako si za to, in porečeš: »Gospod major! Ponižno javim, da je najinemu prijateljstvu konec. V štirinajstih dneh grem!«

Gospod major, sevé, na vso moč prestrašen, bi te prosil za žive in mrtve, da ostani in ostani. Ti bi pa odgovoril
100 takó-le: »Gospod major! Vse, kar je prav. Po zvezdah pa ne pojdeva, gospod major! Kdor visoko leta, nizko pade, gospod major! Kdo pa naju spravi na zemljo nazaj, če balon počí, ali pa če se nama rešpetlini podrobé? Na zemlji vam služim in ohranim zvestobo tudi na najvišji gori. Več pa ne,
105 gospod major! Meni se zdi, da je boljše, ako luna človeka le bolj od daleč trka. Pa brez zamere!« — Tako bi jim povedal in nič drugače!“. . . .

Tako je umstvoval na tihem Groga sam s seboj. Včasi je zvito zamižal z levim očesom, včasi prestal v delu in od
110 ločno mahnil s krtačo po zraku v zatrdilo svojim mislim, včasi zmajal z glavo, kakor je že nanoslo. Opravivši svoj posel, odkoraka z osnaženo obleko in svetlimi črevlji v drugo nadstropje, kjer je imel gospod major svojo spalnico. . . .

Neko noč je imel Groga kaj nemirne sanje.

115 Zdelo se mu je, da sta odpotovala z majorjem v velikanskem balonu na luno. Kozól je bil namreč odjenjal gospodovim prošnjam, ko mu je major obetal, da gresta prvič in zadnjič z zemlje in da bodeta gori na mesecu takoj bratovščino pila. In res, pri kupici brinjevca sta se pobratila. Potem
120 je major takoj nabiral nekov rožmarin, ki ga je zalotil v razorih. Groga pa je grabil srebro, posejano po luni na gosto in debelo, kar oberoč in ga tlačil v žepe, v škornje in kamor

je mogel. „Sedaj pa le naglo doli, ti major, da se preveč ne navadiva, sicer bodeva še mesečna!“ je majorja prijateljski dotikal in vtaknil še lep kos svetlega srebra pod srajco „za 125 stare dni“. Major se je urno spustil po dolgi, dolgi vrvi na zemljo in pomigal Grogi, naj pride tudi on. Spustil se je tedaj tudi Kozól. Toda pretežak je bil, preveč se je bil naltlačil. Tisti kos lune, za katerega sta bila privezala vrv, se je ulomil in Groga je padal, padal . . . Strašno hitro je šlo. 130 „Da bi se le ne razletel!“ je skrbelo Grogó. „Prav mehkega se narédi!“ In veter ga je zanesel in padel je Kozól v sredo Blejskega jezera in vzplaval. Prišel pa je hud vrtinec in je vlekel Grogó na dno, da se je udiral vedno bolj. Čudno pokáje so zabučali valovi; Groga se je pogreznil . . . 135

Tačas se je zbudil in je videl, da se mu je udrla — postelja.

Rado Murnik.

96. Pastir.

I.

- Tak je bila stara mati,
ni imela žive duše
razen sinčeka edinca.
Ta je pasel kravo dimko
5 po gozdéh in občnih pašah,
zraven bral je suho šibje
ter na prodaj nosil v mesto.
In kar za suhljad je skupil,
dal za kruh je vse denarje,
10 da živl je s tem zaslužkom
sebe in pa staro mater.
- Dogodi se, da je nesel,
ko navadno, šibje v mesto,
ga prodal in kruha kupil
15 in domov ga starki nesel.
Pa prišel je do pastircev,
ki so tolkli mlado ščene.
V srce se mu pes zasmili,
gre k pastirjem, pa jim reče:
20 „Čujte, ne morite psička,
psička rajši meni pajte!“
Tako mu rekó pastirci:
„Koliko pa daš za njega?“
- On jim reče: „Kaj čem dati?
Saj nič nimam kot ta kruhek.“ 25
„Daj nam kruh,“ rekó, „za kužka!“
Kup je gótov, dá jim hlebček,
oni pa mu dajo psička.
Vzame ga in nese s sabo.
Ko pa k domu pride, vpraša 30
po navadi stara mati:
„Ali si prinesel kruha?“
„Nisem, ali psa sem kupil,
moral zanj sem ves kruh dati.“
Posvari ga stara mati: 35
„Tega še je nama treba!
Jedva midva jest' imava,
s čim še bova psa redila?“
„No, bo že kak,“ sinček reče;
„pa le pojdem brat suhljadi 40
in ponsem jo na prodaj.
Spet dobil bom zánjo kruha,
spet imeli bomo jesti
vi in jaz in tudi psiček.“
- In nabral je spet šibovja, 45
nesel v mesto ga na prodaj,

- za denarje kruha kupil,
materi domov ga nesel.
Ali spet se mu nameri,
50 da tja pride do pastircev,
ki so tolkli malo mačko.
Tudi mucek se mu smili,
gre k pastirjem ter jim reče:
„Čujte, ne morite muce,
55 muco rajši meni dajte!“
„Koliko pa daš za muco?“
„Ta-~~e~~ kruhek, če bo dosti.“
„Naj pa bo,“ reko pastirci
in za kruh mu dajo mačko.
60 Ko pa k domu pride, vpraša
po navadi stara mati:
„Ali si prodal šibovje?
Si li kaj prinesel kruha?“
„Nisem; kupil sem to muco,
65 moral zánjo kruh sem dati.“
Posvari ga stara mati:
„Tega spet je bilo treba!
Jedva midva jest' imava,
s čim še bova to živila?“
70 „Bo že Bog dal,“ sinček reče;
„pa le pojdem v les po drva
in poneseim jih na prodaj,
pak imeli bomo jesti
vi in jaz in pes in mucek.“
75 Pa je le nabral suhljadi,
nesel v mesto jo na prodaj,
za denarje kruha kupil,
materi domov ga nesel.
Ali spet se mu nameri,
80 da tja pride do pastircev,
ki so tolkli malo kačo.
Tudi kača se mu smili,
gre k pastirjem in jim pravi:
„Ne morite reve kače,
85 revo rajši meni dajte!“
In pastirci mu rečejo:
„Koliko pa daš za kačo?“
On odgovori pastirjem:
„Kaj vam morem zánjo dati,
90 i kaj neki? Saj nič nimam.“
Al' odgovoré pastirji:
„Mi zastonj nič ne dajémo;
al' ne veš, da so Zastónja
- Bog ve kdaj že pokopali?
Daj nam tisti hlebec kruha, 95
potlej ti pa damo kačo.“
Dá jim kruh, a kačo vzame,
pa jo nese proti domu.
Al' ogovori ga kača
in mu reče po človeško: 100
„Ljubi deček, Bog ti plati,
da si rešil me pogube
in otel pastirjem hudim.
Kar te prosim, še mi stóri:
K materi me moji nesi, 105
v našo hišo, v skalno jamo!
Moja mati bo vesela
in te dobro nadarila,
da si ljubo hčer ji rešil.
Ponujála ti bo srebra, 110
ponujála ti bo zlata,
al' ne jemlji nič od tega,
ne od srebra, ne od zlata;
prósi le za tisti prstan,
ki leži tam na zapečku. 115
Prstan ta je čuden prstan:
S členom óbeni boš potrkal,
pa ti pride to minuto
dvanajst junošev pokornih
vprašat, kaj boš zapovedal. 120
In ta hipec, prej ko veja
k veji vdari, za gotovo
spolni se povelje vsako.“
- In na dom on kačo nese
k materi v čerovno jamo: 125
„Tu sem vam prinesel hčerko;
kupil sem jo od pastirjev,
ki so jo pobiti hteli.
Ona pa me je prosila,
da na dom bi k vam jo nesel.“ 130
In vesela kačja mati
reče: „Bog ti stokrat vrni!
S čim te pač bi nadarila?“
Pa srebrá, zlatá mu kaže
kupe kakor kope mrve: 135
„Tu si vzemi, kar si hočeš,
al' pa drugega kaj reci,
kar ti všeč je v naši hiši;
vse bom dala, kar izvoliš.“
Ali on srebrá ne voli, 140

- tudi si ne voli zlata;
sem in tja po hiši hodi
in z očmi stvari prebira,
pa poprosi jo za prstan,
ki ga spazi na zapečku:
145 „Tá-le prstan bi si volil.“
Mati kača odgovarja:
„Kaj boš to malenkost volil?
Vóli rajši srebra, zlata!“
- 150 Al' on noče, pa le noče
ino reče: „Mati kača,
ako čete, prstan dajte,
ako ne, pa kakor čete.“
Kaj si hoče mati kača?
- 155 „Kar sem rekla, to sem rekla,
mož beseda, ná ga prstan!“
„Bog vam plati, mati kača!“
Deček reče in odteče.
Ino kadar pride k domu,
- vpraša brž ga stara mati: 160
„Kod si hodil tako dolgo?
Jaz sem že neznansko lačna.
Ali si prinesel kruha?“
„Nisem vam prinesel kruha,
ali nekaj, kar je boljše.“ 165
Vzame prstan, obenj trkne.
In ko trkne, precej pride
dvanajst junošev pokornih:
„Vaša gnada, kaj bi rada?“
„Jesti, piti vsake vrste, 170
kakor mi jedó gospoda,
župniki in pa grajščaki
na največji letni praznik.“
Kar je rekel, koj je bilo,
jesti, piti več ko dosti. 175
In gostili so se skupaj
mati, on in pes in maček,
kakor žive dni nikoli.

II.

- Zdaj ni pasel nič več dimke,
180 ni več hodil zdaj po šibje,
ni več nosil drv na prodaj;
saj mu več ni bilo treba,
saj imel je vsega dosti.
Al' to dosti, ta obilnost
185 vsakršne zbudi mu misli.
On domisli se nečesa, —
česar mislil prej ni nikdar.
Vidi lepo cesarično,
pa se precej mu omili
190 in k cesarju pošlje mater,
da bi dal mu hčerko v zakon.
Svetli cesar odgovarja:
„Pojdite vi, mati, k sinu,
pa mu poročite tó-le:
195 Tako pravi svetli cesar:
Če mi skrčiš to lesovje,
ki sprostita se pred nami,
da se preobrne v polje,
ki rodilo bo pšenico,
200 da bo zrela jutri zjutraj,
in iz nje kolače vmesiš,
da jih jedel bom za zajtrk,
pa ti hčerko dam za ženo.
Če pa tega ne napraviš,
- dal te bom ob glavo djati 205
za predrznost, da si upal
dvigniti po koncu glavo
in zbuditi tako misel,
črv, ki viješ se po prahu.“
Stara mati k domu pride 210
in pové odgovor sinu.
Sin pa reče: „Ljuba mati,
ne jokajte, vse bo dobro.“
Pa potrka na svoj prstan.
Ko bi mignil, prédenj stopi 215
dvanajst junošev pokornih:
„Vaša gnada, kaj bi rada?“
„Skrčite mi to lesovje,
ki ga vidite pred nami,
pa ga prebrnite v polje; 220
tam kalí naj koj pšenica
in zori do jutri zjutraj!“
Drugo jutro vstane cesar,
vidi, da so gozdi polje,
ki zibljá se od pšenice 225
ko na jezercu valovje,
in na pragu starka čaka
že s pečenimi kolači.

Ali cesar le še noče
 230 hčerke dati v zakon sinu
 ino pošlje mater k njemu:
 „Pojdite le, mati, k sinu,
 pa mu naročite tó-le:
 Tako pravi svetli cesar:
 235 Če razmečeš mi do jutri
 te bregove, ki jih vidiš,
 da postanejo gorice,
 kjer rodi naj precej trta
 in zori do jutri grozdje,
 240 da bom pil iz njega vino,
 rad ti dal bom hčer za ženo.
 Al' če tega ne napraviš,
 krokarjem te za kosilo
 na viselnice obesim
 245 za predrzne tvoje misli.“

Stara mati k domu pride,
 solze toči, milo joka
 in pové odgovor sinu.
 Sin pa reče: „Ljuba mati,
 250 ne jokajte, vse bo dobro.“
 Pa potrka na svoj prstan.
 Junošem veli poslušnim,
 naj razmečejo bregove,
 spremené jih v vinske gore,
 255 zasadijo vinsko trto,
 ki rodi prežlahtno vince.

Drugo jutro vstane cesar,
 pregleduje te gorice
 in okuša sladko grozdje
 260 in še slajši mošt iz grozdja,
 ki prinesla ga je starka
 in z njim čakala na pragu.

Ali cesar le še noče
 dati hčerke sinu v zakon,
 265 ampak pošlje mater k njemu:
 „Pojdite le, mati, k sinu

ter mu poročite tó-le:
 Tako pravi svetli cesar:
 Če napraviš na tej planji,
 ki jo vidimo pred sabo, 270
 tak grad, kakor jaz ga imam,
 in krog grada lepe vrte,
 nasajene z zlahtnim drevjem,
 nekaj v cvetu, nekaj v sadu,
 in po drevju lepe ptice, 275
 ki pojó najslajše pesmi,
 in pa pot odtod do grada,
 vse do jutri, predno vstanem,
 rad bom dal ti hčer za ženo.
 Al' če tega ne napraviš, 280
 glej, kak dolgo boš še živel!“

Stara mati k domu pride,
 solze toči, milo joka
 in pové mu vse natanko,
 kar je rekel svetli cesar. 285
 On pa reče: „Ljuba mati,
 ne jokajte, vse bo dobro.“

Gre in trkne na svoj prstan.
 Kakor trkne, precej pride
 dvanajst junošev postrežnih, 290
 izvršijo mu povelje,
 da, ko vstane zjutraj cesar,
 vidi lepši grad od svoj'ga
 in krog grada lepe vrte
 in na vrtih lepo drevje, 295
 nekaj v cvetu, nekaj v sadu,
 in po drevju lepe ptice,
 ki so pele miloglasno,
 in od svoj'ga grada stezo,
 vso potlakano s cekini, 300
 in kraj steze živo mejo,
 nasajeno z grmjem zlatim.
 Pa vелеva, naj priprave
 se omišljajo za svate.

III.

305 Tisti čas pa se pripelje
 v gostje sam zamorski cesar
 in na čast mu gostarije
 dan za dnem so se vrstile.

A med tem zamorski cesar
 polakomni se na prstan 310
 zavolj dobrih mu lastnosti,
 ki jih spaziti je vedel

- modra glava, a so bile
samemu cesarju skrite,
315 ker ni zet, kaj ima, nikdar
živi duši nič povedal.
Pa mu skrivaj prstan zmakne
in potrka s prstom obenj.
Pridejo postrežni slugi:
320 „Vaša gnada, kaj bi rada?“
„Da prenesete prek morja
cesarično, grad in mene.“
Kakor reče, tak se steče.
Precej bil je grad prek morja
325 ino z njim zamorski cesar
in s cesarjem cesarična.
- Cesar jezen zove zeta
in veleva mu, da takoj
mu postavi grad na mesto
330 in nazaj privede hčerko.
- Revež išče, ali najti
prstana mu ni mogoče.
Kako djal bo grad na mesto!
Kako vrnil hčer cesarju!
335 Jezni cesar dé ga v ječo.
- Temna ječa je brez luči,
božje solnce v njo ne zajde,
noč in dan sta tam enaka.
Milo vzdise, ali vzdise
340 le zidovom trdosrčnim,
stenam gluhim, nedoglasnim.
Živa duša ga ne sliši,
živi duši se ne smili;
smili se le psu in mačku,
345 al' ne vesta, kje ga najti.
Iščeta ga vse po mestu,
dokler pes ga ne izvoha.
Ali kak bo v ječo priti?
Ječa nima vrat, ne oken.
350 Maček spleza gor na streho
in iztika po razpokah,
pa se splazi h gospodarju,
ki je ravno jedel kruhek,
vsahel kruhek, trdo skorjo.
355 Milo mu zamavče maček.
„Reva moja,“ reče mačku,
„kak bom dal še tebi kruha,
- ker ga imam sam le malo,
kar ukral zamorski cesar,
tat tatinski, mi je prstan
360 in odnesel vse čez morje.
Ah, ko mogel ti bi, mucek,
mi nazaj dobiti prstan,
vse bi zopet dobro bilo.“
- Maček sliši te besede,
365 zmota se nazaj na streho;
in ko pride na tla srečno,
psu, kar zvedel je, naznani.
Pa se dvigneta na tuje
ino prideta do morja.
370 Tukaj sta si premišljala,
kako bi čez morje prišla.
Kar na suho riba pljusne,
ker se je preveč pognala
za mušico nad vodico.
375 Hitro maček k njej poskoči,
pa ji hoče vrat zaviti,
ker je lačen bil od hoje.
Ali psu se riba smili,
pa poprosi zánjo mačka,
380 naj nikar je ne zadavi,
in nazaj jo v vodo dene,
da vesela splava v morje.
Spet začneta premišljati,
kako bi prek morja prišla,
385 in domislita si dobro.
Maček sede psu na hrbet
in tak plavata čez morje
do cesarjevega grada.
Pes ostane zunaj hiše,
390 maček pa se splazi v hišo,
mili se okrog kraljične,
da ga ona rada sprejme;
mili se okrog cesarja,
da ga tudi on rad sprejme,
395 pa se skrrije v sobo spalno.
In ko sen cesarja zmaga,
splazi tiho se do njega,
pa mu prstan s prsta zmakne
tako rahlo, da ne čuti,
400 ino smuk! skoz okno plane.
In poišče psa pod zidom
in greštá naravnost k morju.
Zdaj pes pravi: „Veš kaj, mucek?

405 Daj ti meni v gobec prstan,
jaz sem vaju nošnje v gobcu,
da ne pade tebi v vodo,
ker ti nisi nošnje vaju.“

Ali maček noče dati,
410 iznebiti se te slave,
da je on pridobil prstan.
Ino sede psu na hrbet
in tak plavata čez morje.
Al' ni prstan mehka miška,
415 zmuzne mačku se iz gobca,
pade mu v globoko morje.
In dokler na suhem nista,
razodeti si ne upa
maček psu nesreče take,
420 ker bi precej bil ga zgrabil.
A ko prideta na suho,
ko pové mu vso nesrečo,
ko začne pes jezen biti
in zobe kazati mačku:
425 glej, priplava riba h kraju,
ki je padla prej na suho
in sta djala spet jo v morje,
da poginila ni v pesku.
Ona je požrla prstan,
430 pa ga zdaj na prod izriga
ter pomiri psa in mačka.

Zdaj pa pes pobere prstan
ino nese ga do ječe.
Al' pri ječi dá ga mačku,
435 da ga izroči jetniku.
Maček spleza brž na streho,
zmuza s prstanom se v ječo.
Cvenk! zacvenkne ga pred njega.

On vesel poboža mačka
in pogladi ga po dlaki;
440 maček pa zobloči hrbet
in repič zavije kvišku,
ker mu je to dobro delo.
Brž na prstan s členom trkne
ino to minuto pride 445
dvanajst junošev pokornih:
„Vaša gnada, kaj bi rada?“
„Záme in za mačka jesti
in za psa, ki zdolaj čaka,
450 in da bom takoj odzidan,
pa da moj se grad postavi
precej na poprejšnje mesto
ino z gradom cesarična
ino z njo zamorski cesar.“

Kar je rekel, koj je bilo. 455
Precej bil je sam odzidan,
precej stal je grad na mestu
ino v gradu cesarična
ino z njo zamorski cesar.
460 Pak on lepo v grad pristopa.
Cesarična, ko ga vidi,
gre vesela takoj k njemu,
plane mu okoli vrata
in objameta se srečna.
465 A zamorskega cesarja
dá napičiti na raženj
in ga vreči v sredo morja
ribam na povoljno gostje.
In napravili so svate,
470 da ni bilo nikdar takih;
pa so jedli ino pili,
da je bilo vsem zadosti.

Po národní — *Matiija Valjavec.*

97. Pravljica o rojenicah.

Mati je imela sina. Po noči, ko je bilo dete rojeno, je slišala babica zunaj pod oknom pogovor treh belih žen, kaj bo dete. Ena je rekla: „Mašnik bo,“ druga: „Ubil ga bo sovražnik v vojski,“ tretja pa je rekla najglasneje: „Ubila ga 5 bo strela, ko dopolni osemnajsto leto.“

Ko so prinesli dete od svetega krsta, so bili pri botrinji vsi veseli. Samo babica, sicer silno zgovorna, je bila proti navadi otožna; govorila je le, kar je morala. „Kaj vam je, Maruša,“ vpraša oče babico, „da se držite tako žalostno?“ — „E, kaj ne bi bila žalostna,“ odgovori natihoma, da je ni slišala mati; „dete, katero so danes krstili, bo ubila strela, ko dopolni osemnajsto leto. Tako sem slišala nocej pogovarjati se rojenice pod oknom.“

Vsi so ostrmeli ob tej novici in se žalostni razšli. Oče je kmalu potem hudo zbolel. Ko čuti, da mu gre bolezen na smrt, razodene svoji ženi, kar mu je povedala babica pri botrinji. Umrl je in žena si je to dobro vtisnila v spomin. Lepo je redila in učila edino dete, ki je rastlo, da so ga bili vsi veseli.

Rajni oče je zapustil vdovi veliko premoženje. Ko je imel sin sedemnajst let in je postal brhek mladenič, je dala mati zidati velik hram. Globoko in globoko so kopali delavci v zemljo, in ko so položili temelj, so začeli zidati obok nad obokom, tako da so naredili devet obokov.

Ko je videl sin silno zidovje, vpraša mater: „Čemu zidate tako trden in globok hram?“ Mati se ne more premagati in s težkim srcem pové sinu, da zida to njemu. Sin je bil po-božen. Delal in pomagal je materi, kolikor je mogel, pa tudi molil je rad. Ne daleč od hiše je dala mati postaviti znamenje v spomin rajnemu možu. K temu znamenju je hodil sin vsak večer molit za svojega očeta in ljubo mater.

Čim bolj se je bližal osemnajstemu letu svoje starosti, tem bolj se je žalostila njegova mati. Izpolniti je imel osemnajsto leto. Zidarji so dovršili hram z deveterimi oboki. Rekla je tedaj mati sinu: „Preljubi sin, težko, silno težko me stane, zapreti te živega v ječo; saj si mi moje vse. Pa kar so pro-rokovale rojenice, se zgodi, ko dopolniš osemnajsto leto. Pojdiva še k znamenju se Bogu priporočat, potem pa greš v hram, kjer sem ti pripravila vsega, česar ti bo treba.“

„Le pojdiva, mati, k znamenju molit; pa reči vam moram, preživo vero imam v Boga, kakor da bi mogel misliti, da mu morem uiti. Le pojdiva, silno soparno je — zgodi se božja volja!“

Gresta k znamenju, mati s težkim, sin pa z mirnim srcem in z živo vero v Boga. Ne molita še dolgo, kar potemné obnebeje črni oblaki, hud vihar pribuči, zabliska se in v tem hipu

tudi zagrmi, da se zmaje zemlja in — oj čudo, v hram z deveterimi oboki je treščilo in ga razdejalo, da ga ni bilo drugega kakor sip in razvaline.

„O mati, božja mogočnost je neizmerna,“ reče sin materi, 50 „v mojo smrt ste mi bili sezidali hram; strela ga je raznesla. Bodi Bogu čast in hvala, njegova dela so velika!“

Tako sta hvalila modrega stvarnika in še mnogo let srečno živela v pobožnosti in živi veri v Boga.

France Malavašič.

98. Divja rožica.

<p>Na snežni gori pisana se roža zlahtna svétila. Prišel vrtnár mlad na goró, je rožo videl, djal takó: 5 „Oj rožica, lepó cveteš, pa komu tu dopasti češ? Sem fantje ne zahajajo, dekleta tod ne šetajo. Otrebil bodem te snega, 10 izkopal iz sneženih tla.</p>	<p>Na grajski vrt te bom vsadil, zalival pridno, te <u>gojil</u>. Tam se gospoda zbirajo, na te naj se ozirajo!“ Izkoplje rožo vrtnar mlad, 15 s seboj ponese jo na grad; na gredo črno jo vsadi, zaliva pridno, jo <u>goji</u>. <u>Pa</u> solnce žarko prisveti in gorska rožica — zveni. 20</p>
---	---

Simon Jenko.

99. Tat na vrtu.

Šel je mužik k vrtnarju kumare krast. Priplazi se do njih in nabiraje jih premišlja: „Odnese^m vrečo kumar in jih prodam; za ta denar si kupim kokoš. Kokoš mi nanese jajec in začne kvokati. Nasadim ji, ona jih izvali in izvodi mnogo 5 piščet. Piščeta izkrmim in prodam. Kupim si prase — svinjko. Svinja mi vrže pujskov; pujske prodam, kupim konjiča — kobilico. Kobila se ožrebi. Izredim žrebe in ga prodam; kupim si hišo in napravim si vrt.

Napravim si vrt in nasadim kumar; a ne bom pustil, da 10 bi jih kradli. Močno stražo jim postavim; najmem čuvajev pošljem jih h kumaram in tudi sam pojdem tja in bom klical: „Ej, čuvaji, le boljše čuvajte!“

Mužik se je bil tako zamislil, da je docela pozabil, da je na tujem vrtu, in zavpije na vse grlo. Čuvaji so to začuli, pri- 15 skočili, tatú zgrabili in našeškali.

Po L. N. Tolstem — *Josip Wester.*

100. Pridnost in lenoba v pogovoru.

I.

Kdor rano vstaja, temu kruha ostaja. — Priden človek ima kruha, glad mori lenuha. — Pridna gospodinja mora za pero črez plot skočiti. — Pridnemu možu lakota le v hišo gleda, v njo si ne upa. — Za pridnega za vsakim grmom kos kruha, pod vsakim kamenom vinar. — Prebrisana glava in 5 pridne rokē so boljše blago ko zlate gorē.

II.

Kdor rad leži, ga rada glava boli. — Kdor se lenobi podá, ta se za ušesi drgljá. — Kdor za mladih dni ne skrbi, v starosti trpi. — Lenuhu kruli rad glad po trebuhu. — Pri vsakem uboštvu je pol lenobe. — Lenuha dan straši. — Lenuh 10 sam sebi čas krade. — Lenoba je vragova mreža. — Lenoba je vseh grdob grdoba. — Lenoba je vsega hudega mati. — Kjer je lenoba, kjer postavljanje, tamkaj je blizu hudo dejanje.

101. Ajda.

Stari Brinar se je lepega solnčnega dopoldne oblekel v letno kamižolo, del na glavo star klobuk, natlačil pipo, jo prižgal, pograbil drenovko v kotu ter zaklical vnuku: „Pojdi, Francek, greva na polje! Če hočeš z menoj, poprosi mamico 5 za košček kruha, da ne boš lačen.“

Francek je od veselja poskočil in odhitel za dedom. Prišla sta prek dvorišča na vrt. Pri vratih postane starček in reče: „Francek, priveži Peruna, priveži, da ne bo drl za nama ter podil zajcev po njivah!“

Na vrtu se Brinar ustavi pri čebelnjaku ter pazno motri 10 žrelce. „Veš kaj, Francek, meni se zdi, da bodo kmalu rojile.“ — „Kako pa to veste, dedek?“ — „Včeraj je matica pela, in glej — cela gruča jih je že pri prašnici. Potem je vselej kmalu roj.“

Šla sta mimo makove ograde k vratom. Francek pri- 15 vzdigne leseno kljuko ter steče naprej. Ded pa previdno

zapre za seboj, da bi ne mogle gosi na vrt. Nato krene po stezi okoli skednjev na loko. Kamorkoli se mu ozre oko, povsod se ziblje zlato žito kakor blagoslovljeno morje. Zito se že beli ter pripogiblje težki klas; pšenica in rž sta krasni in ječmen že dozoreva.

Iz tega žitnega morja se je smejal rdečkasti kokolj, pogledaval z modrim očesom sinji modriš ter gorel mak. Neizrečno ljubka vonjava je prevevala ves svet. Kjer je bil kakšen ptiček v zraku ali na njivi, vsak je prepeval; in kjer je bila kakšna čebela, kjer hrošč, vsak se je glasil kakor nevidna struna.

Starček je počasi koračil, a vnuk je poskakoval zdaj pred njim, zdaj za njim. Prišla sta na loko. Po njej je žuborel potok med bičjem. Hodita ob njem po stezi, dokler ne prideta do studenca. Tam stoji stara, razpokla vrba. Ej, mnogo je že videla ta vrba, mnogo doživela in zato tudi mnogo vé. Pod to vrbo sedeta starček in Francek. Solnce je žgalo, da je od vročine migljalo ozračje nad potokom in da so kačji pastirji nekam leno poletavali. Starček se odkrije, si otre čelo ter zre tiho pred se. Francek pa leže v travo, upre brado v dlan in gleda po njivi.

Za vrbo na polju je rastle ajda. Bila je vsa črna, opaljena, kakor bi jo bil obliznil plamen.

40 „Dedek, zakaj pa je tisto-le táko?“ vpraša deček.

„Ali ne veš? Tisto je ajda.“

„Ajda? I kako pa, da je tako črna?“

„Glej ga no, od bliska!“

„Ej, od bliska?“

45 „I no, saj ti pravim, da od bliska. Kaj ne veš, da je bila predvčerašnjim huda nevihta?“

„Seveda vem, saj smo žgali oljkove vejice.“

„Vidiš, po hudi nevihti ajda vselej tako počrni.“

„Zakaj vendar?“

50 „Poslušaj, povem ti. — Tukaj na tem polju je stala pred davnimi časi, kakor tudi danes, ajda. Bilo je pravkar pred žetvijo. Lepo je bilo polje: rž, pšenica, ječmen, vse je v hvaležnosti upogibalo polni klas pred Bogom, samo ajda ne. Rekla je: »Kaj bi se neki klanjala? Lepša sem kakor vsako drugo žito. Krasno cvetem kakor jablana. Kdo je krasnejši od mene, vprašam vas, kdo?«

Malo še in pripodili so se črni oblaki in prihrumela je strašna nevihta. Vse cvetje po polju se je zavilo v perje kakor v plašč, poskrilo je drobne glavice kakor ptiči pod peroti ter klicalo ajdi: »Skrij glavo, skrij!« 60

»Čemú neki?« je odgovarjala ajda, »ne skrijem je ne!«

»Pripogni hitro k zemlji glavo kakor jaz!« jo je opominjalo klasje. »Angelj nevihte leti. Zamahne s krilom po nebu, krilo zadene zemljo, in kogar oplazi, je po njem.«

»Pa se le ne uklonim.« 65

»Zapri cvet, zakrij peresa,« svetuje vrba, »pa ne glej mi v nebo, kadar se zabliska! Tega še ljudje ne smejo. Ko se odpre oblak, se vidi v nebesa in v slavo Gospodovo, da celó ljudje oslepé. In ljudje so vendar mnogo popolnejši od nas.«

»Ljudje so ljudje, jaz pa sem jaz,« je kljubovala ajda; 70 »nalašč bom zrla v blisk.«

Kar se odpre nebo in ves svet vzplameni in zablešči. Treščilo je. Ko pa se nevihta poleže, se dvigne vse žito in vse cvetje v novi krasoti in vonjavi ter se smehlja krasnemu dnevju. 75

Samo ajda je bila od bliska opaljena, uničena. Stara vrba zatrepeče od žalosti in od zelenih vej ji padajo kaplje kakor velike solze.

Prileté ptiči pevci od vseh štirih vetrov ter poprašujejo: »Vrba, ti stara vrba, zakaj si tako otožna? Poglej, kako je 80 zopet vse krasno. Solnce milo sije, po nebu jadrajo beli oblački in sleherni cvet, sleherni grm diši. Zakaj samo ti plačeš in žaluješ?«

Stara vrba pa je pripovedovala ptičem o prevzetni ajdi, o njenem kljubovanju in o kazni, ki vsekdar pride za napuhom. 85

Zapomni si to tudi ti! Nikdar nikoli ne bodi prevzetan, da te Bog ne kaznuje!“ Tako je končal starček.

Deček ga gleda z velikimi očmi in vpraša: „Kdo vam je pa pravil to, dedek?“

Starček se nasmehne: „Vidiš, ko sem bil še tako majhen, 90 kakor si ti, sem tod pasel gosi. Tu je priletela sinica na vejo in mi je pripovedovala, da je sama slišala, kako je nekoč vrba pravila to vsem pticam. Od nje sem pa jaz to zvedel.“

Po Vaclavu Kosmáku — Jožef Gruden.

102. Zlata ptička.

1. Zlato ptičko so ujeli trije fantje mladi.
Kdo imel bo zlato ptičko?
Vsi bi ptičko radi.
2. Zlata ptička govorila:
„Če me izpustite,
prvo željo vam izpolnim
vsakemu. Želite!“
3. Prvi fantič je govoril:
„Daj mi tako čašo —
vedno pijem, ne popijem!“
„Želel si, imaš jo!“
4. Drugi fantič je govoril:
„Daj mi tako mošnjo —
vedno štejem, ne preštejem!“
Vslušala je prošnjo.
5. Tretji fantič je govoril:
„Daj mi srce tako —
hudi časi, vedro čelo,
jasno uro vsako!“
6. Kar želeli, so imeli,
pa so šli po sveti;
vsak po svoje so živeli
na tem božjem sveti.
7. Prvi fant samo popival,
po jarkéh polegal;
drugi fant je kvartopiril,
se s sleparji kregal.
8. Tretji fant o zori vstajal,
hodil je na delo;
v mraku je domov se vračal,
pa zapel veselo.

Oton Zupančič.

103. Zakaj se cigani potepajo po svetu.

Ko so prišli Jožef, Marija in Jezušček v Egipet, so bili silno žejni, zakaj več dni ni bilo najti studenca. Pri prvem vodnjaku naprosijo ljudi, da bi smeli piti. Ti ljudje pa so bili neusmiljenega srca in jim niso dovolili, da bi si ugasili 5 žejo. Vprašajo jih zaničljivo, ali so pozabili pot do doma, da se tako potepajo po svetu. Pitali in žalili so jih z najgršimi pridevki in kletvami. Rekli so jim celó, da so cigani, kar je veljalo pri Egipčanih za najhujšo sramoto.

Jokaje se je napotila sveta družina dalje. Bog pa je 10 kaznoval neusmiljene ljudi še tisto uro, da so res pozabili pot do svojega doma in so se jeli potepati po širokem, neznanem svetu. Kamorkoli so prišli, povsod jih je vsak človek črtil in ošteval, jih podil od praga in jim še vode ni privoščil. Nihče jim ni rekel drugače nego cigani. In tako pravimo njih 15 naslednikom še dandanes v svarilo in spomin, da pade vsaka kletev nazaj na tistega, ki jo je namenil svojemu bližnjemu.

Janez Trdina.

104. Novi časi.

1. Kaj doživeli smo na sveti!
Vse vprek se čudeži godé;
težkó je čase té umeti,
drug svet je, drugi so ljudjé.
3. Blisk zdaj človeku je svečava,
zanj dela kakor hlapec zvest;
z ljudmi po zraku ladja plava,
skoraj ne bo več treba cest.
2. Kar čujem, v glavo meni noče,
kar vidim, čudno se mi zdi;
kar prej je bilo nemogoče,
strmeč zdaj gledajo oči.
4. Brez vprege kakor piš viharja
vozovi črez goré drčé;
Trst z Dunajem se pogovarja,
od ust do ust beseda gre.

Josip Stritar.

105. Čudovit slučaj.

Tam doli v čudoviti moji domovini, a že onstran Drave, na Hrvatskem, sta živela ob svojem času dva vlastelina: preblagorodni in prevzvišeni gospod pl. Nemanič ter velecenjeni in zeló spoštovani gospod Piverič.

Njuna dvorca sta stala oddaljena dobri dve uri. Gospoda 5
vlastelina sta si bila iskrena prijatelja in sta zahajala kaj rada drug k drugemu v goste. Zakaj gostiti se je bilo njuno najljubše opravilo.

In glej, prigodilo se je nekoč, da sta zahrepenela gospoda 10
poletnega dne nenadoma drug po drugem in drug po drugega puranih in vinu. Zapovedala sta hlapcem, naj vprežejo, in podala sta se na pot. Vozila sta lastnoročno; hlapci so jima bili pri takih izletih le na poti, zato sta jih puščala domá.

Približno sredi poti med obema dvorcema je stala in stoji 15
še dandanes dolga, razmeroma lepa hrvatska vas. Na vsaki strani je bila tedaj — morda je tudi dandanes, Bog ve, dolgo nisem bil več v tistih čudapolnih krajih — velika gostilnica za boljše domačine in za imenitnejše potnike. Za vsakdanjo deco Adamovo je točil sredi vasi bogat sin Abrahamov žganje, špirit, pomešan s slabo vodo. 20

Do te vasi sta se srečno pripeljala preblagorodni in prevzvišeni gospod pl. Nemanič in velecenjeni, zeló spoštovani gospod Piverič.

A dan je bil vroč. In domislila sta se plemenita gospoda, da ne bi bilo prav nič napačno, če bi se malo odpočila v vasi 25
in bi se okrepčala za nadaljnjo pot po prašni cesti.

Tako je zavozil plemeniti gospod Nemanič na dvorišče

gostilnice na južnem koncu vasi. Tamošnji gostilničar je točil izvrstno zagorsko vino. Gospod pl. Nemanič je ljubil seveda 30 kot domoljuben plemenitaš, čigar dvorec je stal itak že v bližini Zagorja, zagorsko kapljico z veliko ljubeznijo.

A velecenjeni gospod Piverič se je ustavil v krčmi na nasprotnem koncu vasi, v smeri proti Štajerskemu. Ondotni gostilničar je šel vsake jeseni prek Drave in je nakupil iz- 35 vrstnega ljutomeržana. Gospod Piverič, čigar dvorec je stal v bližini vinorodne Štajerske, je bil velik prijatelj te čudesne dežele, a še večji zlate kapljice, zoreče v njej.

Naročil je velik bokal in za prigrizek svinjsko pleče; purana niso imeli na nesrečo ravno oskubenega. Sedel je 40 pod lipo na vrtu. Zamislil se je globoko v pleče in v ljutomeržana, ki ga je prinesel krčmar še drugi in tretji bokal. Zakaj dan je bil vroč in gost plemenitaš.

Tako ni slišal, ko je drdral zunaj po cesti mimo voz gospoda pobratima, ki se je okrepčal poprej in je odrinil prvi 45 dalje. Mogoče tudi, da je slišal, a je menil, da se pelje kak seljak. Zato se ni vznemiril.

Potolažil si je glad in žejo ter je vstopil v kočijo.

Pripeljala sta se v sosednja dvorca. A tu sta zvedela, da iščeta ob istem času drug drugega. Razjezila sta se v 50 prvem hipu, a po prvi jezi sta se gromko zasmejala.

„Kak čuden slučaj!“

Postregli so jima po stari vlastelinski gostoljubnosti z vrči vina in s pečenimi purani.

Proti večeru je pogledal gospod pl. Nemanič z meglenim 55 pogledom skoz okno na cesto.

„Gospodar ne prihaja še. Gotovo me pričakuje na mojem domu . . . Hej, momci, naprezite!“

Približno ob istem času je govoril v dvorcu Nemaničevem velecenjeni gospod Piverič:

60 „Ne dojde — pobratim zlati. Čaka me pač na domu . . . Hitite, momci, vprezite!“

Posloveli so se od njiju.

Noč je bila topla, tiha in sanjava, da je uspavala celó potnika, korakajočega peš po cesti. Šel je in je povetil glavo 65 in je dremal in sanjal . . .

Tako čudovita je bila noč in uspavala je tudi plemenita vlastelina na mehkih kočijskih blazinah.

Spala sta trdno in v brezskrbni zavesti. Konjička sta zvesta, pametna, brez voditelja gresta proti domu in cesta je po noči prazna. 70

Mogoče sicer, da ju sreča kak seljak. A ta se mora itak izogniti, sicer mu jih naštejeta z bičem.

Tako sta se peljala v prelestni noči po samotni beli cesti in sta spala brez skrbi.

A sredi ceste, v bližini one vasi s krčmami, sta se srečala voza. In vedó naj sveta nebesa, kaj je bilo to noč konjem, da se niso izognili lepo in pošteno, kakor bi se spodobilo za plemenite vlastelinske črnce, ker glej, zadeli sta se kočiji in sta zajekali. Konji so se vznemirili, potegnili so močnejše in v hipu sta ležala vozova v jarkih ob cesti, eden v levem, drugi 80 v desnem jarku.

Nenadoma in v neprijetnem presenečenju sta se prebudila plemenita gospoda.

„Oj durak kmetski!“ je kričal plemeniti in prevzvišeni gospod Nemanič in se je dvigal ječé izpod voza. ... „Kožo 85 ti potegnem čez glavo!“

Skoro istotako razkačeno, le manj robato in surovo je rentočil spoštovani gospod Piverič in je iskal bič, da naklesti nepazljivega tujega voznika.

A ko se izkobacata plemenita in res vse časti vredna 90 gospoda izpod vozov in stopita na cesto, s trdnim sklepom, da kaznujeta drug drugega po zasluženju, se zavzameta, ko se spoznata v srebrnem mesečnem svitu in vzklikneta oba ob enem:

„Kako čudovit slučaj, prijatelj dragi!“

95

Ksaver Meško.

106. Lev, srna in lisica. ✓

Lev je po goščavi srno podil. Bil ji je že prav blizu za hrbtom in sline so se mu cedile po tečnem obedu. Da bi mu preganjana žival ušla, se mu je zdelo nemogoče; zakaj steza se je končavala pred širokim brezdnom. Toda lahkonoga srna je napela vse svoje sile; kakor puščica z loka je švignila čez prepad in skočila na skalo onstran brezdna. Lev osupne in se ustavi. 5

Prav ta trenutek se priplazi k levu njegova verna prijateljica lisica. „Kaj vidijo moje oči?“ pravi ona. „Ti, ki si 10 tako spreten in močan, ti bi se dal osramotiti od šibke srne? Samo da hočeš, in storiš lahko čudesa. Naj bo prepad širok, kakor hoče, ti ga gotovo preskočiš. Veruj mi, ne svetovala bi ti, ako bi ne poznala tvoje moči in spretnosti.“

Ko lev to začuje, vzkipi mu kri. Prihuli se na vse štiri 15 noge in švigne nad globino. Toda ni se mu posrečilo; strmo-glavil je v prepad in se pobil do smrti.

A kaj stori njegova svetovalka in verna prijateljica? Takoj spozna, da levu ne bo nikdar več treba ne sveta, ne laskanja. Zato priredi kar na tistem mestu sedmino; preden 20 je potekel mesec, je že oglodala prijatelja do belih kosti.

Po Iv. A. Krilovu — *Josip Brinar.*

107. Mavrica.

Bíserna lestva se vzpenja v oblak,
 spušča se onkraj na zemeljski tlak,
 mavrica pisana, božji prestol.
 Angelji hodijo gor in pa dol,
 5 zlate kropilnice v rokah držé,
 zemljo prežejno hladé in pojé.
 Gori na stolu pa Večni sedi,
 kapljici vsaki on srečo deli:
 pade na polje — rodi zelenjád,
 10 kane na drevje — obilen dá sad,
 kaplja na njivi — dá žito zlató,
 kaplja na trti pa — vince sladkó.
 Sreča se spušča na sleherno stvar,
 kadar zaliva nebeški vrtnar.

Simon Gregorčič.

108. Slavčevo petje.

Preljubi slavček je bil od konca slab pevec, da so ga ljudje zaničevali in poslušali rajši vrabca kakor njega. Ptiči so se izkušali, kateri zna najlepše peti, in so tako razsodili, da najlepše poje veseli škrjanec, najgrje pa otožni slavček. 5 Ta sodba je ubogega slavčka tako užalila, da ni mogel ne jesti, ne spat.

V tistem kraju so prenočili takrat sv. Jožef, Marija in Jezušček. Sv. Jožef in Marija sta spala, Jezuščka pa so od

silnega truda tako noge bolele, da n.– mogel zaspati. V temni noči se mu je zdelo strašno pusto in žalostno. Globoko je 10 vzdihnil: „Oh, da bi me hotela kratkočasiti zdaj vsaj kaka ptičica s svojim petjem! Rad bi prosil za njo Bogā, naj ji podeli najlepši glas med vsemi pticami, da bo sebe in ves svet z njim razveseljevala.“

Slavček sliši Jezuščkove besede in mu začne prepevati. 15 Prepeval je tako lepo, tako sladko, da je Jezušček kmalu zadremal in zaspal. Zdjaj slavček ni več žaloval; veselo je pel vso noč svojo srečo, božjo slavo malega Jezuščka in neskončno čast njegove matere Marije.

Precej drugi dan so napravili ptiči nov zbor. Na tem 20 zboru so v en glas potrdili, da ni bilo ptiča in ga ne bo, ki bi se mogel s slavcem kosati. In kar so razsodili ptiči, so potrdili tudi ljudje. Slavček prepeva še zmeraj najrajši in najlepše po noči, v hvaležni spomin tiste noči, v kateri mu je po Jezuščkovi prošnji podelil Bog dragoceni dar sladkega, 25 ves svet razveseljujočega petja.

Janez Trdina.

109. Veseli pastir.

1. Zakrivljeno palico v roki,
za trakom pa šopek cvetlic,
ko kralj po planini visoki
pohajam za tropom ovčic.
2. Saj tukaj na solnčni višavi
le sam sem, le sam gospodar,
živejem po pameti zdravi,
za muhe mi ljudske ni mar.
3. Nikomur tu nisem na poti,
na poti ni meni nikdó;
kdo čisto veselje mi moti,
kdo moti življenje mirnó?
4. Nikdar ne zmrači se mi čelo,
nikdar ne stemné se oči,
in pojem in ukam veselo,
da z gore v goró se glasi.
5. Naj drugi okoli po sveti
si iščejo slave, blagá,
jaz hočem na gori živeti,
tu sreča, tu mir je domá.
6. Za čredico krotko popeval
bom pesmice svoje sladké,
dolincem glasnó razodeval,
kar polni mi srečno srcé.
7. Ne, palice svoje ovčarske
za žezlo kraljevo ne dam
in rajši ko krone cesarske
cvetlice na glavi imam.

Simon Gregorčič.

110. O kralju Matjažu. ✓

Kralj Matjaž je bil dober kralj, ki je dal same zlate kovati. Drugega denarja niso poznali. Zató so bili takrat v resnici zlati časi. Pod košatimi lipami so se naši očaki vsak dan veselili in v svetle kozarce natakali rujno vince. Bil je

- 5 kralj Matjaž slovenski kralj, naše gore list. Izbralo si ga je ljudstvo na Gosposvetskem polju blizu Celovca in v starem Krnskem gradu je imel svoj prestol. Noč in dan so bila odprta grajska vrata, vsak siromak si je lahko izprosil milosti in pravice od njega.
- 10 Ker je kralj Matjaž bil zeló imovit vladar, so mu bili drugi kralji zavidni. Številen, kakor gosenice na repišču, je prišel enkrat sovražnik nad Matjaža in je pokončal v krvavem boju njegovo vojsko do sto zvestih junakov. Vendar kralj ni bil ubit, ker je bil pravičen. Ko ga je na begu sovražnik že
- 15 mislil zajeti, se je odprla skala na gori Peci (na spodnjem Koroškem) in ga je skrila pred bridkim mečem sovražnikovim. Ondi počiva s svojimi junaki. Kadar mu brada zraste devetkrat okoli mize, ga bo dala gora nazaj, da bo srečno vladal rod slovenski. Tudi še o drugih gorah pripovedujejo, da spi v njih kralj Matjaž.

Izvoljenim se večkrat posreči, da pridejo do njega. Bival je na gori Peci kovač. Ko je nekoč iskal glogovega ročnika za kladivo, je našel duplo, skoz katero je prišel v prečuden svet. Videl je kralja Matjaža pri okrogli kameniti mizi sedeti

25 in dremati, njegovi junaki pa so ležali podolgoma po tleh. Na mizi je bila debela mošnja samih zlatov. Kovač jo je vzel in je bil odslej bogat mož.

Davorin Trstenjak.

111. Kralj Matjaž. ✓

1. Sredi noči, o polnoči
iz sanj se kralj Matjaž vzbudi.
2. Vzbudi Alenka kraljica se,
kot zarja bleščijo ji lica se.
3. In dvigne se glav bradatih sto,
molčé vprašujejo: „Kaj je to?“
4. Pred kraljem pa mlad junak stoji,
kakor hrast stoji, stoji, govori:

5. „Hej, kralj zaspanec, pokaži svoj meč!
Prišel sem ga iz nožnic vleč.“
6. „„Na steno poglej!““ — In vzame ga,
z levico krepkó objame ga.
7. Z desnico ga prime za ročaj —
že sinil je, glej, ostrine sijaj.
8. Čuj prhanje konj, čuj orožja žvenket,
med trumami gre pridušen šepet.
9. Glej ostrine pol! — Kak narašča hrup!
Matjažu v očeh vzplamteva up!
10. Že šum je in hrum med trumami vstal —
kdo zrl je vihar že z gorskih skal?
11. Vse v stremenih stoji, vse v sedlu sedi —
a junak se prestraši in zbeži.
12. Mrmraje razjahajo čete vse,
spet padejo v sen, zaklete vse.
13. Matjaž ob mizo udari srdit:
„Čemú si prišel me še ti budit!“
14. Alenčica vzdihne in skloni glavó
in spet je pod Krimom kot prej mrtvó.

Oton Zupančič.

112. Kako se je škorec smrti rešil.

Zivali so po svoje bistrourne in se dadó marsičemu priučiti; znano je, kaj vse zna nekateri pes, konj itd. Marsikateri ptiči pa se naučé celó govoriti. To je gotovo najvišje, kar dobi žival od človeka. Posebno spreten je v tem oziru škorec.

Nekje je živel črevljar, ki je naučil mladega škorca več 5 rekov, na pr. „Dober dan!“ „Kako je kaj!“ in še več enakih. Škorec pa si ni zapomnil samo, kar je moral; zapomnil si je tudi, kako je črevljar včasi vzdihoval: „Moj Bog!“ „Naj bo v božjem imenu!“ Vedel je tudi, kako je črevljar svojega učenca karal: „Potepuh!“ „Ti grdún ti!“ 10

Ljudje, ki so hodili k črevljarju v vas, so imeli od sile kratkega časa pri škorcju; govoril je zmeraj kaj vmes, zakaj znal je še veliko drugih besed.

Nekega dne je zagledal škorček odprto okno in — frk —
15 bil je zunaj. Milo je gledal črevljar za njim, ali ni ga bilo več.

Škorec leti na bližnji griček in zagleda trumo ptičev.
„Dober dan!“ kliče za njimi.

Ptiči poljanci so debelo gledali in dalje frčali, ker jim
ni bil všeč neznani glas. Škorec pa leti za njimi, češ, oni
20 bolje vedó, kam, nego jaz.

Kar se ujamejo ptiči v mrežo in tudi škorec se zakadi
med nje, kričeč: „Naj bo v božjem imenu!“

Kmalu pride ptičar, zgrabi ptiča za ptičem ter mu zavije
vrat. Nazadnje prime tudi škorca. Le-tá pa zakriči: „Potepuh!
25 Ti grdún ti!“ Pomislite, kako grozno se je prestrašil lovec!
Mislil je: Zdaj me zadene kazen božja. Ko se malo osrči, po-
praša škorca: „Kdo si pa ti?“ — „Črevljar,“ odgovori škorec.
Zdaj se domisli lovec črevljarjevega škorca, ki ga takoj
spozna kot starega znanca. Dá ga črevljarju nazaj in vsi so
30 ga bili veseli.

Anton Umek.

113. Kakó sem prvikrat romal.

I.

Do Šentilovega je bilo še teden dni. Ta teden se je
neznosno vlekel, kakor beda človeška. Gonil sem Dimko na
pašo, sanjaril in ogledoval goro. Ali Dimke nisem pozabil;
besede tetine, da „pojdejo samo pridni otroci na goro“, sem
5 si vtisnil dobro v glavo. Tiste dni so se mi vzbudile želje iti v
svet, potovati od kraja do kraja. Zavidal sem to vsakemu pot-
niku, ki je šel mimo mene; poigravajoč s palico in požvižgujoč;
rad bi se mu bil pridružil, s popotno kljuko v roki in s tor-
bico na rami mahal po beli cesti, ogledaval se, žvrgolel in šel
10 dalje, dalje, tja do visokega Triglava, o katerem sem mislil,
da stoji na koncu sveta.

Dan pred svetim Tilnom je že vse kazalo na gorski shod.
Prišli so medičarji na svojih težkih vozeh in najeli v naši
vasi lahke voziče, na katerih so peljali svoje blago dalje na
15 goro. Otroci smo ogledovali te imenitne može ter njih kov-
čege in živo smo si v mislih slikali lepe stvari, ki se bodo
prodajale na gori. Z medičarji so prišli berači, ki so gredoč

na goro obirali hiše po dolini. Popoldne so začeli vreti romarji od vseh strani. Po njih številu so vaščani sklepali, za koliko bode obogatela cerkev, koliko bodo raztočili krčmarji, 20 prodali mali trgovci, in ali bode kaj prida beračem ali nič prida. Gorski zvonovi so tisto popoldne pritrkavali tako ubrano in so vabili tako milo, da romarji nič niso utegnili postajati pri dolinskih krčmah. Vsak je pospešil korake, da bi čim prej prispel k cerkvi, v kateri stoji svetnik, ki 25 vedno rad pomaga.

Napočilo je Šentilovo. Ob eni zjutraj je na gori pritrkavalo imenitnemu dnevu. Tiste čase sem spal na podu v dišečem senu. Teta me je hodila zjutraj klicat, ko se je na oknu že hladilo kislo zelje. Ali težko ji je bilo me sklicati. 30 Šentilovo jutro pa me je teta lahko sklicala. Precej sem bil na nogah, ko sem zaslišal nje glas: „Hej, Franček, na goro pojdeva!“ Tekel sem na ulico, umil se pri koritu in brž sem bil v hiši, kjer me je čakala teta že opravljena. Nadel sem klobuček, vzel pod pazduho v majolikasto ruto zavit štrukelj, 35 spečen nalašč za brašno, in hajdi z Bogom na božjo pot.

Jedva sem prestopil hišni prag, že sem pogledal na goro. Navajen sem jo bil videti v zeleni obleki, sedaj pa stoji pred menoj milica temnovišnjeva in na njej se odlikuje cerkev s svojo živo belino. „Lepo vreme nam bode dal vsemogočni 40 Bog!“ je dejala teta, ko se je nagledala cerkve. V naši dolini je že taka navada, da kmet, če se pride zvečer ali po noči pred vežna vrata hladit, vselej pogleda na gorsko cerkev in ugane, kakšno vreme se bode zveržilo za prihodnje dni: če je videti gorska cerkev temna, bode vreme slabo, deževno; 45 če je bela in svetla, bode vreme dobro in jasno.

Udarila sva po stezi čez travnike mimo kupov dehteče otave. Teta je imela nad šestdeset let, drobnela pa je kaj ugibčno pred mano; nje bistro oko je tudi v temi zapazilo vsak vodotoč, vsako strugo in brv, lužo in krtino. Bila je 50 lepa, nasladna noč, kakor ustvarjena za romanje. Mesec je bil že za gorami, a mehak odsvit njegov se je razlival trepetaje po vsem nebosklonu. Lahke, redko razstlane oblačice so mrlele po obzorju; med njimi so rojile drobne svetle zvezde, potujoč prek sinjega nebesnega oboka, kakor romarice po 55 zeleni planini. Prek planjave je frlela kresnici podobna luč, ki si je z njo zgodnji romar razsvetljeval peščeno pot.

Zavila sva po stezi v goro. Iz doline se je slišalo ropotanje mlinskih koles, petelinje petje, pasji lajež in zdaj in 60 zdaj bitje cerkvene ure. Teta je užgala treske, ki jih je nesla s seboj, in svetila po poti. Šel sem tiho za njo. Spomnil sem se štruklja in oglasil se je v meni črv poželjenja. Premagala me je želja po štruklju, začel sem s prsti dolbsti vanj in nositi potvično sredico v usta.

65 Od vseh strani so se jeli zgrinjati ljudje na goro, povsod se je čulo iz teme govorjenje, tu pritajeno, tam živo. Bilo je še zgodaj v jutro, ali berači so bili že pri svojem živahnem poslu. Teta je metala krajcarje na levo in na desno. Gorska ura je bila počasi in slovesno štiri, ko sva se približala 70 cerkvi. Pri znamenju, stoječem pred cerkvijo, je pokleknila teta in mi namignila. Pokleknil sem, toda ne na nje stran, ampak za nje hrbet. Zbal sem se bil razkuzmanega berača Fikuža, ki je sedel poleg znamenja. Fikuž je bil poglaviti malhar naše doline; otroci smo se ga bali, kakor da 75 nosi v svoji malhi tiste preklicane srebrnjake, ki jih je Iškarijot dobil za Kristusa. Teta je hotela iti mimo njega, kakor bi ga ne videla, ali bistrooki Fikuž je ob pravem času spoznal radodarnico ter iztegnivši roke pojoče zavpil na ves glas: „Oj, ljubi prijatelji in prijateljice, romarji in romarice te svete 80 božje poti, pogledjte na mene siroto, obdarujte me siromaka božjega!“ Nekako grozno se je razlegalo to moledovanje po temini. Teta ga je obdarila.

II.

Prišla sva k cerkvi. Tik grmovja je gorel ogenj; okoli njega je sedela gruča romarjev in prepevala pobožne pesmi. 85 Teta je vrgla nedogorele treske v ogenj. Po deskah in na vozičih so spali romarji in trgovci. Krotak odsev prve zarje je naznanjal, da se bliža dan. Stopila sva v cerkev. Po klopeh in pri stranskih oltarjih je dremalo dokaj ljudstva. Sredi svetišča je čepela zgužena postava Petračkovega Boštijana poleg 90 kebla pitne vode. Ta farizej je ob shodih studenčnico prodajal, po dnevi pred cerkvijo, po noči po cerkvi. Ko se je teta priporočila pri stranskem oltarju pred podobo svetnika čudodelca, me je potegnila za sabo pred veliki oltar, kjer sva pokleknila.

Gledal sem po širokem prostoru okoli in okoli. Vse je 95
 bilo tako skrivnostno, slovesno in neslovesno. Ob stenah in
 v kotih je kraljevala gosta tema; iz nje je gledal tu in tam
 podkovan črevelj, kuštrava glava, stisnjena pest, žensko krilo.
 V visečih svetilkah so brlele rdeče in zelene luči; njihov žarki
 so se otrinjali ob zlatih opravah svetnikov in svetnic. Rož- 100
 ljale so brojanice, loputale duri, odmevali so koraki vstopiv-
 ših romarjev.

V klopi nad menoj je slonela ženska in globoko dihala
 tiho kimaje z glavo, poleg nje je hrkal in hropel romar.
 Skoz okno je padala mrkla svetloba na oltar, žarek svetilke 105
 se je opiral naravnost ob obličje lesene podobe svetnikove.
 In ta svetnik je gledal tako drobno in naperjeno náme!

Do takrat še nisem bil nikdar po noči v cerkvi; toda
 slišal sem dostikrat o grozah, ki se dogajajo ob nočnih urah
 tam in na pokopališčih. Oživela je otroška domišljija, spomnil 110
 sem se takih pravljic in groza me je prevzela. Pogledal sem
 na teto, ali je tudi nje kaj strah, ali ona je šepetala svoje
 molitvice in se ni zmenila záme. Zdrknil sem počasi s
 kolen, poravnal se, položil roko na kamnato stopnico in pri-
 slonil uho . . . Truden zadremujem . . . Sanja se mi, da svetnik 115
 izteza roko po meni . . . Hotel sem zakričati na ves glas, a tu
 me je prebudila teta, položivši roko na mojo ramo. Vstal sem,
 segel po štruklju in klobučku, in ne da bi se ozrl v oltar,
 sem bežal za teto venkaj na beli dan.

Precej sem pozabil težkih sanj, ko sem ugledal jutranje 120
 solnce in toliko praznje oblečenega ljudstva. Po vseh straneh
 so lezli romarji po peščenih potih in stezah na goro, po vseh
 straneh so razodevali berači svoje pretege in žalosti rado-
 darnemu človeštvu in kazali svoje govorniške sposobnosti.
 Fikužev glas, dasi nekoliko hripav, je zatapljal vse druge. 125
 Trgovci so že razprostrli, razobesili in razpoločili svoje blago.
 Večno bi človek stal pri teh razstavkah in pasel pogled; pa
 teta ni hotela. Vedla me je za cerkev, kjer so delovala kup-
 čijska bitja nižje vrste. Tu je suhljat dedek mrcvaril in rezal
 kuhanega koštruna na majhne kose; pomagala mu je naduhla 130
 ženska, ki je pobirala novce od gostov in delila juho. Poleg
 te dvojice je imela starikava ženska poln jerbas prijetno
 vonjivega pšeničnega kruha na prodajo; in da bi bilo vse pri
 roki, kar okrepi in poživi pobožnega človeka, se je utaboril

135 precej za jerbasom Petračkov Boštijan z dvema kebloma pitne vode. Pa Boštijanova kupčija je bila slaba, ker je bilo še pre-
 zgodaj in ker se trudnemu romarju prilega dosti boljše vino
 nego voda. Tudi kave se je prodajalo obilo. Neka ženica je
 teto klicala k svojemu ognjišču, toda teta je odmignila z glavo
 140 in z roko. Po nobeni ceni ni marala kave in kupila je rajši
 juhe. Ko sva se okrepčala in prevetrila, sva odšla zopet v
 cerkev, ker se je pričela prva maša s pridigo.

Dalje nego drugi sva se pomudila s teto v cerkvi. Ko
 sva stopila iz nje, je bila pri lopah in medicarskih šatorih že
 145 prava gneča. Vse je ogledovalo, pretipavalo in kupovalo. Pri-
 rila sva se do medicarja in stala sva pred deskami, oblože-
 nimi z vsakršnimi sladkostmi za otroke. Kake lepe stvari so
 ležale in visele pred mano! V vseh mogočih barvah so se mi
 vrtile pred očmi, kakor da je navihani medicar božjo mavrico
 150 ukradel z neba in jo razprostrl po belih prtihi. Teta mi je
 nakupila konjcev in kolesec, kolikor jih je pozelelo srce, in
 sreča se je priselila k meni. Dalje in dalje sva se rila s
 teto vedno mimo raznovrstnega blaga in zgovornih prodajalcev.
 Pri nekaterih lopah sva postala in teta je ogledovala posebno
 155 rute. Tu in tam je katero potipala, poduhala in poprašala po
 ceni, ali kupila ni nobene. Kupila pa je podobo svetega
 Valentina, ki sva o njem slišala toliko lepega tisto jutro v
 pridigi. Tako sva počasi prilezla do dedka z bravjimi porcijami.
 Ko sva prišla poleg ognjišča, me je vprašala teta, ali sem
 160 kaj lačen. „Nič!“ sem odgovoril kratko in veselo. Kako
 bodem lačen, ki imam polno ruto konjcev in kolesec!

Pri Petračkovem Boštijanu sva stala skoro četrtr ure.
 Teta se je rada posmejala temu bore človeku, ki se je med
 smejočo druhaljo pulil, suval in pehal za uboge novce, da mu
 165 je lil pot raz rjavo lice. Ko se je teta naveličala teh burk,
 je pogledala na solnce, ki je stalo že visoko na nebu, in se
 domislila, da bode čas se odpraviti na obratno pot domov.
 Ali nerada se je ločila od gorske cerkve. Počasi odhajaje
 se je ozirala po hramu božjem in po zvoniku, dokler ni od-
 170 vrnilo nje misli znamenje, poleg katerega je taboril Fikuž.

Povratno pot sva ubrala prek samotne in tihe leščeve doline,
 da bi se ognila ljudem, ki so iz bližnjih krajev tolpomoma vreli na
 goro k deseti maši. Zavila sva okoli peščenega roba, za katerega
 se je nama skrila gorska cerkev. Zajela naju je gosta šuma.

V leščevi dolini sva počivala. Teta je sedla v zeleno 175
mejo in mi je vzela majolikasto ruto. Izvila je štrukelj in zma-
jevala z glavo, videč, da je votel. Napela je ustna, kar je bilo
znamenje, da tli v njej tiha jezica. Toda moja teta ni imela
moči, izreči karajočo žal besedo, ki bi ostro zadela grešnika.
Kmalu se je razkadila nje mehkotna jezica in tem lepše je 180
posijalo solnce sprave. „Glej ga Frančka!“ je dejala s po-
seбно milobnim naglasom, ki je svojstvo mehkim, brez-
silnim ljudem; „kako je izluščil in izvrtal sredico; skorjico bi
bil pohrustal, skorjico — skorjica ni za moje zobe!“ Take
besede so me pomirile. Teta je v mojem pogledu brala, da 185
se kesam greha, in ko je razpolovila skorjo, mi je podala večjo
polovico. Zagnal sem se v leščevje iztikat za lešniki. V tem,
ko sem se potikal po dehteči hosti, zobal maline in nabiral
lešnike, je teta molila in se križala, kadarkoli je pozvanjalo na
gori. Zapustila sva pot in lezkoma sva se spuščala nizdolu 190
po temnih, s preperelim listjem nastlanih drčah in stezah
širokih lesov. Med potjo me je poučevala, kako koristno in
Bogu ugodno je, če gre človek s pravim namenom na božjo pot.

Solnce je stalo že na temenu gore, ko sva prišla v dolino.
Družno sva korakala po prašni cesti, srčno vesela in zado- 195
voljna, da sva opravila Bogu všečno pot.

Fran Maselj-Podlimbarski.

114. V gozdu.

Cvetoči maj
prinesel je
na zemljo raj
in ptičke nam
5 zapele so
in cvetke nam
vzcvetele so.
Lehak šepet
gre skozi gozd,
10 v srcé zaveje
nam prostost.
Aj z Bogom hram
in pusta peč —
na polje zdaj
15 in v les šumeč!

Maline črne
vabijo:
„Ná nas in jej!“
In če mudi
se ti naprej, 20
zagrabijo
ti plašč: „No daj,
pokusí vsaj
le eno, dve,
kako okusne 25
smo, sladké!“
In veverica
s smreke tam
se norca dela:
„Kumek, kam? 30

	Če moreš, pa ujemi me in v torbi s sabo vzemi me!“	me božajo, prijazno me tolažijo in pot domov mi kažejo:	55
35	A če potekel si za njo — ho ho ho ho: po deblu gor je šinila,	pred mano se razmikajo, za mano spet se stikajo . . .	60
40	med vejami izginila; in zdaj je tu in zdaj je tam, a ti ne veš	Prijateljice, hvala vam! Zdaj vidim že domači hram . . .	65
45	ne kod, ne kam.	„Pa kje si bil, porednež tak, v ta pozni mrak? Kaj ni te strah?“	70
	Da, kod odtod domov je pot? Takó temná, takó strašno	„„Strah? Mene? Ah! Saj komur gozd prijazen je, neznana mu bojazen je!““	75
50	je sredi resnih teh dreves. Temine me obkrožajo, a vejice		

Oton Zupančič.

115. Ptice človeku prijateljice in do- brotnice.

Med vsemi živalmi, karkoli jih je ustvarila božja roka ter jih podvrгла človeškemu gospodarstvu, so ptice človeku najljubše. Dobro vemo, da so nam mnoge druge živali pri hiši in pri gospodarstvu potrebnejše; vemo, da bi nam brez 5 njih bilo težko, skoro nemogoče živeti, ali vendar so nam ptice najbolj prirastle k srcu. Že od nekdanj je človek rad gledal in opazoval njih vedenje in poslušal njih petje. Vsa-kega, komur srce ni skoz in skoz popačeno, mora razveseliti, ko gleda ptico, kako vesela po vejah skaklja in zлива svoje 10 čute v glasno pesem. Kako žalosten bi bil svet, kako dolgočasen, kako mrtev bi bil najlepši kraj, ko bi ga ne oživljale ptice s svojim petjem! Saj vemo, da lepo je le tam:

kjer ptičice pojó
in rožice cvetó.

Slovenski narod se je po svoji rahli in blagi nravi vedno 15 nagibal k mirnemu poljedelstvu in pastirstvu; rad je opazoval naravo, zato se je pa tudi sprijaznil z njo in ostal naraven. V posebnem čislju je imel ptice, ki so že od nekdaj bile njegove ljubljenske. Prepričal se je, da ptice marsikaj poprej spoznajo in čutijo nego on sam; oznanjevale so mu zlasti 20 vremenske premembe in ni se mu čuditi, da je v starih časih izkušal po njih zvedeti svojo prihodnost. Akoprav sedaj pojemo vraže, še deklica vendar zvesto šteje, ko na pomlad prvokrat začuje kukavico v zelenem bukovju. Nikar ji ne zamerimo tega nedolžnega veselja; saj pravi, da ptici ne veruje. Vraže naj se zatró, ljubezen do ptic naj pa ostane!

Ker se je slovenski rod rad pečal s pticami, zato je tudi v njegovih pesmih tako živo, kakor v zelenem logu. Ptice se z njim veselé in z njim žalujejo. Zdi se mu, da ga ptica razume, in on si zopet prizadeva, da bi razumel njeno petje. 30 Zdi se mu, da ga sedaj tolaži v žalosti, sedaj izpodbuja na delo, a sedaj se zopet šegavo posmehuje njegovemu trudu. Mnogo ptičje petje si je človek tudi prestavil v svoj govor. Kadar na primer spomladi sliši peti škrjanca visoko nad seboj, se mu dozdeva, da ga kliče na delo, govoreč: Delaj, delaj, 35 delaj; orji, orji, orji; sej, sej; vrzi, vrzi!

Slovenski narod ima mnogo pesmi, v katerih nago-varja ptico, a ona mu odgovarja. Tako na pr. v ljubeznivi pesmici:

„Poj mi, ptiček, poj, ljubi ptiček moj!“	„Poj mi, ptiček, poj, ljubi ptiček moj!“	40
„„Kak' bom revček pel, skobec mi je družo vzel.““	Če boš pel vesel, skobca ti bom jaz ujel.“	

Deklica odkriva ptici svoje skrivne misli, ki so se ji rodile v mladem srcu; mladenič izroča ptici srčni pozdrav, 45 naj ga nese v daljni kraj. Ubogega jetnika, ki za trdnim zidovjem v železju vzdihuje, pride ptica na okence tolažit in kratkočasit. V narodni pesmi pride klicat slavnega kralja Matjaža, naj se pripravlja na vojsko, in pozneje mu prileti na bojišče oznanjat, naj hiti domov, ker so mu Turki kraljico 50 Alenčico uplenili.

V vseh pesmih so ptice človeku prijateljice, ki mu zmeraj želé samo dobro. Srbska narodna pesem pravi: Tri ptice so goro preletele; vsaka nosi neko znamenje: prva pšenični

55 klas, druga vinsko trtico, tretja pa zdravje in veselje. Prva je sedla v Banatsko polje, druga na Fruško goro, tretja se spušča med nas, da bodemo zdravi in veseli.

Najbolj so se ptice prikupile s petjem. V sladko pesem izliva ptica vse, kar čuti njeno drobno srce: veselje in 60 žalost, ljubezen in hrepenenje. Kakršen je čut, taka je tudi pesem. Sedeč blizu gnezda, kjer mu zvesta družica vali, sedaj z donečim glasom oznanja svojo radost, sedaj zopet v strahu tiho cvrči in toži za tovarišico, ki mu jo je odnesel skobec. Ptičje petje budi tudi v človeku take čute 65 in ptičje hrepenenje se izliva v srce človeško. In ko so človeka objele skrbi in reve, toži ptici svoje bolečine in jo proseč nagovarja:

70 „Zapoj mi, ptičica, glasno,
zapoj mi pesem žalostno,
ki bo mi v srce segala,
občutkom se prilegala!“

Ptice so tedaj v resnici človeške prijateljice.

Ptice pa niso samo naše ljubeznive prijateljice, ampak so tudi naše največje dobrotnice. Ako bi iz naših krajev hipoma 75 izginile vse ptice, kmalu bi bilo drevje po gozdih in vrtil obrano in golo; senožeti in polja bi bila postrizena in do zadnje bilke opustošena, in to vse brez kose in brez srpa. Temni roji vsakršnega škodljivega mrčesa, kakor so na pr. črvi, žužki, hrošči, gosenice, metulji, molji, muhe, komarji, 80 mravlje, ušice, kobilice, cvrčki, in še druga taka drobna golazen bi v kratkem vse rastje v nič dejala. Človeška moč omaga pred takim, akoprav majhnim, ali strahovitim sovražnikom, ki se mu mora naposled umakniti tudi človek, kar se je tu in tam že tudi v resnici dogodilo.

85 Ptiči neutrudno preganjajo vse te nadležne mrčese; ptiči skrbé, da se jih nikjer preveč ne zaplodi; oni so jim vedno za petami, oni jih vedó poiskati v njihovih najvarnejših kotih in skriviščih. Bistro ptičje oko ne zgreši niti najmanjšega črvička; ono zapazi prav tako lahko zeleno gosenico na zelenem 90 listu, kakor drobna sivkasta jajca pod razpokano skorjo.

Kjer pusti človek ptice v miru, ondi se rade nastanijo, ondi rade gnezdiijo in taki kraji ne trpé toliko od požrešne

golazni. Le poglejmo vrt in polje samotnega hribovca, ki je svojim otrokom prepovedal loviti ptice in razdirati gnezda! Njegovo zelje, repa in drugi poljski sadeži so zdravi in neob- 95
 jedeni, sadno drevje pa se jeseni šibi pod težo obilnega sadja. Kako pusti in žalostni so pa pogosto vrtni in zelniki na ravnem polju, kjer je le malo ptičev po iztrebljenih preredkih gozdčih, in še tu jim zanikarna in malopridna mladina ne dá gnezdit v miru. Po golih obgrizenih vejah lazijo grde po- 100
 žrešne gosenice, na zelniku stojé pa kapusni kocnji in kažejo namesto zelnatih glav sama gola rebra. Žalosten je navadno pogled na vrte večjih vasi, trgov in mest, kjer leni postopači in izprijeni paglavci strežejo na vsako ptico, ki se oglasi v 105
 sosedstvu.

Da bi se prav natanko prepričali o koristi ptičev in da bi potem tudi druge ljudi mogli preveriti o tem, so opazovali mnogi ptičji prijatelji take drobne ptice v njih delovanju in vedenju, zlasti takrat, ko so imele mladiče v gnezdu.

Angleški naravoslovec Bradley je opazoval vrabca, ki je 110
 pital mladiče v gnezdu. Vsako uro je prinesel do 40 vsakršnih gosenic, tedaj v dvanajstih urah 480, v enem tednu 3360. Ni mu torej zameriti, ako se jeseni včas nazoblje prosa.

Mogočnemu pruskemu kralju Frideriku Velikemu so se vrabci hudo zamerili; zato se jim je zagrozil, da bo dal 115
 vse pokončati. Zapovedal je vrabce loviti in streljati, za vsako vrabčevo glavo je plačal šest vinarjev. Res so povsod planili na vrabce, davili jih, da je bilo groza, in država je v nekih letih izplačala tisoče in tisoče kron za ujete vrabce. Ali kmalu so se pokazali škodljivi nasledki tega neopravičenega 120
 divjanja. Gosenice in drugi požrešni žužki so se tako zaplodili, da so požrli vse sadje in tudi listje. Kaj je bilo storiti? Kralj je spoznal, da ni pametno ravnal, ter je svojo zapoved preklical. Pa kaj še! Drugod so morali za drag denar kupovati vrabce, da so jih potem izpuščali po opustošenih vrtnih. 125
 In tako je zaničevani in preganjani vrabec zopet prišel do prave veljave.

Takisto koristne so sinice, ki posebno rade iztikajo za metuljimi jajci. Grof Kazimir Vodicki piše: Leta 1848 so snedle gosenice listje na mojem drevju do dobrega, da 130
 je bilo popolnoma golo. Jeseni sem videl milijone s kosmato odejo pokritih jajčec viseti po vejah in deblih. Mnogo

delavcev sem najel, da bi jih obirali, pa kmalu sem izprevidel, da človeške roke ne morejo odpraviti te nadloge, in že sem
 135 mislil, da se mi posušijo najlepša drevesa. Ko je nastopila zima, so prileteli vsak dan celi tropi sinic in šmarnic. Spomladi je delalo deset parov gnezda na vrtu, prihodnje leto je bilo že malo gosenic in leta 1850. so ti mali pernati vrtnarji že tako očistili drevje, da je vse poletje ostalo lepo zeleno.

140 Neizrečeno mnogo mrčesa pokončajo tudi škorci. Škorec pozoblje vsako uro 10 slinastih polžkov brez hiše, ona ravno toliko, mladiči pa še več. Recimo, da škorec poletnega dne po 14 ur lovi hrano za se in za svojo družino; tedaj ne bo preveč, ako na vsak želodec štejemo 150 slinarjev na dan.

145 Pri Grünheimu na Saksonskem je delal neki žužek strašno škodo na drevju. Lastnik je plačal delavcem čez 2000 kron, da bi zatrli škodljivca — ali vse ni nič pomagalo. Potem mu je nekdo nasvetoval, naj napravi hišice za škorce, in gospodar ga je poslušal. In glej, škorci so prišli, se nastanili v lesenih
 150 hišicah, pregnali ter ugonobili žužka in drevje si je zopet opomoglo.

Ta ali oni zmaje morebiti z glavo, rekoč: „Bog vedi, ali je pa to tudi vse res, kar se tukaj piše o pticah!“ Ako nočeš biti samo neveren Tomaž, temveč ako ti je do resnice, se
 155 prepričaj prav lahko sam o veliki koristi, ki jo imamo od ptičev. Eno uro ali kaj pazi na lastovice, ki gnezdijo pod hišnim nadstreškom! Videl boš, da se od četrte ure zjutraj do osme ure zvečer trudita oba nasititi požrešne širokoustne mladiče; vsako uro je vsak vsaj dvajsetkrat pri gnezdu in
 160 vsakokrat prinese po 10 do 20 mušic in druge take drobnjave. Recimo, da jih prinese samo 10, to je na dan že 6400 mrčes-jih glav. Sama záse pa gotovo potrebujeta kakih 600, tedaj pokonča ena rodovina v enem dnevu 7000, v enem mesecu 210.000, vse poletje vsaj 500.000 vsakršnega mrčesa. Ako v
 165 eni vasi gnezdi 100 parov lastovic, pokončajo te v enem letu čez 50 milijonov sitnega in škodljivega mrčesa.

Veliko in izdatno korist ima človek tudi od nekaterih večjih ptic, na pr. od sove, kanje, postolke in drugih manjših ujed, ki so razen drugi škodljivi golazni posebno
 170 poljskim mišim napovedale hudo vojsko. Anglež White je opazoval navadno sovo in je videl, da je skoro vsako uro prinesla miš v gnezdo. Celó mali skovir je poletnega večera

svojim mladičem nalovil 11 miši. Razen miši zoblje tudi gosnice in naravoslovec dr. Martin je v želodcu neke sove našel razen nekoliko miši tudi 75 gosenic. 175

In kako povračuje budalasti človek svojim dobrotnicam? Strelja jih, ali iz neumne vraže ali iz prešerne objestnosti, ter jih mrtve — sebi v največjo sramoto — še celó pribija na paž ali na hlevna vrata.

Ali si je mogoče misliti večjo nehvaležnost, večjo beda- 180 stočo in surovost?

Fran Erjavec.

116. Ptice v pregovoru.

Če golob med orle zajde, smrt gotovo najde. — Kjer mrha, tam orli. — Lačna vrana se ne zmeni za strašilo. — Sita vrana lačni ne verjame. — Stare vrane ne pobirajo črvov blizu brane. — Vrana vrani ne izkljuje oči. — Po vidu sokol, po glasu vran. — Sova sinici glavana pravi. — Mala je ptica 5 prepelica, toda upeha konja in junaka. — Nad katerim grmom srake veliko regečejo, tam mora biti kaj v njem. — Kjer ena gos pije, tam vse druge pijó. — Na domačem pragu se petelin lahko repenči. — Tudi slepa kokoš zrno najde. — Vsaka koklja pred svoje piške brska. — Rajši danes peče- 10 nega škrjanca nego jutri kokoš. — Kakršna ptica, taka pesem. — Vsaka ptica rada tja leti, kjer se je izvalila. — V premislekih bodi podoben polžu, v dejanju ptici!

117. Pri uljnaku.

1. Prišla vesela je pomlad,
spet gorko z neba solnce sije;
škrjanec poje in strnad,
vse raste, zeleni in klije.	3. Po cvetju iščejo medú,
po vrtu, logu razkropljene;
in ko se vračajo domú,
imajo hlačice rumene.
2. Star pri uljnaku tu sedim,
na pašo letajo čebele;
jaz gledam in se veselim,
kakó so pridne in vesele.	4. Veselo letajte okrog
po ravnem polju in po griču,
medú naj daje hrib in log
nam za potvico o božiču!

Josip Stritar.

118. Kranjske muhe so pa hude!

S tako strašno novico so l. 1528. Turki prihlačali s Kranjskega domov v Bosno. To grozno vest so širili po širnem turškem cesarstvu. Kmalu je vedela vsa Turčija od Save do grškega morja, da so bosenski Turki bežali pred kranjskimi muhami.

Sredi leta 1528. je bila prišla četa Turkov čez Kolpo na Dolenjsko. Razdelili so se na več krdel, ki so se na vse strani razlila. Eno teh je ropalo okrog Turjaka. Ko so Turki tod vse opustošili, se obrnejo čez Dobrépolje in Struge proti Krki.

Ljudstvo je bežalo v tabore in gradove, kamor je odvedlo tudi svoje imetje. Struški kmetje so se zaprli v majhen, a dobro utrjen gradič pod Tabrom. Spravili so v grad vse, kar so mogli. Neki kmetič je pripeljal tudi svoje čebele v grad, ker se je bal, da bi mu Turki sežgali panje. Zamašili so panje in jih zložili v skladalnico za grajskim obzidjem.

Turki privihrajo v Struge, povsod moreč in požigajoč. Urno poropajo, kar so bili Stružanci še pustili po hišah, vasi pa požgó. Nato jamejo oblegati grad. Hrabro odbijajo struški kmetje vse napade, vedoč, da branijo sebe, svoje žene in otroke in imetje. Vendar bi se bili morali prej ali slej podati, zakaj Turkov je bilo preveč.

Peti dan je že trajalo obleganje. Turki poskusijo poslednji naval; hiteti so morali, da ne bi prišli Dobrépoljci Stružancem na pomoč. Stružanci se boré s poslednjimi močmi. Črez obzidje mečejo debelo kamenje in hlode, a ko jim tega zmanjka, pridejo na vrsto čebele. Vse panje pomečejo črez zid v najgostejše gruče sovražnikov.

Uspeh je bil sijajen in nepričakovan. Panji so se ob trdih turških glavah razbili. Čebele so se razdražene usipale Turkom v obraz ter so jih grozno opikale. Turki se novega sovražnika niso mogli ubraniti z mečem, niti s čim drugim. Zaradi tega obrnejo hrbet, popustijo ves plen in se spusté v beg, rešeni Stružanci pa za njimi. Tem so se pridružili še Dobrépoljci in združeni so podili Turke skoz Hinje proti Krki.

Tako so male čebelice premagale Turke in rešile Stružance.

Fran Jaklič.

119. Palček in orel.

Ptiči so hoteli imeti kralja in so sklenili, da naj bode tisti njih kralj, ki vzleti v največjo višavo. Vsi ptiči se vzdignejo in tudi palček je mislil, da ne sme zaostati. Ali revče je dobro vedelo, da se v letanju ne more meriti z drugimi ptiči; zato je poskusil z zvižajo priti do najvišje časti. Moj palček, ne 5
bodi len, smukne pod letečega štrka in se skriva med perje, česar pa štrk še zapazil ni. Ptiči leté in leté vse više in više, ali sčasoma opešajo drug za drugim; nazadnje se samo še orel in štrk zibljeta v zraku. Naposled jame tudi štrk pešati. Zdajci pa mu stržek izleti izpod perja in se drzne meriti z 10
orlom. In glej, orel res omahuje, palček ga premaga in hoče biti kralj. Toda ptiči, zvedevši njegovo prevaro, so ga hoteli ubiti in bi ga tudi bili, da se jim ni o pravem času izmuznil in skrivil v mišjo luknjo. V njegovo sramoto so mu pa zdeli ime kraljiček, kakor ga tudi imenujejo pri nas sem ter tja. 15

Fran Erjavec.

120. Znamenja dežja.

1. Gospod in sveti Peter sta na pot o hudi suši šla; sijálo solnce zlo je vroče, ker dolgo ni biló že moče. 2. Močno pripeka solnóni žar, da kar sopiha živa stvar, ljudem pot s čela s curkom teče in vse se od sparine peče. 3. Prileten mož ju sreča zdaj. „Al' vroče, oče, vam je kaj?“ mu Peter dé, a starček pravi: „O vroče, vroče!“ ter pristavi: 4. „Zarés vročina huda je, pa menim, kmalu dež pojdě, ker davi zgodaj videl lesti sem polža črnega na cesti.“ 5. Gospod pa mu nato veli: „Mož, vaša vera prava ni; ni polža Bog proroka storil, dežju ne bo zapor otvoril.“	6. Naprej grestâ in drugi dan jo kreneta na drugo stran; sijálo solnce je pekoče, biló je grozno, grozno vroče. 7. Pa v govorici tej in tej koračita počas' naprej, kar jima mož, gredé po poti, prileten, star že pride proti. 8. Ga vpraša sveti Peter zdaj: „Al' vroče, oče, vam je kaj?“ „Sevéda,“ starček urno pravi in te besede še pristavi: 9. „Zarés vročina huda je, pa menim, kmalu dež pojdě; pod streho mojo se viseča zaprla neža je bodeča.“ 10. Gospod pa mu odgovori: „Mož, vaša vera prava ni; nebó zavoljo tega dalo ne bode vam dežja še kmalo.“

11. Naprej grešta in drugi dan
popotvata na drugo stran;
pekoče solnce je sijalo,
ker dolgo časa ni dež'valo.
12. In v govorici tej in tej
koračita počas' naprej,
kar jima mož, gredé po poti,
prileten, star že pride proti.
13. Ga vpraša sveti Peter zdaj:
„Al' vroče, oče, vam je kaj?“
„Sevéda,“ starček urno pravi
in te besede še pristavi:
14. „Zarés vročina huda je,
pa menim, da že dež pojde;
saj v kadi zjutraj je brbljalo,
ko prvo solnce je pris'jalo.“
15. Gospod pa mu odgovori:
„Mož, vaša vera prava ni;
nebó zavoljo tega dalo
ne bode vam dežja še kmalo.“
16. Naprej grešta in drugi dan
popotvata na drugo stran;
pekoče solnce je sijalo,
ker dolgo časa ni dež'valo.
17. Pa v govorici tej in tej
počas' koračita naprej,
kar jima mož, gredé po poti,
prileten, star že pride proti.
18. Ga vpraša sveti Peter zdaj:
„Al' vroče, oče, vam je kaj?“
„Sevéda,“ starček urno pravi
in te besede še pristavi:
19. „Zarés vročina huda je,
na polju vene skoro vse,
pa saj nam Bog pomaga v sili,
dež kmalu dal nam bode mili.“
20. Gospod pa mu odgovori:
„Mož, pravo vero 'mate vi;
še danes dež na polje pride,
ki v tej okolici se snide.“
21. Naprej grešta na drugo pot,
zgodí se, kar je djal Gospod;
meglá nebó in solnce skrije,
se iz oblakov dež ulije.

Matija Valjavec.

121. Lastovka.

Solnce je že izpilo sneg po nižavah; le ob mejah in jar-
kih so videti še tu pa tam bele lise. Zelení se v logih in po
lokah. Na tisoče drobnih živalic, iz dolgega spanja prebujenih,
pleše po zraku, ogrevajoč se v solnčnih žarkih, in neko krasno
5 jutro zgodaj nas črez dolgo časa prvíkrat zopet pozdravlja,
okna naše izbe obletujoč, vesela truma drobnih lastovk. Brez
konca in kraja ščebeče vsaka svoj pomladnji pozdrav in ogle-
duje opuščena nekdanja prebivališča. Tu pa tam najde že
10 veliko srčnostjo nečedno pleme od svojega imetja.

Zgodaj jeseni nas je zapustila naša mila tovarišica; črez
ledene gore, črez široko morje in daljne pušče je odletela od

nas tja, kjer se vije topli Senegal po palmovih gajih — ali svojega doma ni pozabila.

Jedva so se jele krčiti sence na severu, že se vrača vesela 15 v svoje rojstne kraje k nizkim in bornim selskim kočam ter k visokim in ošabnim mestnim streham.

Kdo ji je pokazal pot črez široko morje, črez visoke gore in nepregledne planjave? Kdo ji je povedal, da pri nas zopet veje pomladni veter, da se muhe in mušice in različni mrčesi 20 zopet gonijo po zraku, da je torej za njen živež poskrbljeno? Kdo jo je vodil po zračnih višavah, kjer ni nobenih cest, nikakršnih potnih znamenj? Pa vendar nobena ne zgreši pota, vsaka pride o pravem času na svoj kraj. Ista lastovka, ki je lani gnezdila na tvoji strehi, je prišla letos nazaj k dobro 25 znani hiši in njeni lanski mladiči si izberó v bližnji okolici pripravna mesta in pletó ondi gnezda, ki jih bodo zopet obiskali na leto.

Pri drugih ptičih znajo navadno le samice delati gnezda; pri lastovkah pomagajo tudi samci. Oba naredita najprej 30 trdno podlago tam, kjer se ima postaviti gnezdo; ko je ta gotova, sede samica na njo, vrti glavo in noge na vse strani in odmerja prostor záse in za svoj zarod, utrja in gnete vlažno prst, ki jo donaša samec, in umetno vpleta različne 35 stavbene tvarine, dokler ni z neutrudno marljivostjo dodelano gnezdo v velikosti in obliki, njenim potrebam najbolj primerni.

Lastovičja gnezda so narejena tako skrbno, trdno in varno, da so mladiči pred vetrom in dežjem dobro zavarovani in da jih več let ni treba veliko popravljati. Neki prirodoslovec je navezal dvema lastovkama, ki sta gnezdili v njegovi 40 hiši, svilnate niti na noge, da bi ju lahko spoznal, in glej, 18 let sta prihajali vsako pomlad v isto gnezdo stanovat. Nekje so vzeli lastovko, ki je ravno legla, jo zaprli v kletko in odpeljali več milj daleč. Tam so jo izpustili. Vzdignila se je najprej 45 visoko v zrak, kakor bi iskala prave poti; kmalu pa je odletela naravnost tja, kjer so čivkali njeni mladiči. Ker ne zgreši lastovka nikdar prave poti, so jo rabili v starih časih za poslanca. Fabij Piktora pripoveduje v svojih letopisih, da so mu poslali iz neke rimske posadke, ki so jo obsedali Ligu- 50 stini, iz gnezda vzeto lastovko, da bi ji privezal na nogo nit in z vozlički na njej zaznamoval, črez koliko dni da pride na

pomoč, ker tisti dan hoče tudi posadka napasti sovražnika. Ta poskušnja se je baje po sreči izšla.

55 Lastovka je človeku zelo privržna, najbolj zgovorna med svojimi, vedno vesela in bistra: verna podoba pomladnjega veselja. V igravem pozračnem letanju se kaže ves njen značaj. Leté lovi svoj plen in zbira živež, leté se koplje, dá, leté tudi krmi svoje mladiče.

60 Kdo je ne bi gledal z veseljem in začudenjem, ko se v mičnih vinkih vznáša do visokih oblakov, kako takoj nato zopet kakor strela frči čez hladno vodo, kako križajo in prepletajo v gostih trumah druga drugi pot in kako pred nevihto molčé dela dolge čare nizko pri zemlji in ob vodi, loveč tu
65 muho, tam vodnega pajka? Kakor se obrne, kar počne, vselej vidiš kaj novega, vedno zanimivega.

Kako krasno in modro pa je tudi naredila roka stvarnikova tega pozračnega plavca! Šibko, drobno telo, lepo k truplu
70 priležno perje, dolge in močne peroti in dolg rep — vse kaže gibčnost, urnost in lahkost. Da se tako hitro lahko zasuče in obrne, kakor hoče, k temu ji veliko pomore vilicam podobni rep, ki ji je izborno veslo. Temu nasproti pa so noge šibke in kratke v dokaz, da lastovki domovje ni na zemlji, ampak v zraku.

Zato se pa morajo tudi mladiči, preden se je popolnoma
75 utrdilo mehko perje, začeti učiti teh umetnosti in se pridno uriti v letanju. V ulicah med dvema nasprotnima zidovoma ali tudi v kaki drugi podobni zračni pregraji se začnó prve vaje. V ravno mer zleti starka naprej in vse mlade za njo, sprva boječe in počasno, vendar čim dalje hitreje — kar starka
80 ravno pred steno hipoma zavije in nazaj zleti. Boječa mladež, ki se še ne zna tako urno zasukati, čivka in kriči ter se obupno lovi na nasprotni ograji. Toda kmalu, čez dva, tri dni se izuri tudi mladi zbor do dobrega in se že podaja na daljše izlete s starejšo družino vred.

85 Lastovke živé v družbah; vedno jih je več blizu skupaj in ob času potrebe in nevarnosti pomagajo verno druga drugi. Jeseni se zberó v velike trume, se vadijo nekaj tednov prej, kakor bi se pripravljale na daljno pot, in v kaki noči izginejo vse na enkrat. Navadno odpotujejo meseca kimavca;
90 če je vreme lepo, pa vinotoka.

Lastovka je koristna ptica kakor malokatera druga, ako prav ni za jed in se tudi kaj drugega od nje porabiti ne dá.

Pokonča brez števila škodljivih mrčesov, in čeravno včasih kako čebelico pozoblje, se ji to ne more šteti v zlo, ker je samo trote, nikdar ne z žalom oroženih delavk. Njena korist se 95 tudi med ljudstvom sploh spoznava; imajo jo v spoštovanju in časti kakor nobenega drugega ptiča. Kjer lastovica gnezdi, tam ne zažiga božji sel; odkoder lastovke pobegnejo, tja pride bolezen in uboštvo; kdor njeno gnezdo razdeva, ruši svojo lastno srečo. Tako se pripoveduje. Glas lastovkin, topejšemu 100 ušesu nerazumljivo žuborenje, razodeva nežnočutnemu srcu občutke nedolžne radosti in blage zadovoljnosti.

Franjo Marn.

122. Zakaj ni vode na Krasu.

1. V naravi pihljaj je večerni veter
in legala noč je na zemljo in vas.
Tedaj sta prispela Kristus in Peter
vsa trudna od dolgega pota na Kras.
2. Brž Peter potrka na duri prve
in v veži ponižno vpraša moža:
„Imate li, oče, kaj strehe in mrve,
da bi prenočila pri vas midva?“
3. Pogleda ju kmet in malo premisli,
potem pa reče: „Kar morem, to dam.
Lahkó odideta spat na svisli,
a ozek celó za družino je hram.“
4. Na klin zadovoljen torbo obesi
in s Kristusom Peter odide spat.
Zatisneta kmalu na mrvi očesi
in v sen se oba zamakneta zlat.
5. Tedaj gospodar nju torbo sname
in gnjat čudeč se izvleče iz nje.
Neznana slast vso družino objame
in kmetu željá utriplje srce.
6. Poišče leseno tnalce na cesti,
potisne ga v Petrovo torbo, meneč:
„Saj potnika gnjati ne smeta jesti,
sicer sta žejna na potu preveč.“

7. Ne vzide na nebu še jutrnja zarja,
na mrvi zbudita neznanca se že.
Presrčno zahvalita gospodarja
in Peter spet vrže torbo na sé.
8. Med potjo ob drevju pa Kristusu reče:
„Poglej tu v studencu vodico hladno!
Jaz dolgo že v torbi prenašam pleče;
počakajva tu in pojajva meso!“
9. In Peter sede na sočnato travo
pod senco vrbovih rosnih peres.
Čudeč se in jezen zamaje glavo,
iz torbe popotne privleče — les.
10. „Nesrečni tat,“ nejevoljen zakliče,
„kaznuj ga, Gospod, in vse sosede z njim!“
Odrvne Kristus: „Kar kazni se tiče,
naloži jo ti, jaz jo izvršim.“
11. Premišlja Peter nekoliko časa,
Gospoda mogočnega prosi tako:
„Vsa voda na enkrat izgini s Krasa,
da žejo trpé, ki so jedli meso!“
12. Usahne studenec ob njem pri tej priči,
potegne črez brda veter sušeč;
ne dajejo vrelcev ne doli, ne griči. —
Od takrat na Krasu ni vode več.

Anton Medved.

123. Kura.

I.

Na vzhodu se še ni jelo jasnit in že se z gredi ali drevesa na dvorišču razlega glasen „kikeriki“ mladega petelina in takoj mu z grčavim „kukuriku“ odgovarja sosedov stari peteh. Temu se spet oglasi tretji in tako gre naprej po vsej vasi. 5 Petelinov glas je prav enostaven in nima nič posebnega v sebi, ali vendar mora biti ljudem po godu, ker petelinu v nekaterih krajih pravijo pevec.

Petelinov jutrnji glas z veseljem čuje zgodnji voznik in popotnik na cesti, ker mu naznanja zaželjeni dan; neugodno 10 pa doni na ušesa zaspanemu hlapcu, ki je pozno v noč kolo-

vratil po vasi; nevoljen se obrne v senu in mrmra nekaj nerazumnih besed. Petelinovo petje dobro dé bolniku, ki vso noč ni mogel zatisniti očesa ter je že težko pričakoval belega dne, tolažeč se, da mu bo potem odleglo; pobožna ženica pa, kateri starost ne dá spati, potiplje o petelinovem klicu na steno in, vzevši molek v roke, začne prebirati jagode na njem.

Ko je napačil dan, zleti petelin z gredi na dvorišče, poravnava zmršeno perje po sebi, se ogleda z bistrim očesom okoli sebe, stopi z eno nogo malo naprej, stoplje s perotnicama, iztegne vrat in krepko zakukurika iz jarnega grla. — Petelin je res lep ptič, mogočen in ošaben gospod. Le pogledj ga, kako gizdavo se vede, kako moško prestavlja nogo, kakor bi bilo vse njegovo. Pa ima tudi res prav lepo in gosposko obleko. Rdeč, lepo nazobčan greben mu krasi glavo kakor plamena krona; in tudi rdeči podbradek ni kar si bodi. Živo oko se sveti, kakor bi se v njem iskre utrinjale. Svetlo perje, zlasti na vratu in v zavihanem repu, se mu na solncu kaj lepo izpreminja; posebno pristojno pa se mu vihata dve sabljasto zakrivljeni repni peresi; da je vitez ves gotov, ima na piščali šiljasto ostrogo.

Sedaj tudi kokoši zapusté svoja prenočišča. Petelin jim gre naproti, jih spodobno pozdravlja in jih takoj začne voditi po dvoru. Petelin ima vse svoje kokoši rad; ne bom rekel, da ne bi imel te ali one rajši od druge, ali vendar nobene ne zanemarja, vsem bi rad prav storil. Ako je našel kako zobanje, hitro skliče vse svoje pute skupaj; vsaka mora nekaj dobiti, kajti požrešnost in samogoltnost nista njegovim napaki, da si tudi on ni brez njih.

Še preden se vežna vrata odpró, je petelin s svojo družbo dvor že devetkrat obšel. Ko zaškripljejo vrata in se na pragu prikaže gospodinja, se steče vsa kokošja druhal pred vežo, zvesto spremljajoč gospodinjo pri vsaki stopinji, ker dobro vedó, da bode kmalu stopila z žitnim peharjem v roki pred nje. Kako hité pobirati zrnje! Le petelinu se ne mudi tako zeló, ali vendar jezno kavsne po vrabcu, ki je iz podstrešja prifrčal med nje.

Ko je žito pozobano, gredó pit. Pijoča kura vzdigne glavo in pogleduje na nebo. Pod petelinovim vodstvom se potem izprehajajo po dvorišču in po vrtu, gredó tudi na cesto in k potoku, na travnik in na polje, vedno brskaje z nogami in

pridno pobiraje semenska zrna, črve, žužke, majhne polžke in drugo golazen. Da jim želodec hrano rajši prekuha, zobljejo tudi pesek, kokoši pa jajčje lupine in apno; vmes smučejo tudi travo in druga zelišča. Sedaj se ta, sedaj spet ona
 55 kokoš loči od družbe in poišče svoje gnezdo na svisljih, v hlevu ali na nahišju in znese jajce. Ta srečni dogodek obznani z glasnim kokodakanjem. O lepem vremenu se rade kopljejo v suhi prhki zemlji, kar jim posebno dobro dé ter jim neki tudi služi na zdravje; zlasti si s tem preganjajo sitne tekute.

60 Ravno so vse zamaknjene v kopanje. Kraj hiše na zelniku sedi vsaka v svoji kotanji, steplje s krili in meče prst náse. Kar se za podom oglasi sosedov mladi petelin, ki se klati okoli, ker ga stari domači petelin odganja ter mu ne dá živeti v družbi. Naš petelin, ki se baš koplje sredi svojih kokoši,
 65 je že nekolikokrat pognal pritepenca; huda jeza ga danes zgrabi, ko spet začuje tekmeča v svoji oblastniji. Hitro stepe prah iz perja in razkačen hiti proti sovražniku, ki se — kakor je videti — danes ne bo dal tako zlahka odpraviti. Z iztegnjenim vratom in napol razprtimi kreljuti pričakuje pritepuh doma-
 70 čina, ki mu stoji po koncu sleherno peresce. Jezen pridrevi domačin, z vso silo se zažene v klateža in ga vrže nazaj. Že je mislil, da je sovražnik premagan, ali ta si hitro spet opomore; in še preden se drugi prav zavé, ga puhne nazaj. Vname se hud boj; drug hoče drugega izriniti, bijeta se s
 75 kreljuti, gazita in sujeta se z ostrogami. Včasih zasopljena in utrujena prenehata. Človek bi mislil, da je boja konec, kar se toliko huje spet spopadeta. Naposled se začneta s kljuni obdelovati, krona in obradek krvavi in tudi iz vrata se cedi rdeča kri. Oba omahujeta, ali nobeden noče odjenjati. Sedaj
 80 je domačin ubral pravi trenutek, na vso moč vseka s kljunom tekmeča po glavi. Omamljen od strašnega udarca klecne ta v stran, stori dva, tri korake nazaj, pobesi rep in glavo ter zbeži domov, kar ga noge nesó. Bitka je odločena in končana. Zmagalec pohiti za njim, mu potoma založi še nekoliko krep-
 85 kih kavsov in ne odjenja, dokler se premagani in upehani sovražnik ne zavleče pod pod. Z žarečimi očmi se zmagalec ponosno vrne domov med svoje pute, zleti na voz in od ondod z glasnim klicem oznanja svojo zmago. — Nekateri narodi v Indiji in Kini so zaljubljeni v take petelinje boje in tudi
 90 Angleži jih v tem posnemajo. Petelini se za take boje

skrbno odgajajo in vadijo; pred bojem jima privežejo železne osti na ostroge, da se toliko bolj razmesarita. Take zabave pa Angležem gotovo ne služijo v čast.

Petelin ima v živalskih basnih mnogo opraviti. Zmeraj se vede dostojno in si mnogo domišlja zaradi svoje modrosti in previdnosti, ali prevejani lisjak ga navadno spelje na led. Povsod ga čislajo za dobrega čuvaja; zato so ga vojaki nekdam jemali s seboj na vojsko in na vojne ladje za stražo. Njegovo petje je presunilo sv. Petra tisti večer na dvoru velikega duhovnika; spomnil se je svojega greha ter se bridko zjokal. Zato še dandanes pobožnika opominja na pokoro in zategadelj ga tudi radi stavijo na cerkve vrh zvonika. Po petelinjem petju in po njegovem vedenju tudi prorokujejo vreme. Narodna pesem pravi:

„Petelinček belček
skoči na hlevček,
jarica nã gredi,
da se lepó zvedri!“

105

Praznovorni in vražasti ljudje pripisujejo staremu petelinu, zlasti črnemu, še posebno čudne moči. V sedmem letu, ali ka-li, znese jajce, ki takoj v zemljo zleze, kjer se godi toliko časa, da se iz njega izvali strašen zmaj ali pozoj. Ta pošast prileze na zemljo in potem zleti po zraku; za letečim se pa podirajo hiše in drevje, skale in celó gore tako dolgo, da ga naposled podsujejo.

115

II.

Kokoš je manjša od petelina in nima tako velikega grebena in obradka, niti tako lepega perja. Tudi druge njene zmožnosti so slabe. Pohlevna je in tiha, mirna in krotka, z vsem zadovoljna. Pametna ni ravno, da bi dejal, ali zato je neizrečeno dobra mati; rekel bi, vse njene zmožnosti so zajete v materini ljubezni. Celó Kristus je sebe in svojo neizmerno ljubezen do svojega naroda primerjal s koklo, rekoč: „Jeruzalem, Jeruzalem, ki moriš proroke in kamenaš one, ki se k tebi pošiljajo; kolikokrat sem hotel zbrati otroke tvoje, kakor zbira kokla piščeta svoja pod peroti, in nisi hotel!“

125

In res, ni je skoro tako ljubeznive in dobredejne podobe, kakor je kokla s piščeti. Že vsako jajce, ki ga znese, jo navdaja z neizmernim veseljem. Ona, ki je sicer tiha in po-

hlevna, takrat ne more molčati; z veselim kokodajskom bi
 130 vsemu svetu rada naznanila svojo radost. In ko ji je človek
 pustil jajca v gnezdu, da sme valiti, sedi na njih noč in dan;
 zapusti jih le toliko, da se najé in napije. Kaj pa še le potem,
 ko se začnó 21. dan mali kebčki valiti iz jajec! Koklo s
 piščeti človek zmeraj z veseljem gleda. Tedaj kokoši skoro
 135 ni več poznati, vsa je izpremenjena. Sedaj ne utegne perja
 držati v redu, vsa zmršena hodi okoli svoje drobne čiv-
 kajoče družine, dela se široko, kolikor mogoče. Ves dan kloče
 in vabi kebčke k sebi, hodi skrbno okoli njih, jih uči zobati,
 vsako zrno jim izlušči, vsako drobtinico jim izbrska pred kljun-
 140 ček. Našopiri se, kolikor mogoče, kliče jih pod se, vse pokrije
 s svojim truplom, vse odene s svojim perjem. Otročiči so
 včasih malo razposajeni; nagajivo se zaganjajo vanjo in ji klju-
 jejo kožnati podbradek, drugi še predrznejši ji skačejo objestno
 celó na hrbet — ali ona vse to mirno trpi, saj je mati in to
 145 so njeni otročiči.

Sicer plaha in boječa kokoš je sedaj hrabra in drzovita;
 zažene se v vsakega, ki bi ji hotel vzeti kakega otroka. Ne
 boji se tudi velikega psa; togotna se mu zaganja v glavo ter
 mu kljuje oči in nos. Ako zagleda skobca nad seboj v zraku,
 150 daje to s posebnim skrbečim glasom na znanje in poplašeni
 kebčki leté pod njo.

Milo in zraven tudi smešno je gledati koklo, ki so ji
 podvrgli račja jajca. Svojim pastorčicam je ravno tako pre-
 vidna in skrbna mati. Kadar pridejo prvikrat do vode in
 155 male račice veselo capljaje poskačejo vanjo, jo izprehaja strah
 in groza. Zbegana skače ob vodi sem ter tja, kloče in kliče,
 svari in vabi k sebi — ali zastonj, kajti račicam ploskanje in
 brodenje po vodi neizrečeno dobro dé. Sčasoma se kokla
 umiri, njej sami se dozdeva, da njeni otroci nekaj znajo, česar
 160 ona ni znala v svoji mladosti, niti se ni pozneje temu priučila.

Kura je že izdavná domača ptica in je sedaj razpro-
 stranjena po vsej zemlji; Amerika jo je pa dobila še le od
 Evropecev. Človek si jo je udomačil od neke azijske divje
 kokoši, bankiva imenovane, ki živi še sedaj divja v Indiji.
 165 Bankivska kura je podobna naši, samo da je pametnejša in
 lepša, zlasti velja to za petelina. Divja bankivka ne znese več
 nego kakih 10 jajec na leto, dočim naša domača dožene do 120
 in še črez, ako se ji sproti jemljó iz gnezda. Mlade bankivke

se sčasoma privadijo človeka in so v vsem podobne našim. Čudno je pa, da naša kura nikoli in nikjer ne podivjá, tudi 170
 ondi ne, kjer je hosta blizu in kjer se človek ne briga toliko
 za njo. Sem ter tja so celó poskušali domačo kokoš podiv-
 jačiti, ali ni se uspešilo.

Kakor vemo o četveronogih domačih živalih, izprevrгла
 se je tudi domača kokoš v mnoge zvrsti in pasme, ki se po 175
 velikosti, po perju, v nogah in v grebenu razlikujejo. Najlepše
 in najtežje pasme so angleške, holandske in hamburške. Pri
 nas so najnavadnejše: čopke, kosorepke, golice, sršice in
 pritlikavke. Od nekoliko let sem se je jako razprostranila
 tudi takozvana kohinkinska kokoš, ki je znatno večja od naše 180
 navadne.

Kura koristi človeku z jajci in z mesom. Jajca so sama
 ob sebi mehko kuhana prav zdrava in tečna jed, še več se
 jih pa potrebuje za raznovrstna druga jedila. Kokoš nese
 4—5 let, živi pa kakih 12 let. Stara kokoš dobi večji greben 185
 in ostroge na nogah, tudi začne posnemati petelinovo kuku-
 rikanje.

Petelin učaka 15—20 let, navadno ga pa poprej zakoljejo;
 zakaj čim starejši je, tem trše in pusteje je njegovo meso.
 Mladi petelinčki se kopunijo, da imajo okusnejše in prhkejšo 190
 meso.

Že stari Egipčani so imeli peči, nalašč za to narejene,
 da so se iz kurjih jajec brez kokle valila piščeta. Enake
 peči so po večjih mestih spet v navadi. *Fran Erjavec.*

124. Petelina.

Hej, na zaplankanem dvorišču,
 na našem starem tam gnojišču
 stojita petelina dva,
 prelepo pisana obá.

5 Stojita in črtita se,
 vojskujeta, borita se.
 Visoko poskakujeta
 in praskata z ostrogami —
 res, to ni šala, Bóga mi! —
 10 pa pikata se, kljujeta,
 grdó se merita z očmi.

Ostroge brusita srdita
 razjarjena in bojevita,
 z grebenov kaplje jima kri.

Ob plotu pa stoji mladina 15
 ter gleda, gleda petelina
 in smeje se in se hahljá,
 kako borita se ta dva!
 In ploska jima in ju ščuje.
 In boj divja čim dalje huje... 20
 Kaj menita se za gledalce,

grajalce in občudovalce!
 Zamišljena sta le v dvoboju
 zdaj petelina ljuti svoj.
 25 Nič več ne vidita ljudi,
 ki gledajo od vseh strani.
 Oči zasleplja jima strast —
 in glavna stvar je zmaga, čast!

A tam pri plotu, tam pri plotu
 30 stoji mož z nožem v roki v kotu
 in gleda petelinji boj.
 Nož kuhinjski že brusi svoj.

Kakó se mu na solncu bliska,
 ki v desni ga brezsrčnik stiska!
 In z njim zakolje petelina! 35
 To danes mastna bo kolina,
 ki pojde vsej družini v slast.
 Za kuharja velika čast!
 Na gostovanju v lepi skledi
 ležala bosta pri obedi 40
 dva petelina bojevita
 zdaj mrtva in z mastjo polita...
 To bo velike zmage dan.
 Takó bo njiju boj končan!

Anton Aškerc.

125. Sanje vrh Triglava. ✓

V senenem kupu planšarske kože sloneč sem dremal.
 Krilati sluge dobrotljivega spanca so me dvignili in nesli urno
 na vrh Triglava. Kar se na zapadu dvigne oster vrtinec, pri-
 podi gosto meglo iz globoke Trente in iz te megle se izmota
 5 in skoči na Triglav profesor Fran Erjavec iz Zagreba. Hrvatska
 surka mu je bila rosna od megle in običajna popotna torbica
 polna. Radostno sem objel ljubega prijatelja. Erjavec pa sede
 in prične odvezovati jermenje na torbici, da mi pokaže redke
 polžke in žužke, ki jih je te dni iztaknil v Triglavskem pogorju.
 10 A ni prišel do tega. Po grebenu od Malega Triglava
 priskačejo divji kozel, srnjak in planinski zajec. Srnjak in
 kozel poklekmeta pred Erjavca s sprednjimi nogami, sredi med
 njima se zajec postavi na zadnje noge, si natakne velike na-
 očnike pred izbuljene oči in razgrne s sprednjima nogama
 15 krasno pisan list. Potlej se globoko prikloni in čita z lista
 z jasnim zajčjim glasom: „Slavni pisatelj Erjavec! Pusti žuželke
 in polže in drugo nizko golazen! Opiši rajši, kako mi, ple-
 menita živad, prebivamo na teh planinah v božjem miru med
 seboj in nikomur na kvar. Izprosi pri Bogu in pri ljudeh,
 20 da nam bodo milostni tisti poklicani in nepoklicani lovci, ki
 nas hodijo morit, in obvaruj nas, da ne bode uničen naš ne-
 dolžni rod!“

Zajec poda prečitano polo Erjavcu in se zopet globoko
 prikloni. Divji kozel in srnjak prikimajoč pomigneta z
 25 rožički.

Tedaj sem spoznal, da ima Erjavec dobro srce. Sočutno je pogladil kozlu ruso brado, počohal srnjaka med rožički, pobožal zajčeva uhlja in odgovoril: „Hvalim vas na prirejeni poslavitvi, katere še nisem zaslužil. Prišel sem pa baš zato v vaše planine, da proučim vaše šege in družabne razmere. 30 Opisal bom vaše trpljenje in bom iskreno vesel, ako po svojih skromnih močeh kaj pripomorem, da vas človek ne bo toliko preganjal kakor doslej.“

Zajec je poskočil od veselja in zaklical: „To bo lepo! Tudi v Bohinju že vemo, da pišete tako zanimivo kakor nihče 35 drug. Hudi medved, naš stari morilec, nas ne bo več zalezoval. Vodil nas bo od paše do paše, in kadar bomo polegli okoli njega, bo vzel iz torbe knjige družbe svetega Mohorja in čital nam bo, kar ste vi pisali o nas. To bomo poslušali! To bo veselje!“ 40

Pri tej priliki se pa zajec tako nespodobno prekopicne, da me dirne z zadnjo nogo ob nos... A to ni bila zajčja noga, ampak bilka suhe trave; to ni bilo na Triglavu, ampak v planini pod njim; in pod nosom me ni poččegetal zajec, ampak, ko se predramim v svojem senenem kupu, stoji pred 45 menoj pravcati živi — Fran Erjavec. *Janez Mencinger.*

126. Barčica.

1. Plavaj, plavaj, barčica srebrna,
po zelenem morju!
Ej, na barčici sedijo fantje,
trije fantje mladi.
2. Trije fantje mi pojejo pesem,
pesmico prelepo:
„Plavaj, plavaj, barčica srebrna,
po zelenem morju!“
3. Tam za morjem, za zelenim morjem,
tam so zlata polja,
pa za polji, za poljanami
nam šumé lesovi.
4. Trije fantje, trije fantje mladi
nimamo domovja,
ne družine, pa domovje naše
zdaj bo onkraj morja...“

Oton Zupančič.

127. Mornarska.

<p>1. Ladija meni domovje,
polje neskončno morjé,
klasi rumeni valovje,
kadar ga žarki zlaté.</p> <p>2. Ladijo veter poriva,
mokri odpira se tir,
jasno nebó se odkriva,
luči neštetih izvir.</p> | <p>3. Mnoga mi znana dežela
zemlje široke okrog,
znana na nebu krdela,
ves neizkončni obok.</p> <p>4. Boj silovito mi geslo,
sredi nemirnih vetrov
roka obrača mi veslo,
gledam grob temnih valov.</p> <p>5. Ladija hitro mi plava,
vstaja — odhaja vihar,
čvrsta je moja postava:
zdrav in vesel je mornar.</p> |
|---|--|

Anton Umek.

128. Detel pri delu.

Vselej sem se razveselil, ko sem zaslišal v gozdu tvoj „klof klof“ nad seboj in zagledal zgoraj pri delu marljivega gozdarja. Veste li pa, kdo je ta gozdar? Dobro, zlatokrili detel je to. Le glejte ga, kako ima lepo gozdarsko obleko, rdečo 5 kapico in zeleno, z zlatom pretkano suknjico! Ta mu kaj lepo pristoji. Ima pa tudi postavo za to. Telo je gibčno, pa krepko ter ima trde kite; kljun je raven in močen, noge žilave in kremplji ostri. Siromak je bil večkrat obrekovan, da kvari drevesa, in vendar ga ni poštenjaka nad njega. On živi samo 10 od škodljivih črvov in bub; zató ga vsaj ne grajajmo, saj plačila mu tako nihče ne dá.

Detel je kaj priden in dober gozdar; dostikrat dela brez prenehljaja ves dan ter kljuje in kljuje, kjer čuti, da so se 15 vgnezdili škodljivi mrčesi. In kako je izurjen! Najprej potrka nekolikokrat na deblo in posluša, kako odmeva. Iz tega takoj spozna, kako je notri, ali je drevo zdravo ali bolno. Znano je, da delajo tudi zdravniki tako; ali naš gozdar se ni od njih učil, on je znal to že davno prej. Na črvido deblo se vseli 20 in začne kljuvati na skorjo s težkim svojim kljunom. Prebivalci te notranje države begajo vsi prestrašeni doli in gori, kjer je kak izhod. Detel dela na svojo roko ter nima nobenega pomočnika; skrbeti mora torej, ako ima votlina več izhodov,

da mu ne uidejo; in kaj smešno ga je gledati, kako leta od luknje do luknje, da vsakega zasači. Gorjé pa mrčesu, ki mu pride pod ostrí kljun — po njem je.

Franjo Marn. 25

129. Sraka in pavovo perje.

Sraka je nabrala pavovega perja in se je z njim ozaljšala in našopirila. Te posojene lepotije se je tako prevzela, da je druge srake zaničevala. Zapustila je svoje sestre in se vrinila v krdelo lepih pavov. Ali pavi so kmalu spoznali svojo last in so začeli kljuvati srako; vse posojeno perje so ji izpuli. Osramočena se vrne k svojim sestram, ki jo pa silno črté, preganjajo in tako hudo oključujejo, da izgubi še svoje perje.

Bodi v resnici in ne po dozdevku, kar biti želiš!

France Metelko.

130. Zadnji dan leta.

1. Tu klečim pred tabo otrok tvoj,
rad bi se zahvalil, oče moj,
rad bi se zahvalil ti na vsem,
kar si storil meni v letu tem.
2. Rad bi se zahvalil, a kakó,
a kakó izrečem naj vse to,
kar tu v srcu notri mi kipi?
Jezik moj izraza ne dobi.
3. A saj tebi treba ni besed,
tebi je odkrit najmanjši sled:
Bog, ti vidiš noter v srca nam,
bereš v mojem mojo hvalo sam.

Josip Pagliaruzzi-Krilan.

131. Učeni sin.

Kmetski deček je prišel iz mesta, kjer je hodil v šolo, domov k očetu na počitnice. Bila je baš košnja. Starši so spravljali seno in bi ga bili radi še tistega dne spravili v

skedenj. Oče reče sinu, ki je roke križem držeč stal in gledal
5 delavce: „Vzemi grablje in pomagaj nam grabiti!“

Toda sinku se ni hotelo delati. „Učil sem se znanosti,“
odvrne, „vse kmetske besede sem pozabil. Kaj je to: grablje?“
Nato odide po senožeti in stopi slučajno grabljam na zobe.
Grabljišče švigne kvišku in ga udari po glavi. Hitro se prime
10 za čelo in vzklikne: „Vražje grablje! Kdo pa jih je vrgel tako
nerodno semkaj?“ Oče se nasmehne in reče: „To mi je pa
všeč, da se ti je tako hitro vrnil spomin.“

Po L. N. Tolstem — *Josip Westar.*

132. Cesarska pesem.

<p>1. Bog ohrani, Bog obvari
nam cesarja, Avstrijo,
modro da nam gospodari
s svete vere pomočjo!
Branimo mu krono dedno
zoper vse sovražnike:
S habsburškim bo tronom vedno
sreča trdna Avstrije.</p>	<p>3. Meč vojščaka naj varuje,
kar si pridnost zadobi,
bistri duh pak premaguje
z umetnijo, znanostmi!
Slava naj deželi klije,
blagor bod' pri nas doma:
Vsa, kar solnce je obsije,
cveti mirna Avstrija!</p>
<p>2. Za dolžnost in za pravico
vsak pošteno, zvesto stoj;
če bo treba, pa desnico
s srčnim upom dvigni v boj!
Naša vojska iz viharja
prišla še brez slave ni:
Vse za dom in za cesarja,
za cesarja blago, kri!</p>	<p>4. Trdno dajmo se skleniti:
sloga pravo moč rodi;
vse lahko nam bo storiti,
ako združimo moči.
Brate vodi vez edina
nas do cilja enega:
Živi cesar, domovina,
večna bode Avstrija!</p>
5. In s cesarjem zaročnica,
ene misli in krvi,
vlada milo cesarica,
polna dušne zlahtnosti.
Kar se more v srečo šteti,
večni Bog naj podeli
Franc' Jožefu, Lizabeti,
celi hiši habsburški!

*Lovro Toman.**

* Prvotno besedilo cesarske pesmi je zložil avstrijski pesnik Lovrenc Haschka, sedanje pa Janez Gabriel Seidl. Uglasbil jo je Josip Haydn. Slovenski prevod je izšel v Bleiweisovih „Novicah“ l. 1855.

KAZALO.

A. Berila zaporedoma.

	Stran
1. Mladini	Simon Gregorčič 3
2. Dragotin in njegov oče	Andrej Likar 3
3. Slovenska zemlja	Engelbert Gangl 4
4. Skopulja z nogavico	Dragotin Kette 5
5. Kazen prvim ljudem ✓	Janez Trdina 6
6. Na moje rojake ✓	Valentin Vodnik 7
7. V Ljubljano v šolo ✓	Janez Mencinger 7
8. Siromak	Josip Stritar 12
9. Rudolf Habsburški in pekarica	Ivan Tomšič 13
10. Mladostna leta cesarja Franca Jožefa I.	France Hubad 13
11. O mraku	Anton Funtek 20
12. Berač in Smrt	Janez Trdina 20
13. Netopir	Josip Stritar 21
14. Pedenjčlovek-laketbrada L	Po Mat. Valjavcu — France Hubad 22
15. Uganka (Glasniki)	Josip Stritar 24
16. Slastna večerja	Po Mažuraniću — Iv. Podgornik 25
17. Mater je zatajil	Ivan Cankar 25
18. Materino srce	Davorin Trstenjak 28
19. Divji mož	Oton Zupančič 28
20. Volk	Fran Erjavec 29
21. O zdravem zraku	Matija Vrtovec 33
22. Šivilja in škarjice	Dragotin Kette 33
23. Najlepši nasmehljaj	Valentin Mandelc 37
24. Petrčkova mačica L	Ksaver Meško 37
25. Deklica in razbojniki L	Po L. N. Tolstem — Josip Wester 40
26. Pregnani kralj	Anton Funtek 41
27. Uboga Terezinka L	Dragotin Kette 41
28. Sveta popotnica	Alojzij Merhar-Sardenko 42
29. Lisica	Fran Erjavec 43
30. Volk in lisica L	Fran Erjavec 48
31. Pes, volk in lisica v pregovoru	zbral Jakob Sket 50
32. Sveti Miklavž	Josip Stritar 50
33. Miklavžev večer ✓ ✓ ✓ ✓ ✓	Josip Starč 51
34. Bolni lev	Matija Valjavec 52
35. Zima	Josip Stritar 53
36. Kako je spravil zajec lisico na led	France Lekše 53
37. Zajec in lisjak	Josip Stritar 55

	Stran
38. Tiho, tišje je po smrečju	Vida Jerajeva 59
39. Mali kavalir	Rado Murnik 59
40. Snegulčica	Oton Zupančič 66
41. Medved	Fran Erjavec 67
42. Popotnika in medved	France Metelko 73
43. Balada o božični noči	Anton Aškerc 73
44. Tepežni dan	Josip Stritar 74
45. Tepežniki	Ivan Lah 74
46. Kolednica	France Cegnar 75
47. Janko Božé in njegova Pika	Josip Stritar 76
48. Vlahi	Josip Murn-Aleksandrov 88
49. Odkod so psi	Janez Trdina 89
50. Uganka (Nedelja)	Josip Stritar 89
51. Kako je kmet gosi delil	Po L. N. Tolstem — Josip Wester 89
52. Koder	Fran Erjavec 90
53. Mož beseda	Mihael Levstik 92
54. Zaklad	Simon Jenko 92
55. Odločnost ruskega kmeta	Ivan Steklasa 93
56. Naš Perún	Josip Stritar 94
57. Črni maček	Anton Aškerc 98
58. Divje žene ali krivopete	Ivan Trinko 99
59. Kmetško znamenje	France Levstik 100
60. Ruski car Aleksander v Ljubljani	Anton Zupančič 101
61. Delfin in morski polž	Anton Aškerc 103
62. Konj	Valentin Janežič 104
63. Arabec in njegov konj	Po Alf. Lamartinu — Val. Mandelc 106
64. Konja v hlevu	Josip Stritar 107
65. Princezinja in zmaj	Cvetko Golar 110
66. Tri sestre	Lujiza Pesjakova 112
67. Krt modrijan	Dragotin Kette 112
68. O Indiji Koromandiji	Oton Zupančič 113
69. Kako je Libercún drvaril (Češka nar.)	France Levstik 113
70. Nespametna sramežljivost	Ivan Navratil 114
71. Hudo brezdno	Fran Erjavec 116
72. Cesar Jožef II. in poštar	Peter Miklavéc-Podravski 117
73. Odlikovanje	Simon Gregorčič 118
74. Ranjeni vojak in njegova oporoka	Ljudevit Tomšič 119
75. Sin in mati	Anton Zupančič 122
76. Oj ta soldaški boben (Nar. pes.)	zapisal Janko Žirovnik 124
77. Sekire in drevje	Anton Slomšek 124
78. Za sinom	Rudolf Maister-Vojanov 125
79. Slomšek v latinski šoli	Anton Skubic 126
80. Oče in sinovi	France Metelko 128
81. Pomlad	Josip Stritar 128
82. Junak	Engelbert Gangl 128
83. Črevljar in bogataš	Po J. Lafontainu — Del. Glazar 129
84. Oslova senca	Josip Stritar 130
85. Volčji pastir	Matija Valjavec 131

86. Laž v pregovoru	zbral Jakob Sket	132
87. Kako je Kotarjev Peter pokoro delal ✓	Josip Jurčič	132
88. Lakomna krčmarica (Nar. pes.) ✓	zapisal Matija Valjavec	142
89. Peter Klepec	„Novice“	143
90. Uganka (Podoba)	Josip Stritar	145
91. Prevzetni krčmar	Janez Trdina	145
92. Mladostni spomini ✓	Janez Trdina	146
93. Lesena riba	Miroslav Vilhar	149
94. Uporni udje	Anton Janežič	151
95. Gropa Kozól ✓	Rado Murnik	151
96. Pastir (Po narodni) ✓	Matija Valjavec	155
97. Pravljica o rojenicah	France Malavašič	160
98. Divja rožica	Simon Jenko	162
99. Tat na vrtu	Po L. N. Tolstem — Josip Wester	162
100. Pridnost in lenoba v pregovoru	zbral Jakob Sket	163
101. Ajda	Po V. Kosmaku — Jožef Gruden	163
102. Zlata ptička ✓	Oton Zupančič	166
103. Zakaj se cigani potepajo po svetu	Janez Trdina	166
104. Novi časi	Josip Stritar	167
105. Čudovit slučaj	Ksaver Meško	167
106. Lev, srna in lisica ✓	Po Iv. A. Krilovu — Josip Brinar	169
107. Mavrica ✓	Simon Gregorčič	170
108. Slavčevo petje	Janez Trdina	170
109. Veseli pastir ✓	Simon Gregorčič	171
110. O kralju Matjažu ✓	Davorin Trstenjak	172
111. Kralj Matjaž ✓	Oton Zupančič	172
112. Kako se je škorec smrti rešil	Anton Umek	173
113. Kakó sem prvokrat romal ✓	Fran Maselj-Podlimbarski	174
114. V gozdu ✓	Oton Zupančič	179
115. Ptice človeku prijateljice in dobrotnice	Fran Erjavec	180
116. Ptice v pregovoru	zbral Jakob Sket	185
117. Pri uljnjaku	Josip Stritar	185
118. Krapjske muhe so pa hude!	Fran Jaklič	186
119. Palček in orel	Fran Erjavec	187
120. Znamenja dežja	Matija Valjavec	187
121. Lastovka	Franjo Marn	188
122. Zakaj ni vode na Krasu	Anton Medved	191
123. Kura	Fran Erjavec	192
124. Petelina	Anton Aškerc	197
125. Sanje vrh Triglava ✓	Janez Mencinger	198
126. Barčica	Oton Zupančič	199
127. Mornarska	Anton Umek	200
128. Detel pri delu	Franjo Marn	200
129. Sraka in pavovo perje	France Metelko	201
130. Zadnji dan leta	Josip Pagliaruzzi-Krilan	201
131. Učeni sin ✓	Po L. N. Tolstem — Josip Wester	201
132. Cesarska pesem	Lovro Toman	202

B. Berila po imenih pisateljev.

	Stran		Stran
Aškerc Anton		Kette Dragotin	
43. Balada o božični noči	73	1. Skopulja z nogavico	5
57. Črni maček	98	22. Šivilja in škarjice	33
61. Delfin in morski polž	103	27. Uboga Terezinka	41
124. Petelina	197	67. Krt modrijan	112
Cankar Ivan		Kosmak Vaclav (iz češčine Josip Gruden)	
17. Mater je zatajil	25	101. Ajda	163
Cegnar France		Krilov Ivan A. (iz ruščine Josip Brinar)	
46. Kolednica	75	106. Lev, srna in lisica	169
Erjavec Fran		Lah Ivan	
20. Volk	29	45. Tepezniki	74
29. Lisica	43	Lekše France	
30. Volk in lisica	48	36. Kako je spravlil zajec lisico na led	53
41. Medved	67	Levstik France	
52. Koder	90	59. Kmetsko znamenje	100
71. Hudo brezdno	116	69. Kako je Liberčun drvaril	113
115. Ptice človeku prijateljice in dobrotnice	180	Levstik Mihael	
119. Palček in orel	187	53. Mož beseda	92
123. Kura	192	Likar Andrej	
Funtek Anton		2. Dragotin in njegov oče	3
11. O mraku	20	Maister-Vojanov Rudolf	
26. Pregnani kralj	41	78. Za sinom	125
Gangl Engelbert		Malavašič France	
3. Slovenska zemlja	4	97. Pravljica o rojenicah	160
82. Junak	128	Mandelc Valentin	
Glažar Delimir (po J. Lafontainu)		23. Najlepši nasmehljaj	37
83. Črevljar in bogataš	129	63. Arabec in njegov konj (po A. Lamartinu)	106
Golar Cvetko		Marn Franjo	
65. Princezinja in zmaj	110	121. Lastovka	188
Gregorčič Simon		128. Detel pri delu	200
1. Mladini	3	Maseli-Podlimbarski Fran	
75. Odlikovanje	118	113. Kakó sem privkrat romal	174
107. Mavrica	170	Mazuranič Ivan (iz hrvaščine Ivan Podgornik)	
109. Veseli pastir	171	16. Šlastna večerja	25
Hubad France		Medved Anton	
10. Mladostna leta cesarja Franca Jožefa I.	13	122. Zakaj ni vode na Krasu	191
14. Pedenjčlovek-laketbrada	22	Mencinger Janez	
Jaklič Fran		7. V Ljubljano v šolo	7
118. Kranjske muhe so pa hude!	186	125. Sanje vrh Triglava	198
Janežič Anton		Merhar-Sardenko Alojzij	
94. Uporni udje	151	28. Sveta popotnica	42
Janežič Valentin		Meško Ksaver	
62. Konj	104	24. Petrkova mačica	37
Jenko Simon		105. Čudovit slučaj	167
64. Zaklad	92	Metelko France	
98. Divja rožica	162	42. Popotnika in medved	73
Jerajeva Vida		87. Oče in sinovi	128
38. Tiho, tišje je po smrečju	59	129. Sraka in pavovo perje	201
Jurčič Josip			
57. Kako je Kotarjev Peter pokoro delal	132		

	Stran
Miklavec-Podravski Peter	
72. Cesar Jožef II. in poštar	117
Murn-Aleksandrov Josip	
49. Vlahi	88
Murnik Rado	
89. Mali kavalir	59
95. Grog Kozól	151
Navratil Ivan	
70. Nespametna sramežljivost	114
„Novice“, časopis (1843—1902)	
89. Peter Klepec	143
Pagliaruzzi-Krilan Josip	
130. Zadnji dan leta	201
Pesjakova Lujiza	
66. Tri sestre	112
Sket Jakob	
31. Pes, volk in lisica v prego- voru	50
86. Laž v pogovoru	132
100. Pridnost in lenoba v pre- govoru	163
116. Ptice v pogovoru	185
Skubic Anton	
79. Slomšek v latinski šoli	126
Slomšek Anton Martin	
77. Sekire in drevje	124
Stare Josip	
87. Miklavžev večer	51
Steklasa Ivan	
55. Odločnost ruskega kmeta	93
Stritar Josip	
8. Siromak	12
13. Netopir	21
15. Uganka	24
32. Sveti Miklavž	50
35. Zima	53
37. Zajec in lisjak	55
44. Tepežni dan	74
47. Janko Božé in njegova Pika	76
50. Uganka	89
53. Naš Perún	94
64. Konja v hlevu	107
81. Pomlad	128
84. Oslova senca	130
90. Uganka	145
104. Novi časi	167
117. Pri uljnaku	185
Tolstoj Lev N. (iz ruščine Josip Wester)	
98. Deklica in razbojniki	40
51. Kako je kmet gosi delil	89
99. Tat na vrtu	162
131. Učeni sin	201

	Stran
Toman Lovro	
132. Cesarska pesem	202
Tomšič Ivan	
9. Rudolf Habsburški in pe- karica	13
Tomšič Ljudevit	
74. Ranjeni vojak in njegova oporoka	119
Trdina Janez	
5. Kazen prvim ljudem	6
12. Berač in Smrt	20
49. Odkod so psi	89
91. Preznetni krčmar	145
92. Mladostni spomini	146
103. Zakaj se cigani potepajo po svetu	166
108. Slavčevo petje	170
Trinko Ivan	
58. Divje žene ali krivopete	99
Trstenjak Davorin	
18. Materino srce	28
110. O kralju Matjažu	172
Umek Anton	
112. Kako se je škorec smrti rešil	173
127. Mornarska	200
Valjavec Matija	
84. Bolni lev	52
85. Volčji pastir	131
88. Lakomna krčmarica (Nar.)	142
96. Pastir	155
120. Znamenja dežja	187
Vilhar Miroslav	
93. Lesena riba	149
Vodnik Valentin	
8. Na moje rojake	7
Vrtovec Matija	
21. O zdravem zraku	33
Zupančič Anton	
60. Ruski car Aleksander v Ljub- ljani	101
75. Sin in mati	122
Zupančič Oton	
19. Divji mož	28
40. Snegulčica	66
68. O Indiji Koromandiji	113
102. Zlata ptička	166
111. Kralj Matjaž	172
114. V gozdu	179
126. Barčica	199
Žirovnik Janko	
76. Oj ta soldaški boben (Nar.)	124

K

SKE 38009
Sloven 371 647 69

000000741

COBISS ©